8806

అనువాదం

నండూరి రామమోహనరావు

వెల రూ. 1-8-0

పోస్టు ఖర్చులు ప్రత్యేకం

విక్రేతలు

ఆంధ్ర గ్రంథమాల

మద్రాసు 1.

భారతి

[సచిత్ర మాసపత్రిక]

సంపాదకుడు:

శ్రీ శివలెంక శంభుప్రసాద్

ఆంధ్రపత్రికా ముద్రాలయము

మదరాసు.

సంపుటము 39 జూన్, 1962 సంచిక 6

విడిప్రతి వెల ఒకరూపాయి.

విషయానుక్రమణిక

జూన్- 1952

పక్షిరాజా వారి

కాంచనా

లలిత .... పద్మిని
కె ఆర్. రామస్వామి
దొరైరాజ్
రుష్పేంద్రమణి
రామ శర్మ
కుమారి
దొరైస్వామి నటించినది..

మాటలు పాటలు
తిల్లేటి

డైరెక్షన్
S.M శ్రీరాములు నాయుడు

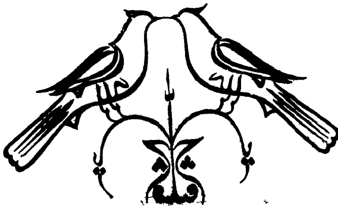
జూన్ 12 వ తేదీన ఆంధ్రదేశములో ముఖ్యకేంద్రాలల్లో విడుదల

భారతి, ఇరువది తొమ్మిదవ సంపుటము

(1952 : జనవరి - జూన్)

—(★)—

అకారాది విషయసూచిక

జూ౯ 6 న విడుద

యువా వారి

టింగ్ రంగా

డైరెక్టర్ B A సుబ్బారావు
ప్రొడ్యూసర్ P S శేషాచలం
రచన తాపి

పూర్ణా రిలీజు

స్టూడియో వాహిని

YUVA

Guha

'విశ్రాంతి'

—సి యస్. యస్ [illegible]

నందన
జ్యేష్ఠము

భారతి

సంపుటము 29
సంచిక 6

మస్తిష్కంలో లేబొరేటరీ

శ్రీ దాశరథి

మొహంజొదారో శిథిలాల లోతుల లోకి—
శతాబ్దాల మట్టి పొరల క్రింద బాగ్గైపోయిన పురాతన
   నాగరికతా గర్భంలోకి—
సూర్యుడు అస్తమించిన జాడల్లోకి   ఒకదారి;
మరోదారి
మస్తిష్కంలోని మాయింటికి

మా యింటి వెనుకగా—
తాజమహల్ అందాల్లో మెరిసిన షాజహాన్ కీర్తి,
అ ఇ ఉణ్ణులతో
ఋలుక్కులతో కట్టిన వైయాకరణి సమాధి,
లోకాన్ని అదక్కుండా ఎవడో దుష్ట నృపతి రచియించిన
కఠిన శాసనాల రాసులు—
మరి మాయింటి ముందుగా—లేబొరేటరీ
జేబాకు దొరికే నా పెన్సిల్ ముక్కలో—

జగత్తుకు ప్రాణం ప్రసాదించిన కార్బన్ పరమాణువు,
అందులో సెంట్రల్ న్యూక్లియస్ చుట్టూ చాంద్రాయణం చేసే
ఆరు ఎలెక్ట్రానులు—
సూర్య తేజో రాశిచుట్టూ శనీ గురువూ మరోడు మరోడు
వాళ్ళవెంట భూమి తల్లి ప్రదక్షిణం చేసినట్లు

మరి ఆనాటి పాతగంటం కంటిలో—
రాక్షసీ వికటాట్ట హాసం,
రంభోర్వశీ నాకవాసం,
రాజుల పాదాల క్రిందుగా పరచిన
రైతుల రతనాల బ్రతుకుల తివాసీలు
పాతకాలం పసిడి రంగుల బరువు లోర్చిన
పట్నవాసపు మ్యూజియంలో—
పసందైన శ్యామాకమలాల మెత్తదనం వొత్తుకున్న చిత్రరువులు
శిలా విగ్రహాల సీత్కారం
అలం కారాల బలాత్కారం

మరి నాలో లోపలి చిత్రశాలలో
చిత్రించరాని
శిల్పంకూర్చలేని వేదన
చితికిన అటం వంటి బతుకులో ప్రణయం కదాచిత్ !
శిశిరంలో గుడ్డలూడిన,
రహస్యాలు లేని, దెయ్యాల ఆడబిడ్డలవంటి
పెద్ద పెద్ద మోదుగు వృక్షాలకు
నిప్పు బట్ట కట్టించిన రీతిని—

నా వేదనలో జన్మించిన ఊహింపులు
తొడగడానికి వ్యాకరణ సూత్రపు రెడీమేడ్ దుస్తులు లేక
దినములల్లో ఊరుకుతున్నాయి లోకాన పడి ;
దండించనా,
రండి రండని పిలిచి నా కవిత్వపు
పండు పెరుగు చేలా లందించనా !

కటిక రాతిగోడలతో కట్టిన కారాగేహంలో
గత కాలపు శాసనాల
కట్టుబడిన ఖైదీవలె

భయం భయంగా, అవుస్సు అవుస్సుగా
గాలి పీల్చుకుంటా వేం భాయీ !
ఊపిరితిత్తుల్ని కొలిమి తిత్తులుగా
నొక్కినొక్కి ఊది ఊది మండించవోయ్ మానవతా జ్వాలావళి.
కదల్లేని వృక్షం వలె
కాలం అక్కడక్కడే పెరగ్గలదా !
'నయాగరా' జలపాతం వలె
నడుం విరిగేట్టు దూకంది తప్పదు గదా !
తిరగనీ కాలాన్ని సుళ్లు సుళ్లుగా ,
పడనీ బ్రతుకు నిండా చిక్కులు ముళ్లు ముళ్లుగా.

డొక్కకు బాగా ఆకలిరుచి దొరకనీ—
చలి వీణలు నరాలలో చొరబడి
చక్కని పాటనొకటి వాయించనీ—
ప్రశ్నలు గొలుసులు గొలుసులుగా
బంధింపనీ మన మేధను—
దూకి దూకి ఈ జలపాతం
ప్రాకించనీ పైకిపైకి విద్యుద్వల్లీ మతల్లికలను—
సన్నని ఇసుక కణం పరీక్షించి
జగజ్జాతకం వ్రాయనీ శాస్త్రజ్ఞులను—
పడిగ్రీలో వేడి నిలిస్తే
ఏరకం ప్రాణికోటి పుడుతుందో—
ఏడిగ్రీకి వేడి జారితే
ఈ విశ్వ మహాగోళం మృత్యుజలధి అంతస్సున
తన్నుకులాడి నశిస్తుందో—
ఏ ఖిల్లా గోడనీడ
ఏ మహారాజ వంశాన్ని ఎంతకాలం కాపాడిందో ,
ఏ రకం ఎత్తుగడల్తో పెత్తనం
ఎవడెవడి చేతిలో ఎన్నెన్ని నాళ్లుంటుందో
పరిశోధించు ఈ లేబొరేటరీలో.

అజంతాలోను హాలంత భాషలోను
శిలా సుందరికి లేని
క్షుద్బాధా సంచలనం
పల్లెపడుచు కున్నాదని గమనించుకో భాయీ !

నిశ్శబ్దంగా నిదరోతోం
నిరపరాధి పరమాణువు
డొక్కచించి డోలుకట్టి
ప్రమాదాలు తేలేరు.
మస్కెట్లనుండి రైఫిళ్లదాకా నడచిన దేశం
కొడవళ్ల నుండి* కోత యంత్రం దాకా సాగలేదు

చల్లని పాలుతాగే పిల్లులవంటి
రసిక శిఖామణుల నాల్కలు
వేడి వేడి కవిత్వం చురుకుదనం సహించేదాకా రాలేదు.
ఇంకా అక్కడక్కడా ఎత్తైన గడీ గోడ నీడలు
చిన్న చిన్న గుడిసెల్ని పెరగ నీయడం లేదు——
ఇంకా భయంతో తలవంచుకుని
తన నీడనే తాను చూసుకుంటో
బరువుగా బరువుగా నడుస్తున్నాడు బానిసీడు.

ఇంకిపోయిన పెద్ద పెద్ద సముద్రాల వలె
జీవం చచ్చిన పాత జాతుల నోళ్లలో
ఒక పెద్ద ప్రళయ జలధరాన్ని పట్టుకువచ్చి
కట్టివేసి ఉరిమించి ఉల్కలు కురిపించి కరగించి
జీవనం ప్రసాదించే శుభఋతుకాలం ఇంకా రాలేదు.

ఇన్ని శతాబ్దాలు ప్రయాణం చేసినా
ఇక్కడేవున్నాం ఊవూరి పొలిమేర పక్కన
డార్విన్ బయాలజీలో పరిణామాల పట్టిక
పది యోజనాలంత వున్నా
మానవుడు మానవుడయ్యే కాలాన్ని
నిర్దేశించగల ప్రదేశం కానరాదు !

గతంలోంచి కొంత నేర్చుకోవోయి
గతానికి తాకట్టు పడుతున్నారు కవులు
ఈ లేబొరేటరీలో కూచుని
లోకంనిండా విరివిగా శాంతి పండే రీతిని
కొత్తరకం విత్తనాల్ని
కనిపెట్టే వీలున్నది.

---

* *Harvestor.*

ఈ లేబొరేటరీలో కూచుని
కలం పాళీ కొనలోంచి
ఎంత బలంగల కవిత్వం సృష్టించ వచ్చో—
చెదాడి స్వేదం లోంచి ఎంతగా
దేశానికి జీవం ప్రసాదించ వచ్చో---
నిరాశతో ఏడ్చే దరిద్రాంగన
కన్నీటి చుక్కలకు
ఎంత దూరాన నవ్వు పువ్వులున్నాయో—
హృదయంలో ఏ పొరలో దయ
ఏ తెరలో నిర్దయ
ఏ దిక్కున త్యాగం
ఏ దిక్కున రాగం దాక్కుని సెల వేస్తాయో—
కనిపెట్టే అవకాశం
ప్రసాదించి నా నిదిగో !
పని సాగించుకు భా యీ!
బ్రతుకు నాగజముడు కూడ
పూలు పూయనీవయ్యా '
మెతుకులలో ప్రోటీనులు
మిక్కిలిగా రానీవయ్యా !
బక్కపడిన దేహానికి
పొందు పొందు మాంసానికి
ఎంత తిండి కావాలో
ఎంత హాయి కావాలో
అవి అన్నీ కల్పించే
అమృత ఘటికలోనరసై
నిరీక్షించు మానవునికి
త్వరగా ఫల మందించే
మార్గా న్నన్వేషించు !
మస్తిష్కంలో వెలిగే
మా యింటికి ముందుండిన
లేబొరేటరీ తెరచి వుంది.
మథనపడే మేధావుల
శిథిలాశలు చివురించే
రసరాజ్యం, లేబొరేటరీ!

ఇవాన్ ఇలియిచ్ మృతి

మూలం :
లియో టాల్‌స్టాయ్

★

అనువాదం :
శ్రీ పి. గణపతిశాస్త్రి

టాల్‌స్టాయి 'ఇవాన్ ఇలియిచ్ మృతి' (The Death of Ivan Ilych) అనే ఈ చిన్న నవల 1886లో రచించాడు. ఈనవలారచన బహుశః 1882 లోనే ప్రారంభమై ఉండవచ్చునని విమర్శకు లూహిస్తున్నారు అంటే ఇది ముగించేసరికి ఇంచుమించుగా నాలుగు సంవత్సరాలు పట్టిందన్నమాట.

ఈ చిన్ననవల ముగించేసరికి టాల్‌స్టాయికి 58 ఏళ్లు నిండాయి. అప్పటి కప్పుడే ఇతడు 'ఎన్నా కెరనినా' మొదలైన గొప్ప గొప్ప నవలలు రచించి ప్రపంచవిఖ్యాతుడైనాడు. ఈ కాలంలో టాల్‌స్టాయి రచించిన రచనలన్నిటిలోను ఇది ఉత్తమోత్తమమైనదని విమర్శకులందరు ప్రశంసించారు ప్రకటించిన కొద్దిరోజుల్లోనే ఇది రష్యాలోను, మిగిలిన యూరపులోను ఒక పెద్ద సంచలనం కలిగించింది. రోమాఁ రోలాఁ వంటి విఖ్యాతనవలారచయిత ఫ్రాన్సులో అంతటా ఇది పాఠకుల మన్ననలందుకొన్నదనీ, పాశ్చాత్యధనిక వర్గాల జీవితాని కిది ప్రతిబింబమనీ ప్రశంసించాడు.

టాల్‌స్టాయి, సునిశితమైన నైతికదృక్పథంలో వాఙ్మయసృష్టి చేసిన మహాశిల్పి 'ఇవాన్ ఇలియిచ్ మృతి'లో ఈదృక్పథం ఒక పరమావధికి వెళ్లి నట్టుకనిపిస్తుంది. ఇంచుమించుగా ఇది టాల్‌స్టాయ్ స్వీయ చరిత్రవంటిదే అని ఒక ప్రసిద్ధవిమర్శకుడు వ్రాశాడు.

1

మెల్విన్‌స్కీ కేసు విచారణ కొంతవరకు నడిచినతరవాత పబ్లిక్ ప్రాసిక్యూటరు, మిగిలిన న్యాయాధిపతులు అంతా కలిసి విశ్రాంతి సమయంలో ఎగరోవిచ్ గదిలో కూర్చుని కబుర్లు చెప్పుకుంటున్నారు. క్రమంగా వారందరు క్రసో విస్కీ కేసునుగురించి మాట్లాడుకోవడం మొదలుపెట్టారు. అది చాలా గొప్పకేసు. ఆరోజును ఆకేసు విచారణ చేసే అధికారంలేదని వాసిలీవిచ్ గట్టిగా వాదిస్తూంటే ఆ అధికారం ఉండితీరవలని ఇగరోవిచ్ నొక్కి చెప్పారు

ఈ వాదోపవాదాలు ఇలాగ సాగుతున్నా మొదటినుంచీ ఉలుక్కుండా పలుక్కుండా ఒకచోట కూర్చున్న పీటర్ ఇవానోవిచ్ అప్పుడే వచ్చిన గెజెట్ పేజీలు తిరగవేస్తూ "ఇవాన్ ఇలియిచ్ చచ్చిపోయాడు[illegible]న్నాడు

"నిజంగా!"

"ఇదిగో! మీరే చదవండి" అని ఇవానోవిచ్ వాసిలీవిచ్‌కి ఆ గెజెట్ అందించాడు అది అప్పుడే అచ్చుపడింది. అందుచేత ఇంకా తడితడిగానే

కౌంట్ లియో టాల్‌స్టాయ్

ఉంది చుట్టూరా అచ్చువేసిన నల్లని అంచుల మధ్యన ఆ గెజెట్ ప్రకటన ఇలాగ ఉన్నది "కోర్టులో న్యాయాధిపతిగా ఉండిన తన భర్త, ఇవాన్ ఇలియిచ్ 1882 ఫిబ్రవరి 4 వ తేదీని మరణించిన వారని బంధుమిత్రులకు తెలుపుడు చెయ్యడానికి ప్రెస్కోవ్యా ఫెడరోవ్నా మిక్కిలి విచారిస్తున్నది శుక్రవారంనాడు మధ్యాహ్నం ఒంటిగంటకు అంత్యక్రియలు జరుగుతాయి"

అక్కడ ఉన్నవారి అందరితో బాటే ఇవాన్ ఇలియిచ్ కూడా ఆ కోర్టులో న్యాయాధిపతిగా ఉండేవాడు అందరూ అతన్ని ఎంతో అప్యాయంగా చూసేవారు. కొన్ని వారాలనించీ అతి నొక వ్యాధితో బాధపడుతూండేవాడు అంతా అది గడ్డువ్యాధి అని అనుకునేవారు. జబ్బుతో ఉన్నప్పటికీ అతని పదవి అల్లాగే ఖాళీగా ఉంచారు. కాని అతను చని పోవడం జరిగితే అలెక్సీవ్ ను ఆ ఖాళీలో వేస్తారనీ, అలెక్సీవ్ ఖాళీలో విన్నికోవ్ నుగాని, స్టాబెల్ నిగాని వెయ్యొచ్చునని ఊహాగానాలు బయలుదేరాయి అయితే ఇలియిచ్ మరణవార్త వినగానే అక్కడ ఉన్నవారందరికీ, అతని మృతివల్ల తమకు, తమ బంధుమిత్రులకు ఆయా ఉద్యోగాల్లో రాబోయే మార్పులు, అధికారాలుమాత్రమే మొట్టమొదటగా స్ఫురించాయి

స్టాబెల్ పదవిగాని, విన్నికోవ్ ఉద్యోగం గాని తప్పకుండా తనకు దొరికి తీరుతుందనీ, ఆ ఉద్యోగం తనకిస్తామని అధికారులు చాలకాలం క్రితమే వాగ్దానం చేశారనీ, దానివల్ల అలవెన్సులు అన్నీకాక సంవత్సరానికి ఇంకా ఎనిమిదివందల దాకా తన ఆదాయం పెరుగుతుందనీ వాసిలీవిచ్ అను కున్నాడు.

పీటర్ ఇవానోవిచ్ ఇలాగ అనుకున్నాడు "నేనిప్పుడు మా బావమరిదిని కలుగానించి బదిలీ చేయించే ప్రయత్నంలో పడాలి ఇది జరిగితే మా ఆవిడ ఎగిరిగంతులేస్తుంది ఇక నామీద తనవాళ్ళకు నేనేమీ సహాయం చెయ్యడం లేదనే నింద వెయ్యడం మానివేస్తుంది"

"ఇక ఇలియచ్ లేచితిరుగుతాడని నేననుకోవటం లేదు. పాపం ఎంతపని జరిగింది!" అని పీటర్ ఇవానో విచ్ గట్టిగా అన్నాడు

"అయితే ఇంతకీ ఆ వ్యాధేమిటో తెలి సిందా?"

"డాక్టర్లకే ఏమీ అంతు దొరకలేదు చివరికి ఏదో పేరుపెట్టారుగాని, అందరిదీ తలో దారీ అయింది పోయిన వారం నేనతన్ని చూసినప్పుడు కొంచెం నయంగానే ఉందనుకున్నాను"

"సెలవులిచ్చినప్పటినించీ, నేనతన్ని చూడనే లేదు ఎప్పటికప్పుడు ఒకసారి వెళ్ళిచూడాలని అనుకుంటూ ఉండేవాణ్ణి"

"ఇలియిచ్ కి ఏమన్నా ఆస్తి ఉందా?"
"అతనిభార్యకే కొంత ఉన్నదని అనుకుంటాను. కాని అంతగా చెప్పదగ్గ ఆస్తికాదు"

"మనమంతా ఒకసారి అతన్ని చూసిరావాలి కాని ఆ ఇల్లు చాలాదూరం!"

"అంటే మీ యింటికి వాళ్ళిల్లు చాలా దూరం అన్నమాట! ఆ మాటకొస్తే మీయింటికి అన్నీ దూరమే"

షెబెక్ అన్న ఈ మాట విని ఇవానోవిచ్ ఒక చిరునవ్వు నవ్వి ఇలా అన్నాడు "నేను ఏటికతల ఎక్కడో ఉన్నానని ఇవాన్ ఇలియిచ్ ఎప్పుడూ నామీద ఒక నింద వేస్తూండేవాడు."

ఆపైన వారందరు ఆ పట్టణంలో ఒక చోటికీ, మరొకచోటికీ ఉన్న దూరభారాలను గురించి కబుర్లు చెప్పుకుంటూ తిన్నగా కోర్టులోకి వెళ్ళిపోయారు.

ఇవాన్ ఇలియిచ్ మృతివల్ల ఇంచుమించుగా ఏర్పడే ఖాళీలను గురించీ బదలాయింపులనుగూర్చీ, రాబోయే పెద్ద పదవులనుగురించీ తట్టిన ఆలోచనలతో బాటు సామాన్యంగా అందరి మల్లేనే వారికికూడా "అమ్మయ్యా! ఆ చచ్చిపోయింది అతనేగాని నేను మాత్రం కాదు" అనే ఆలోచనకూడా కలిగింది

ప్రతివాడు తన మనస్సులో "సరే! ఇలియిచ్ చచ్చిపోయాడుగాని నేనుమాత్రం బతికేఉన్నాను బాబూ!" అనుకున్నాడు అయితే ఇవాన్ ఇలి యిచ్ దగ్గిర బంధువులు, అతని స్నేహితులనబడే వాళ్ళు, అంత్యక్రియలు జరిగే సమయానికి నానా అవస్థలుపడి అక్కడికి పోవాలనీ, ఇలియిచ్ భార్యని ఒకసారి పరామర్శించవలసిన పెద్ద బరువు తమమీద విధిగా పడిందని బాధపడ్డారు.

వాసిలీవిచ్చ్, ఇవానోవిచ్చ్ ఇవాన్ ఇలియిచ్‌కి చాలా దగ్గర పరిచితులు ఇవానోవిచ్చ్, ఇలియిచ్చ్ న్యాయకళాశాలలో కలిసి చదువుకున్నారు. అందుచేత ఇవానోవిచ్ ఇలియిచ్‌కి, తనకు బాగా సన్నిహితత్వ మున్నదని భావించుకున్నాడు ఇవానోవిచ్ ఇంటికి రాగానే భోజనాలవేళ భార్యతో ఇలియిచ్ చనిపోయినవిషయం చెప్పాడు ఆపైన తన భావమరిదిని తనకు దగ్గిరగా బదిలీ చేయించుకునే అవకాశా లున్నాయని కూడా భరవసా ఇచ్చాడు ఆ పిమ్మట మామూలుగా మధ్యాహ్నంవేళ అనుభవించే నిద్రా సౌఖ్యత్యాగంచేసి, సాయంకాలం దుస్తులు వేసుకుని, గుర్రపు బగ్గీమీద ఇవాన్ ఇలియిచ్ భవనానికి బయలుదేరాడు

ఆ భవనానికి ముందుగా ఒక గుర్రపు బగ్గీ, ఇంకా మరిరెండు ఇతర బగ్గీలు నిలబడిఉన్నాయి లోపలికి పోగానే కిందిహాలులో గోడకుదగ్గిరగా పరిగంధు పట్టువస్త్రాలతో కప్పిన శవపేటిక కనబడింది అప్పుడే మెరుగుపెట్టిన ఆ పెట్టెమీది బంగారు బందులు, మేకులు తళతళా మెరుస్తున్నాయి అక్కడ నిలబడిఉన్న స్త్రీలిద్దరు తమ ఉన్నికోటులు విప్పివేస్తున్నారు వారిలో ఒక స్త్రీ ఇవానోవిచ్‌కి పరిచితురాలే. ఆమె ఇవాన్ఇలియిచ్ చెల్లెలు కాని రెండవ స్త్రీ ఎవరో ఇవానోవిచ్‌కి తెలియలేదు ఇవానోవిచ్ సహన్యాయాధిపతి ష్వారెక్ అప్పుడే మెట్లుదిగి కిందిహాల్లోకి వస్తున్నాడు ఇవానోవిచ్‌ని చూడగానే అతను ఒక్కసారిగా నిలబడిపోయి అతనివైపు చూసి కన్నుగీటాడు "మూర్ఖావా! ఇలియిచ్ తనవ్యవహారాలన్నీ అధ్వాన్నపు అడివిలో విడిచిపెట్టి పోయాడు! నేనుగాని నువ్వుగాని అయితే ఇలాగ జరగనిస్తామా!" అన్నభావం ఆ కన్నుగీటులో మెరిసింది

ఆ బుగ్గమీసాలు, సన్నకులాఉన్న అతని శరీరము, ఆ సాయంకాలం దుస్తులు మాత్రి ష్వారెక్ హుందాగా మూర్తీభవించుకున్నట్టున్నాడు కాని అతడు చాలా సరదాగా ప్రవర్తించే వ్యక్తి అందుచేత అత నిప్పుడు ఇక్కడ నిలబడటం ప్రత్యేకంగా ఈ పరిస్థితుల్లో ఎబ్బెట్టుగానే ఉంది. లేకపోతే, ఇవానోవిచ్‌కైనా అలాగ అనిపించిందని చెప్పాలి.

౨

ఆ స్త్రీ లిద్దరు బయలుదేరిన తరవాత ఇవానోవిచ్ కూడా వారివెంట నడిచి, మెట్లమీదికి వెళ్లాడు ష్వారెక్ కిందికి దిగకుండా అలాగే ఆ ఉన్నచోటే నిలబడిపోయాడు. అతను ఆ సాయంకాలంవేళ బ్రిడ్జి ఆడుకోవడానికి చెయ్యవలసిన ఏర్పాటంతా చేస్తున్నాడని ఇవానోవిచ్‌కి తెలిసిపోయింది ఆ స్త్రీలిద్దరు ఆ మేడమీద ఇలియిచ్ భార్యఉన్న గదిలో ప్రవేశించారు ష్వారెక్ ఒక్కసారి మూతివిరిగించి, కనుబొమ్మలు వంచించి, ఆ స్త్రీలిద్దరికి ఇలియిచ్ మృతశరీరం ఉన్నగది చూపించాడు అయినా అతని కళ్లలో ఆ ఖులాసా భావం అల్లాగే మెరుస్తున్నది

అందరికిమల్లేనే ఆ సమయంలో ఏంచెయ్యాలో తోచక ఇవానోవిచ్ మెల్లిమెల్లిగా లోపలికి వెళ్లాడు అల్లాంటి సమయాల్లో సిలువమాస్తరుగా చేతులుకట్టుకోవటం మంచిదన్న సంగతి ఒక్కటే అతనికి తెలిసిన విషయం అయితే ఆ పని నమస్కారపూర్వకంగా చెయ్యాలనే విషయంలో అతనికి కొంత సందేహం కలిగింది కనక అతను విషయంలో మధ్యేమార్గం అవలంబించాడు ఆ గదిలోకి ప్రవేశించగానే సిలువమాస్తరుగా చేతులుకట్టి, నమస్కారధోరణిలో కొంచెం ముందుకు వంగి నడిచాడు ఆ వంగిన సమయంలోనే వీలైనంతవరకు ఆ గది అంతా నాలుగువైపులా పరిశీలించాడు ఇద్దరు యువకులు సిలువమాస్తరుగా చేతులు కట్టుకుని ఆ గదిలోనించి ఇవతలికి వచ్చేస్తున్నారు. ధోరణినిబట్టి చూస్తే ఇద్దరూ ఇలియిచ్ మేనల్లుళ్ళయి ఉండాలి వారిలో ఒక యువకుడు హైస్కూలులో చదువుకుంటున్నాడు అక్కడ ఒక వృద్ధస్త్రీ స్తబ్దంగా నిలబడిఉన్నది చిత్రంగా వంగిన కనుబొమ్మలుగల మరిఒక స్త్రీ అతిరహస్యంగా ఆ ముసలావిడ చెవిలో ఏదో ఊదుతున్నది జమాజెట్టీలా నిటార్గా నిలబడ్డ క్రైస్తవ మతగురువొకడు ఆ దగ్గిరగా నిలబడి ఏదో గట్టిగా చదివి వినిపిస్తున్నాడు అతని ధోరణినిబట్టి ఆ చదివే విషయానికి తిరుగుండడానికి వీల్లేదన్నట్లుంది. బంటుమనిషి దగ్గిర పనిచేసే జెరాసిమ్ ఇవానోవిచ్‌కి ఎదురుగా నిలబడి నేలమీద ఏదో పొడి చల్లుతున్నాడు. అది చూడగానే ఇవానోవిచ్‌కి ఆ మృతశరీరం కొద్దికొద్దిగా వాసనకొట్టడం మొదలుపెట్టింది.

వెనక ఒకసారి చూడడానికి వచ్చినప్పుడు ఇవానోవిచ్ అక్కడ జెరాసిమ్‌ను చూశాడు. ఇవాన్ ఇలియిచ్‌కి అతనంటే ఎంతో ఇష్టం. జెరాసిమ్ అతనికి సకలోపచారాలు చేస్తూ ఒక నర్సులా మసులుకుంటూ ఉండేవాడు. ఆ శవపేటికను, క్రైస్తవ విగ్రహాలను, క్రైస్తవమతగురువులను మధ్యగా నిలబడిన ఇవానోవిచ్ అప్పుడప్పుడు సిలువ మాదిరిగా చేతులు ముడుచుకుని చూస్తూనే ఉన్నాడు, మధ్యమధ్యన తల కొంచెం వంచుతూనే ఉన్నాడు. కాని చేతులు పొడుగుగా చాపడము, ముడుచుకోవడము కొంచెం ఇబ్బందికావడంతో అవన్నీ మానివేసి ఆ మృతశరీరం పరిశీలించడం ప్రారంభించాడు.

అన్ని శవాల మాదిరిగానే ఇలియిచ్ శవం కూడా శవపేటికలో పరిచిన పరుపుమీద బరువుగా కూలబడినట్లుంది. ఆ శిరస్సు నమస్కారం చేస్తున్నట్టు అల్లాగే తలగడాలో కూరుకుపోయింది.

ఇలియిచ్ కళ్లు లోలోపలికి దించుకుపోయాయి. వాటిమీది కనుబొమ్మలు పచ్చని మైనంముద్దల్లా మారిపోయాయి. వాటిమధ్యమధ్యన కనుబొమ్మల వెంట్రుకలు ఊడిపోయిన ప్రదేశాలు మచ్చల్లా కనబడుతున్నాయి. మరణించినవారికందరికీ సామాన్యంగా జరిగినట్లుగానే అతని కనుబొమ్మలు కూడా బాగా ముందుకు చొచ్చుకుపోయాయి. ముక్కు పెదవులమీదిమీదికి పోతున్నట్టు బాగా ముందుకు వంగిపోయింది. ఇవానోవిచ్ వెనక చూసినప్పటికంటె ఇప్పుడా శరీరంలో ఎక్కువ మార్పులు కనబడుతున్నాయి. ఇలియిచ్ ఇప్పుడు బాగా చిక్కిపోయాడు. అయితే మరణించినవారందరిలాగే అతని ముఖం పూర్వంకన్న బాగా అందంగా కనిపించింది. అతని ముఖంలో బ్రతికి ఉన్నప్పటికంటె ఇప్పుడే ఎక్కువ హుందాతనం కనబడుతున్నది. ముఖకవళికలనిబట్టి చూస్తే సాధించవలసినవన్నీ అనుకున్నట్లుగా సాధించడం జరిగిపోయిందనే భావం గోచరిస్తున్నది. ఇదిగాక, బ్రతికిఉన్న వారందరికీ అతని ముఖంలో ఒకరకం హెచ్చరిక, మందలింపు కూడా కనిపిస్తున్నాయి. ఇవానోవిచ్‌కి ఈ హెచ్చరిక ఏమీ అర్థంలేదని అనిపించింది. ఒకవేళ ఉన్నా అది తనకు సంబంధించినది కాదని అనుకున్నాడు. అక్కడ ఉన్నంతసేపూ అతనికి ఊపిరాడనట్లనిపించింది. మళ్ళీ వెంటనే ఒకసారి సిలువ వేస్తూగా చేతులు కట్టుకుని, తనమట్టుకు తనకే అమర్యాద అనిపించినా, అదేమీ లక్ష్యపెట్టకుండా ఒక్క అంగలో ఆ గది దాటి ఇవతలపడ్డాడు.

ష్వారెజ్ కాళ్లు బాగా బారజాపుకొని రెండు చేతులతోను టోపీ ఎగరవేస్తూ ఆ పక్క గదిలో అతని కోసం కనిపెట్టుకుని కూర్చున్నాడు. మాంచి హుషారుగా వేషం వేసుకుని ఖులాసాగా కూర్చున్న ష్వారెజ్‌ను చూడగానే ఇవానోవిచ్‌కి అయినప్రాణాలు లేచివచ్చాయి. ఇల్లాంటి విషాద సంఘటనల విషయం ష్వారెజ్ ఎంతమాత్రము పట్టించుకోడనీ, ఒక విషాద నిశ్వాసమైనా తనకు సోకకుండా జాగ్రత్తపడే వ్యక్తి అనీ ఇవానోవిచ్ గ్రహించివేశాడు. ష్వారెజ్ ధోరణి చూస్తే ఇలియిచ్ కోసం జరగబోయే ప్రార్థనలు మొదలైనవేవీ అతను తలపెట్టిన ఖులాసా కార్యక్రమానికి ఎంతమాత్రము అడ్డుపడలేవని తేలిపోయింది. అతనావేళ సాయంత్రం ఒక కొత్తపేక కొని నలుగురు స్నేహితులతోను హాయిగా కాలక్షేపం చెయ్యాలని నిశ్చయించాడు. విలాసానికి ప్రార్థనాదికం అతని కార్యక్రమం అడ్డగలదనడానికి ఆస్కారమే కనబడలేదు. ఇవానోవిచ్‌తో అతనీ విషయం అప్పుడే రహస్యంగా ప్రస్తావించి, స్నేహితులందరు వాసిలోవిచ్ ఇంటిదగ్గర చతుర్ముఖ పురాణం వేసుకోవాలని చెప్పివేశాడు. అయితే ఇవానోవిచ్‌కి అదృష్టం పట్టేటట్టు కనబడలేదు. ఇంతలో ప్రెస్కొవ్యా ఫెడరోవ్నా నఖశిఖ పర్యంతము నల్లని దుస్తులు ధరించి, తన గదిలోనించి ఇవతలికి వచ్చి అక్కడ నిలబడిఉన్న స్త్రీలందరినీ శవం ఉంచిన గదిదగ్గరకు తీసుకువెళ్లి "ప్రార్థన ఇప్పుడే జరుగుతుంది. దయచేసి లోపలికి వెళ్ళండి" అన్నది.

ఫెడరోవ్నా పొట్టిగా లావుగా ఉంటుంది. ఎంత ప్రయత్నించినా ఆమె స్థౌల్యం తగ్గలేదు, సరికదా భుజాలకు దిగువభాగం అంతా క్రమక్రమంగా విస్తరించడం మితిమీరిపోయింది. వెనక చెప్పుకొన్న స్త్రీ కనుబొమ్మలలాగే ఆమె కనుబొమ్మలు కూడా ధనురాకారంలో కిందికి వంగిపోయాయి. ఫెడరోవ్నా శిరస్సుమీద తెలుపు మేలిముసుగు కప్పుకున్నది.

ష్వారెజ్ అంటీ అంటనట్టుగా ఆమెకు నమస్కారం చేసి, ఆమె ఆహ్వానం అంగీకరించడమా? మానడమా? అన్న ఆలోచనలో అల్లాగే నిలబడిపో

యూడు ఫెడరోవ్నా ఇవానోవిచ్‌ని చూసి, వెంటనే గుర్తించి ఒక నిట్టూర్పు విడిచిపెట్టింది. అటుపిమ్మట అతనికి దగ్గరగా వెళ్లి, చెయ్యి పట్టుకుని "మీరు ఇవాన్ ఇలియిచ్‌కి చాలా ఆత్మీయులు. నాకా సంగతి తెలుసును..." అని అతని ప్రత్యుత్తరం కోసం ఎదురుచూస్తూ నిలబడింది. శవం ఇలియిచ్ ఉన్న గదిలో శిలువ ఆకారంలో చేతులు చాచి మొక్కుతున్నట్లే, ఇక్కడ కూడా యాథాలాభంగా ఏవో ఓదార్పు మాటలు అనాలన్న విషయం ఇవానోవిచ్‌కి తెలుసును. అందుచేత అతను ఆమె చేయి అదిమిపట్టి, ఒక నిట్టూర్పు విడిచిపెట్టి "ఎంత మాట!" అన్నాడు. అతడనుకున్నట్టే జరిగింది. ఇద్దరికీ కళ్లు చెమ్మగిల్లినట్లైంది. అటుపిమ్మట ఆమె "ఒకసారి ఇలాగ రండి! ప్రార్థన మొదలుపెట్టే ముందు మీతో ఒక విషయం మాట్లాడాలని అనుకుంటున్నాను. మీ చెయ్యి ఇలాగ అందివ్వండి" అన్నది. ఇవానోవిచ్ ఆమెకు చెయ్యి అందిచ్చాడు. వారిద్దరు లోపలి గదిలోకి నడుస్తూంటే దారిలో ష్వారెజ్ కనబడి ఇవానోవిచ్ కేసి కన్ను గీటి, అతిజాలిగా అతనికేసి చూశాడు.

ఇవానోవిచ్ దిక్కుతోచనివానిలాగ మరింత జాలిగా నిట్టూర్చాడు. ఫెడరోవ్నా కృతజ్ఞతా భావంతో మళ్ళీ అతని చెయ్యి అదిమిపట్టుకుని, మెల్లిగా లోపలికి నడిపించింది. వారిద్దరు ఒక చిన్న హాలులో ప్రవేశించారు. అక్కడి దీపాలన్నీ కొంచెం మందకొడిగా వెలుగుతున్నాయి. ఆ గదినిండా రకరకాల సోఫాలు, వాటిమీద రంగురంగుల దిండ్లు అమర్చబడి ఉన్నాయి. ఆమె ఒక బల్లపక్కగా అమర్చిన సోఫామీద కూర్చుంది. అతనాపక్కనే పట్టు దిండు అమర్చిన మరొక కుర్చీమీద కూర్చున్నాడు. అతడు కూర్చోగానే ఆ దిండు కటాంఛన లోపలికి దిగబడిపోయింది. అంతకు పూర్వమే ఇంకొక కుర్చీలో కూర్చోమని ఆమె అతనితో చెప్పాలని అనుకొన్నదిగాని ఈ ప్రస్తుతపరిస్థితులనుబట్టి అలిసంగా అనవసరం బాగుండదని మాట్లాడకూరకుంది. ఆ కుర్చీమీద కూర్చోగానే ఇవానోవిచ్‌కి ఇలియిచ్ ఆ గదిలో ప్రత్యేకంగా చేసిన ఏర్పాట్లు? అవట్టుదిండ్లలకల అల్లికలవిషయంలో తనతో చేసిన సంప్రతింపులు మొదలైనవన్నీ జ్ఞాపకం వచ్చాయి. ఆ గది అంతటా సోఫాలు కుర్చీలు అమర్చబడి ఉన్నాయి. సోఫా మీద కూర్చోడానికి పూర్వం, ఫెడరోవ్నా కప్పుకున్న వల్లెవాటు అంచు లేసులు ఒక కుర్చీ కొసకు తగులుకుని చిక్కులు పడ్డాయి. ఇవానోవిచ్ ఆ చిక్కులు విడదీయాలని లేచాడు. కాని కూర్చున్న కుర్చీదిండ్లలో అమర్చిన స్ప్రింగు లొక్కసారిగా అతన్ని పైకి నెట్టివేశాయి. ఇంతలోనే ఫెడరోవ్నా లేచి స్వయంగా ఆ లేసు చిక్కులు విడదీసుకోవడం మొదలుపెట్టింది. అందుచేత ఇవానోవిచ్ మళ్ళీ కుర్చీలో కూలబడి ఆ ఊపులో స్ప్రింగు లన్నింటినీ కిందికి అదిమివేశాడు. కాని ఫెడరోవ్నా ఎంత ప్రయత్నించినా ఆ లేసులచిక్కు విప్పలేకపోయింది. అటుపిమ్మట ఇవానోవిచ్ మళ్ళీ లేచి నిలుచున్నాడు. తిరిగి స్ప్రింగులన్నీ ఉద్వేగంగా పైకిలేస్తూ గట్టిగా చప్పుడు చేశాయి. ఎల్లాగో ఆ చిక్కులన్నీ తొలగించివేసినతరవాత ఫెడరోవ్నా ఒక తెల్లని చేతిరుమాలుతో ముఖం తుడుచుకుంటూ సన్నగా ఏడవడం ప్రారంభించింది. అకారణంగా లేసుల చిక్కుల గొడవవల్ల ఇవానోవిచ్ లోలోపల కొంచెం శ్రమితపడి, దిగాలుపడిన ముఖంతో అల్లాగే కూర్చుండిపోయాడు.

సోకొలోవ్ అక్కడికి రావడంవల్ల ఈ దుర్భరపరిస్థితికి కొంత విరామం కలిగింది. అతడు ఇలియిచ్‌దగ్గిర పనిచేసే వంటవాడు. సోకొలోవ్ అక్కడికి వస్తూనే ఇలియిచ్ శరీరం సమాధి చెయ్యడానికి ఏర్పాటుచేసిన స్థలం ఖరీదు రెండువందల [illegible] ఉంటుందని చెప్పాడు. దానితో ఫెడరోవ్నా బాగా తమాయించుకుని, అంత ఖరీదుపెట్టి ఆ స్థలం కొనడం తన తలదాటిపోయిన వ్యవహారమని బాగా బాధపడుతున్న వ్యక్తిలాగ, ఫ్రెంచిభాషలో ఇవానోవిచ్‌తో ఆ విషయం ప్రస్తావించింది. ఇవానోవిచ్ అదంతా జాగ్రత్తగా విని, అందులో అనుమానమేమీ లేదన్నట్టు తల పంకించాడు.

అపిమ్మట ఆమె ఎంతో హీనంగా "ఇదిగో! ఈ సిగరెట్టు ముట్టించండి!" అని చెప్పింది. కాని ఆ కంఠస్వరం బాగా దిగులుపడినట్లు వినబడింది. వెంటనే సోకొలోవ్‌తో శ్మశానంలో సమాధికి అనువైన ప్రదేశాన్ని గురించి చర్చించడం ప్రారంభించింది.

ఇవానోవిచ్ సిగరెట్టు వెలిగించి ఆ యిద్దరికీ మధ్య నడిచే సంభాషణ అంతా వింటూ కూర్చున్నాడు. ఆమె ఆ సమాధిచేసే ప్రదేశానికి సమీపంలో ఉన్న చెక్కులధరవరలన్నీ అడిగి, చివరికి ఏదో ఒకటి నిశ్చయించాలని అనుకుంటున్నది. ఆ తరవాత చర్చిలో జరిగే ప్రార్థనకు కావలసిన సరంజామా అంతా ఏర్పాటుచేసింది. వెంటనే సోకొలోవ్ అక్కడినుంచి వెళ్ళిపోయాడు.

పిమ్మట ఫెడరోవ్నా అక్కడ పడివున్న ఫోటోలన్నీ కదిలిస్తూ "ఈ ఏర్పాటులన్నీ నే

స్వయంగానే చేసుకుంటున్నాను" అన్నది. తరవాత ఇవానోవిచ్ కాళ్ళ కిరకిట్టుమోడిన బల్లమీదపడి బల్లంతా పాడవుతూన్నదని గ్రహించి, అతని కోక ట్రే అందిస్తూ మెల్లిగా ఇలా అన్నది. "ఫ్యొద్దెడు దుఃఖంలో మునిగి ఉన్నానని అంటూ, ఇల్లాంటి చిన్న-చిన్న విషయాలు గమనించకపోవడం—నా కొక వటవలా కనబడుతుంది ఆయన వస్తువులన్నీ జాగ్రత్తపెట్టడంమీలాంటి—నా కెంతో ఓదార్పు కలుగుతుందని చెప్పలేనుగాని,—కొంత కాలక్షేపం మాత్రం జరుగుతుంది" ఇంతలో మళ్ళీ ఆమె ఒక సారి చేతి రుమాలుతో కళ్ళు ఒత్తుకుంటూ విచారించడం మొదలుపెట్టిందిగాని, హఠాత్తుగా తనంతట తానే దుఃఖోపశమనం చేసుకుని, ఎంతమాత్రము తొణకకుండా, "అయితే నేనిప్పుడు మీతో ఒక వ్యవహారం మాట్లాడా లనుకుంటున్నాను" అంది

ఇవానోవిచ కుర్చీ దింపు కదలకుండా అదిమి పట్టి అతివినయంగా కూర్చున్నాడుగాని స్ప్రింగులు మళ్ళీ కొంచెం గందరగోళం చేశాయి

"చివరిరోజుల్లో ఆయన ఆ జబ్బుతో తీసుకుంటూ చాలా బాధపడ్డారు"

"నిజంగా!" అన్నాడు ఇవానోవిచ.

"అయ్యో! ఇంతా అంతానా! గంటలతరబడి చాలా భీభత్సంగా గావుకేకలు పెట్టేవారు! నేనా కేకలుకూడా వినలేకపోయేదాన్ని అదంతా తలుచుకుంటే ఆ బాధలన్నీ ఎలాగ భరించానా! అని పిస్తోంది ఆయన అరుపులు వీధిలోకి కూడా వినబడేవి అబ్బా! ఎంత యాతన అనుభవించాను!"

"అయితే, అలాగ అరుస్తున్నంతసేపు అతనికి ఒంటిమీద స్మారకం ఉందాకే అని నా అనుమానం"

"లేశం! చివరి క్షణందా కా స్మారకం తప్పిపోలేదు" అని ఆమె మెల్లిగా సమాధానం మొదలుపెట్టింది "ఒక పావుగంటకి ప్రాణంపోతుందనగా ఆయన మా అందరిదగ్గిర సెలవు తీసుకున్నారు చివరికి చిన్నపిల్లవాణ్ణి దూరంగా తీసుకుపొమ్మని కూడా చెప్పారు"

ఇవానోవిచ్ చిన్నప్పటినించీ ఇలియిచ్‌తో కలిసిమెలిసి తిరిగినవాడే అంచుచేత చిన్నతనంలో ఆడుకుంటూన్న ఆ ఇలియిచ్‌మూర్తి మొట్టమొదటగా అతని కళ్ళకు కనబడింది ఆ తరవాత ఇలియిచ్ బళ్ళో చదువుకుంటున్నట్టూ, పెద్దవాడై ఉద్యోగం చేస్తూన్నట్టు కనిపించాడు ఫెడరోవ్నా, తను కలిసి లేనిదుఃఖం ఎంత తెచ్చిపెటుకున్నా, ఇలియిచ్ బాధ మాట వినేసరికి ఇవానోవిచ్‌కి గుండె ఆగిపోయినంత భయంవేసింది మళ్ళీ అతనికి ఆ ఇలియిచ్ శవమూ, ఆ కనుబొమ్మలు, ఆ పెదవులమీదికి దిగజారిన ముక్కు జ్ఞాపకం వచ్చి నఖశిఖపర్యంతం ముచ్చెమటలు పోశాయి

"మూడురోజులపాటు యమయాతన అనుభవించి చచ్చిపోయాడు! ఏం? అల్లాంటిది ఎప్పుడో అప్పుడు నాకు రావచ్చును" అని అనుకుని ఇవానోవిచ్ లోలోపల గజగజ వణికిపోయాడు అయితే మళ్ళీ అందరికీ సామాన్యంగానే వచ్చే ఆ ఆలోచన హఠాత్తుగా తన కెల్లాగ తట్టిందో అతనికే తెలియదు మళ్ళీ అది చచ్చిపోయింది ఇలియిచ్చేగాని తానుమాత్రం కాదనీ, అల్లాంటి దురవస్థ ఎన్నడూ తనకు పట్టడానికి వీల్లేదనీ అనుకున్నాడు ఆపైన అల్లాంటి విషాదచ్ఛాయలు లోలోపల రానివ్వకుండా తరిమివెయ్యాలనీ, దానికి స్వ్యోరేకే దాఖలా అనీ స్థిరపరుచుకున్నాడు ఈ ఆలోచనలన్నీ లోలోపల తిరిగిన తరవాత ఇవానోవిచ్‌కి మళ్ళీ కొంచెం ఊతం వచ్చింది అటు పిమ్మట ఇలియిచ్ చచ్చిపోవడం అతిసహజంగా జరిగిపోవలసిన వ్యవహారమనీ, తనకుమాత్రం అటువంటి దుర్గతి పట్టవలసిన అవకాశం ఏమాత్రమూ కనబడదనీ నిశ్చయించుకుని, ఇలియిచ్ మృతికి సంబంధించిన వివరాలన్నీ ఇంకా గుచ్చిగుచ్చి అడిగి తెలుసుకున్నాడు

ఇలియిచ్ అతిఘోరంగా దుర్భరయాతనలన్నీ అనుభవించిన వివరాలన్నీ చెప్పినతరవాత, ఫెడరోవ్నా మళ్ళీ యథాప్రకారంగా తన స్వంతవ్యవహారం ప్రస్తావన తెచ్చేటట్లు కనబడింది అసలు ఆ ఇలియిచ్ బాధలన్నీ ఫెడరోవ్నా ఎలాగ భరించిందో తెలుసుకోడానికే ఇవానోవిచ్ ఈ వివరాలన్నీ తెలుసుకున్నాడు

ఫెడరోవ్నా మళ్ళీ "ఇవానోవిచ్! నేను ఎన్నెన్ని అవస్థలు పడ్డాను అంతటి యమయాతన ఎన్నడూ ఎరగను" అని చెప్పి, తిరిగీ ఏడవడం ప్రారంభించింది ఇవానోవిచ్ ఒక నిట్టూర్పు విడిచిపెట్టి, ఆమె ముఖం తుడుచుకునేదాకా ఆగి, ఆ పని జరిగిన తరవాత "పాపం! ఏం చేస్తాం" అన్నాడు మళ్ళీ ఫెడరోవ్నా మాట్లాడటం మొదలుపెట్టి అసలు తను ప్రస్తావించదలుచుకున్న అతిముఖ్యమైన వ్యవహారంలోకి దిగింది. తన భర్త చనిపోవడంవల్ల ప్రభుత్వందగ్గిరనించి గ్రాంటు సంపాదించడం ఎల్లాగా అన్నదే ఆమె ప్రస్తావించదలుచుకున్న అతిముఖ్య వ్యవహారం. ఆమె తనను రాబోయే

పింఛను సంగతి అడగబోతున్నట్లు కనబడింది. కాని ఆ విషయాలన్నీ తనకంటె పదిరెట్లు బాగా క్షుణ్ణంగా ఆమె కింతకు పూర్వమే తెలుసునని ఇవానోవిచ్ గ్రహించుకున్నాడు. తన భర్త మరణానంతరం తనకు ముట్టవలసిన పింఛను విషయం అంతా ఆమె కింతకు పూర్వమే గళగ్రాహిగా ఉన్నది గాని 'ప్రభుత్వం దగ్గరనించి ఏమైనా ఇంకా ఎక్కువగా పిండడానికి వీలుంటుందా?' అనే ఆమె అతని ఈ విషయం కదిలించింది. ఇవానోవిచ్ ఎక్కువగా డబ్బు రాబట్టే ఉపాయాలు కొన్ని చెప్పాడు గాని మళ్ళీ కొంతసేపు పస్తాయించి, కేవలం మర్యాద కోసం ప్రభుత్వవర్గాల లోభిత్వం బాగా దుయ్యబట్టి, ఇక అంతకంటె రాబట్టడం కష్టమని చెప్పివేశాడు. అటుపిమ్మట ఆమె ఒక నిట్టూర్పు విడిచిపెట్టి అతన్ని వంటనే సాగనంపడానికి తగిన ఉపాయాలు వెదకడం మొదలుపెట్టింది ఇవానోవిచ్ వెంటనే ఈ సంగతి గ్రహించి సిగరెట్ ముట్టించి, మళ్ళీ సాదరంగా కరచాలనం చేసి, నెమ్మదిగా పక్క గదిలోకి తప్పుకున్నాడు

ఆ భవనం భోజనాలగది గోడమీద ఒక గడియారం కనబడుతుంది ఆ గడియారం అంటే ఇలియిచ్ కెంతో ఇష్టం అతను దాని ఒక ప్రాచీనవస్తువుల దుకాణంలో కొని ఆ గోడకు తగిలించాడు ఇవానోవిచ్ కక్కడ ఒక మతగురువు, కొంతమంది పరిచితులు కనిపించారు వారందరు ప్రార్థనకోసం అక్కడికి చేరుకున్నారు అతనికి వారిలో ఇలియిచ్ కుమార్తె కూడా కనబడింది ఆమె చక్కని చుక్క సన్నగా పొడుగా ఉన్న ఆమె శరీరం నల్లని దుస్తులవల్ల మరింత నాజూకుగా తోచింది ఆమె శోకంగా దిగులుగా ఉంది ఎవరిమీదనో కోపగిస్తున్నట్టు, ఏదో ఒక పని చెయ్యాలని నిశ్చయించినట్లు కనబడింది ఇవానోవిచ్ ని చూడగానే అతనే తన తండ్రి మృత్యువుకు కారణం అన్నట్లా విసురుగా అతని వైపు తిరిగి నమస్కరించింది

ఆమె వెనకాల ఇంచుమించుగా ఇల్లాంటి ధోరణిలోనే, ఉన్న మరి ఒక యువకుడు కనిపించాడు అతను బాగా ధనవంతుడు. ప్రస్తుతం మేజిస్ట్రేటు ఉద్యోగం [illegible] ఇవానోవిచ్ కి అతను పరిచితుడే ఇలియిచ్ కుమార్తెకు, అతనికి వివాహం స్థిరపడింది ఇవానోవిచ్ విచారంగా వారిద్దరికీ నమస్కరించి, ఇలియిచ్ శరీరం ఉంచిన గదిలోకి వెళ్లబోతూంటే మళ్ళీ ఇంకొక పిల్లవాడు కనిపించాడు అతను ఇలియిచ్ కుమారుడు. బళ్ళో చదువుకుంటున్నాడు ఆ కుర్రవాడు మూర్తులా ఇలియిచ్ ని పోలి ఉన్నాడు అతని కేసి చూస్తూంటే మళ్ళీ ఇలియిచ్చే చిన్నపిల్లవాడై తిరుగుతున్నాడా అనిపించింది తన చిన్నతనంలో ఇలియిచ్ అచ్చం అలాగే ఉండేవాడని ఇవానోవిచ్ అనుకున్నాడు పది పదమూడు ఏళ్లు వచ్చేసరికి పిల్లల కళ్లలో ఒక విధమైన అపవిత్రత కనిపిస్తుంది. కన్నీళ్లు చారికలుగట్టిన ఇలియిచ్ కుమారుని కళ్లలో కూడా అలాంటికళలే కనిపించింది ఇవానోవిచ్ ని చూడగానే ఆ కుర్రవాడు మూతి బిగించుకొని మొహం తిప్పివేసున్నాడు ఇవానోవిచ్ అతన్ని పలకరించినట్లుగా తలపంకించి మృతశరీరం ఉంచిన గదిలోకి వెళ్ళిపోయాడు అతను వెళ్ళి వెళ్లడంతోనే ప్రార్థన ప్రారంభంఅయింది ఆ గదిలో కొన్ని కొవ్వొత్తిదీపాలు వెలుగుతున్నాయి సాంబ్రాణిపొగ గది నాలుగుమూలలా వ్యాపిస్తున్నది ప్రార్థనల మధ్యన మూలుగులు, బుడిబుడిదీర్ఘాలు, ఏడుపులు, వినిపిస్తున్నాయి దిగులుగా తన పాదాలకేసి చూస్తూ ఇవానోవిచ్ అల్లాగే నిలబడిపోయాడు అంతేగాని మళ్ళీ ఇలియిచ్ శరీరంవైపు చూడలేదు, తరవాత చీకు, చింతా మనస్సులో ప్రవేశించకుండా నిబ్బరంగా ఉండి, అందరికంటె ముందుగానే ఆ గదిలోనించి ఇవతలికి వచ్చేశాడు ఆ పక్కగదిలో ఎవ్వరు లేరు. కాని జెరాసిమ్ ఆ ఇలియిచ్ శరీరం ఉంచిన గదిలోనుంచి వెంటనే ఇవతలికి వచ్చి, తన మోటుచేతులతో అక్కడ తగిలించిన ఉన్నికోటులన్నీ తడిమిచూసి, అందులో ఇవానోవిచ్ కోటు పట్టుకుని, అతను కోటు తొడుక్కుంటూంటే వెనక నిలబడి సాయంచేశాడు

ఏదో ఒక మాట అనాలిగదా అని ఇవానోవిచ్ అతనితో ఇలాగ అన్నాడు "చేస్తాం! చూశావా! పాపం! ఎంత ఆపత్తు వచ్చిందో!"

జెరాసిమ్ "అది అంతా భగవంతుడి దయ బాబూ! ఈయాలో రేపో మనమంతా అక్కడి కెళ్ళాలి గందా బాబూ!" అన్నాడు జెరాసిమ్ ఆ మాట అంటూంటే అతని తెల్లని పళ్ళవరస బైట పడింది అది ఆరోగ్యంగా జీవించే రైతు పళ్ళవరస. ఈ మాట అన్న తరవాత జెరాసిమ్ ఊపిరాడని పనితో కొట్టుకుంటూన్న వాడిలాగ ఆ ఎదురుగా నిలబడిన స్లెడ్జి బండి తలుపులు తెరిచి, ఇవానోవిచ్ ని అందులో ప్రవేశపెట్టి, ఏదో ఇంకొక తొందరపనికోసం వెళ్లేవాడిలాగ గుమ్మందాటి లోపలికి ఒక్క గంతు వేశాడు.

ఆ సాంబ్రాణి పొగ, ఆ శవం, ఆ వాసన, మొదలైన వాటినించి తప్పించుకుని ఇవతలపడ్డ తర

వాళ వీధిగాలి సోకగానే ఇవానోవిచ్‌కి పంచ ప్రాణాలు లేచివచ్చాయి.

బండివాడు "ఎక్కడికి తోలమన్నారు బాబూ!" అని అడిగాడు.

ఇవానోవిచ్ "ఇప్పుడైతే సరే! మించిపోయిందేమీ లేదులే! ఫెడర్ వాసిలోవిచ్ ఇంటివైపు పట్టించు" అన్నాడు.

బండి అక్కడికి వెళ్ళి ఆగింది. ఇవానోవిచ్ లోపల ప్రవేశించేసరికి బ్రిడ్జిఆట ఒక ఘట్టం అయింది. వెంటనే ఇవానోవిచ్ ఒక ఆసామీని జబ్బ పట్టుకుని లేవదీసి ఆ ఆటలో పడ్డాడు.

2

ఇవాన్ ఇలియిచ్ బ్రతుకంతా చాలా సంసారపక్షంగాను, సరళంగాను గడిచిపోయింది. కనుకనే అది అత్యంత భయంకరమైన జీవితం.

అతడు కోర్టులో జడ్జీగా పనిచేసేవాడు. 45వ ఏట చనిపోయాడు. అతని తండ్రి ఒక పెద్దఉద్యోగంలో ఉండేవాడు. పీటర్స్‌బర్గ్‌లో అనేకమైన ప్రభుత్వశాఖల్లో చాలాకాలం పనిచేసిన తరవాత అతనికొక పెద్ద హోదా వచ్చింది. సామాన్యంగా చాలాకాలం ఉద్యోగాలుచేసి గొప్ప హోదాల్లోకి వచ్చిన మనుషుల్ని - ఇలాంటి పదవులు నిర్వహించడానికి వీ రెంత అసమర్థులయినా—చటుక్కున బర్తరఫ్ చెయ్యడం చాలా కష్టం. అందుచేత ఇలాంటి జవాళ్ళకోసం కొత్తగా కొన్ని ఉద్యోగాలు సృష్టిస్తారు. వీటికి అయిదారు వేలదాకా జీతాలుంటాయి. ఈ ఉద్యోగాలు కేవలం ఆ సామాన్యీ ఉద్యోగాలే కావచ్చునుగాని, ఈ ఉద్యోగులు స్వీకరించే జీతాలుమాత్రం చాలా గట్టివి. ఇలాంటి జీతాలు జేబులో వేసుకుంటూ వీరంతా చిరకాలంపాటు జీవిస్తారు.

ఇలాంటి పెద్దపెద్ద ఆసామీ ఉద్యోగాలెన్నో చేసిచేసి, చివరికి ప్రివీకౌన్సిలరైన ఇల్యా ఎపిమోవిచ్ గోల్విన్ జీవితగాథ అంతటిది!

అతనికి ముగ్గురు కుమారులు. వీరిలో ఇవాన్ ఇలియిచ్ రెండవవాడు. పెద్దవాడు ఇంకొక ప్రభుత్వశాఖలో కేవలం తండ్రి అడుగుజాడల్లోనే నడిచిపోతున్నాడు; అప్పుడే అతను కూడా తండ్రి మాస్తరుగానే పనిపాటులేని పెద్దఉద్యోగం ఒకటి అందుకోబోతున్నాడు. మూడో కుమారుడికి ఎక్కడికి వెళ్ళినా పెద్దమ్మ ప్రత్యక్షమయింది. ఎన్నో పెద్ద ఉద్యోగాలు చేశాడుగాని చివరికి అన్నింటిలోను పట్టిచేతగానివాడనిపించుకున్నాడు; ప్రస్తుతం రైల్వేలో పని చేస్తున్నాడు. అతని తండ్రి, సోదరులు వారి భార్యలు—అతన్ని చూస్తూనే దూరదూరంగా తప్పుకుపోవడమే కాక, ఏదో అత్యంతావసరంతప్ప అతడు బతికిఉన్నాడన్నమాటే మరిచిపోయేవారు. అతని సోదరి బారన్ గ్రెఫ్ అనే పీటర్స్‌బర్గ్ ఉద్యోగిని వివాహంచేసుకున్నది. ఇతడు కూడా ఈమె తండ్రితో సమానమైన హోదాలో ఉన్న ఉద్యోగస్థుడే. ఇక మన ఇవాన్ ఇలియిచ్ కుటుంబానికి పరువుప్రతిష్ఠలు తీసుకువస్తాడని అందరు అంటూండేవారు. ఇతడు అన్నగారిలాగ అందరికీ దూరదూరంగాను ఉండలేదు, తమ్ముడిలాగ అయినవాళ్ళతోను, కానివాళ్ళతోను కలిసి తిరగనులేదు. కాని ఇద్దరికీ మధ్యేమార్గంలో నడుచుకుంటూ ఉండేవాడు. తమ్ముడితో కలిసి న్యాయకళాశాలలో చదివాడు. తమ్ముడు చదువు పూర్తిచెయ్యలేకపోయాడు. 5వ సంవత్సరంలో కళాశాలాధికారులతన్ని బర్తరఫ్ చేసి బయటికి పంపించివేశారు. ఇలియిచ్ బాగా చదివి, పరీక్షలన్నీ గడిచి గట్టెక్కాడు.

ఆ తరవాత అజన్మాంతము కనబడిన ఆ ధోరణి అంతా అతనికి ఆ చదువుకునే రోజుల్లోనే అలవాటయింది. ఇలియిచ్ సమర్థుడు. అందరితో కలిసి మెలిసి తిరుగుతూ మంచి ఉత్సాహంగా ఉండేవాడు. తన ఉద్యోగవ్యవహారాలన్నీ బాగా నిక్కచ్చిగా నడిపిస్తూ ముక్కుకు సూటిగా వెళ్ళిపోతూండేవాడు. తన విధులన్నీ సక్రమంగా నిర్వహించేవాడు. అయితే పై అధికారులంతా ఇది న్యాయం అనుకుంటే ఇతను కూడా గిరిగీసినట్టుగా అల్లాగే నడిచిపోయేవాడు. చిన్నతనంలోగాని, పెద్దతనంలోగాని అతనికి ఇచ్చకాలు మాట్లాడే అలవాటు ఉండేదికాదుగాని, దీపంచుట్టూ పురుగులు చేరినట్లు పెద్దపెద్ద ఉద్యోగస్థులంటే బాగా ఆప్యాయత కనబరుస్తూండేవాడు. వారి జీవితదృక్పథాలు, ఆచారవ్యవహారాలు మొదలైనవన్నీ బాగా ఆకళించుకుంటూ వారితో స్నేహంచేస్తూండేవాడు. చిన్నతనంలోను ఆ తరవాత వయస్సులోను ఉండే ఆదర్శాలు, ఉత్సాహాలు మొదలైనవన్నీ ఆనవాలైనా లేకుండా హరించిపోయాయి. క్రమంగా స్త్రీ వ్యసనానికి, దాబుదర్పాలకు దాసుడైపోయాడు. బాగా పెద్దఉద్యోగస్థులతో కలిసి తిరిగేటప్పుడు ఏది పడితే అది చేయవచ్చుననే సువిశాల దృక్పథంతో మాట్లాడుతూండేవాడు. కాని సహజంగా తన హృదయానికి న్యాయమని స్ఫురించిన పరిమితుల్లోనే వ్యవహరిస్తూ, ఎప్పుడూ జాగ్రత్తగా మసులుకుంటూండేవాడు.

చదువుకొనే రోజుల్లో తాను చేసిన పనులు తలుచుకుంటే ఆ రోజుల్లో అతని కవన్నీ చాలా తప్పుడు పనులని పశ్చాత్తాపం కలిగేది కాని, తరవాత పెద్దపదవుల్లో ఉండేవారే అల్లాంటి పనులు చెయ్యడము, అవి తప్పుడు పనులు కావని అందరు అనుకోవడము చూసిన తరవాత ఇలియిచ్ తాను చేసిన పని మంచిదనుకోవడమే కాక, ఇంక ముందు వాటిని గురించి ఆలోచించడమే మానివేశాడు కొంతకాలానికి వాటి గోలే మరిచిపోయాడు

లా డిగ్రీ సంపాదించిన తరవాత సివిల్ సర్వీస్‌లో ఒక చిన్న ఉద్యోగానికి తగిన అర్హత సంపాదించుకున్నాడు ఆ సందర్భంలో తండ్రి అతనికి కావలసినంత డబ్బు కూడా పంపించాడు వెంటనే ఒక పెద్ద తరహా దర్జీ దగ్గరికి వెళ్లి కావలసినన్ని దుస్తులు కుట్టించుకున్నాడు ఆ పైని తన ప్రొఫెసర్ దగ్గరికి, తన స్కూలుకు పోషకుడుగా ఉంటున్న జమీందారు దగ్గరికి వెళ్లి, ఎంతో మర్యాదగా సెలవు పుచ్చుకున్నాడు ఒక పెద్ద హోటలులోకి వెళ్లి ఆర్భాటంగా తన స్నేహితులందరికీ విందుభోజనం ఏర్పాటు చేసి వారిదగ్గర కూడా సెలవు తీసుకున్నాడు. తన ప్రయాణానికి అవసరమైన సామానులన్నీ పెద్ద పెద్ద షాపుల్లో ఖరీదు చేసి, వాటితో ఇంకొక రాష్ట్రానికి తరలి వెళ్ళిపోయాడు అక్కడ తన తండ్రికి ఉన్న పలుకుబడివల్ల అక్కడి గవర్నరుదగ్గర ఒక ప్రత్యేకోద్యోగిగా కుదురుకున్నాడు

ఇలియిచ్ అక్కడ కూడా, స్కూల్లో కొత్తదుగానే మసలుతున్నాడు క్రమంగా సుఖంగా సాగిపోయే ఒక మంచి ఉద్యోగం సంపాదించి అందులో కుదురుకున్నాడు తన ఉద్యోగవిధులన్నీ సక్రమంగా నిర్వర్తించుకుంటూ, కొంతకాలానికి ఇంకొక పెద్ద పదవిలో ప్రవేశించాడు ఇల్లాగ పైపైకి వస్తూన్నా, ఖులాసాగాను, సుఖంగాను కూడా కాలక్షేపం చేస్తూ మంచి హుందాగా ఉండేవాడు

అప్పుడప్పుడు పల్లెటూళ్లలో కూడా మకాములు చేస్తూ పై ఉద్యోగస్థులన్నా, కింది ఉద్యోగస్థులన్నా ఎంతో మర్యాదగా వ్యవహరిస్తూ, కుల తెగలకు సంబంధించిన లావాదేవీలన్నీ కూడా తప్పని నిబ్బరమైన నిజాయితీతో పరిష్కరిస్తూ, గొప్ప గౌరవం సంపాదించాడు ఆతరవాత [illegible] తలచుకొన్నప్పుడల్లా అతనిలో లోపల మురిసిపోతూండేవాడు.

కాగా వయస్సులో ఉండడంవల్ల సరదాగా తిరగాలని ఇష్టం ఉన్నా, ఉద్యోగ వ్యవహారాలలో మాత్రం కాగా ముభావం కనబరుస్తూ, ప్రతీ చిన్న విషయమూ పరిశీలిస్తూ ఉండేవాడు. అప్పుడప్పుడు కఠినంగా వ్యవహరిస్తూ ఉండేవాడు కాని నలుగురిలోకి వచ్చినప్పుడు మాత్రం చాలా సరదాగా కబుర్లు చెబుతూ, నలుగురితోను వేళాకోళాలాడుతూ, మర్యాదగా ఉండి, పెద్దమనిషిలా కాలం వెళ్ళబుచ్చాడు గవర్నరు దంపతులిద్దరు అతన్ని తమ కుటుంబంలోని వ్యక్తిగా పరిగణిస్తూ, ఇలియిచ్ అంటే ఎంతో మర్యాదగాను, ఆప్యాయంగాను మాట్లాడుతూండేవారు

ఇలియిచ్ పల్లెపట్టుల్లో మకాం చేసి ఉన్నప్పుడు ఒకావిడ ఇతని ఆర్భాటము అదీ మాసి, కొంతకాలం పాటు జోడీ కలిసింది ఆ తరవాత [illegible] మరి ఒక స్త్రీ తటస్థపడింది అటుపిమ్మట మరి ఒక వ్యక్తితో మరి కొంతపరిచయం ముదిరింది క్రమక్రమంగా అతను మర్యాదస్థులు వెళ్లకూడని సందుగొందుల్లోకి కూడా వెళుతూండేవాడు ఒకప్పుడు అధికారులదగ్గిర తలవంచుకోవలసిన పరిస్థితి కూడా వచ్చింది అయితే అదంతా కొంత గప్‌చుప్‌గాను, దర్జాగాను సాగిపోవడంవల్ల అంతగా చెడ్డ పేరేమీ రాలేదు ఒక ఫ్రెంచి సామెత ధోరణిలో అదంతా 'పడుచుదనం' కింద జమ అయిపోయింది అతనిరంగేళీ వ్యవహారాలన్నీ పెద్ద కుటుంబాలతోను, ఆకుటుంబాల అర్ధాంగీకారాలతోను, అతి మర్యాదగాను, దల్ల దల్లగాను సాగిపోయాయి

ఈవిధంగా అయిదేళ్లు గడచినతరవాత ఇలియిచ్ ఉద్యోగంలో ఒక మార్పువచ్చింది. న్యాయశాఖలో కొత్తమార్పులు కొన్ని చేశారు, అందుచేత కొత్త మనుషులు కావలసివచ్చారు. అలాగ కావలసి వచ్చిన వ్యక్తులలో ఇలియిచ్ ఒకడు ఇతనికి మేజిస్ట్రేటుపదవి ఇచ్చారు దీనివల్ల తన పాత వ్యవహారాలన్నిటికీ నీళ్లువదులుకుని మళ్ళీ కొత్తదారి తొక్కవలసిన అవసరం ఏర్పడినా, ఉన్నచోటు వదిలి మరోకచోటికి బదిలీ కావలసివచ్చినా లెక్కపెట్టక ఇలియిచ్ ఆ ఉద్యోగానికి సిద్ధపడ్డాడు ఈ సంగతి తెలిసి స్నేహితులంతా అతనికి వీడ్కోలిచ్చారు వారందరితోను కలిసి అతనొక ఫోటో తీయించుకున్నాడు. ఆ సందర్భంలో స్నేహితులంతా కలిసి అతనికొక వెండి సిగరెట్ కేసు బహుమతి చేశారు.

మేజిస్ట్రేటుగా ఉన్నప్పుడు కూడా ఇలియిచ్ పూర్వం మాదిరిగానే ఉంటూ అతిమర్యాదగా అందరి మన్ననలు అందుకుంటూ ఉద్యోగవ్యవహారాలలోను, స్వంతవ్యవహారాలలోను, ప్రత్యేకంగా తన హోదా

నిలబెట్టుకుంటూ జాగ్రత్తగా కాలక్షేపం చేసేవాడు. ఇలియిచ్‌కి వెనక ఉద్యోగంకన్న ఈ ఉద్యోగమే బాగా నచ్చింది. వెనకటి ఉద్యోగంలో పెద్ద పెద్ద దర్జీలు కుట్టిన విలువైన దుస్తులు వేసుకుని గవర్నరు దర్శనార్థం వేచి ఉన్న వందలకొలది అర్జీదారుల మధ్యనించి నడిచిపోతూండడం చాలా దర్జాగా ఉండేది. ఠీవిగా నడిచిపోతూ మధ్య మధ్య గవర్నరుతో కలిసి సిగరెట్లు, టీ సేవిస్తూ ఖులాసాగా కబుర్లు చెబుతూ అధికారం చెలాయించే అతన్ని చూసి అర్జీదారులందరూ అసూయపడుతూ ఉండేవారు. అయితే ఎవరో పోలీసు ఉద్యోగులకు, కులకక్షులవివాదాలు తీర్చ మరికొంతమందికి మాత్రమే అతని అవసరం కావలసివచ్చేది. ఇలియిచ్ వారినందరినీ చాలా మర్యాదగానే ఆదరిస్తూ ఉండేవాడు. తలుచుకుంటే కాలికింద పెట్టి నలిపివెయ్యగల శక్తిసామర్థ్యాలున్నా 'మిమ్మల్ని అందరినీ ఎంతో మర్యాదగా గౌరవిస్తున్నాను సుమా!' అన్నట్టుగా అతను వాళ్ళ అందరితోను వ్యవహరిస్తూ ఉండేవాడు. అయితే ఎంత చూసినా అలాంటి మనుష్యులు రోజుల్లో చాలా తక్కువగానే ఉండేవారు. కాని మేజిస్ట్రేటుగిరీ వచ్చిన తరవాత కొమ్ములు తిరిగిన పెద్ద పెద్ద అధికారులంతా అతనికి గుప్పిట్లో ఉన్నట్టుండేది. ఒక కాగితంమీద నాలుగు గీతలు గీస్తేచాలు ఎంతెంతటి అధికారులైనా ముద్దాయిలో, సాక్షులో అయి, చేతులు కట్టుకుని అతని ఎదురుగా హాజరు కావలసిందే. ఆ హాజర్లు, అతను కూర్చోమనే దాకా అలా నిలబడి ఉండి, అతను అడిగిన ప్రశ్నలకు సమాధానాలివ్వవలసిందే. అయితే ఇలియిచ్ మాత్రం తన అధికారం దుర్వినియోగపరచలేదు. పైపెచ్చు చాలా చల్లగానే కబుర్లు చెబుతూ ఉండేవాడు. అందుచేత అతని కచేరీ అంటే అందరు అదొకవింతగా చెప్పుకునేవారు. కేసులు విచారణ చేసే సందర్భాలలో కూడా అనవసరమయిన బాదరబందీ అంతా తీసివేసి, తన ఇష్టానిష్టాలు ఒకపక్కకుపెట్టి, కేవలం లా ప్రకారం ముక్కుకు సూటిగా వెళ్ళిపోతూ ఉండేవాడు. 1864 లో కొత్తగా నూతన న్యాయసూత్రాలమలులోకి వచ్చాయి. ఆ పనిఅంతా కొత్తగా ఉన్నా, ఇలియిచ్ అవన్నీ అమలులో పెట్టి నడిపించుకుపోయాడు.

ఇలా మేజిస్ట్రేటుగిరీ చెలాయిస్తుండగా అతన్ని ఇంకొక పట్టణానికి బదిలీ చేశారు. అక్కడ అతను కొత్తకొత్తవారితో పరిచయాలేర్పరుచుకుని, కొత్త బంధుత్వాలు కలుపుకున్నాడు. ఇప్పుడు ఒకరకం కొత్తతీరు అవలంబించి, పూర్వపు ధోరణిఅంతా చాలావరకు తగ్గించివేశాడు. ఆ ప్రాంతంలో అధికారవర్గానికి కొంతవరకు దూరదూరంగా ఉంటూ, వారందరిమీదల ఒకరకమైన దర్జా కనబరుస్తూ ఉండేవాడు. పెద్దపెద్ద న్యాయవాదులతోను, చదువుకున్నవారితోను తీక్షణంగా కలిసిమెలిసి తిరుగుతూ, అప్పుడప్పుడు ప్రభుత్వం వ్యవహారాలు సరియైన దారిలో నడవడంలేదని విమర్శించేవాడు. ప్రజలకు స్వాతంత్ర్యాలు, హక్కులు ఇంకా కొంచెం ఎక్కువ చెయ్యాలని అంటూండేవాడు. ఇది ఇలాగ సాగుతున్నా తన వేషభాషలేమీ చెదరనీయలేదు, 'కొంచెం హుందాకోసమని గడ్డం కూడా పొడుగ్గా పెరగనిచ్చాడు.

ఇలియిచ్ ఈ కొత్తపట్టణానికి వచ్చిన తరవాత కొంతకాలానికి సుఖంగా తన ఉద్యోగంలో కుదురుకున్నాడు. ఆ పట్టణంలో పెద్దపెద్ద ఉద్యోగస్థులందరికీ అక్కడి గవర్నరంటే అంతగా పడేది కాదు, అందుచేత వారందరు ఇతనంటే ఎంతో ఆప్యాయత కనబరచేవారు. ఆ పైన జీతం కూడా పెద్దదయింది. ఈ రోజుల్లో ఇలియిచ్ ఒక కొత్తరకం బ్రిడ్జి ఆట ఆడుతూండేవాడు. దీనితో అతనికి మరీ సుఖంగా కాలక్షేపం అయిపోతూఉండేది. పైకి ఖులాసాగా ఆడుతున్నట్టున్నా, ప్రత్యేకించి సామర్థ్యం ఉండడంవల్ల తనకాలంలో జాగ్రత్తగా లెక్కలుకట్టి సామర్థ్యంగా ఆ ఆటలన్నీ తనే గెలుచుకుపోతూ ఉండేవాడు.

ఈ పట్టణంలో రెండు సంవత్సరాలున్న తరవాత ఇవాన్ ఇలియిచ్ ముందు వివాహమాడబోయే యువతితో పరిచయం కలిగింది. ఆమె పూర్తిపేరు ప్రస్కోవ్యా ఫెడరోవ్నా మిఖేల్. అతనికి పరిచయం అయిన అమ్మాయిలందరిలోను ఆమె చాలా అందగత్తె. మంచి తెలివితేటలున్నాయి, చురుకైనపిల్ల. తీరికసమయాల్లో ఆమెతో సరదాగా తిరుగుతూండేవాడు-ఇప్పుడతనికి ఇతరవ్యాపకాలతో చాటుగా వ్యాపృత్తిగా తయారయింది. పూర్వం గవర్నరు దగ్గర ప్రత్యేకోద్యోగిగా పనిచేసేటప్పుడతనికి అపహాస్యపు నృత్యం చేసే అలవాటుండేది. ఇప్పుడయితే ఏదో ప్రత్యేక సమయంలో తప్ప అది జరగడంలేదు. అధికారపద్ధతుల్లో సరికొత్తమార్పులు వచ్చినా, పెద్దపెద్ద అధికారాల్లో అయిదో అంతస్థులో ఉన్నా, అవసరంవస్తే అందరికన్నా కూడా బాగా నృత్యం చెయ్యగలనని అనిపించుకోవడం కోసమే, అతనిదిప్పుడీ నృత్యవినోదాల్లో పాల్గొనేవాడు. అందుచేతనే అప్పుడప్పుడు నృత్యాది వినోదాల చివరిరోజుల్లో ప్రస్కోవ్యా ఫెడరోవ్నాతో కలిసి నృత్యం చేస్తూండేవాడు. ఈ సందర్భంలోనే ఫెడరోవ్నా కళ్ళు అతనిమీద పడ్డాయి. ఆమె అతన్ని

ప్రేమించింది. మొదట్లో ఇవాన్ ఇలియిచ్ ఈ విషయంలో గట్టిగా ఏమీ అనుకోలేదు గాని, ఫెడరోవ్నా ప్రేమించిన తరవాత తనలో తాను "ఏం? ఎందుకు పెళ్ళిచేసుకోకూడదు?" అనుకున్నాడు

ప్రెస్కోవ్యా ఫెడరోవ్నా పరువు మర్యాద లున్న కుటుంబంలోంచి వచ్చిన పిల్ల, అనాకారి కాదు, కొద్దో గొప్పో ఆస్తికూడా ఉంది ఇలియిచ్‌కి ఇంతకన్నా మంచి సంబంధం వస్తే రావచ్చునుగాని, ఈ సంబంధమైనా మంచిదే సరే, అతని జీతం ఉండనే ఉందిగదా! ఆమె ఆస్తి కూడా దీనితో సరి సమానమైనదే ఫెడరోవ్నా బంధువులంతా పెద్ద పెద్ద ఉద్యోగాల్లో ఉన్నారు అదీగాక ఆమె చక్కని ముక్కు మంచి ఒడ్డుకున్న పిల్ల బంధువులంతా తలలూచారని గాని, లేక పరస్పరము ప్రేమించుకోవడం జరిగిందని గాని అతని ఈ వివాహం స్థిరపడలేదు మొత్తంమీద ఈ రెండు విషయాలు ఈ వివాహం స్థిరపడడానికి కారణాలే అన్నివిధాలా అతనికి సంబంధం నచ్చింది ఇంకా పెద్ద పెద్ద పదవుల్లో ఉన్న బంధువులంతా ఇది మంచి సంబంధమే అన్నారు.

కనకనే ఇవాన్ ఇలియిచ్ వెంటనే వివాహం చేసుకున్నాడు పెళ్ళిప్రయత్నాలు, కొత్తకాపురం రోజుల్లో ఉండే సరదాలు, కొత్త బట్టలు, గుసగుసలు, సాగసామానులు, బహుమతులు మొదలైన వాటితో ఇలియిచ్ వైవాహిక జీవితం అంతా—ఫెడరోవ్నా గర్భవతి అయ్యే పర్యంతము—హాయిగా సాగిపోయింది తన సరదాలకు, మర్యాదలకు, కులాసా కాలక్షేపాలకు ఈ వివాహం అడ్డు తగులుతుందని అంతవరకు ఎప్పుడు అతను ఊహించనేలేదు తన పాతధోరణి అంతా సహజమేనని అనుకుంటూ ఉండేవాడు దీనికి సంఘంకూడా ఔనని తల ఊపింది అందుచేత ఈ వివాహం మూలాన మరింత హాయిగా కాలక్షేపం చెయ్యవచ్చునని ఇలియిచ్ ఆశించాడు అయితే ఫెడరోవ్నా గర్భవతి అయిన కొద్ది నెలలకే కుటుంబంలో తగాదాలు, చిరాకులు, ఎడమొహం పెడమొహం పెట్టుకోవడాలు మొదలయినవన్నీ ప్రారంభమైనాయి ఇక ఈ ఇబ్బందులలోనించి ఇవతలపడే మార్గమే కనబడలేదు ఇది ఇల్లా పరిణమిస్తుందని అతను కలలోనైనా ఊహించి ఉండలేదు

ఫెడరోవ్నా ఊరికే ఉత్తపుణ్యానికి కుటుంబ మర్యాద, సౌఖ్యము మంటగలిపి వేస్తున్నదని ఇలియిచ్ అనుకున్నాడు. ఆమె ఆ కారణంగా అనుమానపడుతూండేది! పొద్దస్తమానము తనతోనే కబుర్లుచెబుతూ కూర్చోవాలని పట్టుపట్టేది. అయినదానికీ, కానిదానికీ చీటికీమాటికీ అతన్ని సాధిస్తూండేది—పరువు, మర్యాద లేకుండా ఏదో ఒక రభస తెచ్చిపెట్టి ఇల్లంతా నానాహంగామా చేస్తూండేది ఇలియిచ్ ఇంతకు పూర్వం ఖులాసాగా కాలక్షేపం చేస్తూ, పై పై మర్యాదల కేమీ లోటురాకుండా జాగ్రత్త పడేవాడు అందుచేత ఇప్పుడుకూడా అదివిధంగా కాలం గడుపుకు పోవచ్చునని మొదట అనుకున్నాడు ఆమె చిరాకుగా మాట్లాడితే వినీవిననట్టు మాట్లాడకూరుకుని, తనకు అలవాటయిన ధోరణిలో పడి పోతూండేవాడు ఒక్కొక్కప్పుడు పేకాటకోసమని తన స్నేహితుల్ని ఇంటికి పిలిచేవాడు లేకపోతే సాయంత్రంవేళ క్లబ్బులోనే స్నేహితులతో పేకాడుతూ కూర్చునేవాడు ఇల్లా ఉండగా ఫెడరోవ్నా ఒకనాడు ఇల్లెగిరిపోయేటట్టు కేకలు వేస్తూ, అనరానిమాటలని, తిట్టడం మొదలుపెట్టింది ఆతరవాత తన ఇష్టంవచ్చినట్టు నడవనప్పుడల్లా అల్లాగే హంగామా చేస్తూ, తిట్లుతిడుతూ, నానాకారవార్థాలు పెడుతూండేది అమీద ఇలియిచ్ ఇంకా లొంగి వచ్చేదాకా—అంటే పొద్దస్తమానమూ ఇంట్లో కూర్చుని ప్రాణంవిసిగేదాకా తనతో కబుర్లుచెప్పక పోతే—ఆధోరణి మానేటట్టే కనబడలేదు దీనితో ఇలియిచ్ హడలెత్తిపోయాడు. పరిస్థితు లీవిధంగా మారిపోయేసరికి—అసలు వివాహ బంధనంవల్ల—తత్రాపి ఫెడరోవ్నా వంటి భార్యతో ఏర్పడిన బంధనంవల్ల—జీవితంలో సామాన్యంగా సౌఖ్యము, ఆనందము అనేవి అందుకోవడం క్లిష్టమైపోతుం దనీ, పైగా ఇల్లాంటి నిగళబంధనంవల్ల జీవితంలో మర్యాద, మనశ్శాంతి పూర్తిగా మటుమాయమై పోతాయనీ, నిశ్చయించి అప్పటినించీ తనసౌఖ్యం విషయంలో బాగా జాగ్రత్తపడ్డాడు దీనికోసం ఇలియిచ్ కొన్ని కొన్ని కొత్తఉపాయాలు పన్నుతూండేవాడు ఫెడరోవ్నా అస్తమానము ఆఫీసుకు పట్టుకుని కూర్చుంటారని సాధిస్తూండేది. ఇలియిచ్ సర్వకాలాల్లోను, ఆ ఆఫీసులోనే ఉండి కాలక్షేపంచేస్తూ తన స్వాతంత్ర్యం నిలబెట్టుకునేవాడు.

ఇంతలో కొంతకాలానికి ఇలియిచ్‌కి సంతానం కలిగింది ఆపిల్లకు పాలుపొయ్యడానికని ఫెడరోవ్నా ప్రతిరోజూ ఒక పెద్దగందరగోళం లేవదీస్తూండేది అసలైన తనకు పిల్లకు, ఉన్నవి లేనివి కొన్ని జబ్బులు ఏకరువుపెట్టి అతని ఆప్యాయత ఆకర్షించుకోవాలని ప్రయత్నించేది అయితే ఇలియిచ్‌కి ఆ రోగాల గోలే తెలిసేదికాదు. ఆ గొడవలవల్ల అతనికి ఆ యింటిలోనించి పారిపోయి ఎక్కడైనా తలదాచుకో వలసిన గత్యంతరం ఏర్పడ్డది. భార్య దుడుకుతన మెక్కువైనకొద్దీ అతనికి ఆ ఇంటివ్యవహారం [illegible]

మానివేసి ఆ ఆఫీసులోనే అంటిపెట్టుకుని ఉండిపోయేవాడు. ఆ విధంగా ఆఫీసుపని అంటేనే అతనికి ప్రాణాలు లేచివచ్చేవి. అందుచేత ఆపని అంటే చెవికోసుకుంటూ, అందులోనే గాలిమేడలు కట్టుకుంటూ ఉండేవాడు.

కొద్దిరోజులు ఈ విధంగా గడిచిపోయేసరికి, వివాహజీవితంలో కొన్ని స్వల్పసౌఖ్యాలున్నా, ఈ విధంగా సంసారం ఈదడం చాలా ప్రయాసతో కూడుకున్న పని అనీ, నలుగురిలోను మర్యాదగా కాలక్షేపంచేస్తూ సంసారం సాగించాలంటే ఆఫీసు వ్యవహారాల్లోలాగే ఇంటి వ్యవహారాలలో కూడా ఒక ప్రత్యేక దృక్పథం అలవరుచుకోవాలనీ అతనొక నిశ్చయానికి వచ్చేశాడు.

ఆవిధమైన దృక్పథానికి అలవాటుపడ్డాక ఇప్పుడతని కింటిదగ్గర కావలసినవి కొన్ని సామాన్య సౌకర్యాలు మాత్రమే: మధ్యాహ్నంవేళ సుఖంగా ఇంటిపట్టున భోజనము, ఇంటికివచ్చేసరికి ఏ సౌఖ్యానికీ లోటురాకుండా అనుక్షణము కనిపెట్టుకుని ఉండే ఇల్లాలు — ఇవే అతనికి కావలసినవి. ఆపైన నలుగురిలోను గౌరవమర్యాదలకు లోటులేకుండా జీవితం చల్లగా సాగిపోతూండాలిగదా! ఇలియిచ్‌కి ఈ సంసారసౌఖ్యాలన్నీ అమరుతూనే ఉన్నాయి. అతనింక మిగిలిన అన్ని విషయాలలోను మర్యాదా లోపంలేకుండా ఖులాసాగా కాలక్షేపంచేస్తూ, నవ్వుతూ పేలుతూ ఉండేవాడు. దీనికి ఇంటిలో కూడా తగినంత ఆసరా ఉంటే సరేసరి. లేక రుసరుసలు, సాధింపులు ప్రారంభంఅయినట్టు కనబడితే ఆఫీసుపని అనే ఒక ప్రత్యేక ప్రపంచంలో ప్రవేశించి, తలుపులు బిగించుకొని కూర్చుని సుఖంగా కాలం గడిపేవాడు.

ఇవాన్ ఇలియిచ్ ఆ ప్రాంతంలో అంతటా చాలా మంచివాడనే పేరు సంపాదించాడు. ఇల్లాగ మూడేళ్లు గడిచిన తరవాత ఇలియిచ్ అసిస్టెంటు పబ్లిక్ ప్రాసిక్యూటర్ అయ్యాడు. దీనితో ఆఫీసులో పని ఎక్కువయింది; హోదా కూడా బాగా పెరిగింది. ఇప్పుడు ఎలాంటి అధికారులనైనా తన ఎదుట నిలబెట్టేటట్లు చెయ్యగల అధికారం అతనికి హస్తగతం అయింది. ఇలియిచ్ ఇప్పుడే విషయాన్ని గురించి మాట్లాడినా వెంటనే అది పెద్ద పెద్ద అక్షరాలతో పేపర్లలో అచ్చుపడుతూంది. అతని పేరు ప్రఖ్యాతులు బాగా వ్యాపించాయి. ఇలా జరుగుతున్నకొద్దీ అతని కా ఆఫీసువ్యవహారాలమీద మరింత బాగా మోజు పెరిగింది.

ఈలోగా ఇంకా కొంతమంది పిల్లలు బయలుదేరారు. దీనితోపాటు భార్య రుసరుసలు, సాధింపులు కూడా శ్రుతిమించిపోయాయి. ఇంటి వ్యవహారాల విషయంలో అతడవలంబించిన వైఖరివల్ల ఆమె సాధింపులు అన్నీ అతని చెవిని పడడమే మానివేశాయి.

ఇలాగ ఏడేళ్ళు పబ్లిక్ ప్రాసిక్యూటరుగా పని చేసిన తరవాత అతన్ని ఇంకొకచోటికి బదిలీచేశారు. కుటుంబం అంతా కొత్తచోటికి వెళ్లారుగాని ఆ రోజుల్లో ఇలియిచ్‌కి బాగా డబ్బునిక్కచ్చి పట్టుకుంది. అదీ గాక ఫెడరోవ్నాకి కొత్తచోటికి బదిలీ కావడం సుతరామూ ఇష్టంలేదు. జీతం పెరిగినా సంసారం ఖర్చులు కూడా అంతకంటె పదిరెట్లు పెరిగిపోయాయి. ఇది ఇల్లాగ ఉండగా ఇక్కడికి వచ్చిన తరవాత ఇంకొక ఇద్దరు పిల్లలుకూడా పోయారు. దానాదీనా ఇలియిచ్‌కి సంసారం మరీ దుర్భరం అయిపోయింది.

ఇక్కడ కొత్తఇంటికి మారినతరవాత ఫెడరోవ్నా ప్రతి చిన్న ఇబ్బందికీ ఇలియిచ్చే కారణమని అతన్ని దులిపివేస్తూండేది. భార్యాభర్తలు ఏదైనా సంభాషణ ప్రారంభించేసరికి క్రమంగా అది పిల్లలచదువులోకి దిగుతూండేది. ఆ ప్రస్తావనలో వారి పూర్వపు తగాదాల విషయాలుకూడా దొర్లుతూండేవి. ఇంక ఆ తగాదాలమాట ఎత్తితే ఎక్కడో అక్కడ హఠాత్తుగా ఆ ఇద్దరిమధ్యా అంటుకోవడం తప్పదన్నమాటే! ఇక పడకగదిలో ప్రవేశించిన తరవాతమాత్రం ఇద్దరూ ఆప్యాయంగా మాట్లాడుకొనేవారుగాని, ఆ సమయాలైనా ఆట్టే కాలం ఉండేవి కావు. అడపా తడపా ఒక ద్వీపంమీద ఉన్నట్టు ప్రశాంతంగా ఉండి, మళ్లీ మరుక్షణంలోనే వారిద్దరు ఆ భయంకర జీవితసాగరయాత్ర సాగిస్తూ నిత్యము ఎడమొహాము పెడమొహాము పెట్టుకుంటూ ఉండేవారు.

ఇల్లాగ ఉండడం తప్పదని తోస్తే ఇలియిచ్ బాగా బాధపడి ఉండేవాడే. కాని అతడిది సహజమే అనుకున్నాడు. మరికొంతకాలానికి సంసారం ఇల్లాగే నడిపించాలని కూడా నిశ్చయించుకున్నాడు. క్రమంగా తానూ సంసారపు గొడవలకు దూరంగా ఉండాలనీ, పైపై మర్యాదలకు భంగం రాకుండా ఉంటే చాలుననీ సరిపెట్టుకున్నాడు. అందుచేత ఇలియిచ్ తన కాలం అంతా చాలావరకు ఆఫీసులోనే గడిపివేస్తూండేవాడు. ఇక ఇంటికి రావడం తప్పనిసరి అయినప్పుడు ఎవరినైనా వెంటపెట్టుకొని వచ్చి, వాళ్ళు ఇంటిలో ఉండడంవల్ల తన పరువు మర్యాదలకు భంగం రాకుండా కాపాడుకునేవాడు. ఏదైనా ఎంతసేపూ అతని దృష్టి ఆ ఆఫీసు వ్యవహారాల

హాదే ఉండేది చివరికి అతనికి అదొక్కటే లోకమయిపోయింది రాత్రింబగళ్లూ ఆఫీసుపనిలో మునుగుతూ తేలుతూ ఉండడమే అతనికి సుఖం అనిపించింది ఇప్పుడతనికి తానొక గొప్ప అధికారినన్న భావం బాగా నాటుకుపోయింది ఎలాంటి వ్యక్తినైనా ఇలియిచ్ ఇప్పుడు ఒక్క క్షణంలో అథఃపాతాళానికి తొక్కివెయ్యగలడు కోర్టులో ప్రవేశించేటప్పుడు అతనికిచ్చే పారా హుషారులు, ప్రత్యేక మర్యాదలు, తనకంటె తక్కువతరహా ఉద్యోగస్థులతో మాట్లాడేటప్పుడు వారు చూపించేవినయ విధేయతలు, పెద్ద అధికారులు, చిన్న అధికారులు కూడా చెప్పినదానికల్లా తల యూపుతూండడము, కేసులు పరిష్కరించడంలో కనపరిచే శక్తి సామర్థ్యాలు, తోటివారితో కాకాభానీలు, విందులు, పేకాటలు మొదలైన సమస్త విషయాలతోను అతనికాజీవితం అంతా హాయిగా గడిచిపోతున్నట్లనిపించేది మొత్తంమీద ఇలియిచ్ కోరుకున్నట్లుగా జీవితం అంతా అలాగే సరదాగాను, మర్యాదగాను గడిచిపోతూండేది

ఈ మోస్తరుగా ఇలియిచ్ జీవితం ఏడు సంవత్సరాలకాలం సాగిపోయింది అతని పెద్దకూతురిప్పుడే 16వ ఏడు వచ్చింది ఈలోపుగా ఇంకొక కుర్రవాడు జారిపోయాడు ఇక మిగిలిన వాడొక్కడే ఇతని విషయంలో భార్యాభర్తలిద్దరి మాట కలవలేదు ఇలియిచ్ ఈ కుర్రవాణ్ణి లాయర్లల్లో చేర్పాలని అనుకున్నాడు కాని, ప్రెసొవ్యా కేవలం అతని మాట కాదనడానికని వాణ్ణి హైస్కూల్లో చేర్పించింది. ఆడపిల్లకి ఇంటిదగ్గరే చదువు చెప్పించారు ఆ పిల్ల చదువు బాగానే సాగింది మొత్తంమీద ఆ పిల్లవాడి చదువు కూడా బాగానే సాగిందని చెప్పవచ్చును

3

వివాహానంతరం 17 ఏళ్ళవరకు ఇవాన్ ఇలియిచ్ జీవితం అంతా ఈవిధంగా గడిచిపోయింది అతనిప్పుడే చాలాకాలంనించి పబ్లిక్ ప్రాసిక్యూటరుగా పనిచేస్తున్నాడు అధికారులతన్ని అనేకసార్లు బదిలీ చేస్తామన్నారుగాని ఉన్నదానికంటె మరొక మంచిఉద్యోగం రాగలదనే ఆశతో ఇలియిచ్ దానికి ఇష్టపడలేదు ఇంతలో ఒక కష్టంవచ్చి, హాయిగా గడిచిపోయే అతని జీవితంఅంతా తారుమారు చేసివేసింది విశ్వవిద్యాలయం ఉన్న ఒక పట్టణంలో ప్రధానన్యాయాధికారి ఉద్యోగం ఖాళీవస్తుందని ఇలియిచ్ చాలాచాలా ఉర్రూతలూగాడుగాని, చివరికి హాక్ అనే వ్యక్తి ముందుకు తోసుకువచ్చి, ఆ ఉద్యోగంకాస్తా తన్నుకు పోయాడు దీనితో ఇలియిచ్ బాగా చిరాకుపడి, హాక్ నీ, తన పైఅధికారుల్నీ నానామాటలుఅని, వారితో దెబ్బలాట పెట్టుకున్నాడు దానితో ఆ అధికారులితన్ని ఒక మూలకు నెట్టివేశారు. ఇల్లాంటిదే ఇంకొక ఖాళీ వచ్చిందిగాని ఆ అధికారులదికూడా ఇంకొకరికి ఇచ్చివేశారు

ఇది 1880 లో జరిగింది. ఇలియిచ్ జీవితంలో ఇలాంటి పాడుసంవత్సరం ఎన్నడూ రాలేదు తనకిచ్చేజీతం చాలలేదన్న విషయం ఆ ఏడాదా అతనికి మాటి మాటికి స్ఫురిస్తూనే ఉండేది అసలైన అధికారులు తనమాటే, మరిచిపోయారన్నది కూడా స్పష్టపడిపోయింది ఇంతే గాదు; తనజీవితం అంతటిలోను ఇంతటి ఘోరమైన అన్యాయం జరగలేదని అతను బాధపడుతూంటే, మిగిలినవారందరు అది సర్వసామాన్యంగా జరిగేవిషయమేనని ఆ గోడే పట్టించుకోవడం మానివేశారు ఆఖరికి తండ్రికూడా అతనికి సహాయం చెయ్యాలనే తలపెట్టలేదు ఇవాన్ ఇలియిచ్ ఇక తన మాటంటే ఎవ్వరు చెవిని పెట్టడమే మానుకున్నారని అనుకున్నాడు ఇది ఇలాగ ఉండగా నెలకు మూడువేల అయిదు వందలిస్తూంటే చాలదా ? అని, నిజంగా ఇలియిచ్ అదృష్టవంతుడేనని అందరు అంటూండేవారు తనకు ఘోరమైన అన్యాయం జరిగిందని ఇలియిచ్ ఎప్పుడు లోలోపల కుములుతూండేవాడు; అసలైన ప్రతిరోజూ భార్య సాధించిపోస్తూనే ఉంది, దానిమీద ఇలియిచ్ కూడా తలకు మించిన అప్పులుచేస్తూ దుబారాగా ఖర్చుచేస్తూండేవాడు, వీటి అన్నిటివల్ల అనుభవించేయాతన ఇలియిచ్ కి తప్ప ఇంకెవరికి తెలుస్తుంది?

ఎలాగైనా కొంత డబ్బు ఆదాచెయ్యాలనే ఉద్దేశంతో ఇలియిచ్ ఆ సంవత్సరం వేసవిలో సెలవుపెట్టి, భార్యతోసహా బావమరది ఇంటికి వెళ్లాడు. అక్కడికి వెళ్ళిన తరవాత జీవితంలో మొట్టమొదటగా అతనికి విశ్రాంతి, విసుగుదల అంటే ఏమిటో తెలిశాయి ఇంతేగాదు; ఇంకాకొన్ని రోజులయేసరికి అతనికి దిగులు, బెంగ కూడా పట్టుకున్నాయి ఆ తరవాత ఇంక ఈవిధంగా జీవితం సాగించడం సాధ్యపడదనీ, దీనివిషయంలో గట్టిగా పనిచెయ్యాలనీ అతను నిశ్చయించుకున్నాడు.

ఇలియిచ్ ఒకనాడు రాత్రిఅంతా మేలుకుని వరండాలో అటూఇటూ పచారుచేస్తూ, ఒకసారి పీటర్స్‌బర్గ్ వెళ్ళి తాను చేసినపని గుర్తించలేని పై ఉద్యోగస్థులందరికీ శాస్తిచెయ్యాలనీ, ఎలాగైనా మరి ఒక ప్రభుత్వశాఖలోకి బదిలీ చేయించుకోవాలనీ స్థిరపరుచుకున్నాడు.

ఇలియిచ్ ఆ మర్నాడు పొద్దున్నే లేచి కొత్త మరిది, భార్యకు వద్దని ఎంత పోరినా వినిపించుకోకుండా, ఎల్లాగో అల్లాగ ఏదో ఒక ప్రభుత్వశాఖలో నెలకు అయిదువేలు వచ్చే ఉద్యోగం సంపాదించే ప్రయత్నంమీద పీటర్స్‌బర్గ్‌కు ప్రయాణమైనాడు అతని కిప్పుడు ఉద్యోగం ఎటువంటిదీ? అన్న ప్రశ్నే ఏమీ లేదు అది ఏ ప్రభుత్వశాఖ అయినా సరే రైల్వేలోగాని, బాంకులోగాని, చివరికి హోర్బ రులోగాని, ఎక్కడయినాసరే అతనికి కావలసిందల్లా అయిదువేల ఉద్యోగమే తన శాఖలో పైఅధికారులు తాను చేసినపని గుర్తించలేకపోయారు కనక ఆ ఉద్యోగం మాత్రం మరో మంత్రివర్గంలో దొరికితే చాలు! అతనికి కావలసినది అంతా అంతే

తలవని తలంపుగా ఈ ప్రయత్నంలో అతను పట్టిందల్లా బంగారం అయింది

కుర్స్కు స్టేషన్‌లో ఇలియిచ్ స్నేహితుడొకడు తటస్థపడ్డాడు ఇతడు ఇలియిచ్ కూర్చున్న ఫస్టు క్లాసులోకి వచ్చి కూర్చున్నాడు అతనిపేరు ఇలియిచ్ ఇద్దరు సంభాషణ ప్రారంభించిన తరువాత ఇలియిచ్ "ఇప్పుడిప్పుడే మంత్రివర్గంలో మార్పులను గురించి కుర్స్కు గవర్నరుకు టెలిగ్రాం వచ్చిం"దని చెప్పాడు ఈ టెలిగ్రాంవల్ల ఇవానోవిచ్‌ని తీసివేసి అతని స్థానంలో సెమినోవిచ్‌ని వేస్తారని తెలిసింది

దీనివల్ల రష్యాకు అదృష్టం ఏదారిపట్టినా, ఇలియిచ్‌కి మాత్రం బాగా లాభించింది దీనితో పీటర్ పెట్రోవిచ్, జఖార్ ఇవానోవిచ్ బాగా పెద్ద పదవుల్లోకి వెళ్లారు. వీరిద్దరిలోను జఖార్ ఇవానోవిచ్ ఇలియిచ్‌కి చాలా దగ్గర స్నేహితుడు, ఇంతకు పూర్వం ఇద్దరు ఒకే కోర్టులో కలిసి పనిచేశారు

మాస్కో వెళ్ళినతరవాత పై విషయాలన్నీ నిజమేనని ఋజువయింది పీటర్స్‌బర్గ్ వెళ్ళగానే ఇలియిచ్ జఖార్ ఇవానోవిచ్‌ని కలుసుకున్నాడు అతడు ఇలియిచ్ పనిచేస్తూన్న న్యాయశాఖలోనే అల్లాంటి ఉద్యోగం ఇస్తానని గట్టిగా హామీ ఇచ్చాడు

ఒకవారం గడిచిన తరువాత ఇలియిచ్ భార్యకు టెలిగ్రాం ఇచ్చా దానిలో 'జఖార్‌కి పెద్ద ఉద్యోగం అయింది ఒకవారం రోజుల్లో నాకు ఆర్డరు వస్తుంది ' అని వ్రాశాడు

ఈవిధంగా తలవని తలంపుగా మంత్రివర్గంలో మార్పులు రావడంవల్ల ఇలియిచ్‌కి తాను పనిచేసే న్యాయశాఖలోనే ఒక పెద్ద ఉద్యోగం అయింది. ఈ ఉద్యోగంలో అయిదు వేలకు తోడు, బదిలీ ఖర్చులకింద ఇంకో మూడువేలుకూడా వస్తాయి; ఇలియిచ్ ఇప్పుడు తనతోటి ఉద్యోగస్థు లందరికన్నా ఉన్నతస్థులు పైకి వెళ్ళాడు ఇంతకు పూర్వం తన డిపార్టుమెంటువాళ్ళు, ఆ అధికారులన్నా అతనికి మంటగా ఉండేదిగాని, ఇప్పుడది అంతా మాయమైపోయింది ఇలియిచ్ యిప్పుడు అన్ని విధాలా హాయిగా ఉన్నాడు

ఇదంతా జరిగిన తరవాత అతను మళ్ళీ స్వస్థానానికి చేరుకున్నాడు ఇలియిచ్ ఇప్పుడు దిగులుమాలినంత పోయి, సౌఖ్యము ఇదివరకెప్పుడు రుచిమాడి ఎరగడు ఈ కొత్త ఉద్యోగం వచ్చిన తరవాత ఫెడరోవ్నా ధోరణి కూడా బాగా మారిపోయింది దంపతులిద్దరిమధ్యా కొంతవరకు సమాధ్య కుదిరింది. పీటర్స్‌బర్గ్‌లో ఇప్పుడుండరు ఇలియిచ్‌కి విందులు చేసేవారు అతని శత్రువు లందరికీ శృంగభంగం జరిగింది వారందరు ఇప్పుడతని చుట్టూ తిరగడం ప్రారంభించారు కొత్త ఉద్యోగం వచ్చిన తరవాత అందరు అతన్నిప్పుడు 'ఓహో ఓహో' అని గౌరవిస్తూ, "అదృష్టం అంటే అలాగ ఉండాలి" అని అంటూ లోలోపల అతని కింత ఉద్యోగం అయిందని అసూయపడుతున్నారు ఇలియిచ్ అంటే ఇప్పుడు పీటర్స్‌బర్గ్‌లో ఉన్న వారందరికీ బాగా అప్యాయత కలిగింది ఇలియిచ్ ఈ విసంగా వచ్చిన మార్పులన్నిటిని గురించీ అప్పుడప్పుడు తన స్నేహితులతో ప్రస్తావిస్తుండేవాడు.

ఫెడరోవ్నా ఈ మాటలన్నీ వింటూ అవన్నీ నిజమేనని నమ్మినట్టు కనబడేది ఏమీ అడ్డుమాటలు చెప్పకుండా తమ ప్రయాణం సరంజామా చేస్తూ ఉండేది ఇలియిచ్ ఇదంతా చూసి ఇన్నాళ్ళకు తన ప్రయత్నాలన్నీ దారిలో పడ్డాయనీ, భార్య కూడా ఇప్పుడు తనతో ఏకీభవిస్తున్నదనీ, కొంత కాలయించి ఇబ్బందులు పడుతున్నా ప్రస్తుతం అవన్నీ సర్దుకుపోతున్నాయనీ, ఇప్పుడిక తనజీవితం మర్యాదగాను, ఖులాసాగాను సాగిపోగలదనీ సంతోషపడ్డాడు

సెప్టెంబరు పదో తేదీనాటికి ఇవాన్ ఇలియిచ్ కొత్తఉద్యోగంలో చేరుకోవాలి అందుచేత ఒక పది రోజులపాటుండిపోవద్దునే ఉద్రేకంతో స్వస్థలానికి వచ్చాడు. అదీగాక క్రొత్తచోటికి కావలసిన సామానులన్నీ ఏర్పాటుచేసుకోవాలి; కుటుంబం అంతా ప్రయాణం కావడానికి తగిన సరంజాంకూడా చెయ్యాలి

ఇప్పుడు ఫెడరోవ్నా కూడా అతని తలలో నాలికలాగ మసులుతూంది. భార్యాభర్తలిద్దరు ఒక్కమాటమీద నడిచిపోతున్నారు.

అప్పుడుతనకొత్త తలపెట్టిన పనులు నిర్విఘ్నంగా సాగిపోతూండడంవల్ల భార్యాభర్తలిద్దరు చాలా అన్యోన్యంగా ఉంటున్నారు. వివాహం అయినతరువాత ఎప్పుడూ వారింత అన్యోన్యంగా మసులుకోలేదు. ఇలియిచ్ వెంటనే తన కుటుంబం అక్కడనుంచి తరలివెయ్యాలని అనుకున్నాడు గాని బావమరిదీ, అతని భార్యా, కాదు కూడదని పట్టు పట్టడంవల్ల మరి కొన్నాళ్ళపాటు అక్కడే ఉండిపోయాడు. వారి కుటుంబాని కిప్పుడీ కుటుంబంమీద వల్లమాలిన మమకారం ఏర్పడ్డది. చివరికి వారి బలవంతం మూలాన కుటుంబం అంతా బావమరిదిదగ్గరే అట్టేపెట్టి, ఆ కొత్తచోటికి అత నొక్కడే బయలుదేరి వెళ్లాడు.

పట్టినదంతా బంగారం కావడంవల్ల ఇలియిచ్ స్వతః చాలా ఉత్సాహంగా ఉన్నాడు. దానిమీద భార్యానుకూల్యం మరింత భరవసా ఇచ్చింది. దానా దీనా అతను లోలోపల ఉప్పొంగిపోతూ కొత్త ఉద్యోగంలో కుదురుకున్నాడు. అక్కడ అతనికి ఒక చక్కని భవంతి దొరికింది. భార్యాభర్త లిద్దరు చాలాకాలంనించి సరిగ్గా అలాంటి భవంతిలోనే ఉండాలని ఉవ్విళ్ళూరుతూ ఉండేవారు. అది చాలా విశాలమైన భవంతి. పెద్దమనుషులు కూర్చునే గదులు చాలా విశాలంగాను ఎత్తుగాను ఉన్నాయి. అదీగాక అవి పూర్వపద్ధతిలో కట్టిన గదులుకూడాను. ఆ భవంతిలో ఇలియిచ్ చదువుకోడానికి అన్ని విధాలా ఉపయోగమైన వేరే ప్రత్యేకమైన గది కూడా ఉన్నది. ఇదిగాక భార్యకు, కుమార్తెకు వేరే వేరే గదులు, కొడుకు చదువుకునే గది, చక్కగా అమర్చినట్లున్నాయి. కొడుకుగది ప్రత్యేకం అతని కోసం కట్టించినట్లే ఉంది. ఇలియిచ్ స్వయంగా దగ్గరఉండి, అక్కడ చెయ్యవలసిన ఏర్పాట్లన్నీ చేయించాడు. సోఫాలు మొదలైనవన్నీ ప్రాచీన పద్ధతుల్లో తయారుచేయించి తగినచోట్ల పెట్టించాడు. ప్రతిదీ సరిగా అతను తలపెట్టిన ఆదర్శపద్ధతిలోనే సాగిపోతున్నది. సగంసగం తయారైనవికూడా అనుకున్న దానికంటె ఇంకా ఎక్కువ బాగా ఉన్నట్లే కనిపించాయి. 'అవన్నీ పూర్తిఅయితే వీసమంతైనా పొటుదనం లేకుండా ఎంత సొగసుగా ఉంటాయి!' అని అనుకుంటూ ఇలియిచ్ లోలోపల మురిసిపోతూండేవాడు. పడుకున్న తరవాత, ఒకసారి భవంతిలో వెలుపలివారు కూర్చునే గది ఎంత సొగసుగా తయారవుతూందో ఊహించుకొని ఇలియిచ్ ఉత్సాహంగా ఉప్పొంగిపోయేవాడు. తరవాత ఆ గది అలంకరించే వస్తువులన్నీ అక్కడ ఉన్నట్లు భావించుకుని మురిసి ఆనందించాడు. తరవాత, తన భార్యకు కుమార్తెకు అవన్నీ అప్పజెప్పినా వారు కోరుకున్నట్లే ఉంటాయనీ, వారు కూడా పరమానందభరితులౌతారనీ అనుకుని ఎంతో సంతోషపడ్డాడు. కాని వారిద్దరూ కూడా ఆ గది అంత బ్రహ్మాండంగా ఉంటుందని అనుకొని ఉండరు. ఇలియిచ్ పురాతన వస్తువు లమ్మేచోటికి వెళ్లి మంచి ఖరీదైన వస్తువులన్నీ చవకబారుగా కొన్నాడు. అవి అలంకరించడం వల్లనే ఆభవంతికంతటికీ ఒక పెద్ద జమీందారీఛాయా వచ్చింది.

అయినా ఇంటికి వ్రాసిన ఉత్తరాలలో అతడా విషయం వ్రాయనేలేదు. హఠాత్తుగా అవన్నీ చూసి వారిద్దరూ ఆశ్చర్యపోవాలనీ, అందుచేత ముందుగా ఈ విషయం తెలియనివ్వకూడదనీ అతననుకున్నాడు. రాత్రింబవళ్ళువిధంగా కాలం గడిచిపోయింది. [illegible]పనీ అంటే అతనికి ఇష్టమున్నా, ఇప్పుడీ పని ముందది అంత ఉత్సాహంగా కనబడలేదు. ఒక్కొక్కప్పుడు కోర్టులో పని చేసేటప్పుడు కూడా తన గదిలో అమర్చే తెరలనుగురించి పరధ్యానంగా ఆలోచిస్తూ కూర్చునేవాడు. ఈ తోరణి ఎంతవరకు వెళ్ళిందంటే—ఒక్కొక్కప్పుడు ఇలియిచ్ స్వయంగా అక్కడ కుర్చీ ఇక్కడ, ఇక్కడ కుర్చీ అక్కడ సర్దుతూండేవాడు. ఒకసారి పనివాడొకడు గోడ పైభాగం మీద అలంకరిస్తున్నాడు. ఇలియిచ్ చెప్పిందతనికి బోధపడలేదు. అందుచేత నిచ్చెనపైకి కొన్ని మెట్లెక్కి వెళ్ళి, ఆ పనివాడికా విషయం తెలిసేటట్లు చెప్పాలనుకున్నాడు. కాని నిచ్చెన ఎక్కుతూంటే కాలు జారింది. అయితే మంచి సత్తా ఉన్న మనిషి కనక ఆ నిచ్చెన పట్టుకు వేళ్ళాడాడు. కాని అతని పార్శ్వం ఆ పక్కనున్న కిటికీ గడియకు గట్టిగా తీసుకుంది. మొట్టమొదట అది గీసుకుపోయినచోట బాగా బాధ పెట్టింది. కాని కాస్సేపటికా బాధ తగ్గిపోయింది. దానిమీద అతనికి మరింత ఉత్సాహం వచ్చింది. అటుపిమ్మట ఒక ఉత్తరంలో "నాకు మళ్ళీ 15 ఏళ్ళ వయసు ఉన్నంత ఉత్సాహం వచ్చింది" అని వ్రాశాడు. ఇలియిచ్ ఆ భవంతి ఏర్పాట్లన్నీ సెప్టెంబరు నాటికి పూర్తి అయిపోతాయని అనుకున్నాడు గాని, చివరికి అవన్నీ అక్టోబరు మధ్యదాకా జరిగాయి. అయితే పనులన్నీ పూర్తి అయ్యాక అతనే గాక చూసినవారందరు అవి చాలా బాగున్నాయని మెచ్చుకున్నారు.

నిజానికి ఇలియిచ్ చేసిన ఈ ఏర్పాట్లన్నీ సామాన్యసంసారులు తమకంటె కొంచెం ఉన్నవారిని అనుకరిస్తూ చేసే ఏర్పాట్లలాగే ఉన్నాయి గాని అంతకంటె ఏమీ విశేషంగా లేవు. సామాన్య సంసారులైనా ఇంచుమించుగా [illegible]

అనుకరించగలరుగాని అంతకంటె మించిపోలేరు గదా! ఇలియిచ్ సంపాదించిన ఆ కంచు విగ్రహాలు, ఆ రగ్గులు, ఆ పూలకుండీలు సరిగ్గా అలాగే ఉన్నాయి. ఇంతచేసినా అతని యిల్లు సామాన్యంగా అల్లాంటి తరహా మనుష్యుల ఇంటిలాగే ఉన్నదిగాని, అతనికి మాత్రం అదంతా ఒక పెద్ద బ్రహ్మాండమైన భవంతిలా కనబడింది ఆ వేళ భార్య, పిల్లలు బయలుదేరి స్టేషనుకు వస్తున్నారని తెలియగానే ఎంతో సంతోషపడి, ఇలియిచ్ వారిని కలుసుకోవడానికి అక్కడికి వెళ్ళాడు వారా యింటికి వచ్చేసరికి ఇల్లంతా పూల కుండీలతోను, కొత్తదీపాలతోను కలకలలాడుతూంది నలుగురు కూర్చునేగది, చదువుకునే గది మొదలైన వన్నీ చూసి కుటుంబం అంతా బ్రహ్మానంద భరితులైనారు ఇలియిచ్ వారికందరికీ [illegible] భవంతిలో ప్రత్యేకంగా చేసిన ప్రతీ ఏర్పాటు చూపించాడు, వారవన్నీ భట్రాజుల్లా పొగడుతూంటే ఎంతో ఆప్యాయంగా విని, పట్టరాని ఆనందం అనుభవించాడు సాయంత్రం వేళ అందరు కూర్చుని టీ పుచ్చుకుంటున్నప్పుడు ఫెడరోవ్నా అతనికి తగిలిన దెబ్బను గురించి అడిగింది కాని, ఇలియిచ్ అదంత పెద్దదెబ్బ కాదని నవ్వేసి, తానెంత చరచరా నిచ్చెన ఎక్కి వెళ్ళిందీ ప్రత్యక్షంగా వారికి చూపించాడు అటుతరవాత "నేను కొద్దో గొప్పో వస్తాదును కనక, అట్టే దెబ్బతగలకుండా తప్పించుకున్నాను కాని మరొకరయితే ఆ దెబ్బతో ప్రాణాలు పోవలసిందే ఏదో కొంచెం గీసుకుపోవడంతో సరిపోయింది ఇదిగో! ఇక్కడే కొంచెం దెబ్బతగిలింది ఇక్కడ ముట్టుకుంటే కొంచెం నొప్పిగా ఉంది అప్పుడే చాలావరకంతా తగ్గిపోయింది ఏదో కొంచెం బొప్పికట్టింది అంతే!" అన్నాడు.

వారందరు ఆ యింట్లో సర్దుకోవడం మొదలు పెట్టేసరికి సామాన్యంగా జరిగేటట్లు, మొత్తంమీద ఇంకొక చిన్నగది ఉంటే బాగా సరిపోయి ఉండునని అనిపించింది అయితే ఇప్పుడు అనుకున్న దానికంటె ఇంకొక అయిదువందలు ఎక్కువ వస్తున్నాయి ఈ మొత్తం ఎంత చిన్నదయినా ఇల్లాంటి మొత్తాలు చేతిలో పడ్డప్పుడు కలిగే ఆనందం చాలా గొప్పది

ఆ భవంతిలో అక్కడక్కడ చిన్న మార్పులు- అంటే ఆ సోఫా ఇక్కడికీ ఈ కుర్చీ అక్కడికీ జరపడంలాంటివి—ఇంకా జరుగుతూనే ఉండడం వల్ల, అన్నీ సజావుగా వెళ్ళిపోయాయి భార్యాభర్త లిద్దరికీ ఆ భవంతి అన్నివిధాలా వచ్చింది. అదీగాక వారిద్దరు ప్రత్యేకంగా సర్దుబాటుచేసుకోవలసిన వింకా [illegible] ఉన్నాయి.

అందుచేత ఆ యిద్దరికీ కొన్ని కొన్ని విషయాలలో మాటపట్టింపులు వచ్చినా— పెద్దగొడవలు ఏమీ రాకుండా చివరికి అవన్నీ సర్దుకుపోయాయి ఇంట్లో చేయవలసిన ఏర్పాట్లన్నీ పూర్తి అయిపోయిన తరువాత ఇంక చెయ్యవలసినది ఏమీ లేకపోవడంవల్ల మొదట్లో కొంత నిరుత్సాహంగా ఉందిగాని, కొత్త వారితో పరిచయాలు, కొత్తతోట్లకు షికారులు మొదలైనవాటివల్ల మొత్తంమీద అక్కడి జీవితం చాలా సౌఖ్యంగా గడిచిపోతున్నది

ఇలియిచ్ పొద్దున్నే కోర్టుకువెళ్ళి మధ్యాహ్నం భోజనానికి ఇంటికి వస్తూండేవాడు సామాన్యంగా ఇంటిదగ్గర ఉన్నంతసేపు ఖులాసాగానే ఉండేవాడు గాని ఒక్కొక్కప్పుడు తన యింటి గోడకాగితాలవల్ల బాగా చిరాకు పడుతూండేవాడు బల్ల మీద పరిచిన తెల్లని బట్టమీద కొంచెం మరకపడినా, కిటికీ తెర గొలుసేమైనా కొంచెం వంకరపోయినా, అతని చిరచిరలకు అంతూదరీ ఉండేదికాదు. అయితే మొత్తంమీద జీవితం అంతా అతను కోరుకున్నట్లే అట్టే కలతలు లేకుండా హాయిగాను, మర్యాదగాను గడిచిపోతూ ఉండేది

ఇలియిచ్ ప్రొద్దున్నే తొమ్మిదింటికి లేచి, కాఫీ పుచ్చుకుని పేపరు చదివి, ఆఫీసుదుస్తులు ధరించి కోర్టుకు హాజరవుతూండేవాడు అక్కడ ఆఫీసు ధోరణిఅంతా అప్పుడే ఒకదారిని పట్టిపోతూ ఉండేది ఇలియిచ్ కూడా దానికేమీ అడ్డుతగలకుండా అదంతా అల్లాగే నడిపించుకుపోతూ ఉండేవాడు. అర్జీదారులు, విచారణలు, కోర్టుపరిపాలన, ఆఫీసు వ్యవహారాలు, మొదలైన విషయాలన్నిటిలోను, ఏదైనా నిజాయితీ గాని, కొత్తపద్ధతి గాని ప్రవేశపెడితే చాలా గందరగోళం బయలుదేరుతుంది అందుచేత ఇలియిచ్ జనం అందరితోను కేవలం అధికారపద్ధతిలోనే వ్యవహరిస్తూ, ఉద్యోగి హోదా నిలబెట్టుకుంటూ ఉండేవాడు. ఎవరైనా ఒక ఆసామి ఒక విషయం తెలుసుకోడానికి వచ్చాడనుకుందాము ఆ విషయం ఇలియిచ్ కి సంబంధించింది కాకపోతే, అసలతనా వ్యక్తిని దరిదాపులకే రానిచ్చేవాడు కాదు ఒకవేళ ఉద్యోగ ధర్మంలో ఎవరైనా తన దగ్గరికి వస్తే అధికారిగా తాను చెయ్యవలసిందంతా చేస్తూండేవాడు; అల్లాంటప్పుడు ఆ వ్యక్తితో పైపై మర్యాదల కేమీ లోటు రానీయకుండా మాట్లాడి, వెంటవెంటనే పంపించివేస్తూండేవాడు ఆ ఆఫీసుపని అయిపోయిం దంటే ఆ వ్యక్తికి సంబంధించినదంతా ఆ క్షణంతో

అభిరుచున్న మేరకే ఆఫీసు వ్యవహారాలు, వ్యక్తిగత వ్యవహారాలు, ఎప్పటికప్పుడే వేరువేరుగా చూసుకుంటూ, రెండు కలగా పులగం కాకుండా కాసుకోవడంలో ఇలియిచ్ చాలా గట్టివాడు. అలాగ కొంతకాలానికి ఈ రెండు ఒక కొసదాకా తీసుకుపోయాడు. దీనిలో బాగా అందవేసిన చెయ్యి కాబట్టి, ఒక్కొక్కప్పుడు ఉద్యోగవ్యవహారాలలో వ్యక్తి సంబంధాలు కూడా కలిసిపోనిచ్చేవాడు. అవసరం అయితే ఏ క్షణంలోనైనా ఈ వ్యక్తిసంబంధాలు జారవిడిచివెయ్యగల శక్తిసామర్థ్యం ఉన్నాయనే ధీమావున్నందే అతడీ విధంగా చేస్తూ ఉండేవాడు. ఇలా వ్యక్తిబంధవ్యాపారాలు వదులుకోవలసివస్తే ఎవరికీ నొప్పి కలగకుండా అతి చాకచక్యంతో అన్నీ ఇట్టే జారవిడిచివేస్తూండేవాడు. కోర్టుపని కొంత జరిగిన తరవాత, మధ్యాహ్నం వేళ విశ్రాంతిసమయంలో టీతాగి, సిగరెట్టుముట్టించి, రాజకీయాలు, పేకాట, మొదలైన వాటిని గురించి బాతాఖానీ చేస్తూండేవాడు. అయితే మొత్తంమీద, అది అంతా చాలావరకు ఉద్యోగాలు, పదవాయింపులు మొదలైనవాటి మీదే నడిచిపోతూ ఉండేది కాని, కోర్టు వ్యవహారాలన్నీ అత్యంత చాకచక్యంతో నిర్వహించి, ఇంటికి చేరుకున్న తరవాత బాగా అలిసిపోయి ఉండేవాడు. ఇంటికి వచ్చేసరికి భార్య, కుమార్తె సామాన్యంగా ఆ ఇరుగుపొరుగువా రెవరి ఇంటికైనా వెళ్లేవారు. లేకపోతే ఇరుగుపొరుగు వారెవరైనా వారింటికి వచ్చేవారు. కొడుకు స్కూలుకు వెళ్లి ప్రైవేటుమాష్టరు దగ్గరపాఠాలు చదివి, స్కూలులో చెప్పిన వేవో చదువుకుంటూ ఉండేవాడు. ప్రతీదీ అనుకున్నట్టుగా జరిగిపోతూ ఉండేది. భోజనాలయిన తరవాత మాటాడానికి వచ్చేవారెవరు లేకపోతే ఇలియిచ్ సామాన్యంగా ఆరోజుల్లో వాదోపవాదాలు లేవదీసిన పుస్తకాలు చదువుతూండేవాడు. సాయంకాలం కాగానే ఆఫీసు కాగితాలు చదివేవాడు. సాక్షులు చెప్పినవన్నీ జాగ్రత్తగా పరిశీలించి, లా ప్రకారం వాటి మంచిచెడ్డలు నిర్ణయించేవాడు. ఈ పని అతనికి నచ్చేదనిగాని, నచ్చలేదనిగాని చెప్పడం కష్టం. అది బ్రిడ్జి ఆడుకునే సమయమయితే ఆ పని అంతా నిరుత్సాహంగా ఉండేది. పేకాట లేకపోతే భార్యతో బాతాఖానీ వెయ్యడం కంటె బాగానే ఉండేది. ఇలియిచ్ విందు భోజనాలంటే చెవి కోసుకునేవాడు. పెద్దపెద్ద ఉద్యోగస్థు లందరినీ [illegible] ఈ విందులు కావిస్తూ ఉండేవాడు. అతని భవంతిలో జరిగే ఆ విందులు కూడా సర్వసాధారణంగానే ఉండేవి.

ఇవాన్ ఇలియిచ్ ఇంట్లో ఒకసారి నృత్యం జరిగింది. ఆ నృత్యం చూసి ఇలియిచ్ చాలా సంతోషించాడు. ప్రతీదీ బాగానే జరిగిపోయింది గాని ఆ విందులో వాడిన మిఠాయిని గురించి, భార్యాభర్తల లిద్దరి మధ్యా గట్టిగా అంటుకుంది. ప్రస్కోవ్యా ఫెడరోవ్నా ఈ విందంతా ఒకవిధంగా జరిపించాలని అనుకున్నదిగాని, ఇలియిచ్ ఆ విందుకు కావలసిన తినే సరుకంతా ఒక పెద్ద హోటలునించి తెప్పించాలని పట్టుపట్టి, వెనకాముందు చూసుకోకుండా బాగా దుబారాగా ఖర్చుపెట్టాడు. అలా తెప్పించిన సరుకులో చాలాభాగం మిగిలిపోయింది. అందుచేత హోటలుబిల్లంతా కలిసి తడిసి మోపెడైంది. చివరికి భార్యాభర్తల లిద్దరిమధ్యా బయలుదేరిన ఆ తగాదా చిలికిచిలికి గాలివాన అయింది. ఫెడరోవ్నా అతన్ని "చేతావాతా కాని తెలివితక్కువ దద్దమ్మ"ని కసిరింది. దానిమీద ఇలియిచ్ రెండుచేతులతోను తల గట్టిగా నొక్కిపట్టుకుని, ఒళ్లు తెలియని కోపంలో విడాకులదాకా వెళ్ళిపోయాడు.

అయితే ఆ నృత్యం అంతా చాలా బాగా జరిగిపోయింది. దానికి ప్రత్యేకంగా పెద్దపెద్దవాళ్ళంతా హాజరైనారు. ఇలియిచ్ ఆనాడొక జమీందారు చెల్లెలితో కలిసి నృత్యం చేశాడు. ఆ జమీందారొక పెద్దసంస్థ స్థాపించిన వ్యక్తి.

పై పదవులమీద ఉండే వ్యామోహం మూలాన ఇలియిచ్‌కి ఆఫీసుపని అంటే, మంచి ఉత్సాహంగా ఉండేది. ఇక విందు వినోదాలవల్ల అతనికి నే నింతటివాణ్ణి అనే అహంభావం బాగా బలిసేది. అయితే బ్రిడ్జిఆటఅంటే అతని రెండిటికన్నా ఎక్కువగా చెవికోసుకుంటూ ఉండేవాడు. జీవితంలో ఎలాంటి ఇబ్బందివచ్చినా బ్రిడ్జిఆట ఉంటే అది అంతా మరిచిపోయి ఎంతైనా ఖులాసాగా ఉండగలననీ, ఆ ఆట తన జీవితాని కొక చల్లని వెన్నెలవంటిదనీ అతడంటూండేవాడు. అయితే ఆ ఆటగాళ్లు శాస్త్రసత్తా గలవారై ఉండాలి, చీటికిమాటికి చిలిపి తగాదాలు తెచ్చిపెట్టకూడదు, అయిదుగురు కూర్చుని ఆడడంకంటె నలుగురుంటే ఆట మరీ మజాగా ఉంటుంది. అయిదుగురుంటే — పైకి ఆడుకొన్నట్టు నటించినా — ఎవరో ఒకరు ఆట మానివేసి [illegible] కూర్చోవాలి. అందుచేత నలుగురూ కూర్చుని, అతిచాకచక్యంతో ఆడుకుంటూంటే, కొంచెం మంచి ముక్కలుకూడా కలి [illegible]

వాళ ఇబ్రహీమ్ భోజనం చేసి, కొంచెం పుస్తకం చదువుతూ ఉండేవాడు. ఇబ్రహీమ్‌కి, ఈ ఆటల్లో ఎక్కువగా గట్టిగా ఇష్టం ఉండేది కాదు. అయితే తోడ్లో గొప్పో గెలిచినవాడు మాత్రం సుఖంగా నిద్ర పట్టి నిద్రపోయేవాడు.

ఈవిధంగా వారి కుటుంబ జీవితం గడిచి పోతూండేది. గొప్ప గొప్ప హోదాల్లో ఉన్న పెద్దలు, చిన్నలు అంతా వాళ్లింటికి వస్తూ పోతూండే వారు. ఆ వచ్చినవారిని గురించి భార్య, భర్త, కుమార్తె, ఒకే ధోరణిలో మాట్లాడేవారు. కొంతమంది ఆ కుటుంబంతో దోస్తీగా ఉండాలనే ఉబలాటంతో పిలిచినా పిలవకపోయినా చీటికీ మాటికీ వస్తూ పోతూ మహా ఆప్యాయంగా ఉన్నట్లు నటిస్తూ ఉండేవారు. అయితే ఆ కుటుంబంలో వారందరు అల్లాటి బంగారు మిత్రు లంద రినీ, అతిరాక పక్షంలో దూరదూరంగానే నిలబెడు తూండేవారు. జరిగిందన్న మంచిమాటలతో సాగ నంపి, మళ్ళీ గుమ్మం తొక్కకుండా జాగ్రత్త పడే వారు. ఈవిధంగా బంధుమిత్రులన్నీ దూరాన్ని పట్టిన తరవాత బాగా దగ్గిర బంధువులైనవారు ఇంటికి రాకపో కలు సాగించేవారు. యువకులు కొంతమంది ఇబ్రహీమ్ కుమార్తె మీద కన్ను వేశారు గాని, పెర్వేష్ కొంత వరకూ ప్రయత్నంలో కృతకృత్యుడయ్యాడు. తండ్రికి అతిపొక్కు జే కొడుకు ఇనాన్ ఇబ్రహీమ్ ఈ వివాహ విషయం అప్పుడే భార్యతో ప్రస్తావించి, నిశ్చయించే సందర్భంలో ఒక విందు చేస్తే బాగుం టుందని అన్నాడు.

ఈవిధంగా ఆ కుటుంబం జీవితం అంతా హాయిగా సాగిపోతూ ఉండేది.

(ఇంకా ఉంది)

పాత్రలు

చెంగమలదాసు, దాది, కోమటిసెట్టి
రాయసం వెంకన్న, పిశోణ, ఖాను,
పేషువాయి, సయిదుసాహెబు,
భటుడు, ఆశ్వికుడు

*   *   *   *

దృశ్యం—1

[స్థలం—తంజావూరు రాజభవనంలో దాది గృహం సమయం—రాత్రి రెండోజాము]

(ఏబదియేళ్ళ వయస్సుగల దాది, లోపల పడుకొని ఉంటుంది మహారాజా చెంగమలదాసు వచ్చి, మెల్లగా తలుపుతట్టుతాడు)

దాది : (లోపలనుండి) ఎవరు ?

(మరల తలుపు చప్పుడు)

దాది : (కొంచెం బిగ్గరగా) ఎవరు ?

చెంగ : నేనే, చెంగమలదాసును.

దాది : మా మహారాజా చెంగమలదాసా !

చెంగ : అవునమ్మా !

దాది (త్వరగా తలుపు తెరిచి) రా బాబూ ; లోపలికిరా ! (చేయిపట్టుకొని లోనికి తీసికొని వెళ్ళి) కూర్చో ఇలా మంచముపై కూర్చో (చెంగమలదాసును మంచముపై కూర్చుండబెట్టి, తానుకూడా ప్రక్కన కూర్చుండి) ఏం బాబూ ; ఇంతరాత్రి వేళ ఇలావచ్చేవు ?

చెంగ చాలా అవసరమైనపని ఉండి వచ్చేనమ్మా !

దాది : ఏమిటది ? ఎవరితో ?

చెంగ : అత్యవసరమైన రాచకార్యం. నీతో ఆలోచన చేయటానికి వచ్చేనమ్మా !

దాది : నాతోనా ! రాచకార్యమా !

చెంగ : అవునమ్మా ! నీతోనే.

దాది : సాక్షాత్తు విజయ రాఘవనాయని వారి కుమారుడవు, దాయాది రణరంగమున శత్రువులను ఓడించి, మరల తంజావూరు రాజ్యలక్ష్మిని చేపట్టిన వీరశిఖామణివి, పట్టాభిషిక్తుడవు కానున్న నవ వీరుడవు, చెంగమలదాసువు, నీవు, సామాన్యులకు అందరానివి, కానివాడను, నీదానిని, నాతోనా రాచకార్యపు ఆలోచన !

చెంగ: అవునమ్మా! నీతో కాక మరెవరితో ఆలోచించగలను? పూర్వం, మధుర చొక్కనాథ నాయనివారి వెంకటకృష్ణప్ప నాయనితోడి యుద్ధంలో, మా తండ్రిగారు వీరస్వర్గము నలంకరించినప్పుడు, నాలుగేండ్ల పసిపాపడను నన్ను కాపాడి కాని, శత్రువులకంట బడకుండ ఎట్లో నాగపట్నం చేరి, కానిచోట్ల, కానిపాట్లుపడి, పెంచి, వన్నింత వానిని చేసినావు. నీ చేతిపాలతో, ఆహారముతో, పెరిగి, నీ ఆశీర్వాదబలమున ఈనాడు మరల తంజాపుర రాజ్యమును పొందగలిగేను నా తల్లిదండ్రులను నే నెఱుగను నా సర్వస్వము నీవే నీవు నాపాలిటి దాదివి కావు, దేవతవు

దాది (చెంగమలదాసును రొమ్మున హత్తుకొని) అవును బిడ్డా! పెంచేను ఆ రోజులలో, ఆ శత్రువుల అలజడులలో, ఆ అజ్ఞాతవాసంలో ఉండి, మనం అనుభవించిన బాధలు ఇంతింతలు గావు. వద్దు అవి తలచవద్దు ఒక్కమాటుగా గుండె పగిలిపోతుంది అయినా, మీ ఉప్పుకారముతో బ్రతికిన దానిని, దాదిని రొమ్మున గట్టుకొని మిమ్ము పెంచవలసిన బాధ్యత నాది నా ధర్మమును నేను నెరవేర్చుకొన్నాను.

చెంగ కాదు తల్లీ! విజయరాఘవనాయని వారి వంశాంకురమును, చేతులమీదుగా పెంచి, పెంపొందించినావు

దాది కాని, బిడ్డా! ఒక్కటే విచారము ఆ దుర్దినములు అట్లు వచ్చినవి విజయరాఘవనాయని వారి రతనాల మేడలో, నిన్ను బంగారు తొట్టెలతో ఊగించుభాగ్యము నాకు లేకపోయినది!

చెంగ నీ ఒడికన్న, నా కా బంగారుతొట్టె గొప్పా తల్లీ! అందువల్లనే, ఈనాడు నేను నీతో రాచకార్యములను ఆలోచింపవలెనని వచ్చినది

దాది పోనీ, నిన్ను కాదనేల? అట్టే ఆలోచింతము అంత ఆలోచింపవలసిన ఆ రాచకార్యం?

చెంగ: రేపు నాకు సామ్రాజ్య పట్టాభిషేకము కదా?

దాది: అవును ఆ మహోత్సవము నిరంతరాయముగా జరుగునుగాక!

చెంగ పూర్వపు మన సరదారులు, శ్రోత్రి వారు, పాచ్చాలు, ముఖ్యముగా మన విజయమునకు కారణభూతుడైన ఏకోజిరాజు మొదలైన ప్రభువులు, పలువురు వత్తురుగదా?

దాది వారి అందఱు సముచితముగ, దేవేంద్ర వైభవముతో, నీవు పట్టము కట్టుకోవాలి

చెంగ వారివారి గౌరవములకు తగినట్లు మనము నానావిధ వస్త్రభూషణ వస్తువాహన కానికనకాదులతో గౌరవించవలెను గదా?

దాది అవును అందుకు ఎంతో ధనం కావలెనని యేనా నీ ఆలోచన?

చెంగ: అవును రాజమర్యాదలను, పూర్వపు పేరు ప్రతిష్ఠలను నిలుపుకోవలెనుగదా? మనకు ధన మేది? క్రొత్తగా కోట స్వాధీన పరచుకొంటిమి శత్రువులు కొల్లగొట్టగా మిగిలిన కొద్దిపాటి ధనము మాత్రమే కోటలో మనకు లభించినది ఉత్సవపు ఖర్చులకే అది సరిపోవునట్లు లేదు

దాది అదా నీ ఆలోచన? మఱేమీ భయపడకు దైవంచల్లగా చూడవలెగాని, నీవంటి మహారాజుకు ధనం తక్కువా చెంగమలదాసూ?

చెంగ ఈపాడుపడిన కోటలో నాకు ధనం ఎలా లభిస్తుంది?

దాది అలాగే! రా ఇలా రా ధనం లభించే దారి చూపుతాను (అని మంచముపైనుండి లేచి, చెంగమలదాసును వెంటబెట్టుకొని వరుసగా కొన్ని గదులుదాటి, ఒక చీకటి గదిలోకి తీసికొనిపోయి) ఒక్కక్షణం ఉండు దీపం వెలిగించుతాను (అని దీపం వెలిగించి, తనచేతితో పట్టుకొని త్రోవ చూపుతూ) పద ఆ చీకటి గదిలోకి పద భయం లేదు పద (అని లోపలికి తీసికొనిపోయి) ఇదిగో, ఈ సారంగపు తలుపుతీయి ఇదిగో తాళపుచెవి

చెంగ అలాగే ఏది? (అని తాళపుచెవి అందుకొని తలుపు తెరుస్తాడు)

దాది: అదిగో, చూచావా? బంగారు ధనపు బిందెలు పైన మూతలు వేసి, సీలు వేసి బిగించి, నాగపడగల కాపుదలతో భద్రము చేయబడి ఉన్నవి చూచావా? నిన్ను చూచిన ఆనందముతో కాబోలు, అవి దీపపు కాంతిలో తళతళ మెఱసి పోతున్నవి ఆ బిందెలనిండ, వరహాలు, పొన్నారకాసులు, కోట్లకొలది ఉన్నవి వానిలోని సువర్ణభూషణములకు అంతులేదు అదిగో, ఆ బిందెలక్రింది సొరంగములోని గదిలో, నానా విధ రత్నములు, మేలేయని యింటిలో వలె, నిధులై ఉన్నవి. ఇవి అవి, అన్నియు నీవే

చెంగ: (నివ్వెఱపోతూ) ఇదంతయూ నాదనే?

దాది : అవును. నీ ధనమే. నీ తాత తండ్రుల ధనము నీ వంశ పరంపరకొక్కే. నీకై ఇచట నిక్షిప్తమై ఉన్నది. ఆనాడు యుద్ధములో నీ తండ్రిగారు విజయ రాఘవనాయనిగారు, ఇక ఓడిపోక తప్పదని నిశ్చయమైన వెంటనే, పట్టణములోని, జనానాలోని, స్త్రీలందరు, అంతఃపురములో అగ్నిలోపడి ఆహుతి అయినారు. ఆనాటి ఆ చితాగ్ని ధూమముతో నల్లబారి, పెటిలిపోయిన గోడలతో పాక్కిపోతూ ఈనాటికి నిలిచిఉన్న సరస్వతీ మహాలులోని గోడలను చూచితివిగదా ?

చెంగ హా! దుర్భరం!

దాది ఆ సమయమున, నాలుగేండ్ల పసిపాపవు, నిన్ను కాపాడి, మరల తంజావూరాధిపతిని చేసి, నీకు సంక్రమింప చేయవలెనను నూహతో, ఈ ధనము నిచ్చట దాచిఉంచినాము ఇప్పుడు బ్రదికిఉన్న వారిలో నాకును, రాయసం వెంకన్న నియోగిగారికి తప్ప, మరెవ్వరికీ ఈ రహస్యం తెలియదు నీకడుపు చల్లగా, ఈనాడు మా కోరికలు సఫలమైనవి

చెంగ అమ్మా! నిజంగా నీవు నాపాలిటి దేవతవు కృతజ్ఞుడను

దాది పారలతో త్రవ్వి గోతాల కెత్తించి, రత్నరాసులు తీసికో బంగారు బిందెలు రెండు వైపుల పెట్టించుకో కేళ్ళ నిండుకొలువులో పట్టాభిషిక్తుడవై, ఈ దీర్ఘబాహువులతో, ఈ పెద్ద దోసిళ్ళతో, నీ యిష్టము వచ్చినట్లు బహూకరించు ఎంత ఖర్చుపెట్టగలవో, నీవి ఎంత పెద్ద చేతులో చూతాము

చెంగ : అలాగే పూర్వం కట్టడచేసికొన్న ప్రకారం, ఏకోజిరాజుకు లక్షవరహాల నగలు, వస్త్రములు, నాలుగు ఏనుగులు, వెండి బంగారు ముత్రిదులు చేసిన గుర్రాలు ఎనిమిది, కాక, అయన సొంతానికి ఇనాముగా పదిహేనులక్షల నాణేలు ఇస్తాను. వారివెంబడి కార్యస్థులకు లక్షవరహాలు నగలు, దివాన్ పేష్వాయికి రెండులక్షల నాణేలు, భాసుడికి లక్ష నాణేలు; పయిదువాహేబుకు లక్ష రూపాయలు; తక్కిన సరదార్లకు పదేసి వేల నాణేలు, కాక, అదనంగా వారు కోరినన్ని ఇచ్చివేస్తాను. యుద్ధములో వారు మనకు చేసిన సహాయం ఎన్నటూ మఱువరానిది. ముఖ్యంగా మన రాయసం వెంకన్న నియోగిగారికి అంతులేని ధనం ఇవ్వడమేకాక, ఆయనకు అంబారీ ఉత్సవం చేయిస్తాను. ఆయన బుద్ధిబలంవల్లనే కదా, ఏకోజి సహాయం మనకు లభించి, మనం ఇంతవారమయింది? అమ్మా! నీ ఆశీర్వాద బలం. ఇక నా కేవిచారము లేదు.

దాది అలాగే నిర్విచారంగా, తాతముత్తాతల పేరు నిలుపుతూ, రాజ్యమేలు. అభిషిక్తమైన మూర్ధముతో, రత్నకిరీటముతో, నా కన్నులకు పండుగ చేయి పద ఇక ఆ గొట్టుతలుపు వేసివేయి. అవతలికి పోదాం (అని గదిలోనుండి వెలుపలికి సాగుతుంది)

చెంగ (గొట్టు తలుపులు వేసి, దాదిని అనుసరిస్తాడు)

దాది (త్రోవలో వెనుదిరిగి చెంగమల దాసును చూచి) మరి, క్రొత్త ఉద్యోగాల నియామకాలన్నీ పూర్తి అయినవా ?

చెంగ ఈరోజు సభలోనే అవన్నీ పూర్తి ఐనవి కాని

దాది ఆఁ కాని ?

చెంగ ఒక్క నియామకం మాత్రం మిగిలిపోయింది

దాది ఏమిటిది ?

చెంగ . రాయసం విషయం

దాది ఎందువల్ల ?

చెంగ : రాయసం ప్రధాని నియామకం విషయంలో పలువురు పలు అభిప్రాయాలు సూచించినారు.

దాది నిర్ణయానికి రాలేదా ?

చెంగ లేదు తరతరాలనుండి ఆ పదవిలో ఉంటున్నవారిచే, ఈనాడుకూడ నియమించటం మంచిదని కొందఱు, క్రొత్త ప్రభుత్వం కాబట్టి, సమర్థులైన క్రొత్తవారిని నియమించవచ్చునని కొందఱు; వాదోపవాదాలు లేవదీసినారు

దాది తరతరాలవారు అంటే, రాయసం వెంకన్న నియోగిగారే కదా ?

చెంగ . అవును

దాది : మరి నీయిష్టం ?

వెంక : నాకు కూడ అదే సమంజసముగా తోచినది. వెంకన్నగారు, మన విజయ రాఘవనాయని గారికి విశ్వాసపాత్రులేకాక, రాజ్య సుప్రతిష్ఠకు తమ యావచ్ఛక్తిని ధారపోసిన వారని అందరినోట అహర్నిశలుగా వినవస్తున్నది. అంతే కాక, ఈనాడు ఈ యుద్ధములో, వారు మనకు చేసిన ఉపకారము అమేయము. అందుకు మనము వారికి కృతజ్ఞులము కావలెను గదా ?

దాది : తప్పక.

వెంక. కాని, సభలోని వాదోపవాదాలతో కాలాటూ పాలుపోక, నీతో ఆలోచించిన మీదట కార్యముఖమునకు రావచ్చునని, ఆ చర్చ వాయిదా చేసినాను ఆ విషయమే, ఇప్పుడు నీతో ముఖ్యముగా ఆలోచింపవలసినది.

దాది సరి సరి ఇట్టి గడ్డు సమస్యలలో, ఆడు దాని ఆలోచన ? ఇక ప్రళయం అట్టే దూరంలో ఉండదు

వెంక నీవు నా తలపులో అందరి ఆడువారి వంటిదానవుకావు ఇప్పుడు నీ ఆలోచన నాకు తప్పక కావాలి

దాది అత్యంతము బాధ్యతగల ఇట్టి నియామకములు, దూరాలోచనతో చేయవలసిన పనులు

వెంక : అవును

దాది రాయసం నియోగి వెంకన్నగారిని పూర్తిగా నీ బిడుగవు ఆయన వెంటనే యుగంధరుడు

వెంక అయిన, ఆయన అసాధారణప్రజ్ఞ మనకు క్షేమమే కదా !

దాది క్షేమము కావచ్చును, మరొకటి కావచ్చును అది ఆయన నిగ్రహా[illegible]గ్రహములను బట్టి ఉంటుంది.

వెంక ఒకప్పుడు మనపై నిగ్రహింపవలసిన అవసరం ఆయన కేముంటుంది ?

దాది పగపట్టి కాటువేయటానికి, త్రాచు పామునకు, మన మేమి అపాయం కలిగించాలి ? అది దాని స్వభావం

వెంక అంటే !

దాది · నియోగి వెంకన్నగారు అంతే.

వెంక · అఁ ?

దాది సందేహమా ? పూర్వము, మధుర నాయకులతోడి పగలు మున్నగువానిలో, వెంకన్నగారి ఎత్తు పైయెత్తులు అలా ఉండనీ మొన్న మొన్నటి అళగరన్న పోరులో ఆయన చేసినకుట్ర ?

వెంక అప్పుడు వెంకన్నగారు కుట్ర చేసినారా ?

దాది అవును. పచ్చికుట్ర మొట్టమొదట మీ తండ్రి విజయరాఘవనాయనివారు యుద్ధంలో ఓడిపోగానే, తంజావూరులో చొక్కనాథ నాయనిచే అళగరన్న, తమ ప్రతినిధిగా నియమితుడైనాడు వారిరువురిలో మిత్రభేదం పుట్టించి, వెంకన్నగారు, మహాయుద్ధం తెచ్చిపెట్టినారు. ఆ తరువాత, ఏకోజీ రాజాతో చేరి, ఆయనను అళగరిపై దండెత్తించినాడు తత్ఫలితముగా ఈనాడు నీ కీ తంజావూరు రాజ్యం లభించింది.

వెంక మనకోసమే గదా ఆయన ఇంత చేసినది ?

దాది కుట్రదారుల కుట్రలు పైకి అలాగే ఉంటవి ఇది మనమీది అనుగ్రహం కాదు ఏ నిమిషాన ఎట్టి విపత్తునైనా, వెంకన్నగారు, నిర్దాక్షిణ్యముగా తెచ్చిపెట్టగలడు తడిగుడ్డలతో గొంతులు కోయగలడు అట్టి స్వార్థపరుడు. క్షణములో ఒకరిని దింపి, ఒకరిని నిలబెట్టి, ఆయన రాజకీయములను తలక్రిందులు చేసి వేయగలడు ఆయన స్వార్థమునకు అంతులేదు

వెంక అందుకు నిదర్శనం ?

దాది రాయసం నియామకములో ఆయన యాశీభావమే ప్రభుత్వ ప్రధాన కార్యదర్శిగా ఉండి, నిన్ను, తన హస్త నిర్దేశములపై నడిపింపవలెనని ఆయన తలంపు అది నీ ఎఱుగవు ఆయనతో మా తలలు బొప్పులు కట్టినవి

వెంక : అమ్మా ! ఇదంతా నిజమా ?

దాది నిజంకాక మరొకటా బాబూ ! ముమ్మాటికి నిజం ఇప్పటికి నీవు పదుహాలుగేండ్లు నిన్నగా నిండలేదు. అమాయికుడవు ఇట్టి పన్నాగములు నీవు తెలిసికోలేవు.

వెంగ అయినా, నన్ని ప్రశ్నలు చేయుటకు నీ తలపో ?

దాది : అదే ఆలోచిస్తున్నాను. (కొంచెం ఆలోచించి) నీ వన్నట్లు ఆపదలో ఆదుకొన్నవారికి మనం జన్మ జన్మకీ కృతజ్ఞులమై ఉండాలికదా ?

వెంగ తప్పక

దాది అట్టివారిలో, మనకు ఈ నియోగి వెంకన్నగారి కంటె ఇంకా చాలా ముఖ్యులు ఉన్నారు.

వెంగ ఎవరువారు ? అమ్మా ! నేనా మహనీయులను స్మరించక, వట్టి కృతఘ్నుడ నవుతున్నానా ?

దాది నీ కెవరూ జ్ఞప్తికి రాలేదా ?

వెంగ రాలేదమ్మా ! రాలేదు ఎవరో చెప్పు.

దాది తనయింటిలో మన కాశ్రయమిచ్చి, అన్నవస్త్రాదులతో పోషించినవాడు

వెంగ అవునవును నాగపట్నములో ఆ కోమటిసెట్టి.

దాది దుర్మార్గులైన శత్రురాజవర్గములవారి వలన రాగల కష్టనష్టములను కూడ లెక్కింపక, తన యింటి పసిబిడ్డను నిన్ను, నన్ను, దాచి,పదేండ్లు, తాను కంట నిదురలేక, కంటి రెప్పవలె కాపాడి నాడు

వెంగ అవును అతనికి మనము సర్వదా కృతజ్ఞులము.

దాది అంతేకాదు. ఎంతో ధనం వెచ్చించి, నీకు రహస్యముగా అన్ని విద్యలు నేర్పించి, ఇంతటి వైభవమునకు కారణమైనాడు. ఆ కోమటిసెట్టికి, ఏమి ఇచ్చి, ఎన్ని జన్మములలో ఋణము తీర్చుకో గలము ?

వెంగ : లేదు. ముమ్మాటికీ వాని ఋణం తీఱదు.

దాది : బిడ్డా ! ధనరాసులు అర్పగించి, నీవా గ్దానములను నీవు చెల్లించుకొనుటకు అవకాశము కల్పించినాను గదా ? నాకు కూడ ఒక వాగ్దాన మున్నది. అది నీవు చెల్లించవలె.

వెంగ : అట్లే చెల్లింతును. ఏమిటది ?

దాది : పెంచినతల్లినిగా నిన్ను అర్థిస్తున్నాను. నీవు నా వాగ్దానమును తప్పక చెల్లించాలి

వెంగ : త్రికరణశుద్ధిగా చెల్లించగలను అమ్మా! ఏమిటది ? త్వరగా చెప్పు

దాది నా తను మనః ప్రాణములతో నిన్ను కాపాడుకొనుటే నాపరమలక్ష్యము. అందులకే, నాగపట్నము చేరగానే నేనా కోమటిసెట్టిని మంచి చేసికొని, అతనితో ఒక ఒప్పందమునకు వచ్చినాను.

వెంగ : ఏమని ?

దాది : ఎన్నికష్టములకైన, ఎంత వ్యయమున కైన, ఓర్చి, మాపసిరాజును, పోషించినచో, ఆయన తిరిగి తంజావూరు రాజ్యమును పొందిన పిమ్మట, ఆయన రాచరికములో, నీకు దళకర్త ప్రధానికం ఇప్పించగలనని, నేనా కోమటిసెట్టికి వాగ్దానం చేసియున్నాను దైవకృపతో నీవు తిరిగి తంజాపుర మహారాజువైనావు ఈనా కోరిక చెల్లించి, నన్ను అసత్యదోషమునుండి రక్షించుబిడ్డా !

వెంగ వట్టి పిరికి కోమటిసెట్టికి దళకర్త ప్రధానికమా ?

దాది ఎందుకు కాగూడదు ? అందఱు చెప్పట్ల వలె అతడు పిరికివాడు కాదు

వెంగ అంతమాత్రమున అతడు దళకర్త ప్రధానికమును నిర్వహింపగలడా ?

దాది తప్పక నిర్వహింపగలడు. అతడు మిక్కిలి సమర్థుడు అన్ని రాజ్యతంత్రములు అతనికి తెలుసును అంతియగాక, అతనికి అపారమైన ధన బలము, బుద్ధిబలము, ఉన్నవి. పడవలపై పెద్దపెద్ద వర్తకములుచేసి, దేశదేశముల పేరుకెక్కినవాడు. అవసరమైనచో నదులపై, సముద్రములపై, ఓడలతో సేనలను నడిపి, శత్రులను పట్టుకోగలవాడు.

వెంగ పోనీ ఆ సెట్టి అంతటి ఘటికుడే అను కొందాము. మన మీ పదవిని అతని కిచ్చిన, మన కొలువువారు సమ్మతిస్తారా ?

దాది సర్వాధికారియైన మహారాజుకు, ఇత రుల సమ్మతితో పనియేమి ?

వెంగ : పోనిమ్మా. నీవన్నట్లు దళకర్త ప్రధా

వికమునకు అతీంచుకొని ఉన్న వెంకన్నగారికి, ఇది పరాభవము, కోపకారణము, కాదా?

దాది అయిన, అగుగాక. ఆయన కోపంవల్ల మనకు నష్టం?

చెంగ : ఆయన యుగంధరుడని నీవే చెప్పితివి గదా?

దాది ధనబలము, బుద్ధిబలము, అధికారబలము, ఉన్నవారిముందు, ఇట్టివారు ఒక లెక్కా? జమా? ఆయనవల్ల నీకు వచ్చిన భయమేమీ లేదు

చెంగ ఒకవేళ వెంకన్నగారే, సభలో, ఆ పదవి నాకే కావలెనని పట్టుపట్టిన?

దాది నీవు నిర్భయముగా దళకర్త ప్రధానికము పెట్టికిచ్చి, కావలెనన్నచో వెంకన్నగారికి, ఆ పెట్టెక్రింద పేష్కారికాని, సీమ అమలుగాని, ఇయ్యవచ్చును అంతేగాని, పదిసంవత్సరముల్లు మనలను కాపాడిన ఆ పెట్టెని వదలి, ఈ పదవిని, ఈ మునలికాపడికి ఈయ వీలులేదు

చెంగ అమ్మా! ముమ్మాటికీ ఇదే నీ యిష్టమైనచో, అలాగే చేస్తాను కాని, నియోగి వెంకన్నగారు, తన కిది పరాభవముగా పరిగణించి, మన కొలువు విడిచి పోగలడేమో అని నాకు తోస్తున్నది

దాది పోతే నేమి?

చెంగ వెనుకటివలెనే, ఏకోజీతో కలిసి కుట్రలుపన్ని, మనపై పగతీర్చుకోగలడని నా నమ్మకం

దాది అంత రొత్తు వచ్చినప్పుడు మాచుకో వచ్చును మన సిబ్బందిలో మాత్రము అంత చేతులు చచ్చినవా రెవరు? అన్నిటికిని పెట్టియేగలను భయపడకుము.

చెంగ సరే, నీ యిష్టం ప్రకారమే నడుస్తాను రాత్రి చాలా ప్రొద్దుపోయింది ఇక పోయి వస్తాను

దాది : చిరంజీవ!

చెంగ (వెళ్ళిపోతాడు)

దృశ్యం—2

[స్థలం—కుంభకోణంలో ఏకోజీ కొలువు సమయం—ఉదయం]

(ఏకోజీ కొలువుదీరి ఉంటాడు. పేష్వాయి భావు, నయిదు సాహెబు, రాయసం వెంకన్నగారు, పరివేష్టించి ఉంటారు)

ఏకోజీ వెంకన్నగారూ! మీరు మా ఆస్థానానికి వచ్చిన ఇంతకాలంనుండి, మాకు చాలా ఉత్సాహంగా ఉంటున్నది.

వెంకన్న ఏకోజీ మహారాజుల అవ్యాజానుగ్రహమునకు కృతజ్ఞుడను

ఏకో మంచి, తంజావూరు విశేషము లేమి చెప్పక పోతిరి?

వెంక చెప్పుట కేమున్నది మహారాజా! ఈనాడు తంజావూరు వెనుకటి తంజావూరుగా లేదు

ఏకో అనగా? సుభిక్షమేనా? మన చెంగమలదాసు

వెంక సుభిక్షమే చెంగమలదాసు దేవేంద్ర భోగములను అనుభవిస్తున్నాడు

ఏకో—సంతోషం మన చేతులలో రాజ్యములో నిలిపిన ఆ పసిపాపడు, అంతవాడు కావడం, మాకు చాలా సంతోషం

వెంక ఏకోజీ మహారాజుల అనుగ్రహం అటు వంటిది తంజావూరు వారిప్పుడు బహుముఖముల రాజ్యమును పెంపొందించినారు క్రొత్త క్రొత్త కట్టడములు, క్రొత్త క్రొత్త మందిరములు, కట్టించినారు క్రొత్త క్రొత్త పేటలను కట్టించి, ఎన్నో ఆగారములను, ఆయుధశాలలను, నిర్మించినారు అన్నింటికన్న బృహదీశ్వరాలయమును అనేక విధముల పెంపొందించినారు. ఎందుకో, అందు అనేక రహస్య ప్రదేశములనుకూడ ఏర్పరచినారు.

ఏకో — ఎందుకేమున్నది? రాజ్యమును విస్తరింపజేయుట, కావలసిన క్రొత్తవాని నిర్మాణము, జీర్ణోద్ధారము, మున్నగునవి, రాజధర్మములే కదా!

వెంక · కావేరిలోనుండి క్రొత్తక్రొత్త కాలువలు, వానిపై క్రొత్త వంతెనలు, బ్రహ్మాండముగా నిర్మించినారు కావేరి నీటితో తంజాపుర మీనాడు బంగారము పండుతున్నది. ఎన్నో గజశాలలు, గుఱ్ఱాల చావడులు, ఏర్పరచినారు. అందుగల రహస్యాయుధాగారములకు లెక్కలేదు.

ఏకో: అట్లాగా? అయిన, ఈనాటి తంజా పుర వైభవమును ఒక్కసారైన చూచిరావలెనికదే!

వెంక: చూచిరావన దేమిటి? మహారాజుల వారు తలచినచో, అందే నిలువవచ్చును

ఏకో: అదేమిటి వెంకన్నగారూ? అది మన రాజ్యము కాదుగదా?

వెంక: మన రాజ్యము కాక, వారి చెట్లనుగు? కష్టపడి మహారాజులు సంపాదించి యిచ్చినదేకదా?

ఏకో: తోడిరాజులకు, మా కోరికవల్ల సహాయం చేసినాము అంతే. అయినా, ఇప్పుడు తంజా పూరులో వచ్చిన విపరీత మేమిటి? చెంగమలదాసు మనకు మిత్రుడే గదా?

వెంక: అవును మహారాజా లన్నట్లు, చెంగ మలదాసు మనకు మిత్రుడే! కలిసిన మిత్రునియింట మిత్రులు కొంతకాలం నిలువగూడదా?

ఏకో: ఓహో! అదా మీ అభిప్రాయము? అయిన సంతోషమే.

వెంక: తంజావూరు ప్రభుత్వవిధానము కూడ కొంత మారినది. అసలు, వారి అభిప్రాయములే మారినట్లున్నవి

ఏకో: ఎందువలన?

వెంక: రాజ్యములో అన్నిశాఖలను పెంచుటయే గాక, వారు ముఖ్యముగా కోటలను బందోబస్తు చేసి, సైనికశాఖపై దృష్టి కేంద్రీకరిస్తున్నారు ఇప్పటికిప్పుడే, సేనాబలము అపారముగా సమ కూర్చినారు. క్రొత్తక్రొత్త దళవాయులను నియా మకంచేసి, అడ్డుగడ్డుగ నిలిపినారు. చూడగా, వారి ఉద్దేశములో, ఏదో దండయాత్రనో, మరేదో, ఉన్నట్లున్నవి

ఏకో: వారెవరు? ఈ యేర్పాటులలో మీరు లేరా?

వెంక: లేను.

ఏకో: కారణం?

వెంక: ఈనాడు చెంగమలదాసుకు నేను పనికిరాను.

ఏకో: మరి, మీ రాయసపు పదవి?

వెంక: నాకు లేదు. నేనిప్పుడు తంజావూరు పౌరుడనుకూడా కాను.

ఏకో: మరి, యిప్పుడు తంజావూరు దళకర్త ప్రధానికం?

వెంక: ఒక కోమటిసెట్టికి

ఏకో: అతడెవరు?

వెంక: నాగపట్నమువాడు చిన్న తనము న చెంగమలదాసును, దాదిని, తన యింటనుంచుకొని ఆదరించి పోషించినాడు. అందువలన అతని కీనాడు ఆ పదవి లభించినది

ఏకో: ఓరికి కోమటిసెట్టి దళకర్త ప్రధాని! అహ్హహ్హా! (విరుగబడి నవ్వుతాడు)

(సభలోని వారందరు పెద్దగా నవ్వుతారు)

శేషువాయి (నవ్వుతూ) వెంకన్న గారూ! మీ రాజాకు ఏమైనా మతిపోయిందా?

వెంక: మతే కాదు

ఖాను: ఈ అధికారం, మీకు గాకపోతే, మరొక బ్రాహ్మడికి గాని, పలను మొదలికి గాని, మరొక సమర్థునికి ఈయవచ్చును గదా? ఈ కోమటి సెట్టి యేమిటి?

వెంక: బాలరాజా చిత్తం అలా పనిచేసింది

నయుదు: ఇది రాజాచిత్తం కాదు తెరచాటు భాగవతిపువారి చిత్తం అయిఉంటుంది

ఏకో: సరిసరి ఆ నియామకం జరుగునప్పుడు మీరు కొలువులో లేరా?

వెంక: ఉన్నాను మొట్టమొదట దళకర్త ప్రధానిగా నన్నే నియోగింపదలచి, నాకై తెప్పిం చిన అలంకారములతో సెట్టిని అలంకరించి, అతని చేతికి అధికారి ఉంగరం వేయించి, చెంగమలదాసు ఆ కోమటి సెట్టిని ఏనుగు హౌదాలో కూర్చుండబెట్టి పట్నం ప్రవేశం చేయించినాడు

ఖాను: పరాభవం! బట్టి కృతఘ్నుడు

శేషు: తంజాపుర రాజ్యానికి మీరు మీ సర్వ శక్తులు ధారపోసినారు!

నయుదు: ఏకోజీ మహారాజుల సహాయమును కూడా, చెంగమలదాసు, ఈనాడు తలపోసినట్లులేదు.

వెంక: పట్నం ఊరేగివచ్చి, ఏనుగు దిగి, ప్రభువు పాదాలపై బంగారుపూలు చల్లి, నిలబడ గానే, చెంగమలదా సాతనిని కౌగిలించుకొని, దగ్గ

రగా కొలువులో ఇట్లు ప్రకటించినాడు:— నేటి నుండి ఈ కోమటిసెట్టి మన దళకర్త ప్రధాని ఈ రోజు మొదలు మీరందరు ఈ సెట్టి ఆజ్ఞ ప్రకారం నడుచుకోవాలి—

ఏకో : అందుకు కొలువువారందరూ సమ్మతించారా?

వెంక ప్రభు చిత్తమునకు అత్యంతకరమా మహా రాజా? అలా చెప్పి, రంగములదాసు, మరల ఇలా శాసించినాడు—గౌరవ చిహ్నముగా మీరందరు, మన దళకర్త ప్రధాని సెట్టిగారితో, వారి విడిదిదాకా పోయి, సెలవు గొనిరావాలి— రాజాజ్ఞ ప్రకారం అందరు అట్లే కావించినారు.

పేమ మీరు?

వెంక నామాత్రం అది దుర్భరం అయింది ఇక ఈనాటితో తంజావూరుకు, నాకు ఋణం తీరింది ఇంత పరాభవంతో ఇక్కడ ఉండలేకన్న, ఎప్పటి కైనా పోయి, భగవద్ధ్యానంతో ఈ వృద్ధాప్యంలో కాలం గడుపుకోవచ్చునని, వెంటనే ఇల్లువదలి, దేశాంతరములకు బయలుదేరినాను

ఖాను అప్పటికే రంగములదాసు, మీ విషయం ఆలోచించనే లేదు?

వెంక ఆలకి! అంత తీరిక, అవకాశము, ఎక్కడిది? కొలువులో అట్టి విపరీతశక్తుల ప్రవేశించినవి ప్రభువు స్వయంగా అన్యాయికుడు, కాలుడు

ఏకో ఆ తరువాత?

వెంక దేశాంతరములకుపోతూ, త్రోవలో, మహారాజావారి దర్శనం చేసికొని, కొలదిదినములు ఇచ్చట నిలువవచ్చునుగదా అని, ఇచ్చటికి వచ్చినాను

ఏకో ఇంత వృద్ధాప్యంలో మీ కిట్టి అగౌరవం మాకు సహించరానిదిగానే ఉన్నది మీరిచ్చటికి రాక, మాకు అపరిమితానందం కలిగించింది ఇక మీరెక్కడికీ వెళ్ళ నక్కరలేదు. హాయిగా మాదివాణములో, శాశ్వతముగా నిలిచి పోవచ్చును.

వెంక మహారాజుల అనుగ్రహమునకు కృతజ్ఞుడను

(సభికులందరు నవ్వుముఖాలతో తమ ఆనందం, సమ్మతి తెలియచేస్తారు)

ఏకో (ఇంచుక ఆలోచనతో) వెంకన్న గారూ! ఇంతకు, ఈ విషయంలో, తంజావూరు దొరల అభిప్రాయం?

వెంక ఏముంటుంది? ఇక తంజావూరు రాజ్య పతనానికి అట్టే దూరంలేదు అందువల్లనే, వారు ఆ కోమటిసెట్టిని ఆ పదవిలో నియోగించు కొన్నారు

ఏకో అందుకు ప్రబలమైన కారణం?

వెంక రంగములదాసును పెంచినవాడికి, ఆ కోమటిసెట్టి వలభ్రముండు

ఏకో ఓహో! అర్థమయింది బాల నాయకత్వము! స్త్రీ బుద్ధి!

వెంక చిత్తం మహారాజా! మీ చేతుల ప్రతిష్ఠితమైన తంజావూరు సింహాసనము, నేడో, రేపో, మనకళ్ళముందే, పరాయి దొరలవశం కానున్నది అదే నాకు పట్టిన హృదయవేదన

ఏకో పాపం! వట్టి అదృష్టహీనులు!

ంక అని పెదవి విఱచి, ఈ సమయంలో మనం ఊరుకోనరాదు మహారాజా!

ఏకో ఊరుకోనక?

వెంక ప్రభువులే ఆ సమస్యను దక్కబరచవలె

ఏకో ఎట్లు?

వెంక తాము సంపాదించిన తంజావూరు సింహాసనము తామే నిరర్థ్యంతరంగా లోబరచుకొనవచ్చును

ఏకో వెంకన్నగారూ! చేసిన విస్తరి తీసి చేసి, పాపం కట్టుకోమంటారా?

వెంక పతనోన్ముఖమైన రాజ్యమును ఉద్ధరించుట పాపమా మహారాజా!

పేమ (ఏకోజితో) ఒకప్పుడు మన మేకదా, రంగములదాసుకు సహాయం చేసినది?

ఖాను మరల మన శౌర్యముతోనే, అదొగ విద్దను కాగవలెను.

పరయిదు. అవశ్యం.

వెంక: అంతేగాక, మహారాజా! కావేరీ మధురజలంతో బంగారుపంటలు పండి, భూలోక స్వర్గంగా ఉంటే ఈ దేశమును వదలి, మీరేల, మీ కొండల ప్రదేశమునకు తిరిగి పోసంకల్పించినారో, తెలియవచ్చుటలేదు

ఏకో: మా కింకేమి పనియున్నది? రాజ్యమా? గీజ్యమా? ఏదో, పాటిరాజుకు సహాయమునకై వచ్చితిమి. అంతేకదా?

వెంక: రాజ్యమునకేమి కొదువ? మహారాజుల చిత్తము సమ్మతించినచో, రాజ్యము సంసిద్ధముగానే ఉన్నది

ఏకో: ఈ తరుణమున మా ఊహ సరికాదని నే నననుము. మా ప్రయత్నములను భేదింపగలవారు ఎవరూ లేరని కూడా నాకు తెలుసు అయినా, తంజాపుర సింహాసనము నధిష్ఠించినచో, మన మిత్రులు వారిపై దండెత్తిపోవలసివచ్చునే కదా?

వెంక: పోవలెను.

ఏకో: అందుకుతగిన సన్నాహము మన కెక్కడిది? అందుకు తోడు, తంజావూరువారు ఇప్పుడు, కోటలను బలపరిచి, సేనాబలమును పెంపొందించి, మిక్కిలి బలవంతులై యున్నారుకదా?

వెంక: ఎంత బలవంతులైన నేమి? ఓరికి కోమటిసెట్టి యాజమాన్యమే కదా?

ఏకో: అదియునుగాక, నేను మీ దేశమునకు క్రొత్తవారము. క్రోవలు, చుట్టుపట్లు నాకు తెలియవు అంతేగాక, తూర్పునీమవా రక్షా వగలు కట్టి, ఈ దేశముపై బడుటకు సిద్ధంగా ఉన్నారు. పడమరనాడువారు కొల్లగొట్టటానికి అవకాశంకోసం వేచియున్నారు ఈ మన్యరాష్ట్రంలో మాత్రం మేము విడిదిచేసి, సుఖభోగాలు పెట్టియున్నందువల్ల, ఏదో ఒకవిధంగా అణగియున్నది. ఇట్టి సందర్భంలో, తంజావూరును వశపరచుకోవడం మాకు అంత సులభం కాదు.

వెంక: మహారాజులు అందుకేమీ భయపడ నక్కరలేదు. ఏనాటి యుద్ధమైనా, అయినను లేకుండా, మహారాజులు, తంజావూరుకోటలో ప్రవేశించు అవకాశములు నేను చేయుదును. ఆ గుట్టు మట్టులన్నీ నాకే తెలుసు. ఆ ద్వారము నాకు— తంజావూరు రాజ్యము, సెంగమలదాసుకు ఉండవలెనా? లేదా, ఏకోజీ మహారాజులకు ఉండవలెనా. అంతియే కాని, మరొకరి చేతిలో అది పడిపోవుటను, నా కన్నులతో నేను చూడలేను; నా చెవులతో నేను వినలేను. అందువల్లనే, ఇంతగా వేడుకొనుచున్నాను. మహారాజా! ఇక మనము ఉపేక్ష చేయరాదు. సమ్మతి తెలపండి!

ఏకో: మీరు చెప్పినది సమంజసముగానే ఉన్నది. కాని, మన మిదివరకు క్రయవిక్రయములు జరుపుచు సెంగమలదాసుకు పట్టము గట్టియుంటిమి కదా? మనమే ఇప్పుడు వానిపై దండెత్తిపోయిన, లోకం మనలను ఒప్పుతుందా? వట్టి స్వార్థపరులు అని తిట్టిపోయదు? పోని అపకీర్తికిలోబడి, దండెత్తితేమి అవునో. తమ పూర్వవైరాలు మానుకొని, తిరుచినాపల్లివారు, తంజావూరువారు, ఏకముఖంగా, తమ దండుతో మనపై పడినయెడల, వారికి మనం ఎదుట నిలువగలమా?

వెంక: అంత దూరమేరాకుండ నేను చేయగలను. నేను చెప్పినప్పుడు, నామమాత్రముగా మీరు తంజావూరుపైకి దండు నడిపించిన చాలును. సర్వము మనకు వశం కాగలదు. ఒక్క తుపాకైనా చావక, ఒక్క దమ్మిడీ ఖర్చుగాక, నేనీ విజయమును సమకూర్చగలను.

ఏకో: మీకు అంత గట్టినమ్మకం ఉంటే, అట్లే కానీయండి. నాకూ సమ్మతమే

వెంక: మహానుగ్రహము.

భాను: భళాన్! వెంకన్నగారూ! భళాన్!

శేషు: అహా! వెంకన్నగారి మాటకు తిరుగు లేదు ఇక ఒక క్షణంలో, తంజావూరు రాజ్యం మనదే. మన ఏకోజీ మహారాజుల వశమైనట్లే.

(కొలువువారు అందరు) ఏకోజీ మహారాజులకు జయము గాక! జయము గాక!

దృశ్యం-8

[స్థలం—సెంగమలదాసు రాజభవనం. సమయం—దినాంతము.]

(రాజభవనంలో, సెంగమలదాసు, కూర్చుండి మంత్రాలోచన చేస్తూ ఉన్నాడు.)

(రాజభవనం వెలుపల, నాగస్వరం మ్రోగుతూ జయజయధ్వానాలు ఇలా వినబడును.)

హొగధులు ! శ్రీ రామచంద్ర సాంద్రకరుణా కటాక్ష లబ్ధసిద్ధ సారస్వతవిశేష, నిరర్గళవాగ్వైభవ శేష, నవరససాహిత్య కళాభోజ, సత్కవి సంభావిత ముఖాంభోజ, సకల సామ్రాజ్యధౌరేయ, నిత్య వితీర్ణ ధారాధారాధేయ, నిరతాన్న సత్ర సంతోషిత పంచాశత్సహస్రభూసుర, బహువారావర్తిత మహాదాన వైభవావర్తిత కీర్తిభాసుర, నిజనామాంకిత కనక వస్తు సమగ్ర బహుళాగ్రహార భూషిత చోళధరా మండల, నిఖిలభోగవిభవ వినిర్జితాఖండల, సాధిత సముద్రాంతరద్వీప, పరనృపాలసంస్తుత ప్రతాప, నేపాల భూపాలస్థాపనాచార్య, కర్ణాట రాజపూజనీయ ధౌరంధర్య, రామసేతు శ్రీరంగ విజయరాఘవ పుర మంటపగోపురాది దివ్యస్థలప్రతిష్ఠాపిత శ్రీరామభద్ర, సర్వజనసంభావిత గాంభీర్యముద్రా వినిర్జిత సముద్ర, సదాశ్రిత భరణదీక్షా దక్ష, దక్షిణసింహాసనాధ్యక్ష, రాజాధిరాజ సమ్మానితా సాధారణ శౌర్య, దిగంతర ప్రసిద్ధత ఔదార్య, సుజ్ఞాన జనక, సతత సంసేవితజనక, దీక్షితవిద్వత్కవియూథ, భువన లోకైకగుణసనాథ, బలవద్వైరి సంధిగృహీత సామంత మహీకాంత వినోదన శ్లాఘనీయ మహాబల, మార్తాండ గర్భ శుక్తి ముక్తాఫల, చిన చెవ్వయాచ్యుత నృపాలపుత్త్రి, సజ్జనస్తోత్రపాత్ర, రూపరేఖా విజిత కుసుమసాయక, రఘునాథ నాయక ధరా సంక్రందన నందన, జగదానందన, సకలసామ్రాజ్య ధౌరేయ, నిత్య వితీర్ణ ధారాధారాధేయ, నిరతాన్న సత్రసంతోషిత ద్వాదశ సహస్రభూసుర, బహువారావర్తిత మహాదాన వైభవావర్తిత కీర్తిభాసుర, కర్ణాట రాజపూజనీయ ధౌరంధర్య, రాజగోపాలనిత్య కైంకర్యధురంధర్య, భువనవిజయ, శ్రీ విజయరాఘవేంద్ర ధరణీంద్ర శ్రీ కళావత్యంబికానందన, సుకవిజన చందన, పునర్నిర్మిత తంజాపుర రాజ్యలక్ష్మీ దృఢపరిష్వంగ, దళిత విమత జన మదమాతంగ, రంగధ్యానవిలాస, శ్రీ చెంగమలదాస, రాజాధిరాజ మహారాజ ! జయ! విజయీభవ ! విజయీభవ !

(హొగధుల విజయవాక్యాలు ఆగిపోతవి)

చెంగ : శెట్టిగారూ ! వెంకన్నగారి వర్తమానాన్ని గురించి మీ అభిప్రాయం ?

శెట్టి : ఏమున్నది ? ఏలోకేశరాజా, ఎందువల్లనో మనపై ఆగ్రహించే ఉన్నాడు.

చెంగ ఆయనపట్ల మనమేమైనా అపచారం చేయలేదే ?

శెట్టి మనమైతే చేయలేదు

చెంగ మరెవరైనా చేసినారంటారా ?

శెట్టి ఏమో ? ఈ విశాల సామ్రాజ్యంలో, ఏమూల, ఎక్కడ, ఏమి జరిగిందో ?

చెంగ : మన ఎరుక లేకుండానే ?

శెట్టి ఎంతకని కనిపెట్టి ఉండి, కనుక్కోగలం ? ఒక్క దుకాణంలోనే ఏమూల ఏమి ఉన్నదో కనుక్కోవడమే కష్టమే ! ఇంత ఇంత ప్రజని ఎవరు కనిపెట్టగలరు ?

చెంగ అయితే, అపచారం జరిగిందనే అంటారు ?

శెట్టి చేయకతెలవని ఎవరూ అట్లా అపచారం చేసిఉండరు ఏదో నలుసంత విషయం, ఆయనకు అపచారంగా తోచిఉండవచ్చు

చెంగ అంతమాత్రంతో, ఏలోకేశ!, మనపై దండెత్తివలసినంత అవసర మేమి వచ్చింది ?

శెట్టి అవసర మేమిటి ? ఆ మాయమరాఠీ వాళ్ళని నమ్మినవాళ్ళెవరు ? వాళ్లు ఎంత పనిఅయినా చేస్తారు. ఉత్త దారిదోపిడిగాళ్లు

చెంగ మీ రనుకొన్నట్లు, ఏలోకేశరాజా, దొంగల దండునాయకుడు, లూటీదారు, కాడు

శెట్టి కాకపోతే, అంత దూరదేశంనుండి, ఇంతదాకా ఎందుకు వస్తాడు ?

చెంగ : మన సహాయంకోసం.

శెట్టి పోనీ, వెంకన్నగారే స్వయంగా ఇలా వచ్చి అబద్ధాలు వ్రాసిపంపినారనా మహారాజుల వారి అభిప్రాయం ?

చెంగ ఏమో, బోధపడటం లేదు

శెట్టి : వెంకన్నగారు ఎన్నడూ అలా వ్రాయరు. వారు మన ఆశ్రితులు మన క్షేమం కోరినవారు.

చెంగ : ఒకప్పుడు అంతే.

శెట్టి . ఒకప్పు డేమిటి ? ఎప్పుడూ అంతే. చెంగమల దాసమహారాజుల అంటే, ఆయన ప్రాణం విడుస్తాడు.

వెంక: ఈ విషయంలో, మా దాదిఅమ్మ అభిప్రాయం ఎలా ఉంటుందో?

సెట్టి: ఆఁ! ఆమె అభిప్రాయం తప్పక తెలిసి కోవలసినదే.

(దాది ప్రవేశం)

సెట్టి: అదిగో, మాటలోనే ఆమె కూడా వచ్చింది. సంఘటన అంటే, అలా ఉండాలి.

దాది: ఏమిటి విషయం?

వెంక: అమ్మా! ఈనాడు, రాయసం వెంకన్న వియోగి గారు, మా కొలువుకు ఒక వర్తమానం పంపేరు.

దాది: వెంకన్న గారా? ఇప్పుడు వారెక్కడ ఉన్నారు?

వెంక: అయ్యంపేటలో.

దాది: ఏం చేస్తున్నారు?

వెంక: వృద్ధాప్యంలో విశ్రాంతిగా కాలం గడుపుకొంటున్నారట

దాది: వారి వర్తమానం అయ్యంపేటనుంచే పంపేరా?

వెంక: అవును

దాది: ఏమని?

వెంక: సెట్టిగారూ! ఏదీ ఆ కమ్మ చదివి వినిపించండి

సెట్టి: (కమ్మ విప్పి ఇలా చదువుతాడు)

"శ్రీ శ్రీ చెంగమలదాసు మహారాజులుం గారి పాదసన్నిధికి, తమ ఆశ్రితుడు రాయసం వెంకన్న, అనేక దణ్ణములు పెట్టి, పంపుకొన్న విన్నపములు

ఏ కారణంచేతనో, కొద్ది రోజులకుండి, ఏకోజీ మహారాజా, మీపై మిక్కిలి కోపంతో ఉన్నాడు. ఎంత ఆలోచించినా, కోపకారణం తెలియవచ్చుట లేదు. తంజాపురముమీద దండు వెడలుటకు కూడా, ఏకోజీరాజా, ఆలోచన చేస్తున్నట్టు, నాకు తెలియవస్తున్నది. తమ ఆశ్రితుడను, క్షేమము కోరినవాడను, గనుక, ఈ వర్తమానమును ముందుగా, రహస్యముగా, ప్రభువులకు తెలియబరచుకొంటున్నాను.

ఇట్లు
తమ ఉప్పు కారముతో పెరిగిన
రాయసం వెంకన్న.
అయ్యంపేట.

దాది: ఏదీ? మరొక్కమారు చదవండి!

సెట్టి (మరల తాపీగా చదివి వినిపించును)

దాది: మోసం. పచ్చిమోసం.

సెట్టి: మోసమా?

దాది: అవును. తంజాపూరును మాచి, కమ్మ గుట్టి, ఆ జిత్తులమారి పన్నిన పన్నాగమే ఇది.

సెట్టి: అంత అవసరం?

దాది: రాయసం దళకర్త ప్రధానిగా తన్ను నియామకం చేయలేదని, తంజాపూరునుండి లేచి పోయి, ఏకోజీతో కలిసి, మరల కుట్రలు సాగించి నాడు ఈ దుష్టుడు వట్టి కుట్రపురుగు

సెట్టి: రాజా కొలువులో ఉద్యోగం శాశ్వతంగా తనకే ఉంటుందనీ, తనకే ఉండాలనీ, ఏ బుద్ధిమంతుడూ అనుకోడు

దాది: అది బుద్ధిమంతుని విషయం

సెట్టి: ఆ మాయల మరాటీవాళ్లనుకూడా, ఆయన, తన వలలో వేసికొన్నాడంటావా?

దాది: మరాటీల నేమిటి? ఆయన, యముడినైనా తన వలలో వేసికోగలడు.

సెట్టి: దొంగమరాటీ దండువాళ్ళకు, ఈ చదువులు ఒకరుచెప్ప నక్కరలేదు.

దాది: ఏమైనా కానీయండి. ఇది ఆ వియోగి వెంకన్న గారి కుట్రగాని, మరొకటిగాదు. కుట్రతోనే ఆయన, మన చిట్టిబాబును సింహాసన మెక్కించినాడు; ఈనాడు మరల కుట్రతోనే, మరోవిధం చేయ సంకల్పించినాడు. ఆయన చేతులలో తంజాపూరు సింహాసనం, బంతివలె, చాలా చేతులు మారింది.

సెట్టి: పోనీ, వెంకన్న గారి కుట్రయే అను గాక. మరాటీవాళ్లు మనమీద కోపగించే ఉంటారు కదా?

దాది: నిస్సందేహంగా. అంత కోపం ఆయన తప్పక కలిగించి ఉంటాడు.

శెట్టి. గాజుల చిద్విలాసం చేశాను, ఖాళీల చిద్విలాసం చేశాను, కొంప ముట్టుకోనదానికి? మరాటీ వాళ్ళను మనవీద బాగా కోపంవచ్చింది. ఇక మన కర్తవ్యం?

దాది : మన రక్షణ మనం చేసికోవటమే

శెట్టి. ఎలాగు?

దాది : పేనాబలంతో

శెట్టి అమ్మో! ఆ మరాటీవాళ్ళతో యుద్ధమే?

దాది అవసరమైతే

శెట్టి : బాబో; అది మనవల్ల కాదు. ఆ కొంప దొంగల గుంపుముందు మనం నిలవలేము మనం గెలవము.

దాది అలా అధైర్యపడకండి శెట్టిగారూ!

శెట్టి : అధైర్యమేమిటి? గుండె లబలబలాడి పోతుంటేను. మన మెంత? మన మట్టెంత? మరాటీ వాళ్ళతో కలపడటమా? చాలుచాలు. ఇక నీ ఆడ ఆలోచన కట్టిపెట్టు.

(భటుడు ప్రవేశం)

భటుడు : శ్రీ శ్రీ మహారాజులకు జోహారు ఎవరో ఒక అశ్వికుడు వచ్చి, ప్రభువుల దర్శనంకోసం, వాకిట వేచిఉన్నాడు

చెంగ లోనికి ప్రవేశపెట్టు

భటు రాజాజ్ఞ.

(వరవర వెళ్ళి, అశ్వికుని లోనికి తీసికొనివస్తాడు)

అశ్వి మహారాజులకు జోహారు

చెంగ (అశ్వికునితో) ఎవరు నీవు?

అశ్వి. రాయసం వెంకన్నగారు, ఒక వర్తమానం వ్రాసి, అతి రహస్యంగా, నిముషాలమీద, ప్రభువులకు అందజేయమని ఇచ్చినారు అదే ఇది (జాబుతీసి ఇవ్వబోతాడు)

చెంగ శెట్టిగారికి ఇవ్వు.

అశ్వి : (జాబు శెట్టిగారికి ఇస్తాడు)

చెంగ : (అశ్వికునితో) ఇక నీవు పోవచ్చును.

అశ్వి చిత్తం. రాజాజ్ఞ (నమస్కరించి వెళ్ళిపోతాడు.)

భటు : (అశ్వికుని వెంటనే వెళ్ళుతాడు).

చెంగ. శెట్టిగారూ! ఆ వర్తమానం చదువవలసిందండి!

శెట్టి (జాబువిప్పి చదువుతాడు)

"శ్రీ శ్రీ చెంగమలదాసు మహారాజులుంగారి పాదసన్నిధికి, తమ ఆశ్రితుడు రాయసం వెంకన్న, అనేక నమస్కారములుచేసి, అత్యవసరముగా వ్రాసి విన్నవించుకొను విన్నపములు.

ఏకోజీరాజు, తంజావూరిపైకి దండు సాగించదలచి సాగించినాడు ఆయన ప్రయత్నం, పెద్ద యెత్తున ఉన్నది ఏమికారణమో, తంజావూరు పేరుచెప్పితే, ఆయన, మండిపడుతున్నాడు ఈ రాత్రికి, ఆయన, దండుతో తంజావూరు చేరగలడు ఈ తరుణములో మీరు ఆయనయెదుట పడినయెడల, పెద్దమోసము జరుగగలదు కావున, మీరు, ఈ వేళ కుమాత్రం తప్పి, తొలగిఉండండి సింహద్వారం తెరచిఉంచి, అందరూ ఆయనకు కోటలోనికి స్వాగతం ఇచ్చేటట్లు ఏర్పాటు చేయండి నిమ్మళం మీద, నేను, ఏకోజీ మనసు దిద్ది, సమాధానపరిచి, మీకోట, మీ రాజ్యము, మీకు మరల వశముచేసి టట్లు చేయగలవాడను, మీ ఉప్పుకారముతో బ్రతికినవాడను, గనుక, నా బుద్ధికి తోచినట్లు, నా అదుర్దాకొలది, వ్రాసి విన్నవించుకొన్నాను

ఇట్లు
నమ్మినబంటు
రాయసం వెంకన్న,
అయ్యంపేట

శెట్టి (అని చదివి, భయంతో వణికిపోతూ) అమ్మయ్యో! ఇంకేముంది? కొంపమునిగింది! ఆ మరాటీదండువచ్చి పడినే పడింది.

దాది (గుండెలు బాదుకొంటూ) అయ్యో! అయ్యో! ఎంతమోసం? ఎంతమోసం?

శెట్టి : నేను చెప్పితే, విన్నారు? ఆ పాయల మరాటీ వాళ్ళని నమ్మవద్దని

దాది. (వణుకుతో) ఇప్పుడు ఏంచేద్దాం?

శెట్టి ఏంచేద్దామా? పరువుపోయిందే: ప్రాణా లుంటే, ఎక్కడైనా బలుసాకు తిని బ్రతుకవచ్చు. లేవండి! లేవండి!

దాది : ఎటుపోదాం?

సెట్టి: ఏమేమిటి? యుద్ధానికి సూటిగా. ఈ రాజ్యమునకును. ఈ యుద్ధాలునకును. (బిగ్గరగా) ఎవరక్కడ?

వెంక: సెట్టిగారూ!

సెట్టి. సెట్టి లేదు. బుట్టి లేదు. నీవు పట్టి పని పొసడవు వెంగళులదాసూ! ఏమీ ఎఱుగవు, ఉండు. మా తిప్పలు మేము పడతాము.

వెంక అది గాదు సెట్టిగారూ!

సెట్టి నీకేమీ తెలియదు. అలా ఉండమంటే! మరాటీవాళ్ళ చేతుల్లో పడి చావమంటావా? (మరల బిగ్గరగా) ఎవరక్కడ?

భటు: (పరుగున ప్రవేశించి) చిత్తం ఏమి సెలవు?

సెట్టి రొక్కం, బంగారు నగలు, రత్నాలు, సంచుల కెత్తుకొని, గుర్రాలతో వేయిమంది జనాన్ని, మూడు పల్లకీలను, తెరలు కేసి, సౌధం వాకిట సిద్ధంగా ఉంచు. పో త్వరగా పో.

భటు (చిత్తం. వెళ్లిపోతాడు)

దాది సెట్టిగారూ! మన మెటు పోవాలి?

సెట్టి (ఆలోచించి) ఆఁ! ఆఁ! తిరుచినాపల్లి వైపుగా.

దాది అమ్మయ్యో! అది మనకు శత్రుస్థానం కదా?

సెట్టి ఫరవాలేదు. తిరుచినాపల్లెను ఆనియున్న పాళెయపట్టులో, ఆ ఊరి దొర, రంగప్ప మాకప రాముడు, నాకు కావలసినవాడు ఆయన ఆశ్రయంలో మనం ఉండవచ్చును

దాది: అది మనకు క్షేమమే నంటారా?

సెట్టి. ఫరవాలేదు వర్తక వ్యాపారంలో అతనికి నాకూ చాలా లావాదేవీ లున్నవి. మన కేమీ మోసం జరగదు.

భటు (ప్రవేశించి) సర్వము సిద్ధమైనవి.

సెట్టి: సరే. నీవు త్వరగా పోయి,—కోట వాకిలి, రాజప్రాసాదంలో అన్ని వాకిళ్ళూ, తెఱచి ఉంచుమని, నగరంలో ఎవరూ కత్తి పట్టవద్దని, ఏకోజి రాజుకు ఘనంగా స్వాగతం ఇమ్మనీ,—రాజాజ్ఞ గా మహాజనప్రముఖులకు విన్నవించు.

భటు: చిత్తం (అని, చరచర వెళ్లిపోతాడు.)

(దూరాన ఫిరంగులు కాల్చిన చప్పుళ్లూ, జనాల కలకలం వినవస్తుంది)

సెట్టి: (విని వణవణ వణకుతూ) అదిగో, ఫిరంగుల చప్పుళ్లు మరాటీవాళ్లు వచ్చి పడనే పడినారు లేవండి! త్వరగా లేవండి!

(వెంగళులదాసును, దాదిని, చేయి పట్టుకొని, త్వరగా పక్కలలోనుండి లేవదీస్తాడు)

(ముగ్గురు ఒక్క పరుగున రాజసౌధం వెలికి వచ్చి, పల్లకీలలో ఎక్కి వెళ్లిపోతారు)

(వేయిమంది అశ్వికులు వారిని అనుసరిస్తారు.)

దృశ్యం—4

[స్థలం—తంజావూరు రాజదర్బారు మహలు. సమయం—ఉదయం]

(మంగళవాద్యాలు, నగారా నౌబత్తుఖానా వగైరా, మ్రోగుతూ ఉంటవి ఏకోజిరాజు సామంత సచివాదులతో కొలువుకు వస్తాడు రాయసం వెంకన్న, ఖాను, పేష్వాయి, సయిదుసాహేబు, ఆయన ప్రక్కనే క్షాత్రిదుస్తులతో ముస్తాబయి, వస్తారు. రాజోద్యోగు లందరు బరాబరులు చేస్తూ ఉంటారు)

(పార్శ్వాన వేయిదీపాలు, పగలువత్తులు, ముత్యాలు, చంద్రజ్యోతులు, ప్రకాశిస్తూ ఉంటవి శుభసూచకముగా కోటవాకిట ఫిరంగులు మ్రోగుతూ ఉంటవి)

(వందిమాగధులు ఇలా పలుకుతారు)

వందిమాగధులు శ్రీ శ్రీ శహాజరాజ శ్రీ శివాజీ మహారాజ సహోదరా! మహారాష్ట్రాన్వయ పయః పారావార రాకాసుధాకరా! విస్తుల బాహు బల నిర్జితారాతిమండలా! నిజసైన్యవాహినీ ఖండలా! చాంద్ర కరుణారస తరంగ తరంగిత నిజహృదయాంతరంగా! శ్రితజనార్తిభంగా! జీర్ణ కర్ణాట రాజ్యభువన ప్రతిష్ఠాపన మహాదీక్షాదక్షా! తంజాపురరాజ్య లక్ష్మీ దృఢ స్వయంగ్రహమహోత్సాహ విలాసవిలసిత విభుల విజయా! రాజాధిరాజశ్రీ ఏకోజిమహారాజుల సార్వభౌమా! జయ! విజయీభవ! విజయీభవ!

ఏకోజి. (సింహాసనమును సమీపించి, ఒక్కమారు అందరినీ కలయజూచి, ఆసీనుడౌతాడు.)

మంత్రి సామంతాదులు అందరు (నిలు

చుండి ఉండి) రాజాధిరాజ రాజశ్రీ ఏకోజిమహారాజ ఘన సార్వభౌమా ! జయ ! విజయీభవ ! విజయీభవ !

(అని పలికి, రాజు కరసంజ్ఞతో తమ తమ ఆసనములలో ఆసీనులౌతారు)

పురోహితులు. (ఒక్క స్వరము తో) స్వారాజ్యం వైరాజ్యం మహారాజ్యమాధిపత్యం, పృథివీసముద్రపర్యంతాయా సమంతాయా ఏకరాడితి శతమానంభవతి శతాయుః పురుషః శతేంద్రియ ఆయుష్యేవేంద్రియే ప్రతితిష్ఠతి.

(అని ఆశీర్వాదములు పలుకుతారు)

(నృత్తగీత వినోదాదికములన్నీ పూర్తిఅవుతవి)

ఏకోజి ఈనాడు పర్వదినం. మీ అందరి ఉత్సాహబలముమీద, మేమీ తంజాపుర రాజ్యమును చేపట్టి, సర్వ ప్రజారంజకముగా పరిపాలన సాగించ దలచుకొన్నాము. ఈనాటితో తంజాపూరురాజ్యము లోని చిక్కులన్నీ తీరిపోయినవి

- కొలువువారు అందరు—జయ ! విజయీభవ!

ఏకోజి ఈ మహైభవమునకు కారణభూతులైన మీ అందరిని నేను అభినందిస్తున్నాను ఘన స్వాగతముతో, నన్ను సింహాసనమునకు ఆహ్వానించిన తంజాపురరాజకార్యముల వారిని, మిక్కిలి అభినందిస్తున్నాను

మంత్రులు: మహారాజుల మహానుగ్రహం

ఏకోజి అనాయాసముగా మా కీర్తి విజయమును సమకూర్చిన శ్రీరాయసం వెంకన్న నియోగిగారికి, ముఖ్యముగా మా సంతోషమును తెలుపుకొంటున్నాము

వెంక: ధర్మ సంస్థాపనమునకు కంకణము కట్టుకొని అవతరించిన అపరశివావతారము శ్రీ శివాజీ మహారాజుల సహోదరులు శ్రీ ఏకోజీ మహారాజులు మారాజులు కావటం మా అదృష్టం

ఏకో: వెంకన్నగారివంటి మహామేధావులు, ప్రజ్ఞాధురంధరులు, మాకు సహాయం కావటము, మా అదృష్టవిశేషం

వెంక శ్రీ శ్రీ ఏకోజీ మహారాజుల నిండు కొలువులో, ఈనాడు, ఈ ఇం ది రా మం దిరము, సాక్షాత్తు ఇందిరామందిరముగా ప్రకాశించుచున్నది.

ఏకో నేటినుండి తంజాపురరాజ్యము, మా మహారాష్ట్ర పరిపాలనము క్రిందికి వచ్చినది అయినప్పటికీ, ఇది మేము ఆక్రమించుకొనినది కాదు, కావలెనని కోరుకొన్నదికాదు, కాదు కాబట్టి, రాజకార్యములలో, మునుపు ఉన్నవారినే, ఆయా పదవులలో, అట్లే ఉండ నియోగించుచున్నాము.

కొలువువారందరు—మహారాజుల మహానుగ్రహమునకు కృతజ్ఞులము.

ఏకో తమ తమ ఆచారములలో, మాన మర్యాదలలో, మేమెన్నడు ఎట్టి అభ్యంతరము కలిగింపబోమని, తంజాపూరు ప్రజలకు, మేము, ప్రతిజ్ఞాపూర్వకముగా అభయమిచ్చుచున్నాము ఎవరి అగ్రహారములకును, అస్తిపాస్తులకును, దేవాదాయములకును అడ్డురాము.

కొలువు వారందరు—మహారాజులకు జయమగుగాక !

ఏకో: పూర్వపురాజుల వరవడులలో నడచి మేముకూడ తెలుగుభాషను, తెలుగుకవులను పోషించి, వారిచే క్రొత్తప్రబంధములను నిర్మింపించగలము. పూర్వ ప్రబంధములను, ఆదరించి, ప్రకటనలోనికి తీసికొనిరాగలము. మా రాజ్యము కదా అని, మా మహారాష్ట్రభాషను తంజాపుర ప్రజలపై రుద్దము

కొలువు వారందరు ధర్మప్రభువులకు జయమగుగాక!

ఏకో తెఱచి ఉంచబడి, సుస్వాగత పూర్వకముగా, మాకు అఖండ విజయమును సమకూర్చిన తంజాపూరు కోటవాకిలికి, మా సంతోష చిహ్నముగా, "ఫతే దర్వాజా" అని సార్థకముగా నామకరణము చేయుచున్నాము ఈనాటినుండి అది అట్లు వ్యవహరింపబడును గాక!

సభలో (హర్షధ్వానాలు)

ఏకో తమ రాజా చెంగమలదాసు బాలుడైన కారణమున, ఆయనను తక్కువ చేయక, కానుకలు, కరదీపం, మానిసేసి, తల యొగకట్టిన చుట్టుపట్ల పీఠులలోని సేనాపక్కీల నందరిని, జయ భయములమీద వశపరచుకొని, సారెగాండ్లను క్రొత్త కట్టులలోనికి గొనివచ్చి, సేను అంతా స్వస్థతను తీసికొనివచ్చుటకు

నమ్మకమైన వారిని నియమించి, ఆ పనులు రెండు మూడు రోజులలో పూర్తి చేయవలసినదిగా మంత్రులను ఆజ్ఞాపిస్తున్నాము.

మంత్రులు మహారాజుల ఆజ్ఞ

ఏకో ముఖ్యముగా మీ అందరు సమక్షమున మే మిప్పు డొకటి చేయవలసియున్నది.

సభికులు అందరు (అది యేమా అని ఆతురతతో ఏకోజీ ముఖంకేసి చూస్తూ ఉంటారు)

ఏకో మా ఈ వైభవమున కంతటికీ ముఖ్య కారకులు ఎవరో మీకు తెలిసియే ఉంటుంది

శేషు అవును రాయసం వెంకన్ననియోగి గారు.

ఏకో ఆయన మాకు చేసిన సహాయం, మరువరానిది ఆయనకు మేమెంతో ఋణపడియున్నాము.

ఖాను నిజంగా

వెంక మహారాజుల అనుగ్రహం

ఏకో ఏమి ఉపకారం చేసి, వారి ఋణం తీర్చుకోగలమో, మాకు తోచుబడి కావటం లేదు

వెంక మహారాజుల అనుగ్రహం చాలును

(సభ అంతా క్షణంసేపు నిశ్శబ్దంగా ఉంటుంది)

శేషు తెంగమలదాసు రాదరికంలోని దళకర్త ప్రధాని కోమటిసెట్టి, పరారీ అయినాడుగదా?

ఖాను. భలే ఊహ. వెంకన్నగారిని ఆ హోదాలో ఉంచటం, మాకు చాలా ఖుషీమకుగా ఉంటుంది

ఏకో అందుకు వెంకన్నగారు అంగీకరిస్తారా?

వెంక మహారాజుల ఆజ్ఞాపాలనమే నావిధి.

ఏకో (కొంచెం ఆగి) అందుకు వెంకన్నగారు సమ్మతించినా, ఆ పాటి స్వల్పఉద్యోగం వారికి ఇవ్వటానికి, నా మనస్సు ఒప్పటంలేదు. (కొంచెం ఆలోచించి) వెంకన్నగారు, అసమాన ప్రజ్ఞాధురీణులు. వారి ఆలోచనలు, యుక్తులు, అర్థం చేసికోగలవారు ఎవ్వరూ లేరు. ఎంతటి అసాధ్యమైన పనియైనా, ఆయనయౌగంధర ప్రజ్ఞతో, ఇతరుల కశక్యమైనా, సాధించగలరు.

ఖాను: నిజం నిజం.

ఏకో: ఈ వెంకన్నగారు, ముందు తెంగమలదాసును వెంట తీసికొని పాదుషాదగ్గరకువచ్చి, మా కుమ్మక్కు మీద ఎదిరిని జయించి, అతనికి పట్టంకట్టించినాడు. తిరిగి యిప్పుడు తనకు, తెంగమలదాసుకు, పరిపడకపోవుటచేత, తంజావూరునుండి లేచివచ్చి, మమ్ములను ఎనకొలిపి, దండు నడిపించి, కుయుక్తితో, తెంగమలదాసు పట్నం విడిచి పారిపోయేటట్లు చేసినాడు. పాపం! ఆ అమాయకపు బాలరాజు, ఆ పిరికి కోమటిసెట్టికి, ఆ ముసలిదాదికి, వకరైనా, దూరాలోచనలేక, ఇంత దుర్గతిపాలైనాడు!

సభికులు (నివ్వెరతో, విషాదంతో, కొందరు మారవుతూ ఉంటారు.)

వెంక (అదరుగుండెతో కళవళ పోతూ ఉంటాడు)

ఏకో ఈ వెంకన్నగారు సామాన్యులు కాదు బహు కుయుక్తిపరుడు ఇతడు నిలబడిన చోట, ఉన్న గడ్డిమాడిపోయి, ఇక మళ్ళీ మొలకెత్తదు సందు దొరికిందో, ఇక ఆయన మనలను తోలుబొమ్మలనుగా ఆడిస్తాడు అతను చెప్పినట్లు మనం నడుచుకోవాలి లేదా, తంజావూరువారికి గతే, మనకు పట్టుతుంది కనుక, ఆయన విషయంలో, అతి జాగ్రతగా ఉండవలెను గాని, ఏమరిచి ఉండరాదు

శేషు—నిజం నిజం వెంటనే, ఆయనపై తగిన చర్య తీసికోవాలి

ఏకో ఒక్క క్షణమైనా, ఆయనను స్వతంత్రునిగా ఉండనీరాదు ఎంతైనా, ఏమైనా, చేయగలడు.

వెంక (భయసంభ్రమాలతో) మహారాజా! మహారాజా!

ఏకో. వెంకన్నగారూ! ఇంకా మీ నక్కవినయాలు, ఈ ఏకోజీముందు సాగవు.. (ఖానును శేషురాయునిచూచి) వెంకన్నగారిని వెంటనేపట్టి, యావజ్జీవం కారాగారంలో..

సభికులు అందరు—(భయాశ్చర్యాలతో ఉలిక్కి పడి, విచ్చిన కళ్ళతో, ఏకోజీకేసి చూస్తూ ఉంటారు.)

చేమ, భాను : (తమ కుర్చీలలోనుండి లేచి వెంకన్న గారిపై వురుకు పోతారు)

వెంక : (అదురుతో) మహారాజా! మహారాజా!

ఏకో : ఆఁ! తుఖించావు భానూ! అలా కాదు ఆయనను పట్టి, విచారణ చేసి, మన తంజా వూరునీరు దాటించి, తిరుచినాపల్లి పొలిమేరలు తరి మివేయండి తిరుచినాపల్లివారికీ, తంజావూరువారికీ, తీరని పగలు తెచ్చిపెట్టి, వెంకన్నగారు, ఆ రెండు రాజ్యాలవారిని కంటినిండా నిద్రపోనీయకుండా చేసి నాడు. ఆయన అతి తెలివికీ, అత్యాశకు, కుట్రలకు, మాయలకు, తగిన ప్రతిఫలమును, తిరుచినాపల్లివారే కలిగించుతారు

వెంక : (అదురుతో వడకిపోతూ) మహారాజా! మహారాజా!

ఏకో : ఇంక నీ ముఖం నాకు కనపడరాదు. నీ మాట నాకు వినపడరాదు. చేమనాయక! భానూ! ఆఁ! పట్టి బంధించండి.

భాను, చేమ : (వెంకన్న గారిని పట్టి బంధించి, తీసికొనిపోతారు.)

ఏకో : (సింహాసనమునుండి లేస్తాడు)

కొలువు వారందరు : శ్రీ ఏకోజీ మహారాజులుం గారికి జయము గాక! మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యము వర్ధిల్లును గాక!

ఏకో : (కొలువు విడిచి, సౌధంలోకి వెళ్ళిపోతాడు)

కొలువు వారందరు (తమ తమ స్థానాలకు వెళ్ళిపోతారు)

(తెర)

కొండవాగు

శ్రీ మూరంపూడి భాస్కరరావు

కొండవాగు కొన్నాళ్ళై పుడోనా
గుండెలోన గలగల మందీ!
నిండి వెండి చుక్కల గమితో నీ
రెంపలోన తళ తళ మందీ!

ముగ్గ కడుపులో తేనెలూరుతే
ప్రొద్దుపోలె మన బ్రతుకులలో
ఇరువదేండ్ల నూనూగు జవ్వనము
పరువ మొనగు తీయని కాలం!

సన్న సన్న పాటల మధు ధారలు
కాలువారు ఆ గడియలలో
కొండవాగు కవిగీతికలా నా
గుండెలోన గలగల మందీ!
నిండి వెండి చుక్కల గమితో నీ
రెండలోన తళ తళ మందీ!

కాని నేటి వేసగి యెడారిలో—
నిలువలేక, పెనుకడలి నీరముల
కలియలేక, అర్ధాయుష్కుని వలె—

కొండవాగు జీవన విహీనమై
మెతడి ఇసుకపొర దాగినదీ!

'ఊర్వశి - ప్రవాసము'

★

శ్రీ పొట్లపల్లి సీతారామారావు

పాశ్చాత్య వాఙ్మయమున కావ్యములు కథా ప్రధానములు. మన కావ్యములకు రసము ప్రధానము. *Unity of Action - Unity of Time - Unity of Place* - వీనికున్నంత స్థానము *Sentiment* నకు వారిలో లేదు. అందుచే *Romanticism* అనునది వచ్చి *Sentiment* కు కొంతవరకు సాధించినది. షెల్లీ, వర్డ్స్‌వర్త్ మొదలైనవారందరు నా మార్గమున జేరినవారు. మన వాఙ్మయము పుట్టుక తోడనే రసప్రధానముగా నున్నది. అందుచేత *Sentiment* కంత దీనికి లేదు. ఒక రామాయణకథను పలువురు కావ్యములుగా మలచుకొనుట కిదియే హేతువు. ఆ కథలో రసమును పోషించుటకున్నంత యవకాశము వేరొక కథలో లేదు. అట్లుగాక కథాప్రధానముగా మన వాఙ్మయము పుట్టియున్నచో వందలు నన్ని రామాయణములు వ్రాయువారే కాదు.

5, 6 దశాబ్దులనుండి పాశ్చాత్య సంస్కృతి మన దేశమును ముంచివైచినది. దానివలన మనకు లాభములు జరిగినవి. కాని నష్టము లెక్కువగా జరిగినవి. అది మన భాషకు పుష్టినిచ్చిన దానికంటె సహజత్వమును నాశనముచేసిన భాగ మెక్కువ. ఆంగ్లభాషా కోవిదులైన మన దేశీయులు గొప్ప యధికారములు సంపాదించి భాషాసహజత్వము నాచముట్టుగ పెల్లగించిరి. సహజమైన భాషకు మారుగ కృత్రిమమైన భాష బయలుదేరినది. ఆ వాఙ్మయమును చదివిన పెద్దలు దేశీయకవిత్వమును సంస్కరింపవలె నను కొనిరి. ఆ ప్రభావము తెలుగుదేశముమీద కూడ సోకినది. షెల్లీ, కీట్సు, వర్డ్స్‌వర్తుల ప్రభావము లన్నియు మన భావములో ప్రతిబింబింపసాగినవి. ఇటాలియన్ కవి 'శాఫో' మధురములైన భావములు కూర్చి పేర్చిరి. ఆ కవిచేత *Inspire* అయిన కవు లిద్దరున్నారు. ఒకరు బసవరాజు అప్పారావు, రెండవవారైన దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రి. ఈ రెండవ వారైన ప్రస్తుతము పలువురిలో ప్రతిష్టగల్గిన కవి. పలువురకు మార్గదర్శియైన కవి. కొందరకు మహాకవి. ఈయన వ్రాసిన ఖండకావ్యములు — ఊర్వశి — ప్రవాసము — అనునవి విమర్శనీయములు.

కాళిదాసుని విక్రమోర్వశీయ నాటకములోని కథాస్థానకము కవికి భావోన్మాదకమగునదైన నీ కావ్యములు వ్రాయునప్పుడు మనసులో నున్నది. అక్కడ యూర్వశి శాపవశమునచేత లతయైనది. ఆ లత విక్రముని స్పర్శచేత మరల యూర్వశిగా మారును. అందుచే కవి వనము, కోకిలలు మొదలైన ప్రకృతి జాలముచే లతారూపమున నున్న యూర్వశి కనుగుణముగ వర్ణింపజేసినాడు. ఇక్కడ అంత ప్రయోజనముకొఱకు నాటకలోయినను లోకసామాన్యమయిన చమత్కార మున్నది. ఊర్వశి—ప్రవాసములలోని యితివృత్తమంతయు నాయకుడు నాయికకొఱకు పడు విరహమయమే. అలంకారశాస్త్రము లన్నియు నీ పద్ధతులే గ్రహించినవి. శృంగారరసమున కివి ప్రాణములని చెప్పవచ్చును. ఈ కావ్యాంశములందలి భావము లన్నియు మాధుర్యగుణముచే కావ్యమున ద్యోతమానములగుచున్నవి. శృంగారభావముల నీ మాధుర్యగుణమే వ్యక్తముచేయగలదు. భావములకంటె గుణమే యిందు ప్రస్ఫుటముగ నుండును.

"వింగినీపల మెట్లుగా, నీలి మింటులు
గెలుపు విరుపులుగా, ఫలుకులుగ, వలచు
లుగ, వలలుగా, కలలుగాగ, పోగయబోని"

ఇందు భావముకంటె పదముల విరుపులే రమణీయములు. ఇదంతయు మాధుర్యగుణములోని మాహాత్మ్యము. కృష్ణశాస్త్రి కవిత్వమంతయు మాధుర్యగుణమయమై పోయిపోయి అనిపించును. భావములో నున్న కృతకత్వమును పొక్కనీయని యీ గుణ మీ కవిత్వమునకు ప్రాణమగుచున్నది. ఈ కవి కవితాశక్తి కలవాడని నిరూపించుట కీ గుణము చాలును. కవితాశక్తిగల కవు లందరకు పద్యము నడక సొగసులే ప్రధానములు. ఇట్టి గుణప్రధానమయిన రచనను గొంద రాలంకారికులు నిరసించిరి. క్షేమేంద్రుడు—

"అలంకారస్త్వలంకారాగుణా ఏవగుణాసదా
ఔచిత్యం రససిద్ధస్య స్థిరం కావ్యస్య జీవితమ్."

అన్నాడు. అందరు రసమార్గము నొప్పుకొన్నా వారే ఔచిత్యమునని, రసమునని, ధ్వనియనిన పొక్కుటీయని విభక్తర్ష.

ఈ కవి కొన్ని మధురమైన శబ్దములచేతను,

ఆ కల్పన సంప్రదాయసిద్ధము, సుప్రసిద్ధ సాంకేతికము గాకున్నను మధురమనియే చెప్పవలెను

"కార్మొయిలు పెదవుల ఖండఖండములుగ
విడిపోయిన కౌముదీ మృదులకళిక"

ఈ భావచ్ఛాయను పూర్వకవు లెవ్వరూ వాడలేదు ఇది ఆంగ్లమును చదువుకొని శిక్షించుకొనిన కవి ప్రతిభాసంభవమే. ఇట్టి మాధుర్యమును వ్యక్తము చేయు కల్పన లనేకము లున్నవి

చెలియ కురులు నీలమేఘనికాసముల ట్లున్నవట ఈ యుపమలోని పలుకుబడి ప్రతిభ గలవారి యందే గోచరించును. ఇట్టి పలుకుబడులు భావమునకు పరమ వ్యంజకములుగ నుండును. లోకములో చమత్కారము—ఉక్తి వైచిత్ర్యము నాశ్రయించిన పలుకుబడికంటె వ్యంజనాశక్తి నాశ్రయించుకొని తోచిన పలుకుబడి గొప్పది. ఈ పలుకుబడి ఈ కవికి కుదురుట ఆశ్చర్యముగ నున్నది

"చల్లగా జాలిజాలిగా శాంతమాధురముగ మమః కాలకౌముది సాగుచుండెను" "నీపశాఖికాగ్ర కుటిల పత్రములలో నిరుల గుసగుసల్ వినిపించును" ఇవి మధురాతి మధురములు "వాటి యమునన కన్నీటి పాట పాడ దొడ్డినది" "గృహ క్షేత్ర వాతాయనములు" ఇట్టి తీయని కల్పనలు కొన్ని యీయన కవిత్వములో ప్రాణమును కంటుకొనియున్నవి. మహాకవి రచను నంగిగా విశ్లేషించి దానిని సువిశదముగా పరామర్శించుచు నిట్టి మధురములైన కల్పనలు గల పలుకుబడులచే కావ్యము జాతీయమున పెట్టును. ఈ కవి దీనియందు జూపిన శ్రద్ధ, దానియందు జూపలేదు.

"మొగిలు అల్లకల్లనమై భరంబులైన నిట్టూర్పు బొంతరలయినవి" "ప్రతికొక్కటి యేడుపైనగాలి. సుప్తపత్రాళి నొదిగి పొంచిచూచుచు చలియించిపోయినాడు" ఇట్టి చిత్రనిర్మాణక్తి యంతంత మాత్రమైన కవిలో నుండవు. ఈ కవికవిత్వమే యంతియు వింతి లేదు. శబ్దాలంకారములు, శ్లేషలు కవి వాడిన ట్లగుపించదు. కొన్ని అంత్యానుప్రాసలు వాడినా పెద్దా కాని యంతకంటె పెక్కు వినిరుపులు లేవు. శ్లేష చమత్కార మొకచో కనుపించుచున్నది "నా అమృతగళరవంబున కరుడు పశువులు చెలియ" గళరవ ముగా పావురాయి ఇక్కడ తన స్వరమును పావురాయితో గలిపి శ్లేషించినాడు. ఆ శ్లేష కూడ క్రొత్తగా నున్నది.

మనభాషలోని యలంకారము లన్నియు పలుకుబడులే. భావము నొక్కొక్క పద్ధతిలో చెప్పుట కొక్కొక్క యలంకారము పుట్టినది. పురాణ నా యలంకారము నొక ప్రయోజనమునకై వాడుట మన సంప్రదాయము. భావమునో—రసమునో—కనీస మే వస్తువునో యుద్దీపింపజేయని యలంకారమే మన కవులు వాడలేదు. రావణుని రంభను చూచుటతోడనే ఇట్లు భావించినాడు

"మించి దృష్టికి మిణుమిట్లు గొల్పెడి నిది
తెలియ గాదు మెఱుంగు తీగయేమొ
కార్మొయిలుంగున కిట్టి కళకలదే యిది
సొగసైన వెన్నెల సోగయేమొ
వెన్నెలసోగకే చిన్నెలున్నవె కి యిది
మరునిరాచిల్క సాంబ్రాణియేమొ
చిలుక సాంబ్రాణికే చెలువంపు నడలుండు
నా కి యిది కలికిరాయంచ రేమొ
కలికి రాయంచకే సోయగంబు కలదె
యొప్పు గలదిది జాళువాబొమ్మయేమొ
జాళువాబొమ్మకే విలాసములు గలవె
మెచ్చునకు నచ్చరవెలంది యిన్నరేమొ"

ఇందులోగల సందేహాలంకారము వస్తువు నెంతైన దీప్తిలోనికి దెచ్చుచున్నది ఇది కంకంటి పాపరాజు గారి ఉత్తర రామాయణము లోనిది. ఆంగ్లభాషలో *Simile, Metaphor* ల వంటివే కొన్ని మాత్రమే పలుకుబడులున్నవి అందులో వారి నవీన కవులందరు *Metaphorc Expressions* యెక్కువగా వాడుదురు. అది వారు సామాన్యముగ వాడు *Expression* అసలు ప్రతిభయుండవలె గాని మన భాషలో *Expression* చేయుట కనేక మార్గము లున్నవి పై పద్యములో మెఱుగయని గాని తీగవంటి శరీరమని గాని రావణునిచే కవి యనుపించినచో నింత రమ్యముగా నుండదు ఇందు రావణుని భావాన వధికత్వము స్ఫురించినంతగా మెఱుగయన్నచో స్ఫురింపదు అందుచే పాత్ర—రసము—మానసిక పరవశత్వ మెందరైనవాని నాశ్రయించుకొని యలంకారము మారుచుండును *Sentiment* ను *Raise* చేయుట కా భాషలో *Metaphor* వారికి యొరవడి యైనది. దానిని తీసికొని కృష్ణశాస్త్రి తన కావ్యమంతయు గ్రుక్క త్రిప్పుకొనకుండ గ్రుక్కినాడు ఆ రూపకము కృత్రిమముగా నుండును. దానివలనే చమత్కారము జరుగదు ఎక్కడికక్కడ ఏదో *Image* ఏర్పరుచుట కుపయోగించును. భావము వ్యక్తికి దీసికొని పోకపోగా దానిలోని యర్థవ్యక్తిని చెడగొట్టును.

Mysticism అను కవిత్వపుధాయ కీకవి మనస్సులో నున్నది. అది యీ రూపకములకు తోహాన మిచ్చినది. ఆ కవి అద్యతన రూపకములో ధ్వా...

ములు కొనిని తను కావ్యములు దిద్దికొనిరి. ఆ పద్ధతిగా తన కావ్యము నిర్మించదలెనని ఈ కవి యాశ. అందుచే కవిత్వమంతయు సర్వము కాదు. అస్వయ క్లిష్టత యనేక సందర్భములలో గోచరించుచుండును ప్రవాసములోని ఈ క్రింది పాదములు జూడుడు—

"అంతమేలేని నా యాత్రాపథాన నా
పదచిహ్నములు కోటి పడియున్న విన్నొన్న
అడుగుజాడలు మదీయార్ద్ర హృదయమ్ములో
నిశీకడుపులో తారలై నిక్కబ్ద
వాటిలో చిరుపాటలై!"

సాగిపోవు భావన ఈ రూపకములతో నెంత క్లిష్టమగుచున్నది! "గర్భకుహరమ్ము విదళించు కొరుచిచ్చు ఓరుపుమంట మూలుంగు—" ఈ రూపకమే ప్రయోజనముకొఱకు వాడబడినది? ఎఱుపుమంట మూల్గినదన్న పదములోని ప్రతిబింబమే కాని గర్భకుహరమును విదళించు కార్చిచ్చుయొక్క భయంకరత్వమున కెంతవఱకు దోహదము చేసినది!

"ఏ కాక వియోగకాలినీ హృదయరాగ
వేదనారేఖ, వాకలివేళ, నామె
యంగుళీకిసలయ చంచలాంచలముల
విడివడి యనంత విశ్వాన బడితినాడు"

తన్ను వియోగగీతికగా రూపించుకొన్న కాంతవఱకు వయమే అంగుళికిసలయము లాకలితో చేసుకున్నవని చేటోకరూపకము చేసినాడు దీని వలన పద్య మిక్కిరి బిక్కిరిగా గజిబిజగా జేరిపోవుచున్నది ఈయన కవిత్వము చదువుచున్నంత వఱకు నెక్కడి కక్కడికి చిత్రము లేర్పడును కాని యసలు భావమేమో యర్థముకాదు పూర్వకవులలో భావమద్భుముగా సాగిపోయెడిది. వా రెంతవఱకు భావమును సాగదీయుచు చమత్కారములు సేయుదురు కాని భావమునావి పట్టిపదములతో సాము చేయరు.

ఈ గ్రంథములో ప్రతీక లేకపోవుటచే మరింత బాధకరముగ నున్నది విడివిడి భావములు చెప్పిన వెనుక ముందు ప్రతీకలు వ్రాయుట మన కవుల యాచారము గ్రంథమంత జదివిన తరువాత నేదో చిచ్చి చెడిచేయంగల విన్నపములుగా నొక భావము నూహించుకొనుటయే గాని యెక్కడికక్కడ విదిక్తముగా భావము తెలియదు. ఆ చిక్కు ఊర్వశికంటె ప్రవాసములో నెక్కువ.

"ఏను తొలుతనే గూడేని లేని వులుగు
- కాయడ్, వహించినాడ నా ప్రయాణపుబాట

నాట నడయని రెక్క యయ్యాలకోనల
తెరువెరిలేని, తీరములేని దిక్కలేను!
అంత నే మారిపోతి సంధ్యాయమోళ్ల
చిత్ర సింధూరరేఖగా; చేయిచేయిగ
మెయిమెయిగ, పోయిపోయిగా మెలగినాను
పైడికన్నియతో నీలినీడలోడ!"

ఈ పద్యము పోయిపోయిగ నున్నది. కాని విస్పష్టమయిన భావము తెప్పుట కష్టము

"కంట నురిసిన కార్చిచ్చుమంట యేళ్ళ
కాలి నుశిరైయి నశించె వాంఛాలవాలె"

ఈ రూపకము లెంత ప్రయోజనరహితములో జూడుడు అది శ్రోతదన మనుకొని భ్రమించి యూరకే యలంకారము వాడును ఆ వ్యామోహము లేనిచో పరమ మధురమైన కవిత్వము ప్రవహించెడిది ఈ క్రింది పాదములు జూడుడు

"ఉభయ సంధ్యాంచలముల నెటో వెలుంగు
కలుగ కలవరపోవు ఘూకంబువోలె"

ఘూక ముదయ సంధ్యాకాంతిని జూచి కలవరపోవచ్చును కాని సాయంసంధ్యాకాంతిని జూచి కలవరపోదు

ఎంత చూచినను కవి విరహముచే కృశీభూతుడై ప్రకృతిలోని కొన్ని వస్తువులను దీసికొని వాని సామ్యమును తనకు కల్పించుకొని విలపించుటయే ఈ రెండు కావ్యములలోని కథాంశము ప్రేయసీ విరహిత జీవితము వ్యర్థమనుకొని యీ కవి మూర్ఛ ప్రళయోన్మాదావస్థలు కూడ వర్ణించినాడు

"నా మరణశయ్య పరచుకొన్నాను చెలి"
"ఇదియె నా చితి పేర్చితి"

చివికి ప్రాణములు తరుగుకొనిపోవును తాను భావించిన క్రొత్తదనము జొప్పనంతవఱకు నీ ఘట్టము పరమ రమణీయముగా హృదయస్పందనము జేయును ఆ కవి ధ్యానలో మనము లీనమైపోదుము. అలంకారములు పొదుగుట మొదలు పెట్టినాడో మనలో గలిగిన యా కొంచెము స్పందనము జారిపోవును ఈ కవి సహజముగా మధురమైన కవిత్వము వ్రాయగలవాడు. కాని తాను కొన్ని మార్గములు మనసులో నుంచుకొని కొంత కవిత్వమును కృత్రిమము జేసినాడు. ఇదన్నియు ప్రసిద్ధమైన సాంప్రదాయమున జేసినది కాకపోవచ్చును. అద్భుతముగానైనను వ్రాసినాడు కాదు. అట్లు వ్రాసినచో నీ కవి కవిత్వము కొంత ఘనమంటి దైయుండును.

ఇక నీకవి వాడినభావ పరము కృత్రిమము. అసలు వాటిలతో గములతయు భావములోనుండును. ఆధారములు

సంప్రదాయములు భాషానుబోధకములు. ఏజాతి భాష జూచినను ఆ భాషలో సంప్రదాయములు లక్షణములు కన్నులకు గట్టినట్లగపించును. కవి మొదట చూచుకొనవలసినది భాషాపాటవము. భాషా పాటవ మనగా శబ్దప్రపంచము దెలిసికొనుటయే కాదు. ఏ శబ్దముచేత జాతిలక్షణము వ్యక్తమగునో ఆ శబ్దమును బట్టుకొని యాయా భావముల కచ్చుగట్టినట్లు సరిపుచ్చవలెను ప్రసిద్ధకవులను జదువుట యనగా వారు వాడిన శబ్దముల కర్థము దెలిసికొనుట మాత్రమే కాదు శబ్దార్థము తెలిసినను నా శబ్దము సుచితమైన చోటు వాడలేము ఏ భావమును జెప్పుట కే శబ్దమే విధ శక్తివంతముగ వాడబడినది యని యూహించి చూచినగాని యా మెలకువలు దెలియవు శబ్దమున కర్థము దెలిసికొనుటకంటె శక్తిని దెలిసికొనుటకు సహృదయుడు ప్రయత్నించవలె. కవిత్వమంతయు నా శక్తిమీదనే యున్నది శబ్దమును ప్రాణములలో కన్నులు కట్టుకొని పాడుగవలెను పింగళి సూరన

"పొనగ ముత్తెపుసరుల్ పోహళించినలీల
తినులోన దొరయు శబ్దములు గూర్చి"

అని యుల్లేఖించినాడు ఎంత జాగ్రత్తగా శబ్దముల నేరి గూర్చవలెనో యిందు సూచితమైనది ఇందులోనే యొక చమత్కారమున్నది ముత్యముల హారములు గ్రుచ్చునపుడు వల్లని బట్టపై ముత్యములు పోసి కూర్చుచుందురు హారము రాను రాను క్రమక్రమముగ సన్నవాదిగ భాగము గప్ప భాగము వ్రేపునకు స్థూలముగా జేయును ముత్యమునకు ముత్యమునకు గలిగిన యీ మాత్రభేదమును గ్రహించి కూర్చవలెను ఏ ముత్యము తరువాత నే ముత్యమిడవలెనో భేదముతో కులదూగునో యున్న సునిశిత మాత్ర పరిశీలనాదక్షత యే కొందరిలో యుండును ఇట్లు గ్రుచ్చుటకే పోహళించుట యని పేరు పోహళింపు శబ్దము నీ సందర్భమునందే వాడవలెను రత్నములు మొదలైన పెద్దపెద్దఘనములహారము గ్రుచ్చునపుడు పోహళించుశబ్దమును వాడిన కవికి శబ్దౌచిత్యము తెలియదన్న మాట కృష్ణశాస్త్రి వాడిన యే శబ్దము శక్తిమంతమైనది కాదు కొన్ని కొన్ని శబ్దములు భావముతో గలియక *Vague* గా నుండును

"ఇపుడు వత్తువా నీ కొర
కెదురు చూచు నీనిరోగి
రొపెద మంచుజడులు కురియును
మాపేమో, రేపటిలో
వసలి చనునో, నిదురమునుగునో!"

పదములు భావములో గలియక పొడిపొడిగా దేలిపోవుచున్నవి

భాషాపరంపరలో మాయావద్ధతులు ముఖ్యముగా కనిపించుచున్నవి ఆచారములు—సంప్రదాయములు మొదలైనవానిని దీసికొనివచ్చి భాష నుద్దీపింపజేయుట. ఈ మార్గము మహాకవు లందఱిలో నున్నది.

"అయమా గృహీతకమనీయకంకణస్తవ మూర్తిమానివ మహోత్సవః కరః"

అన్నాడు భవభూతి. చిత్రపటదర్శనములో సీతావివాహము జ్ఞప్తికి వచ్చి యిట్లు చెప్పినాడు గాజులతో నింపిన కరమును పట్టుకొనుట వివాహోత్సవంతయు వ్యక్తముజేయుచున్నది అంతోయింతో యీ మార్గము తిప్పనిదే మన ప్రాచ్యకవిత్వమే లేదు మహాకవులలో నిది యెక్కువగా కనిపించును. ఇక రెండవది రసమార్గము ఆ చేయి స్పర్శ తగిలినది—పులకలు వచ్చినవని యని చెప్పుట భవభూతి

"తవ స్పర్శే స్పర్శే మమహి పరిమూఢేంద్రియగణో
వికారశ్చైతన్యం భ్రమయతి సమున్మీలయతి చ"

అన్నాడు సీత స్పర్శ తగిలిన కొలదిగా రాముని పరిమూఢములైన యింద్రియగుణములు వికారము పొందుచున్నవట ఇక కాళిదాసులో నీ మార్గములు లెక్కలేనన్ని యున్నవి ఇక మూడవది. ఆమె స్పర్శ తగిలినది—ఆకాశములో నున్నానని చెప్పుట. ఇది *Lyric* మార్గము హేతువునకు ఫలితమునకు మధ్యనున్న వికార మిందు తెలియదు ఏ గుణమో—ఏ యలంకారమో—క్రమ్ముకొని యీ రచన సాగును. కృష్ణశాస్త్రి కవిత్వములో నాత్మప్రాయమైన భాగమీ మూడవ మార్గము. పై రెండు మార్గములు చాల స్వల్పముగ నున్నవి

'మధువ ము స్తక మకుట మాణిక్యరాజ్ఞి' యని యూర్వశిని సంబోధించుటలో కొంచెముగా మొదటి మార్గము గోచరించుచున్నది ఆ మార్గములు కనిపించినంతమేర ఈ కవిత్వము రమణీయముగనే యున్నది కాని ఆ మార్గములేని భాగమే యెక్కువ ఆ మూడవ మార్గము ప్రసిద్ధప్రస్థాన వ్యతిరేకమయినది. దాని నీ కవి యవలంబించినాడు ఈ భావ యనువాదమునకు సులభముగు నేకాని భావముయొక్క చేవను ప్రకటించదు.

ఈయన భావ యొక పరిమితిని చుట్టిపెట్టుకొని తిరుగుచుండును అది దాటి కొంచెమైనను జరుగదు. హృదయమునుండి వచ్చు బాధ మలగి భావము పోసి కొని బయటకు వచ్చినట్లగుపించదు కొన్ని మధురములైన శబ్దములు భావమును బలవంతముగా లాగుచున్నట్లు కనిపించును దీనికి నేనే యుదాహరణ లవసరము లేదు. ఈయన కవిత్వములో దేనినైన నుదాహరింపవచ్చును. ఏ భావమైనను—ఒక్కటే పోక—ఒక్కటే నిర్వహణ. ఆమె స్వప్నము [illegible]—

అలంకారాలు, శాస్త్రాలు,—ఇట్లు ను ఘర్షణ లోపించిన బహిరంగరసము లకేకము చేయును. ఇవన్నియు మాధుర్యమును పోషించుటకు కవి చేయు ప్రయత్నములు

కవిత్వములో స్వాత్మాశ్రయ కవిత్వమనియు, పరాశ్రయ కవిత్వమనియు రెండు భేదము లిటీవల వెలిసినవి ఇవి *Subjective Poetry*, *Objective Poetry* అనువానికి పర్యాయపదములు ఈ విభేదము రసాశ్రయమైన మన కవిత్వములో లేదు రసమున కంతకు ప్రథమపరిగణనీయములు విభావములు కావున వీని విషయమై మన పూర్వులు శ్రద్ధవహించిరి స్వాయత్త పరాయత్తాది భేదములు దీనిని దృష్టిలో నుంచియే నిర్ణయింపబడినవి. అదిగాక ఆత్మాశ్రయ కవిత్వములో నాయకుడు కవి యగుటచేత తగినంత విభావపుష్టి యేర్పడక రసము స్ఫురింపదు రసము స్ఫురింపవలెనన్న విభావానుభావాదుల పుష్టియుండవలెను అందుకే అభినవ గుప్తుడు లోచనములో రసమును గూర్చి "శబ్దసమర్ప్యమాణ హృదయ సంవాద సుందర విభావానుభావ సముదిత ప్రాఙ్నివిష్ట రత్యాది వాసనానురాగ సుకుమార స్వసంవిదానంద చర్వణ వ్యాపార రసనీయ రూపో రసః" అని చెప్పినాడు ఎక్కడైతే కవి స్వోక్తిచే భావమును వ్యక్తము చేయునో, అక్కడ ధ్వని రసాదుల ప్రధానములై పోవును అందుచే కేవలముల స్తోత్రములలో రసములేదు కేవలము భావము మాత్రమే యుండును ఈ భయముచేతనే మేఘసందేశములో గూడ కాళిదాసునకు విభావమును గూర్చి కానక తప్పినదికాదు కృష్ణశాస్త్రి కవిత్వమంతయు ఆత్మాశ్రయమైనది అందుచే రసముండదు ఏ భావముచేత షెల్లీ మొదలైన కవులు క్రొత్తరచన సాగించిరో ఆ ప్రయత్నములో పరాకాష్ఠ పొందిన రసమార్గము మన కున్నది కృష్ణశాస్త్రి దీనిని గ్రహించలేదు తాను క్రొత్తమార్గమునకై కొంతవరకు సాధించినది ఏ సంచారిభావమునో ధ్వనింపజేయుట మాత్రమే అది రసమార్గములో నంతర్భవించును, అందుచే మనదేశమున కది క్రొత్తగా లేదు

ఈ కవిత్వములో స్ఫురణ లెక్కువగా లేవు సంఘటన నాశ్రయించిన మెత్తదనము తప్ప చమత్కారమేమియు స్ఫురింపదు ఇది గుణప్రధానమైన కవిత్వము మాత్రమే యని ముందే చెప్పితిని గదా. ఇందు రసమే లేదు కాని, అక్కడక్కడ కవిభావోద్వేగము మాత్రము కొంతవరకు స్ఫురించుచున్నది.

"ఊర్వశీ ఊర్వశీ !! నాలో
ఊహా పర్యంకముల
[illegible] తెలుగని శయనాధ్యాయము."

ఈ మాటలన్నీ కవిలోని భావోద్వేగమును స్ఫురింపచేయును అసలు ఊర్వశీ ఊర్వశీయను పిలుపులోనే కవి తహతహ స్ఫురించును. అలంకారములు వదలిపెట్టి భావములోనికి చూచినచో కవిబాధ సువ్యక్తముగా కనిపించును ఈ కవిలో నచ్చునైన కవిత్వము గావలెనన్న అలంకారము లన్నియు లేకపోని చూడవలెను అప్పుడీయన యెంత భావుకుడో యూహింపగలము ఆ దృష్టితోనే కవిత్వమున కుపక్రమించిన ఈయన కవిత్వము సృష్టిలో పట్టకుండెడిది ఎందుకో యీ కవి యుత్తరమైనదానికి వ్యామోహము పొందినాడు

ఈ యూహలు పరిశీలించుడు "వడిలేని నడిరేయి పడిపోయినట్టి నీ కడియాల రవళులే చిరుగాలి మ్రోతలే వ్రేలత్తి చూపు తెలితపత్తుల్లు నావి" ఇట్లు ఊహలను సహజముగా సాగిపోనిచ్చినచో ప్రాణము హాయిగా నుండును ఈ కావ్యములోని ఊర్వశిని స్వర్గములోని యూర్వశినిగానే కల్పనలతో చమత్కరించిన రమ్యముగా నుండెడిది ఈ కవి అట్లుగాక కొన్నిచోట్ల ఊర్వశిని మానవ సామాన్యగా వర్ణించును అందుచే నా భాగమంతయు హృదయము నంతగా స్పృశించదు స్వర్గములోని యూర్వశిని భావించినపుడు మాత్రమే హృదయస్పందనము జరుగును అది సంప్రదాయము తెలిసిన రచన

"మఘవ మస్తక మకుట మాణిక్యరాజీ ! నీ
వెలుగు చూపోకలేయి వికసించి వాసించి
మిలమిలా తళతళా మెఱసినది మురిసినది
పాతాళ భువనాంత పరిసర తమస్సులకు"

ఈ యూహ రమ్యముగాదని సాహసించువా రెవరుందురు.

"ఓరగా వోరగా వొరుగు నింద్రుని శిరము
విడిపోయి దిగిపోయి పడినావు వాద్రోల"

ఇంద్రుని శిరము ఓరగా వంగినపుడే మె జారి పడినదట

"వైకుంఠ మృదుకంఠ వైజయంతీమాల
తెగి జారి దిగజారి జగములన్ని దాటి !
సురభి పొదామనిగ తరళ మధుధారగా
ఈశ్వరాలోకమే యిటు వడలెనో లేదు !"

ఇటువంటి కవిత్వమే ఈ కవి యందుకు వ్రాయడో అర్థముగాదు ఇందులోగల కల్పనలు పరమమధురమైనవి ఆ మాధుర్యమును సంప్రదాయము నాశ్రయించి భావించినది. ఈ కవి నుంచి యూహాశాలి ఏ చిన్నవిషయమునైన నూహించి సుందరముగా గల్పించును.

"సుమముబ్బు లేదుక్కు కొనలపై కోవ తా
తెలకంక చిలువల్వు తళుకుచాట్లు,

"తొలి ప్రొద్దుపొడుపు రేకుల పైడిదారుల
వెలుగా మంచు కన్నీటిపాట,
పావురా యుయ్యాలల పక్షుల యంచుల
జాలుగా గాలి నీలాలపాట.
విరజాజి కన్నె విద్దుర కన్నె వెన్నెల
కాల్వగా వెత్తావి కలలపాట,
కలిసి నీ గొంతు స్రోతల వెలయుకట్టి
అలల నుప్పొంగి నా హృదయాంచలముల
జాతి దాహోన నీటులూవారి యుండు
ఈ ప్రదుకువింద నిండిపోయినది చెలియ!"

ఇట్లూహించుట సులభమైన పని గాదు, మనస్సు ఎంత ఆర్ద్రమైనదైన నట్లూహించ గలుగును! ఎంత శబ్దశక్తికైనను సొగసునంతయు సంపూర్తిగా తెల్ప సామర్థ్యముండదు ఎప్పుడు గొంత సొగసు మనస్సుచే నాస్వాదించవలసినదే. ఈ పద్య మట్లా స్వాదింపదగినది

అందరి కున్నట్లే యీ కవికి శబ్దదోషము లున్నవి వానిని పురస్కరించుకొని కవిని అపహసించుట కొందరు విమర్శకుల కాచారము. దోషములలో ప్రతిభాదోషమే పెద్దది మిగిలిన వన్నియు పరిగణింపదగినవి కావు అట్టని గాలిలో దీపము పెట్టి వ్రాయువారిని ప్రతివారిని శ్లాఘించుమని నా యభిప్రాయము గాదు విమర్శకుడు ప్రతిభాదోషము బయటపెట్టిన జాలును మిగిలిన విన్నరైనను రూపింప గలుగుదురు అయినను విమర్శనా పోషణము కొఱకు కొన్ని శబ్దదోషము లుల్లేఖింతును

"అంతలో నా హృదయమందు సంజెయకాలి"

"సంజెయ" శబ్దమునకు సంధ్యారాగ మను నర్థము రాదు "సంజ" యనవలెను 'సంజె' యను రూపమున్నచో గాని 'సంజెయ' యను రూప మనుట కవకాశము లేదు

"కారుమాపు చాలుగ చీరి
కాలి పుములు ఈ చీటితో"

'కారు' శబ్దమున కగ్ని యను నర్థ మెట్లు పొసగును?

"ఉషోవర్ణాంచలముల—" కాదు ఉషోవర్ణాంచలము లనవలెను.

"పాపాల జడధరమ్ముగ నెలా"
జడధరత్వ మనవలెను.

"కంపరవము స్థాణువర్యోగా" ఇందు ధర్మము నకు పదార్థమునకు సామ్యమును.

"శారదే కనువిచ్చి కనుమునే శ్రుతి విచ్చి"

కను విచ్చుట వరే శ్రుతి విచ్చుట యేమిటి? ఇది యపూర్వము.

"నీ హృదంతికములో—" హృదంతికమను అనుట సంప్రదాయము.

"నిరుపమాకాశరత్నాకరము" ఆకాశ మనగా శ్రవ్యబడని దని యర్థము ఇక్కడ ఆకాశ రత్నాకరములు రెండును సముద్ర పర్యాయవాచకములే ఆకాశమనగా కవి యూహలో లోతైన దనియేమో అయినచో 'నగాధ' యని యుండ వలయును.

"ఈ యశ్రు ఝురులతో, ఇరులతో, రొదలతో,
సొదలతో, ఈ పోషమ్ముదుల వాసనలతో,
విసరుతో, విగ్గుతో, కొసరు కేవిణులతో,—"

దీని భావమేమి తెలుపుతుందో! పదములు మాత్ర మున్నవి వాని కర్థములు గూర్చుకొను సామర్థ్యము లేదు సత్యమును సువాసనాది ధర్మములన్న వా?

ఆంగ్లభాషలోని మిడిఒకార మీ కవిలో గొంతేని ఉన్నది మన కర్థముకాని భాగమంతయు నా పలుకుబడిచే నాచ్ఛాదితమైనదే ఇక ఛందస్సులో గూడ చెప్పుకోదగినంత చమత్కారము గనుపించదు ఈయన కవితా పద్ధతికి గీతపద్యమే తగదు గీత పద్యమెంతవరకు హృదయములోని బాధను సాక్షాదట్లు పైకి వ్యక్తము చేయుటకే పనికివచ్చును మధురమధురములైన కల్పనా చిత్రముల నది తనలో నొదిగించుకొన లేదు భావమునకు భాషకు నెట్లు సంబంధము లేదో యట్లే ఛందస్సునకు భావమునకు పొత్తు కుదురుట లేదు ఈ యన శబ్దములన్నియు వృత్తములలో నున్నచో గొంతవరకు సర్దుకొనిపోయి యుండెడిది వృత్తములు, గేయములు—వీనిలో నీయన శబ్దము మెఱసినట్లుగా గీతపద్యములో మెఱయదు 'ప్రవాసము'లో నొక చోట మాత్రము ఛందస్సు చమత్కారముగా కుదిరినది లోక సామాన్యమైన మనః ప్రకృతిని ఛందస్సుగా విరిచినాడు లోకములో విచారము వచ్చినపుడు తలచికొని తలచికొని దుఃఖించి, చిట్టచివరకు దుఃఖ ముత్కటము కాగా డగ్గుత్తికపడుట సహజము. ఆ పద్ధతిగా నీయన చేసినాడు.

"ప్రేయసీ ప్రేయసీ ఓ యమాకాన్తి
మల్లీ! గగన సీమంతినీ! నా సఖీ!
నీ దీర్ఘ ధమ్మిల్ల నీలవల్లీచ్ఛాయ
పాడిచికొని విడుర చెలువివిచి పూవులు లేదు
మలుంగు హృదయాల నాకొఱకు తకతక పొడుపు
.. ..
... ... , ..."

నా సఖీ నా సఖీ! నీవెవరూ లేవు
ఓ నిశాంత విమోహినీ ఓ నిశీథి
నీ కశోదర ప్రణయశాలినీ! క్షమింపు!
చాలు, నాసఖీ! నీ ప్రేమ కాదు, మాయ
పూర్వదారక యాతనాభార్యశాపము!"

పైవంతయు గేయముగ చెప్పి చెప్పి హఠాత్తుగా గీతిక నందు కొన్నాడు దీనివలన పైని సూచించిన స్థితి వ్యక్తమగును ఇది యొక చమత్కారమని యొప్పి కొని తీరవలసినదే.

క్రొత్తదనము కవిప్రతిభనుబట్టి యేర్పడును ఆ యితర భావములలోని సిద్ధాంతములు తీసికొనివచ్చి తనదానికి జత గల్పినంతమాత్రమున రాదు. అది క్రొత్తదనమను భ్రమ మాత్రము మొదట గలుగును. కాని అది యెక్కువకాలము నిలువదు ప్రతిభా సంపత్తిము వలన కవి వాణికి నవత యేర్పడునని ధ్వన్యాలోక కారుడు చెప్పియేయున్నాడు

లోకములో క్రొత్తమార్గము వెలువడినచో దాని నొరవడిగా బెట్టుకొను కవు లుందురు ప్రతి కవికి అనుకరణ సహజము వా రనుకరించిన కవులు సర్వశిల్పనిర్మాణదక్షులైనచో వందులో కొంతవరకైన వీరు నెగ్గి కవు లగుదురు. నన్నయ తిక్కనలదారులలో నడచి, వారి నొరవడిగా బెట్టుకొని పేరుపొందిన కవు లనేకు లున్నారు. కొందఱు వారి వారి ప్రతిభాసంపత్తిముల వలన వారి ననుకరించి నవతను సంపాదించు కొన్నారు శ్రీనాథుడు, పోతన, పెద్దన-వీరందఱు నిట్టి వారే. అనుకరణ ఎప్పుడును తప్పదు ఎవరినో యొకరి నొరవడి పెట్టుకొననిదే రచనయే సాగదు సహజ కవుల విషయము చెప్పలేముగాని యెక్కువ మంది కవు లితరులను జదివి భావోద్వేగము నందియే వ్రాసిరి అయితే ఆ యనుకార్యమైన కావ్యము లోకోత్తరమైనదై యుండవలెను.

కృష్ణశాస్త్రి కావ్యమును పలువు రనుకరించి నారు వా రందఱును కృష్ణశాస్త్రిలోని మంచిగుణ ములు పట్టుబడకపోయినను మిగిలినవి పట్టుబడినవి. ఆ వాతావరణము రెండుమూడు దశాబ్దులు తెలుగుదేశ మును ముంచివైచినది. ఏ కావ్యమున జూచినను రోదన ధ్వనించిపోయినది అతన్నియు సంవత్సరము తియగ పూర్వమే నశించినది. కొంతవరకైన నిలువ త్రొక్కుకొనగలిగినది కృష్ణశాస్త్రి రచనయే. మాధుర్యగుణము, కొన్ని కల్పనలు—ఈ కావ్య మును నిల్పినవి.

ఊర్వశీకావ్యము చివర కవి కృతినిగురించి వ్రాసినాడు. అది తరచు రమణీయముగ నున్నది.

"అవతరించుచు ప్రతి దినపొంకముందు
నిత్యనూతన తాండవ నృత్యకేళి
ఓయి నటరాజ! తలపైన మావలేక
భువనములు దుర్భరానందమున నడంగ."

ఈ పద్యములో నవ్యత క్లిష్టతయే లేదు. భావము చరచర సాగిపోయినది. ఈ శ్రేణిలో వ్రాసినవి మరికొన్ని గలవు కవి భక్తిభావనలో తన్మయత్వ మును పొంది వ్రాసినాతే యనిపించును. ఇంకొక విషయముతో నీ వ్యాసమును ముగింతును ఆధునిక కవిత్వమును గూర్చి క్రొత్త క్రొత్త విమర్శనలు బయలు దేరినవి ఆ విమర్శలకు తలయు తోకయు నుండదు. పూర్వకవు లందరు కదకుచాది వర్ణనలు చేసిరి ఆ వర్ణన లసహ్యము లగుటచే నవీనులు దానిని విరమించి క్రొత్తమార్గము త్రొక్కిరట. అందుచే ఆధునిక కవిత్వ ములో నాయికాలోపణ యుదాత్తమైనదట ఇది వారి వాదము ఈ వాదమున నర్థము లేదు

పూర్వకావ్యములలో వర్ణనలకు మూల మేమి? ఇది ప్రధానముగా చర్చింపవలసిన విషయము పూర్వ కవులలో వర్ణన కవిసమయము కాకపోయినను కవి సమయమువంటిది కేవలము నాయికా నాయకుల మూర్తులు గట్టుటకు మాత్రమే పూర్వకవులు వర్ణనలు పెట్టలేదు ఆమె ముఖము సుంద్రముగా నున్నది శరీ రము మెత్తగా నున్నది—అన్నచో మూర్తి గట్టి నట్లుగా ముఖము పద్మమువలె నున్నది శరీరము తీగవలె నున్నది యనుటతో మూర్తిగట్టదు ఈ యుపమానము లన్నియు నాయికలో నొక విశిష్ట లక్ష ణమును వ్యంగ్యము చేయును కామశాస్త్రములో చెప్పబడిన పద్మినీజాతిలక్షణ మిందు వ్యంగ్యమగును కావ్యములో నాయకుడు ధీరోదాత్తుడుగా నుండ వలెను. అందుచే అనేకర్థవాదులు నాయకునికి చెప్పవలెను అట్లే నాయికకు పద్మినీ జాతిత్వ లక్షణ మారోపింపవలయును. ఈ శాస్త్రసిద్ధాంతముల ననుసరించుకొని వర్ణనలు పుట్టినవి ముఖము తామరపూవువలె నున్నదని కవి వర్ణించినచో కామశాస్త్రమునో ప్రోక్తమైన పద్మినీజాతి స్త్రీ లక్షణము కవిచే చెప్పబడుచున్న దన్నమాట ప్రసిద్ధములైన కావ్యప్రబంధములలోని స్త్రీ వర్ణనలన్నియు నీ ప్రయోజనముకొఱకే పుట్టి నవి. అప్రసిద్ధులు పిచ్చిగా అప్రసక్తముగా, కొన్ని ప్రేరితముగా వర్ణించిన వర్ణించవచ్చును. వారప్రసి ద్ధులు గనుకనే అట్లు చేసిరి. అంతే కాని, పూర్వకావ్యములలోని స్త్రీవర్ణన మూర్తిగట్టుటయే ప్రధానముగా వ్రాయబడినది కాదు. కాళిదాసు మేఘసందేశములో—

"తన్వీశ్యామా శిఖరిదశనా పక్వబింబాధరోష్ఠీ
మధ్యేక్షామా చకితహరిణీ ప్రేక్షణా నిమ్ననాభిః,
శ్రోణీభారా దలసగమనా స్తోకనమ్రా స్తనాభ్యాం
యాతత్రస్యా ద్యువతివిషయే సృష్టిరాద్యేవధాతుః"

అని చెప్పినాడు. ఈ శ్లోకములో మూర్తి యేర్పడిన చేర్పడవచ్చును కాని, అంతకంటె ప్రధానముగా పద్మినీజాతి లక్షణమే అస్త్రీయందు ధ్వనించుచున్నది. మన కావ్యములన్నియు శాస్త్రదృష్టితో ఏర్పడినవి. ఈ మార్గమే అనుసృతమై యున్నచో కాళిదాసాదులే మన యాలంకారిక కవులతో సరిపోలక పోయిరనవలెను. ధీరోదాత్తాది గుణములు నాయకునియందును, పద్మినీజాతి లక్షణము నాయికయందును ధ్వనించక పోయినచో శృంగార రసములో మహోన్నతి యుండదు. ఇట్టి వర్ణనలిందులకు పుట్టినవి. కృష్ణశాస్త్రి మొదలైన యాధునిక కవులు క్రొత్తగ మనభావ చలనము ప్రబలము స్ఫురింపజేయుట కల్లు మార్చిరి గాని, పూర్వవర్ణనలలో గల యౌచిత్యము నుంచుటవలన గాదు. పూర్వకవుల వర్ణనలు బాహిరములైన యవయవ వర్ణనములు గావు, యువకులైన పాఠకులకు గిచ్చగొట్టి నట్టి కొందరంగులు కలిగి కావ్యానంద మలౌకికమని తెలియగ విగళిత వేద్యాంతరమైన యానందము గదా రమణని యాలంకారికులు నుడివిరి. కావ్యము చదువుచున్నంతసేపు పాఠకునికి లౌకిక భావనయే యుండదు. అతడు సద్యః పరనిర్వృతిని పొందును. ఈ వర్ణనలు పాఠకుని గిచ్చగొట్టినను వారందరికి నీ సిద్ధాంతములు తెలియక అది వారి దురదృష్టమగును గావటకంటె ప్రస్తుతమునకు మన దురదృష్టమగు గానుట మేలు. మన సాహిత్యనిర్మాణమంతయు నలంకార శాస్త్రములలో నున్నది. వాని నిది నన్నిటిని వివరించియే చెప్పిపోయినారు. కావ్య ప్రయోజనము ననుసరించి మమ్మటు డిట్లు చెప్పినాడో మాకుడు

"కావ్యం యశసే ऽర్థకృతే వ్యవహారవిదే
శివేతరక్షతయే సద్యః పరనిర్వృతయే
కాంతాసమ్మితతయోపదేశయుజే"

పూర్వకవులందరు నవరసముల సాధించుటకు ప్రయత్నించినవారే. పలువురు సంప్రదాయముల నెరుగక దానిపై తమ ప్రతిభాబలముచే నవత్వమును ప్రతిపాదించుచున్నారు. ఆ ప్రతిభావాలని వారి గ్రంథములన్నియు క్షీణించియే పోయినవి. సంప్రదాయమును గుర్తించుచునే ప్రతిభానంత్యముచే విలక్షణ ద్రాక్షాపాకముగల్గిన కావ్యములే ప్రసిద్ధములైనవి. కావ్యము సంతరించుట అనగా నట్టిది. ఇతర భాషా మార్గములు మన భాషలో ప్రవేశపెట్టుటతో క్రొత్తదన మేమియు చేర్పబడదు. అది మీగడ మిక్కిలి కృత్రిమముగా గనిపించును. కృష్ణశాస్త్రి కృష్ణపక్షములోని కొన్ని గీతికలు, పల్లకి మొదలైన కొన్ని గీతములు చదివి తన్మయత్వమందినవారిలో నేనొకడను. ఈయన మధురమైన కవి. మంచి యూహాశాలి. అంతకంటె కావ్యమును కీర్తించుట ఈయన కవిత్వమును దెలిపించుట యని నా యభిప్రాయము

శుభగ్రహం

శ్రీ సింగరాజు లింగమూర్తి

సీతాపతి ఇంట్లో అడుగు పెట్టిన వ్యవధానం లేదు వంటింటిలోంచి దుసదుసలతో, విసవిసలతో భార్య ప్రత్యక్షమైంది. ఒకసారి ఆమె భర్త మొహం లోకి చూసి, మూతి ముడుచుకొని తిరిగి వంటింటిలోకి వెళ్లింది. ఓ క్షణం అలాగే నిలబడిపోయాడు సీతాపతి. తరువాత నెమ్మదిగా గదిలోకి వెళ్లి కోటువిప్పి వంకీకి తగిలించాడు. వంటింటిలోంచి భార్య చెంబులు, గిన్నెలు ఎత్తివేయడం, ఏదో విసుక్కోవడం వినవచ్చింది. కుక్కి మంచంమీద కూలబడ్డాడు, వంటింటికి గదికి మధ్యవున్న గోడవంక చూస్తూ.

'సుందరికి కోపం ఎందుకు వచ్చిందో? తాను పల్లెత్తుమాట కూడా అనలేదే. ప్రొద్దుట తాను ఆఫీసుకు వెళ్లేముందు కూడా నవ్వుతూనే మెసిలింది. ఇంతలో ఏం పుట్టి మునిగిపోయిందని ఈ ధుమధుమలు? ఒకవేళ పిల్లలు ఏమైనా విసిగించారేమో?' అనుకున్నాడు సీతాపతి. కాని ఆ సమాధానం అతనికి అంతగా తృప్తిపరచలేదు. కారణం ఏమైవుంటుందా అని పరిపరివిధాల ఆలోచించసాగాడు. కారణం బోధపడకపోగా పైగా అదొక వేదనగా మారింది అతనికి.

'ఎంత సంపాదించినా గోచిపాతకు చాలకపోవడమే. పిల్లల ముద్దూముచ్చట్లు తీర్చడానికి నోచుకోలేదు నా బ్రతుకు' అంటూ వంటింటిలోంచి వినవస్తున్న సుందరమ్మ సణుగుడు అతని హృదయాన్ని గాయపరిచింది.

'నిజమే. ఎంత సంపాదించినా గోచిపాతకే చాలదు' అనుకున్నాడు సీతాపతి అప్రయత్నంగా. అతని దృష్టి వంకీకి తగిలించిన కోటుమీద పడింది. కోటు మోచేతులకు వేసిన మాసికలు, చేతుల చివరినుంచి వ్రేలాడుతున్న దారపుపోగులూ, జారిపోతున్న గుండీలస్థానాలూ సుందరమ్మ అన్న మాటలను వ్యక్తీకరిస్తున్నాయి. రంగు మాసిపోయి వెలవెల పోతూ శిథిలావస్థలో వున్న ఈ కోటు తన గౌరవాన్ని కొంత కాపాడుతున్న దనుకున్నాడు సీతాపతి. చిరిగిన చొక్కాలపైన ఆ కోటును ఎంతో ఘరానాగా వేసుకుంటున్నాడు. క్రమంగా సీతాపతిదృష్టి కోటుమీదినుంచి క్రిందపడివున్న చెప్పుల మీదకు పోయింది. గదిలోకి వచ్చి చెప్పులు విడవడంలో ఒకటి బోర్లగిలపడింది. ఒక తెగినవారు తొంగిచూస్తున్నది. అక్కడక్కడా మిగిలివున్న అట్ట ముక్కలకు మట్టి, పేడ అతుక్కుపోయి వున్నాయి. 'ఇన్నాళ్లనుంచీ నీ కాళ్లక్రింద నలిగిపోయాం. మాలో శక్తి నశించింది. ఇప్పటికైనా మాకు ముక్తి లేదా' అంటున్నట్టుగా వుంది ఉంగరాలు తెగిన రెండవ చెప్పు.

'రూపాయి పావలాకు కాని మరమ్మతు చేయనన్నాడు చెప్పులవాడు. ఎక్కడినుంచి తేను?' అనుకుంటూ సీతాపతి మంచంమీద నడుం వాల్చబోయాడు. నవారు పుటుక్కున తెగింది. ఇంట్లోని ప్రతివస్తువూ, ప్రతివ్యక్తీ తన అసమర్థతను దుయ్యబట్టుకుంటున్నట్టుగా బాధపడ్డాడు సీతాపతి. 'నిజంగా ఇది తాతలకాలంనాటి నవారు. ఇంకెన్నాళ్లని బలంగా వుంటుంది' అనుకున్నాడు. వంటింటిలో సుందరి చేస్తున్న ఆర్భాటం కొంత తగ్గింది. 'అవును. తగ్గకేం చేస్తుంది. కల్పించుకొనేవాళ్లు లేకపోతే' అనుకున్నాడతను. ఈ తత్వం, సుందరమ్మ కాపురానికి వచ్చిన మొదటిసంవత్సరంలోనే గ్రహించాడు సీతాపతి. లేకపోతే సీతాపతి కల్పించుకుంటే ఈపాటికి ఎంత రభసఅయ్యేదో?

'ఇవ్వాళ కాఫీప్రాప్తి లేదేమో' అనుకుంటూ

సీతాపతి మంచంమీదనుంచి లేచాడు ఇంతలో, 'లెఫ్ట్ ఫీజు కట్టాలి నాన్నా లేకపోతే పేరు కొట్టేస్తారు' అంటూ ప్రసాదు గదిలోకి వచ్చాడు. ఏనువాలో తోచక సీతాపతి కొంచెంసేపు బుర్ర గోకుకున్నాడు తండ్రి వినిపించుకోలేదేమోనని ప్రసాదు మళ్ళీ ఒకసారి పునశ్చరణ చేశాడు 'సరే చూద్దాం లేవోయ్' విసుగ్గా అన్నాడు సీతాపతి. ప్రసాదు గదిలోంచి వెళ్ళిపోయాడు ఇంట్లో నిలవడం సీతాపతికి ఎంతో కష్టమైపోయింది సుందరి కాఫీ త్వరగా తెచ్చిస్తుందేమో తాగి బైటపడదా మనుకున్నాడు ఇంతలో చటుక్కున జ్ఞాపకం వచ్చింది రాత్రి తానే చెప్పాడు, ఖర్చులు ఎక్కువ అవుతున్నాయనే ఉద్దేశంతో 'సాయంత్రంపూట కాఫీలు మానెయ్యి'మని ఇహ వేచివుండడం అనవసరమని సీతాపతి ఆ శిథిలావస్థలో వున్న చెప్పులనే తొడుక్కొని ఇంట్లోంచి బైటపడ్డాడు

బజారులవెంట నడుస్తున్నాడే కానీ సీతాపతి మనస్సంతా భీభత్సంగానే వుంది ఎడతెరిపిలేకుండా ఏవేవో ఆలోచనలు వస్తున్నాయి, పోతున్నాయి. 'ఎన్నాళ్ళని ఈ బాధామయజీవితం గడపడం?' అని ఎన్నోసార్లు ప్రశ్నించుకున్నాడు దానికి ఓ స్థాయి అంటూ ఏమీ చిక్కకపోవడంవల్ల ఆలోచనలు ఏ ఏ విషయాలమీద దొర్లినా తిరిగి అదే ప్రశ్న ఎదురౌతున్నది 'నమస్కారమండీ' అన్న గొంతు విని పక్కకు తిరిగిచూశాడు ఆ వ్యక్తి అప్పుడే సీతాపతిని దాటిపోయాడు తన పరాకుకు ఆశ్చర్యపోయాడు సీతాపతి ఎదురుగుండా వున్న దుకాణం గోడమీద 'అధికాహారోత్పత్తి చేయండి' అనే వాల్ పోస్టర్ మీద అతని దృష్టి పడింది ఒకసారి నవ్వుకున్నాడు 'వేల ఖర్చులో వాల్ పోస్టర్లు అచ్చు వేయించి పట్టణాలలో గోడలకు అంటించినంత మాత్రాన అధికాహారోత్పత్తి ఇట్టే అయిపోతుంటుంది కాబోలు' అనుకున్నాడు నాలుగురోడ్ల కూడలి వచ్చింది 'ఎటు పోదామా' అని ఆలోచించాడు 'అలా గార్డెనుకు వెడితే రేడియో అయినా వినవచ్చుగా' అనుకుంటూ గార్డెను వైపు నడకసాగించాడు దారిలో ప్రభుత్వ కచ్చేరీ ఒకటి కనిపించింది ఆ ఆవరణలో వరుసాగ్గా దూర దూరంగా నాటబడిన మొక్కలమీద సీతాపతి దృష్టి పడింది. ఆ మొక్కలకు ఏ జంతువులవల్లా హాని కలుగకుండా మాత్రం దడులు కట్టివున్నాయి. మొక్కలు ఎండిపోయి ఆకారమాత్రంగా మిగిలి వున్నాయి. 'ఇవేగా మొన్న జరిగిన వనమహోత్సవ సందర్భంలో నాటిన మొక్కలు ఈ ఉత్సవం పేరుతో వేల కొలది డబ్బు ఖర్చు పెట్టారు ఇలా ఎన్ని మొక్కలు ఎండిపోతున్నాయో పోషణలేక దీని కెవరు బాధ్యులు? ఇలాంటి పరిస్థితిలో ఉద్యమం ఆశయాలు ఏవిధంగా ఫలిస్తాయో?' అనుకుంటూ నడుస్తున్నాడు సీతాపతి ఈలోగా గార్డెనులో ప్రవేశించి ఒకమూల పచ్చికబైలుమీద కూర్చున్నాడు రేడియోలో అధికాహారోత్పత్తిని గూర్చి ప్రసంగం సాగుతున్నది 'అధికాహారోత్పత్తి అని మొత్తుకుంటారే కానీ, అవుతున్న ఉత్పత్తిని సక్రమంగా వినియోగం అయ్యేట్టు చూడరేం ఎవ్వరూ?' అని ప్రశ్నించుకున్నాడు సీతాపతి.

క్రమంగా గార్డెనులో దీపాలు వెలిగాయి మరికొంతసేపు రేడియో వింటూ అలాగే కూర్చున్నాడు సీతాపతి ఆకలి వేస్తున్నట్టు అనిపించింది 'మానవులకు ఆకలిదప్పులు లేకుండా చేయలేకపోయాడేం మనిషిని సృష్టించగలిగిన బ్రహ్మ' అనుకుంటూ సీతాపతి లేచి మెల్లిగా ఇంటిముఖం పట్టాడు

రాత్రి భోజనాలముందరకూడా సీతాపతి మౌనంగానే కూర్చున్నాడు. సుందరమ్మమాత్రం ఏదో సణుగుతూనేవుంది భర్తమీద సూటిపోటి మాటలు విసురుతూనేవుంది. సీతాపతికి పొలమారింది మంచినీళ్లు తాగి, "అబ్బ ఇందులో ఇంత కారం తగిలేశావేం. కొత్త నెయ్యి వెయ్యి' అన్నాడు

'నెయ్యి వెయ్యడానికి అక్కడ వుందేమిటి? మీరు తెచ్చిన అర్థశేరు నెయ్యి అప్పుడే అయిపోయింది అడుగున కాస్తవుంటే మీకూ అబ్బాయికీ రాల్చాను.' అంది సుందరమ్మ.

'నిజమే ఎన్నాళ్లొస్తుంది అర్థశేరు నెయ్యి అక్కడికీ సుందరి నిక్కచ్చి మనిషి కాబట్టి పది రోజులు వాడింది' అనుకుంటూ సీతాపతి మారు మాటాడకుండా భోజనం చేస్తున్నాడు.

‘సాయంత్రం నీవు వెళ్ళాక డాక్టరుగారు మనిషిని పంపారునాన్నా. బిల్లుకోసం' అన్నాడు. పక్కనే కూర్చుని భోజనం చేస్తున్న ప్రసాదు.

‘ఊ' అన్నాడు సీతాపతి మంచినీళ్ళగ్లాసు క్రిందపెడుతూ.

‘సాయంత్రం పనిదానికి మళ్ళీ ఒళ్ళు వెచ్చబడింది రేపు డాక్టరు దగ్గరికి తీసుకు వెళ్ళండి.'

‘చీటికిమాటికి డాక్టరుదగ్గరికి వెడితే ఇహ చెప్పక్కరలా సంసారంసంగతి ఇప్పటికే ఆయనకు బోలెడంత బిల్లుచెల్లించాలి'

‘అయినా ఇవ్వాల్సింది ఇవ్వకుండా మళ్ళీ ముందుకెడితే ఏంబాగుంటుందమ్మా!' అన్నాడు ప్రసాదు.

‘తండ్రీకొడుకులు పిసనారితనంతో అక్కడ కూడబెట్టిందేం కనబడదు' సాధింపుగా అంది సుందరమ్మ ఇహ తాను మౌనంవహిస్తేనే తప్పలేకపోతే వాదన పెరుగుతుందనే ఉద్దేశంతో సీతాపతి త్వరత్వరగా భోజనంముగించి గదిలోకి వెళ్ళాడు

మంచంమీదనుంచి పక్కబట్టలుతీసి, తెగిన నవారును ముడిపెట్టడానికి పట్టీలు బిగించసాగాడు కొంతసేపు శ్రమపడి ఆ తెగినచోట ముడిపెట్టి పక్కపరుచుకొని నడుంవాల్చాడు ఇంతలో సుందరమ్మ మరచెంబుతో వచ్చి చెంబు మంచంక్రిందపెట్టి సీతాపతి కాళ్ళవైపు కూర్చుంది సీతాపతి ఆమె మొహంలోకి ఒకసారిచూశాడు కోపం చాలామటుకు చల్లారినట్టే గ్రహించాడు

‘ఏమండీ పండక్కి అమ్మాయినీ అల్లుణ్ణీ తీసుకురానన్నారుటగా' అంటూ సుందరమ్మ సూటిగా ప్రశ్నించింది అప్పటికి అర్థమైంది సీతాపతికి భార్యచేసిన అర్భాటానికి కారణం.

‘మాట్లాడరేమండీ రాత్రి మన పక్కింటి విశ్వనాథంగారితో అన్నారుటగా' అని సుందరమ్మ తిరిగి ప్రశ్నించింది

‘ఏం ముంచుకుపోయినట్టు ఆయన భార్య అప్పుడేవచ్చి చెప్పిందీ నీతో?'

‘బాగా చెప్పిందికదూ. మీరుఅనడం బాగానే వుందికానీ ఆమెవచ్చి చెప్పడం కష్టమైందా మీకు? పైగా అయినా కూడా తీసుకు రావద్దన్నారటగా?'

‘లేనిపోయింది పైగా ఇదొకటా. అయితే అన్నాడు, ఈ ఏడు తీసుకురావని'

‘వాళ్ళ గొడవ మనకెందుకుగానీ మీ సంగతి చెప్పండి. అమ్మాయి కాపురానికి వెళ్ళింది ఈ ఏడేగా తొలిపండుగయ్యె తీసుకురాకపోతే ఏం బాగుంటుందండీ? ఆడపిల్లన్యా ఊరూరు మనదూ? విశ్వనాథంగారంటే ఏటేటా కూతుర్నీ, అల్లుణ్ణీ తెస్తున్నారుకాబట్టి ఈ సంవత్సరం మానుకున్నా పరవాలేదు వారితోపాటు మీరూ లేనంటే ఎట్లా? ఇరుగుపొరుగువారంతా అడుగుతున్నారు. ఇంకా అమ్మాయిని తీసుకురాలేదేమని పట్టుమని పదిరోజులులేదు పండుగ' అంటూ సుందరమ్మ ఎడతెరిపిలేకుండా మాట్లాడింది

‘నీవు చెప్పింది నిజమే. కాని కాస్త ఆలోచించు—వాళ్ళను తీసుకు రావాలంటే మాటలా? ఇద్దరికీ బట్టాపాతా పెట్టాలామరి బోలెడంత ఖర్చు ఎక్కడి నుంచితేనూ?'

‘మన ఇబ్బందులు ఎప్పుడూ వుండేవే.. ఒకనాటితో పోయేవిగనుకనా?' ఏదో విధంగా చేయాలిమరి తప్పుతుందా?'

‘తప్పుతుందాఅంటే ఎట్లా, చేతకానప్పుడు తప్పించుకోవాలి—దాని పెళ్ళికి చేసిన అప్పులో నాలుగవభాగమైనా తీరనేలేదు అదీగాక ఇంకా బోలెడన్ని అప్పులు ఏడ్చాయి. రేపు ఫీజుకట్టకపోతే అబ్బాయిపేరు కొట్టేస్తారుట. పైగా బిల్లుకోసం డాక్టరు మనిషిని పంపాడయ్యె. ఎట్లా చెప్పు?'

‘మీరు అన్నిటికీ అన్నీ చెబుతారు .. ఎప్పుడూ చాలదన్నగొడవే మీకేం.. నలుగురూ వస్తే అంటారు పెండ్లయిన ఏడుకదా, పండుగకు అల్లుణ్ణీ కూతుర్నీ తీసుకు వెళ్ళలేదని వియ్యాలవారు మనల్ని లేవడీచేస్తారు'

‘ఒకరు అంటారని, లేవడీ చేస్తారని మనం భయపడితే ఇహ సంసారం జరిగినట్టే. రేపు మనం

కష్టంలో వుంటే వీరంతా మనల్ని ఆదుకుంటారా?'

'అలా మొండిగా సమాధానం చెబితే ఎలాగండీ? మీకు మటుకు బాధ్యత కాదూ వాళ్ల గురించి?'

ఇక ఎంత నచ్చచెప్పినా లాభంలేదని సీతాపతికి తెలుసు అనవసరంగా వాదన పెరగడం, ఆమె కంట తడిపెట్టడం మొదటినుంచి అనుభవంలో తెలుసుకున్నాడు సీతాపతి 'సరే చూద్దాంలే' అన్నాడు, అప్పటికి ఆమెను సమాధానపరచడానికి. సుందరమ్మ ఆమాటలతో కొంత తృప్తిపడింది ఇక ఏమీ మాట్లాడకుండా లేచివెళ్లింది తన పక్కమీదికి

సీతాపతికి మాత్రం ఆరాత్రి సరిగా నిద్దర పట్టలేదు సమాజంలో తిరుగుతున్న తనబోటి మధ్య తరగతి జనం అభిమానం చంపుకోలేక ఎంతమంది బాధపడుతున్నారోనని సీతాపతి విచారించాడు ఆర్థికవ్యవస్థ మారితే కాని సమాజం బాగుపడదనీ, సమాజం బాగుపడిందాకా మధ్య తరగతి జనం ఇలా బాధపడాల్సిందేనని అనుకున్నాడు

సీతాపతి మరునాడు ఆఫీసులో పనిచేస్తుండగా పోస్టుమన్ వచ్చి కవరు అందించి పోయాడు చేస్తున్న పనిని ఆపి సీతాపతి కవరు ఎక్కడినుంచి వచ్చిందా అని ఎగాదిగా చూసి, కూతురు వ్రాసిందని తెలుసుకొని కవరు చించి ఉత్తరం చదివి తెల్ల మొహం వేశాడు.

తోటిగుమాస్తా సీతాపతి ముఖ కవళికలను పట్టి, 'ఎక్కడినుంచి ఉత్తరం అంతా క్షేమమే నా?' అని ప్రశ్నించాడు 'ఆ' అన్నాడు సీతాపతి ముక్తసరిగా 'మరెందుకు అలా వున్నారూ?' తోటిగుమాస్తా తిరిగి ప్రశ్నించాడు

'అబ్బే ఏమీలేదండీ మా అమ్మాయి పండక్కి వస్తానని వ్రాసింది'

'అయితే ఇంకేం సంతోషమే గదండీ!' అన్నాడు తోటిగుమాస్తా తన విచారం ఏమిటో అతనికేం తెలుసు అనుకున్నాడు సీతాపతి

రాత్రి కూతుర్ని తీసుకురావడం విషయంలో మాటవరసకి 'సరే చూద్దాంలే' అని భార్యతో అన్నా అసలు తీసుకురావద్దనే అనుకున్నాడు సీతాపతి కాని ఇప్పుడు తప్పించుకొనేట్టు లేదు. కూతురు వ్రాయడం కూడా చమత్కారంగానే వ్రాసింది 'పండక్కి నాన్నగారువచ్చి మమ్మల్ని తీసుకు పోతారనుకుంటున్నాము' అని విషమసమస్యలో పడ్డాడు సీతాపతి 'తీసుకురాకపోతే భార్య అన్నట్టు వియ్యాలవారు నిజంగానే తనను ఆడిపోసుకుంటారు. తెస్తే వందరూపాయలకు తక్కువ ఖర్చు కాదు' ఎంత ఆలోచించినా ఏమీ పాలుపోలేదు సీతాపతికి అల్లుడి హోదాకు తగినట్టు బట్టలు పెట్టాలి పెళ్లిలో కూతురికి ఒకచీర తక్కువ పెట్టామని, ఈ గాదికి మంచి పట్టుచీర కొనిపెడతానని మాటివ్వటం కూడా స్ఫురణకు వచ్చింది ఎంత ఆలోచించినా అల్లుణ్ణీ కూతురినీ తీసుకురాక తప్పేట్టు కనపడలేదు ఆయనకు 'ఒకవేళ తీసుకురాదలచుకుంటే ఇరవై రూపాయలు ఖర్చుపెట్టుకొని తాను వెళ్లడం దేనికి రమ్మని వ్రాస్తే చాలదూ' అనుకున్నాడు సీతాపతి ఇంతకూ తనకు అప్పిచ్చే దాతయేడీ? మొన్న తోటిగుమాస్తా రంగనాథం, డబ్బు అత్యవసరమై, ఒకరిదగ్గర రూపాయికి రెండణాల వడ్డీచొప్పున తీసుకున్నానని చెప్పాడు తనుకూడా తీసుకుంటే అమ్మో ఇంకేమైనా వుందా కొంపమునగ్గామే ఎలాగా' అని తర్కించుకోసాగాడు సీతాపతి పరాగ్గా కూర్చోవడంవల్ల సీతాపతి చెయ్యి సిరా బుడ్డికి తగిలి, సిరా ఫైలుమీద పడింది 'అరరే' అనుకుంటూ బంట్రోతును పిలిచి అది తుడిపించి పనిలోపడ్డాడు

* * * *

తెల్లవారితే ఉగాది అనగా సుశీలా ఆమె భర్త శ్యామలరావూ దిగారు. సీతాపతి ప్రసాదును వెంటబెట్టుకొని వాళ్ళను ఇంటికి తీసుకు రావడానికి స్టేషనుకు వెళ్లారు. సీతాపతి ఎంతో సంతోషంగానే అల్లుణ్ణి కౌగలించుకున్నాడు కాని ఆయన మొహంలో ఏమూలనుంచో తొంగిచూస్తున్న విషాద రేఖను శ్యామలరావు కనిపెట్టకపోలేదు కారణం మాత్రం ఊహించలేకపోయాడు. కూతురూ అల్లుడూ వచ్చినందుకు సుందరమ్మ మురిసిపోయింది. సుశీల చిన్నతమ్ముణ్ణి ఎత్తుకొని ముద్దులాడింది. తల్లితో తన

అత్తవారింటి సంగతులు చెబుతూ ఎంతో ఉత్సాహంతో తల్లి చేసే పనుల్లో ఆమె కూడా పాలు పంచుకుంది. 'మొదట మీ అల్లుడుగారు రానన్నారమ్మా ఎంతో బలవంతం చేస్తే వచ్చారు' అంటూ సుశీల భర్త విషయం చెబుతూ అంది ఆ రాత్రి సుశీల తల్లిదగ్గర కొంచెంసేపు పడుకొని తాను అత్తవారింటికి వెళ్ళాక నేర్చుకున్న క్రొత్తపాటలను పాడి వినిపించింది.

సీతాపతి పైకి ఎంతో సంతోషంగా వున్నట్టున్నా, లోపలపడుతున్న ఆవేదనను కప్పిపుచ్చడానికి ఎంత ప్రయత్నించినా శ్యామలరావు అందరితో మాట్లాడుతూనే మామగారి విచారాన్ని కనిపెడుతూనే వున్నాడు

* * * *

తెల్లవారింది తలంట్లు, చేదు తినడము అన్నీ ఒకదాని వెంబడి ఒకటి క్రమంగానే జరుగుతున్నాయి. మామగారూ, అత్తగారూ, బావమరుదులు తనకు జరుపుతున్న మర్యాదలకు సిగ్గుపడ్డాడు శ్యామలరావు. 'అల్లుడంటే వీరికింత మోజెందుకో? తమ కుటుంబంలో అల్లుడుకూడా ఒకడని భావించకుండా, ఒక అధికారికి చేసినట్టు మర్యాదలు చేయడం, దోచి పెట్టడం దేనికో?' అనుకున్నాడు శ్యామలరావు. 'తన కూతుర్ని సుఖంగా ఏలటానికనా, ఈ మర్యాదలూ, కానుకలూ' అనికూడా అనుకున్నాడు పరంపరానుగతంగా వస్తున్న ఈ ఆచారానికి ఎన్ని కుటుంబాలు ఋణాల పాలవుతున్నాయో అని శ్యామలరావు తలచాడు రాత్రి గదిలో మామగారు తనకూ సుశీలకూ తెచ్చిన బట్టలను చూపించింది సుశీల 'పాపం ఆయన వీటికోసం ఏ వంద రూపాయలో ఖర్చు పెట్టివుంటాడు. మిగతా పిల్లలకు కూడా ఏమీ బట్టలు తేనట్టువుం' అని సులభంగానే గ్రహించాడు శ్యామలరావు మొదట శ్యామలరావు పండక్కి అత్తవారింటికి రానన్నది కూడా ఇదే కారణం చివరకు సుశీల కన్నీళ్లు పెట్టుకొని తను కూడా వెళ్ళనని బ్రతిమాలితే తప్పనిసరిగా బయలుదేరి వచ్చాడు.

తలంటిపోసుకున్నాక, శ్యామలరావు 'ఊళ్లోకి వెళ్ళివస్తా' నని సుశీలతో చెప్పి వెళ్లాడు. సీతాపతి అర్జంటు పనులున్నాయని ఆఫీసుకు వెళ్లాడు. పిల్లలు కేరింతలు కొడుతూ ఆడుకుంటున్నారు. సుందరమ్మ మడికట్టుకొని వంటచేస్తూ, 'అమ్మాయ్ కొత్త పచ్చి కూర తరిగిపెట్టమ్మా' అంటూ సుశీలను కేక వేసింది

'ఏమే అమ్మా రాత్రికి సినిమాకు వెడదామే అంతా కలసి' అంది కూర తరుగుతున్న సుశీల

'ఏమో తల్లీ మీ నాన్నగారు ఏమంటారో. అంతా వెళ్ళాలంటే మాటలా? బోలెడంత అవుతుంది'

'అంతగా అయితే మీ అల్లుడిగారిచేత ఖర్చు పెట్టిస్తాలేవే అమ్మా'

'బాగానే వుంది అతగాడిచేత ఖర్చుపెట్టిస్తే ఏం బాగుంటుంది? మీ నాన్నగారిచేతిలో డబ్బు లేదు ఇప్పటికే బోలెడంత అప్పయింది తల్లీ అంతగా అయితే, మొన్న మీ పెద్దమామయ్య వచ్చినప్పుడు పది రూపాయలు ఇచ్చిపోయాడు నాకు అవి మీ నాన్నకు తెలియకుండా దాచాను. అవి పెట్టుకు వెడదాములే'

ఇంతలో శ్యామలరావు రావడంవల్ల వాళ్ల సంభాషణ ఆగిపోయింది శ్యామలరావు గదిలోకి వెళ్లిపోయాడు సుశీలకూడా అతని వెనకనే గదిలోకి వెళ్ళింది

'ఏమిటి సుశీ మీ అమ్మ దాచుకున్న పది రూపాయలతో సినిమాకు వెడదామనే?'

'అబ్బే లేదండీ మా అమ్మ అంటున్నది కానీ ఇంతలో వెడతామటండీ? ఇదేమిటీ పొట్లం? అమ్మో ఇవన్నీ ఏమిటండీ. ఎందుకు తెచ్చారూ?'

'ఎందుకేమిటండీ నీ తమ్ముళ్ళూ చెల్లాయిలకు మాత్రం పండుగ కాదూ? వాళ్ళుమటుకు క్రొత్త బట్టలు కట్టుకోవద్దూ?'

'బాగానే వుంది. ఎంత తగలేశా రేమిటి? వాళ్ళకు మనం పెట్టడం ఏమిటండీ?'

'ఏం వాళ్లు పెట్టినవి మనం కట్టుకొని పులక వచ్చుగానీ మనం వాళ్ళకి పెట్టకూడదేం?' అన్నాడు శ్యామలరావు కటువుగా. సుశీల ఇకా నేమీ మాట్లాడలేకపోయింది పొట్లం తీసుకొని 'ఇదిగో

వచ్చాం.. మీ అల్లుడుగారు బట్టలు తెచ్చారు' అంటూ వంటింట్లోకి వెళ్ళింది.

* * * *

భోజనాలు అయిపోయాయి. అంతా క్రొత్తబట్టలు కట్టుకున్నారు సీతాపతీ సుందరమ్మలు తప్ప సీతాపతి తన గదిలో పక్కమంచంలో కూర్చొని ఆయిన ఖర్చునుగూర్చి, మొన్నటివరకూ కూతురినీ, అల్లుణ్ణి లేవని చెప్పిన విశ్వనాథం తనకంటే ముందే వాళ్ళను పిలిపించడాన్ని గూర్చి ఆలోచిస్తున్నాడు చుట్టకాలుస్తూ ఇంతలో సుశీలా శ్యామలరావులు క్రొత్త బట్టలు కట్టుకొని వచ్చారు.

"కాళ్ళు చాపు నాన్నా . దణ్ణం పెడతాం" అంది సుశీల

"ఎందుకు తల్లీ" అంటూనే కాళ్ళు జాపాడు సీతాపతి సుశీలా శ్యామలరావులు ఒంగి ఆయన పాదాలకు నమస్కరించి లేచారు. తల్లి పిలవడంతో సుశీల గదిలోంచి వెళ్ళింది ఆమెతోపాటే శ్యామలరావు గదిగుమ్మంవరకూ వెళ్లాడు సీతాపతి దృష్టి అప్రయత్నంగా ఒంకికి తగిలించివున్న కోటు మీదా, క్రిందపడివున్న చెప్పులమీదా పడింది మాసికలు వేసిన కోటూ, శిథిలమైన చెప్పులూ తనను వెక్కిరిస్తున్నాట్టుగా వున్నాయి. "మామగారూ" అంటూ, శ్యామలరావు గది గుమ్మందగ్గిరనుంచి వచ్చి పిలిచేప్పటికి సీతాపతి ఉలిక్కిపడి "ఏమిటి నాయనా?" అన్నాడు

"నాన్నగారు మీకు నూరు రూపాయలు ఇమ్మన్నారు బట్టలకింద మమ్మల్ని తీసుకురావడానికి మీరూ అత్తగారూ వస్తారేమో అక్కడే బట్టలు పెడదామనుకున్నారు మీరు రాకపోవడంవల్ల డబ్బు పంపించారు."

సీతాపతి ఆశ్చర్యపోయాడు. తను ఎరుగున్నంత వరకూ అటువంటి ఆచారమేమీ లేదని ఆయనకు తెలుసు, 'ఆవిషయం సుశీలకు తెలిసివున్నట్లయితే మాట వరుసకైనా మా మామగారు ఇలా డబ్బు పంపించారని చెప్పేదే . ఒకవేళ శ్యామలరావే తన పరిస్థితి అర్థంచేసుకొని ఇస్తున్నాడేమో ఏమైనప్పటికీ తాను తీసుకోవడం భావ్యంకాదు" అనుకుంటూ సీతాపతి "ఎందుకు బాబూ అనవసరంగా?" అన్నాడు

"అనవసరమేంకాదు తీసుకోండి మీరు వేరువిధంగా అనుకోవద్దు ఊఁ తీసుకోండి మళ్లీ సుశీల వస్తుంది" అంటూ శ్యామలరావు నూరురూపాయలనోటు సీతాపతికి అందించబోయాడు

సీతాపతికి ఏమిచేయాలో తోచలేదు మనసు రెపరెప కొట్టుకున్నట్లయింది ఒణుకుతున్న చేతిని జాపాడు తన దగ్గిరనుంచి డబ్బు తీసుకుంటానికి మామగారు పడుతున్న అవస్థను చూసి శ్యామలరావు జాలిపడ్డాడు మానసికంగా తాను ఆయనకు కష్టం కలిగించానేమోనని కూడా అనుకున్నాడు ఇంతలో "అక్కయ్య పిలుస్తున్నదిబావా" అంటూ సుశీల చెల్లెలు వచ్చింది శ్యామలరావు మరవలితో గదిలోంచి వెళ్ళిపోయాడు సీతాపతి నూరురూపాయల నోటును చేతిలో పుచ్చుకొని దానివంక చూస్తూ అలాగే ఒక అరనిముషం నిలబడిపోయాడు "తీసుకోకుండా ఉండవలసింది పోనీ తిరిగి ఇచ్చివేస్తే అతనేమనుకుంటాడో! కష్టసుఖాలు తెలుసుకున్న అల్లుడు దొరకడం తన అదృష్టమే" అనుకున్నాడు సీతాపతి అతనికళ్ళు చెమ్మగిల్లాయి. "మీరుకూడా లేచిరండి ఫలహారానికి" అని వంటింటి నుంచి భార్య పిలుపు వినవచ్చింది నోటు జేబులో పెట్టుకొని నీరసంగా అడుగులు వేస్తూ గదిలోంచి వంటింట్లోకి వెళ్లాడు సీతాపతి

దళవాయి రామప్పయ్య

శ్రీ చల్లా రాధాకృష్ణశర్మ

ఒకఁ పుట్టు తరణి డిగ్గిన
నొకఁ పుట్టు శశాంకుఁ డెక్కుఁ; నుర్వీస్థలిలో
నొక రాజు సన్నగిల్లిన
నొక రా జంతంతకును మహోన్నతి గనఁడే!

అని వేమకూర వేంకటకవి పలికినట్లుగా ఒక రాజు సన్నగిల్లిన మరొక రాజు మహోన్నతి గన్నట్టు తెలుపు ఈ పద్యమును చదివినప్పుడెల్ల విజయనగరసామ్రాజ్య చరిత్ర స్ఫురణకు వచ్చుచుండును.

ఆంధ్రభోజ అని అఖండకీర్తి సముపార్జించిన శ్రీకృష్ణదేవరాయలవారి నిర్యాణానంతరము, విజయనగరము తన కోటను కోల్పోవ నారంభించినది. దురదృష్టవశాత్తు విజయనగర రాజకుటుంబమున ఏర్పడిన కలహములను పురస్కరించుకొని సామ్రాట్టులకు సామంతులుగానో లేక ప్రతినిధులుగానో వ్యవహరించుచుండిన పరిపాలనాధికారులు తమ తమ రాజ్యములను సుస్థిరము చేసికొనుచు స్వాతంత్ర్యము ప్రకటింప సన్నద్ధులయిరి. లాభ సుమాత్రము లభ్యము కాలేదు కాని, విజయనగరాధీశ్వరుల పతనము చేరి శత్రువర్గముతో పోరాడిన స్వామిభక్తులును లేక పోలేదు.

విజయనగర సామ్రాట్టుల నెదిరించి స్వాతంత్ర్యము ప్రకటించినవారిలో పేర్కొనదగినవారు మధురను క్రీ. శ. 1623 నుండి 59 వరకు పరిపాలించిన తిరుమలకొరి నాయకుడు. ఇతడు రాజనీతిజ్ఞుడనియు, కళారాధకుడనియు జగత్ప్రసిద్ధి పొందెను. తొలుత తంబాకరండ వాహకుడుగ కృష్ణదేవరాయలవారి కొలువుకూటములో చేరి పిమ్మట మధురలో నాయకరాజ్య స్థాపనాచార్యుడుగా విశేషఖ్యాతి వాసికెక్కిన కోట్యము విశ్వనాథనాయకుని వంశమునకు చెందిన ముత్తుకృష్ణప్ప నాయకుని రెండవ కుమారుడు తిరుమలకొరి నాయకుడు. ఇతడు క్రీ. శ. 1584 లో జన్మించి, 39 వ ఏట సింహాసనము నలంకరించి 36 సంవత్సరముల రాజ్యపాలనము చేసి చిర యశస్సు గడించెను. ఇతని మరణమును గూర్చి ఎన్నియో కథలు కలవు. వానియందలి సత్యాసత్యములు తెలియవు గాని కళాపోషకుడు గాను, యుద్ధవీరుడు గాను తిరుమలకొరి నాయకుడు చరిత్ర పుటలలో ప్రఖ్యాతుడై వెలుగొందుచున్నాడు.

తిరుమల కొరినాయకుడు కేవలము రాజనీతిజ్ఞుడును, కళారాధకుడు కేగాక, యుద్ధవీరుడును. ఇతని భుజబలమును గుర్తింపని యుద్ధ... గూడగలరు. ఇతడు మైసూరివారితోను, రామనాథపురము నేలు సేతుపతితోను సమరములు సాగించి విజయలక్ష్మిని వరించెను. ఈ విజయముల ఫలితముగా తిరుమలనాయకుని పరిపాలనాధికారము విస్తృతమయినది. వీని కన్నిటికి కారణము, తిరుమల కొరినాయకుని దళవాయి (సైన్యాధిపతి) యగు రామప్పయ్య సహకార సామర్థ్యములని సుడువ దగును.

రామప్పయ్య తిరుమలనాయకుని కొలువున దళవాయి ప్రధానికమును నిర్వహించుచుండెను. అనగా, సైన్యాధ్యక్షుడుగాను, ప్రధానమంత్రిగాను నుండెనన్నమాట. ఇట్టి బాధ్యతాయుతమగు రెండు పదవులను ప్రతిభావంతముగ నిర్వహించిన రామప్పయ్య బుద్ధిబలమునందే కాక బాహుబలమునందును అందెవేసిన చేయి యని వ్యక్తమగుచున్నది. ఇతడు మైసూరువారితో జరిగిన యుద్ధమునందు పాల్గొని మైసూరు దళవాయి యగు హంపరాజును జయించి, తిరుమలకొరి నాయకుని యాదరాభిమానములకు పాత్రుడయ్యెను. రామప్పయ్యకు తోడుగా మైసూరు యుద్ధములో దిండుకల్లు పాళెగారగు రంగన్న నాయకుడు కూడ విశేషముగ సాహాయ్యము చేసినట్లు చరిత్ర సాక్ష్య మొసగుచున్నది. యుద్ధానంతరము — ఈ వీరద్వయమును తిరుమలుడు సన్మానించెనట! పిమ్మట రామనాథపురము నేలు మరవ వంశజుడగు రెండవ ఒడైక దేవ సేతుపతితో జరిగిన సంగ్రామములో గూడ దళవాయి రామప్పయ్య పాల్గొని విజయము సంపాదించెను. ఇటుల రామప్పయ్య జైత్రయాత్రల వలనను తిరుమలకొరినాయకుని కీర్తి చేదోడువాదోడుగ నాయకునకు చేసి తగిన మంత్రి అని పించుకొనెను.

దళవాయి రామప్పయ్య తెలుగు బ్రాహ్మణుడు; మధురకు ఏడుమైళ్ళ దూరమునున్న ...

మంగలం' అను గ్రామములో జన్మించెను. నేటికిని ఆ గ్రామమునం దతడు నిర్మించిన శివాలయములో అతని విగ్రహము గలదట. ఇతని కిద్దరు సోదరులు వైద్యనాథయ్య, కృష్ణప్పయ్య అనువారు. వీరిలో వైద్యనాథయ్య అగ్రజుడు ఇతడనిన రామప్పయ్యకు అంతులేని అభిమానము ఇతని ఆశీస్సులను గ్రహించిన పిమ్మటనే రామప్పయ్య రణరంగమునకు వెళ్లెడి వాడు రామప్పయ్య జామాతలగు శివరామయ్య, కొండప్పయ్యలుకూడ ఘటికులని విశదమగుచున్నది సేతుపతితో జరిగిన యుద్ధములో శివరామయ్యకూడ పాల్గొని విఖ్యాతి నార్జించెను

రామప్పయ్య జీవితచరిత్రను, అతని దైత్ర యాత్రా విశేషములను తెలిసికొనుటకు చారిత్రకాధారములు కొన్ని కలవు కాని ఆశ్చర్య మేమనగా, రామప్పయ్య తెలుగుబిడ్డ యైనప్పటికిని నితని గూర్చి ప్రత్యేక పుస్తకములు తెలుగులో లేకపోవుటయే నాకు తెలిసినంతవరకు మదరాసు ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తకాలలోనున్న 'రామనాథపురంవారి వంశావళి'లో రామప్పయ్యను గూర్చిన ప్రసక్తి— అనగా అతడు సేతుపతితో గావించిన యుద్ధమునకు సంబంధించిన విశేషాదికము—కలదు కాని తమిళ మున నితనిని గురించి 'ఇ రామయ్యన్ అమ్మానై' అను ప్రత్యేక పుస్తకమేగాక 'తిరుచ్చెంగోట్టు తిరుప్పణిమాలై'లో గూడ వివరములు కొన్ని కలవు తంజావూరు పుస్తకాలలో, 'ఇరామప్పయ్యన్ అమ్మానై' అను తాళదళ గ్రంథమును, మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకాలలో 'ఇ రామయ్యన్ అమ్మానై' అను పుస్తకమును రామప్పయ్య గుణగణము లను చిత్రించుచున్నవి ఈ రెండు పుస్తకములను ఒకచోట చేర్చి 'ఇ రామయ్యన్ అమ్మానై' అను పేరితో తంజావూరు సరస్వతీ మహల్ ప్రచురణగా మదరాసు ప్రభుత్వమువారు 1950 సంవత్సర ప్రకటించియున్నారు ఇందులకు ప్రభుత్వమువారు చిరస్మరణీయులు.

'అమ్మానై' అనునది దేశీకవిత్వశాఖకు చెందిన మధురరచనము. కాటమరాజుకథ, బొబ్బిలికథ, లక్ష్మమ్మకథ—మొదలగు గ్రంథములవలె ఈ అమ్మానై ద్విపదాఛందములోనే వ్రాయబడియుండును. [1]అచ్చన గాయలాడు సందర్భమున అమ్మానై పాడుచు ఆటాడుట తమిళ మెలతలకు పరిపాటి కనుక తమిళ నాడులో—ముఖ్యముగా పల్లెపట్టులందు—యీ రామప్పయ్య గాధకు విశేషప్రచారము కలదనుట అత్యుక్తికాదు తమిళుల నోళ్ళలో పడిన రామప్పయ్యకు వింతవింత పేర్లు కలిగినవి ఇరామయ్యర్, ఇరామయ్యన్, ఇరామప్పయ్యన్—అని నేటికిని వ్యవహరించుట ముదావహము తెలుగువాడగు రామప్పయ్య గాధను సజీవముగ నుంచినందులకు తమిళులకు కృతజ్ఞత తెలుపుటతో పాటు తమిళవాఙ్మయమున గల మంచినిగూడ గ్రహించి జీర్ణించుకొనుట తెలుగుల కర్తవ్యము!

ఇరామయ్యన్ అమ్మానై సాహిత్యదృష్ట్యా గణనీయము గాకపోయినను, చారిత్రకముగా వెలలేని రత్నమని నుడువుట లెస్స రామప్పయ్య జీవితమునకు సంబంధించిన వివరములు, తిరుమల నాయకుని గుణగణములు, సేతుపతితో జరిగిన యుద్ధములో రామప్పయ్యకు సహాయముగావచ్చి పోరాడిన డెబ్బది రెండు పాళెగార్లు, ఆనాటి సాంఘిక, రాజకీయాది విషయములు, సేతుపతుల వృత్తాంతము, జడైక దేవ సేతుపతియొక్క ధైర్యసాహసములు—మున్నగు ముఖ్యాంశము లెన్నో యీ చారిత్రక గ్రంథమున వివరింపబడియుండుట గమనార్హము దళవాయి రామప్పయ్యతో పోరాడిన రెండవ జడైకదేవ సేతుపతి కూడ పేర్వడసిన యుద్ధవీరుడనుటలో సందేహము లేదు ఇతడు కుట్టాన్ సేతుపతికి మొదటి కుమారుడు కుట్టాన్ సేతుపతి మరణానంతరము, అనగా 1635 సంవత్సరమున జడైకదేవుడు సింహాసనమునకు వచ్చెను ఇతనికి దళవాయి సేతుపతి యను బిరుదము గూడ గలదు రామప్పయ్య, సేతుపతులకు జరిగిన యుద్ధమును వర్ణించు గ్రంథము రామప్పయ్యన్ అమ్మానై

ఈ గ్రంథమునుండి రామప్పయ్యను గురించి మనకు తెలియవచ్చు కొన్ని ముఖ్యాంశములు 'ఇతడు మహా సాహిత్యాభిమాని. సాహిత్యవిదుడు, తిరుమల నాయని వారికి కుడి భుజము. ఇతని ఆంధ్రాభిమానము నిరుప మానము అమ్మానైలో పలుచోట్ల 'నేను తెలుగు వాడను. జడైకదేవుడు తెలుగువారిని నిరసన భావ ముతో జూచుచున్నాడు. కనుక అతనిని వధించిన గాని నాకు మనశ్శాంతి లభింపదు—' అని,

1 ఈ అచ్చనగాయలకు అచ్చన. గుండ్లు, అచ్చనలు, అచ్చనగండ్లు—మున్నగు ప్రఖ్యాతనామములు గలవని తెలియుచున్నది. పింగళి సూరనవంటి మహాకవి యీ ఆటకు చిరంజీవిత్వము కలిగించినాడు

దివసముల్ కొన్ని చదరంగమంత గడునర్తిన్ బొమ్మపెండ్లిండ్లు, గుజ్జనగూళ్ళు, గచ్చపగండ్లు, పింపిసులు, కుచ్చిళ్ళ్, గిరవనింజ, లోమనగుంటల్, కనుమూసిగంత, వలంగంబాలాట, లోనైన ఖేలనముల్ విరాంగ పోట్లతో వలరె బాలారత్న మెల్లప్పుడున్.

(కళాపూర్ణోదయము. 6 ఆ).

ప్పయ్య మరువుట యోగ్యతకమగును. పెద్దయైన అద
దయు యుద్ధముగా, అన్న యొక్క ధైర్యసాహసములకై
విశేష గౌరవము. దైవభక్తి కూడ విశేషముగా
నున్నట్లు తెలియుచున్నది కాని కొన్ని సందర్భ
ములయందు రామప్పయ్య కఠినాత్ముడుగా నున్నట్లు
కనబడుచున్నాడు దీనిని బలపరచునట్టి యొక కథ
'కొంగు మండలకతకం' అను తమిళ పుస్తకమున గలదు.

పన్నులుగా కప్పము చెల్లింపని హేతువుచే,
రామప్పయ్య కొందరు పాళెగార్లను కారాగృహమున
బంధించెనట. వారిలో ఆణూర్ 'సంబంద చర
క్కరై' అను పాళెగాడొకడు కలడు. అతడు తమిళ
భాషా పోషకుడుగా ప్రసిద్ధికెక్కెను. ఒకనాడొక
కవి బంధితుడై యున్న 'సంబంధ చరక్కరై'ను
సందర్శించి యతనిచే సన్మానితుడగుటకు యత్నిం
చెను. అప్పుడు తనయొద్ద ఏమియు లేకుండుటచేత
సంబంధ చరక్కరై తన భార్యను దర్శింపుమని కవిని
కోరెను. ఆమెతో కవి యీవిషయమును నుడివిన
వెంటనే, తన మంగళసూత్రమును కవికి సన్మానించె
నట. ఆ మహా యిల్లాలు! ఈ అద్భుతవిషయమును దళ
వాయి రామప్పయ్యకు తెలియజేసినవెంటనే పశ్చాత్
తప్తహృదయుడై దళవాయి సంబంధ చరక్కరై
సచ్చరిత్రమును కొనియాడుచు అతనిని బంధవిము
క్తునిగ జేసెను. ఇటులనే యుద్ధసమయములందు
రామప్పయ్య బంధితులను బాధించెనని అన్యత్ర
సూచింపబడుచున్నది

ఇక, రామప్పయ్య మరణమును గురించి విచా
రింతము. తిరుమలనాయని నాయకుని మరణమునకు
సంబంధించిన కథలవలెనే, రామప్పయ్య మరణమును
గూర్చికూడ కథలు పెక్కులున్నవి. సేతుపతితో
యుద్ధము కొనసాగించుటకుగాను రామప్పయ్య పాంబన్
కాలువపై ఆనకట్ట కట్టి, జడైకదేవునితో యుద్ధము
చేయుచు వీరస్వర్గము నలంకరించెనని కొందరు
చరిత్రకారులు విశ్వసించుచున్నారు. జడైకదేవుడు
గావించిన 'చేతబడి' ఫలితముగా రామప్పయ్య మర
ణించెనని కొందరు నుడువుదురు. విషప్రయోగము
వలన మరణించెనని మరికొందరి నమ్మకము. ఇటుల
రామప్పయ్య మరణమును గురించి భిన్నాభి
ప్రాయము లున్నను, ఇతడు క్రీ. శ. 1658 ప్రాంత
మున మరణించి యుండవచ్చునని నుడువవచ్చును. ఏల
యన, యుద్ధమున మరణించిన రామప్పయ్యకు పిమ్మట,
అతని అల్లుడగు శివరామయ్య తిరుమలనాయ
కునిచే దళవాయిగ నియమింపబడెను. శివరామయ్య
కును, సేతుపతికిని జరిగిన యుద్ధములో సేతుపతికి
పరాజయము కలిగినది కొన్నాళ్ళు జడైకదేవ—సేతు
పతి మధురలో కారాగృహమునందుండి, తిరు
మలనాయనివారి అనుగ్రహము వల్ల
సంపాదించుకొని మరల రామనాథపురమును
పరిపాలించి, 1646 సంవత్సరమున జడైకదేవ సేతు
పతి తన తమ్ముడగు 'తంబి'చే హత్యగావింపబడినట్లు
రామయ్యగారి అమ్మానై నుడువుచున్నది. కనుక, రణ
రంగమునందే రామప్పయ్య మరణించెనని నుడువుట
సమంజసముగ కన్పించుచున్నది.

పయి నుదాహరించిన విషయము లన్నియు
రామయ్యగారి అమ్మానైలో పేర్కొనబడినవి. ఒక్కొక
చోట రామప్పయ్య 'పులిరామయ్య' అనియు 'రాక్ష
సులను సంహరించిన రాము'వంటివాడనియు ప్రస్తు
తింపబడినాడు. రామప్పయ్య, సేతుపతులకు జరిగిన
యుద్ధము మనోజ్ఞముగ చిత్రింపబడినది. ఇటుల
రామయ్యగారి అమ్మానై రామప్పయ్య జీవితవిశేషములతో
గాక, ఆనాటి సాంఘికరాజకీయాది పరిస్థితులనుగూడ
కండ్లకు కట్టినట్లు తెలియజేయుచున్నది. కావున,
రామయ్యగారి అమ్మానై చారిత్రక దృష్ట్యా అమూల్య
మగు గ్రంథమనుట నిర్వివాదాంశము. ఈ గ్రంథ
మున నభివర్ణితమయిన రామప్పయ్య గాథ కూడ తల
వానికిని వంటిదని నుడువుట అత్యుక్తి కానేరదు.
ప్రతిభాశాలియైన దళవాయి రామప్పయ్య జీవిత
చరిత్రము తెలుగువారికి మాత్రమేగాక దాక్షిణాత్యుల
కెల్లరకు చిరస్మరణీయము!

విరహి

శ్రీ కోదూరి ఉమామహేశ్వరం

నామనమెల్ల నందనవనస్థిత కోమల పారిజాత మా
లామధురాత్మకంబయి నిరామయభావ నిలీన గోపికా
కామనమై కృశించెడినికంపిత ఖండిత నాయికా మృగా
క్షీహృదుశయ్యయై పరిమళించెడి గంధవు పచ్చిముద్దయై

వన్నని యేటివంకల పిసల్లు పిసల్లు తురాయిపూలు పూ
యన్నజరైన తెక్కతుదిజుంచుల సోలిన పాలపిట్ట శే
వన్నెలవైన నాయెడద భావుకతా మధురోహ లెన్ని యో
చిన్నెలు గ్రుమ్మరించుచును చేష్పడిపోయె రసాపకర్షముల్

సుమధుర సాంధ్యరాగముల శోభలు చిమ్మిన యాకసంబుపై
గుములుకవచ్చు రక్తిమను గూర్చి పసిండివలెన్ భ్రమించితిన్
విమలినమైన జీవితము వెక్కసమై తటిలీపు లారి మై
కము విడిపడ్డ నాకునయి క్రమ్ముకువచ్చె విషాద మేఘముల్.

సలలిత పుష్పకోమల వసంత సదృతుము యౌవనంబు , నా
వలపుల పంట యీవనెడి భావన చేయుచు నున్ననాకు ని
ర్మల మధురోహ సమ్మిళిత రాగవిపంచీమృదునాద సంస్వరం
బులు విన గోర్కెపుట్టెడినిపో - యెడశేక నహర్నిశంబులున్.

కమ్మని పండువెన్నెలలు గాయు దినమ్ములు పోయి కృష్ణప
క్షమ్మిక దాపురించునని సారెకు సారెకు నాయెడందలో
గ్రమ్మి విషాద మేఘపటలమ్ముల నిండిన చిమ్మచీకటిన్
వమ్మయినట్టి నాప్రణయవాంఛలకై తపియింతు నోసఖీ !!

మదరని ప్రేయసీ ప్రణయ ముగ్ధ మనోహర ప్రేమగాథ నా
మది వదలించుచున్నది సుమా వినుమా యనుమాన మేలనో
సుదవతి ! నాటి నీమధుర మంజుల ప్రేమరసార్ద్రమూర్తి యొ
ప్పిదమయి నేటికిన్ మధురవీక్షల గన్నుగృతార్థు జేసెడిన్

భావజుని చిత్తవృత్తి భావముల నెఱిగి
యుత్తమ గృహస్థ ధర్మంబు వృత్తమెఱిగి
మదన సామ్రాజ్య వైభవాస్పదుల మగుచు
నాకసంబున విహరింప నభిలషింతు.

తమస్సులో తపస్సులు

✱

శ్రీ మునిపల్లె రాజు

మా స్వగ్రామం అటు జిల్లా ముఖ్యపట్టణానికి యిటు తాలూకా ముఖ్యపట్టణానికి దగ్గర్లో, గ్రాండ్ ట్రంకురోడ్డు బస్సుమార్గంలో వుంటంలో మా గ్రామీణ నాగరికతలో చాలా పెద్ద మార్పు వచ్చింది క్రమ అనుకోకుండా మీరు మావూరికి ఒక్కసారి దయచేస్తే, యీ నాగరికతను బరోమీటర్ మీద కొలిచినట్లు కొలిచి చూడవచ్చుని మనవి చేస్తాను. ముచ్చుకు ఒకటి రెండు వుదాహరణ లిచ్చినా మీరు సహించగలరని నమ్మకొను. వెనక మా గ్రామానికి గ్రంథాలయోద్యమాధ్యక్షులు వచ్చి వుపన్యాసాలు దంచినప్పుడు వచ్చిన వుద్రేకంతో పదిమందిమీ కూడ బలుక్కొని ఏ స్థలంలో పెంకుటింటి గ్రంథాలయం స్థాపించాలనుకున్నామో, ఆ పవిత్ర స్థలంలో నేడు భూషయ్యగారి చిన్న కాఫీ హోటలు వెలిసింది. మా ప్రెసిడెంటుగారు (వీరికి సంకీర్ణంబరమా నచ్చు) సహకారసంఘం పేర్లు మోసు చేసి, వారి స్వంత చిత్రాలో జమకట్టిన పూర్వం, మేము కట్టించదలచుకొన్న దాబాయిల్లు గ్రామ సహకార సంఘస్థలంలో మొన్న మధ్యనే నేలా సినిమాహాలు వచ్చింది. ఇంకా కావలిస్తే, మా గ్రామంలోకూడా రోజాపు యాక్టైసైగా బీజాలు సిగరెట్లు పెట్టెలా, వారానికి దజనుకుపైగా కొత్త చిట్లపేక పెట్టెలూ కలిసిపోతూంటాయంటే నమ్మండి అంతేకాదు, గత చరిత్రలో మా వూళ్లోని రెండు పార్టీలవారు ఏ విషయంలోనూ ఏకీభవించి వున్నట్లు ఎవరైనా వృద్ధులకు కూడా జ్ఞాపకం లేదు. కాని మొన్న మధ్యనుండీ, అంటే గ్రంథాలయం కట్టవలసి వున్నాదులు పైకి లేవకుండా చేసేందుకు పెట్టిన అర్జీల్లోనూ, ప్రజల పేర్ల ధనాన్ని హోటలు పెట్టిలో కట్నంగా అడ్డం పెట్టుకొన్న ప్రెసిడెంటుగారి అరెస్టు తప్పించటంలోనూ, మా ప్రాథమిక పాఠశాల ప్రాథమికోన్నత పాఠశాలగా మారకుండా అడ్డపడా [illegible] కొన్న నాగ్రతలోనూ — తరతరాలనుండీ తన్నుకున్న ముఠా కక్షలు యిప్పుడే మాయమై పోయాయని నేను గర్వంగా చెప్పగలను.

ఇటువంటి మా స్వగ్రామాన్ని మీరు పల్లెటూరని గాని, బస్తీ అని గాని అనలేరు. ఈ బస్తీ, పల్లె రెండూ కాని మావూళ్లోగూడా ధర్మదేవత ఒక పాదంమీదయినా నడుస్తున్నదని నేను విన్నవిస్తే మీరు ఆశ్చర్యపోయేందుకు పనిలేదు! మా పదునెట్టి బజారు పురాతన నాగరికతకు శ్రీరామ మంటపం ఆట పట్టు.

ఇక్కడ మీకు ఒక చిన్న విషయం మనవిచేయాలి మీరు సంవత్సరంలో యెటువుంటెట్లా మారుతుంటారో, మా శ్రీరామ మంటపంమీద సీజన్లు గూడా అట్లా మారుతూవుంటాయి. మొన్ననే గడిచింది. వులీ పేక జూదం సీజను అంతకు ముందు సీజను చిట్లపేక సీజను ప్రస్తుతం జరుగుతోన్నది— పురాణ కాలక్షేప సీజను, వర్తమానమైన ఈ పురాణ కాలక్షేప సీజను పుణ్యమహాత్మ్యంతోనే మన కథగూడా ప్రారంభం అయింది ఈ సీజను ప్రారంభంలోనే మా ఆచార్యులవారు "ఒరే, మనవూళ్లో ధర్మం నాలుగు కాళ్ళమీద సంచరించటం లేదని ఎవర్రా అనేది?" అని నాబంటి సంస్కరణ వాదుల్ని సవాల్ చేసి, మందలిస్తూంటం కద్దు

* * * *

ఆరోజున శ్రీరామ మంటపం అరుగులమీద స్థల పురాణ కాలక్షేపం నిరాఘాటంగా సాగిపోతున్నది శీర్షులవారు మంచి పండితులే గాకుండా, కొంచెం సంగీత విద్యలోగూడా ప్రవేశం గలిగిన వారు కావటంలో వారి శిష్యవర్గంలో ఆ బాల గోపాలమూ వున్నారు.

శీర్షులవారి యెదురుగా మావిళ్ల భక్తి విశేషం వర్ణం అనీభరిపోతుంది. వారికి ఎదురుకోళ్లగా [illegible]

ముఖ్యమైన రైతువర్గం ఏర్పాటైవుంది వారికి పడి పక్కగా లేదా దిక్కు భక్తులూ, యీ మీరథ స్త్రీ శ్రేణికి పరగా, పైన చెప్పబడిన బాలబృందమూ, వున్నవి. అందరికన్నా పరక శ్రేణిలో, మట్టి రోడ్డుకు అందుబాటులో ఏర్పాటులో యీ బాల భక్తుల తమ వర్గ యోగక్షేమాల్ని ఎంతటి పురాణ శ్రవణకాలంలోనైనా ఏమరి పాటుగా విస్మరించే వాళ్లు కాదని మాకు గ్రహించవచ్చు

తీర్థులవారు చదువుతోన్న శ్లోకాన్ని సంపూర్తి చేసి, దాని అర్థ తాత్పర్యాలు పలకకుండానే ఆవులించి, తెరిచిన నోటిలోకి దగ్గరలోనే వేచి వున్న దోమలదండు ప్రవేశించకుండా చిటికవేసి, ఒక్క తాత్కాలిక క్షణం శిష్యకోటికంత తమ కరుణారస వీక్షణాలు ప్రసరింప జేశారు అప్పటికి ప్రథమ శ్రేణిలోని వికంతు కోటిలో—తిరుపతి కొండ స్థల మహాత్మ్యకథ ప్రతి నన్నగిల్లి కోడళ్ళ మంటపకతాన్ని వదిలించే వివిధోపాయాల అన్వేషణకు ప్రాధాన్యత హెచ్చింది. ఆ వర్గంలోనే అక్కడక్కడ చిలకరించినట్లుగా వున్న వలుసరైదుగురు కోడళ్ళలో కొత్తంగా వచ్చిన తెలుగుసినిమా చిత్రంలోని తారదొక్క వర్ణనలో అభిప్రాయ భేదాలు వచ్చినాయి. బసవయ్య చౌదరిగారూ, వారి చెట్టు కింది ప్లీడరు అన్నాయి నాయుడూ, బట్టలతో పాష్యల సీతారామయ్య—వారి తరువాతి కోర్టు లిటిగేషన్ గురించి మాస్టర్ ప్లాన్ వేస్తున్నారు. తీర్థులవారికి అపారమైన లోకానుభవముంది వారికి లౌక్యం వంశపారం పర్యపు సంపదగా వస్తోంది

వారు శిష్యకోటిలో అధిక సంఖ్యాకుల తత్తు జాభి రుచుల్ని గమనించినవారై, మరుక్షణమే, తొంటేమన్న వెండి పొడుంబుర్రను పదిమంది ముందూ ప్రదర్శించి, అందులోని "సమ్మోగానంద అభినర్ల మద్రాసు నస్యాన్ని" కొంచెం అసామాన్యమైన పెద్ద పట్టులో దట్టించి, తత్ఫలితంగా వచ్చిన బ్రహ్మానందంలో ఒకక్షణం లీనమై, తెలివి తెచ్చుకొని, స్థలపురాణ గ్రంథాన్ని మూసి, తమ శిష్య సంతానాన్ని లౌకిక సమ పార్థనలో ప్రవేశపెట్ట దలంచినవారై—

"విన్నారా! కాంతమ్మగారూ! కోమటి సురవయ్యకు బజారుగా వుందట" అన్నారు. (అరోజా భిక్ష, ప్రసాదం వంతు కాంతమ్మగారిది)

సురవయ్య పేరు వినగానే పెంపకాళ్ళ పెత్తనాలో "బెల్లం" "బెల్లం" అని అస్పష్టపు మనసులు వినిపించినై చాపలున్నవాళ్లలో వున్న సురవయ్యకూ బెల్లానికి అవినాభావ సంబంధం వున్నా ఈ గుసగుసలు తీర్థుల వారికేమీ నచ్చలేదు.

"గతం గతః అన్నాడు గదండీ శాస్త్రకారుడు? చనిపోయేవాడి సుగుణాలు మాత్రమే లోకం చెప్పుకోవాలనటం ధర్మమేగదా!" అని లౌక్యంగా వారు శిష్యకోటిని మందలించారు తీర్థులవారి మనస్సులోవున్న విషయం పెద్ద రహస్యమేమీ గాదు మా గ్రామంలో శ్రేష్ఠమైన బెల్లం పుట్లకు పుట్లు పండుతుంది కాని నిరుటి సంవత్సరం మూడునెలల పాటు, కలుకంటే ఏమిటో ఎరగని మావూరికి గూడా బెల్లం క్షామం వచ్చింది చివరకు పెద్ద మ్యాలు మాష్టరుగారు గూడా తులం బెల్లంకోసం గడప గడపా తరగకలసి వచ్చింది "సురవయ్య కొట్లల్లో మురిగిపోతున్నదని" కొందరూ, "వంకమసీడు చౌదరి, సురవయ్య కలిసి దొంగతనంగా అమ్ముతున్నారని" కొందరూ విసుక్కొన్నారు ఏమైతేనేం కరువు కరువుగానే వెళ్లిపోయింది

ఇంతలోనే సర్వాంతర్యామి అయిన వరసమ్మగారు "బరువేమిటి స్వామీ' పొద్దుకే కిందకెళ్లారుగా" అన్నది

"మహాండాలి కాదండీ—పుణ్యాత్ముడు ఏ జన్మలోనో యింత చేసుకు పుట్టాడు శివాలయానికి ధ్వజస్తంభం దానం చేయించాడు కదండీ" అని తీర్థుల వారు మరోసారి ఆవులించారు

ఈ సందర్భంలో తీర్థులవారు ఒక విషయం మరిచిపోయారు సురవయ్య వేయించిన ధ్వజస్తంభం కలప చాలా పాతదనీ, గాలికి నిలవదనీ ఓంకారం వాస్తు శాస్త్రజ్ఞుడు చెప్పినట్లే, అది మొన్నటి రాత్రి కంలో విరిగి కూలిపోయింది. ఈ మాటలు అప్పటి దాకా వింటూ కెళ్లంకొట్టిన రాయికలె కూర్చున్న సురవయ్యగారి జ్ఞాతి కామయ్య సంతోషం లోపల దాచుకొని "పొద్దు తిరక్కముందే ప్రాణం పోయిందం దండీ" అని చల్లగా జారవిడిచాడు.

సభికులందరూ "నారాయణ" "నారాయణ" అని సత్యం పొరపాటుకి పశ్చాత్తాపరణ చేశారు.

ఇక సంకీర్తనలంటే ఉన్మత్తమైనదా, పుణ్యం చేసుకొన్న వాళ్ళను పరలోకంలో దారికే పరిష్టు మీద నడిచింది. చాలామంది సభికులు ప్రశ్నలడుగు తున్నప్పటికీ శిష్యులవారి సమాధానాలన్నీ వారి ప్రధాన శిష్యకోటి ఉద్దేశించే చెప్పబడుతున్నవి

ఇంతలో కే బజారులో మేళం వినవచ్చింది. అది రామరాజు రామమంటపం సమీపంలోనే విన వచ్చి, మంటపాన్ని గూడా దాటిపోతున్నది. పుణ్యం చేసుకొని చచ్చిపోయిన సురవయ్యగారి శవాన్ని ఆయన పెద్దకొడుకులు, పాడె బాలుగు కొమ్ములు పట్టుకొని శోకం మేళం వెనకనే నడుస్తున్నారు ఆ వెనక సురవయ్యగారి చావమరిది పుల్లయ్యశెట్టి నడుస్తున్నాడు పుల్లయ్యశెట్టి చేతిలో ఒక పూలపళ్లెం వున్నది ఆ పళ్లెంలోని పూలలో కాసులూ, పైసలూ కలిపివుంచి పరలోకయాత్ర కేగిన ముసలాయన రహదారిలో వైతరణీ నదిలాంటి అడ్డంకులు రాకుండా, ఆయన వ్యాపారంలో భాగం పంచుకొన్న పుల్లయ్యశెట్టి పూలతోపాటు కాసూ, పైసలూ దానం చేస్తున్నాడు శవంమీది పసుపువ్వే మీదపడి పైసలు కింపడ దొర్లిపడుతుంటే ఆ తర్వాత సురవయ్య మనుమలూ, బంధువులూ నడుస్తున్నారు చావు ఊరేగింపు అది

వెల్లంతో అత్యంత అవినాభావ సంబంధమున్న సురవయ్యగారి నాతిక దేహపు అంతిమయాత్రను, శ్రీరామ మంటపంమీది సభికులందరూ మెడలు తిప్పి చూచేరు కొందరు "ప్చ్ ప్చ్ ప్చ్ పాపం" అని తమ సానుభూతిని తెలుపుకొంటున్నారు. ముసలమ్మలకు కొందరికి తమ సొంత కోరుల్ని సురవయ్య గతితో పోల్చుకొనగానే కళ్ళనీళ్లు వచ్చి, కొత్తదిగులులో యింటివారి కనిపించింది ఇన్నాళ్లూ సురవయ్య పోయే దాక మాసుదయ్య తన పీడా వదిలిందని మొదట్లో అనుకొని వెంటనే పాపభీతితో నరకలోకంలోని కాసుకూన్న మాసు పాత రచ్చ్యలకి వచ్చి, రెండు చెంపలూ ఎవరూ చూడకుండా వాయించుకొని, తీర్థంబాపు మాచేటట్లుగా విచారపూరితమైన ముఖం పెట్టారు. దొంగపాపాత్ముల కీకారామయ్యకు తన యీమధ్యనే మరణమయ్యమంకి తీసుకొన్న చేపట్టిన దంగతి, చచ్చిపోతూ ఫలృపోయూ తన

మా లో పురాణాలింత లేదుగదా అని భయపడు తున్నారు.

కాని ఇనవయ్య చాదరికి స్మశానవైరాగ్యం అంకురించి "స్వామీ, యీదేహం గతేమిగాను ?" అని అర్థం లేకుండా ప్రశ్నించాడు.

"దేహం మట్టిలోమట్టి, పంచభూతాల్లో పంచ భూతాలు ఇక ఆత్మ ఎగిరిపోయి అనంతాత్మలో కలిస్తే యీ దేహాల లెక్కేమిటి, చాదరిగారూ ?"

కేవలం స్వలాభం మాత్రమే ఆలోచించి, యీ విహిక, ఆముష్మిక వేదాంతమూ, స్మశాన వైరాగ్యమూ యీ మహాత్మ్యంగూడా పట్టించుకోని పిల్ల లందరూ, శ్రీరామ మంటపాన్ని వదిలి సురవయ్య అంతిమ యాత్రకు ప్రేక్షకులుగా చేరారు అందులో పన్నెండేళ్ళ బక్క యాదవులు ఒకడు. ఆస్థిలేని రామదాసు కొడుకు, బక్కయాదవులు

యాదవులు కళ్ళనిండా పుల్లయ్యశెట్టిమీదనే వున్నై మంత కళ్ళాయాన్ని పిసికినట్లు పుల్లయ్యశెట్టి పూలను పిసకటం, శవగల్లో సులకరాళ్లు కలిపినట్లు ఆ పూలలో పైసలు కలపటం—యాదవులు ఆశ్చర్యంతో గమనించాడు సురవయ్య శవం వెనక యిప్పుడు దాదాపు వందమంది దాకా నడుస్తున్నారు బంధువులే గాకుండా, చచ్చిపోయిన వీడికి బాకీవున్న సన్నకారు జనమంతా, సురవయ్య వారసులు గంద్ర గత్తెర్లు లేకుండా, నిశ్శబ్దంగా, గుంపులు గుంపులుగా నడుస్తున్నారు.

యాదవులు పెద్దరిగిన తర్వాత యిట్లాంటి ఉత్సవం చూసటానికిదే ప్రథమం బజార్లో యీ ఊరేగింపు ఉత్తరాది ప్రయాణం చేస్తూండగా, యిళ్ల ల్లోని ఆడవాళ్ళందరూ ఎవరిపనుల వాళ్లు వదిలిపెట్టి వీధి గుమ్మాల్లోకి వచ్చి శవాన్ని వింతగా, కళ్లు మిటకరించకుండా చూస్తుండటం గూడా—యాదవులి మనస్సులోని 'ఆ' ను రేకెత్తించింది చేతులో కొడుకొండ తిరకాంతో యీ ఉత్సవాన్ని పోల్చు కొంటూ, తక్కిన పిల్లల్తో పైసలకోసం పోటీలు పడ్డా యాదవులు, తనకు ఎన్నడూ కాలుగు గింజల కవగల గూడా కొదపుపెట్టని, సురవయ్య ప్రాణం లేని దేహాన్ని వెనక పోసాగాడు.

బక్క యాదవులు తక్కిన పిల్లల్తో పోల్చిచూస్తే పొట్టివాడి సింగ్రడి. పుల్లయ్యగారి మురుగుల మేయ్యి బలుపుగా, రామగారి పుణ్యంకోసం పైకి లేచి గానే, ఒక్క దూకులో ముందుకుపోయి, గద్ద కళ్ళతో పూల నుండి పైసల్ని గుర్తుపట్టి, ఏరుకొని బొడ్డుదగ్గర చిన్న సంచిలో దాచుకొని, తక్కిన కుఱ్ఱవాళ్ల తెలివికి అందకుండా పోట్లాడుతూ, యాదవుల ముల్లిగాడికి మాటకు మాటచెబుతూ, ఎతికలసింగడిని సాచేతి పగుసు ఎముకల్తో పొడుస్తూ, జబర్దస్తీగా, ముందు ఆలోచన చేస్తూ నడిచాడు. బక్క యాదవుల వైపు మ్యాంతో ఆరోజున బక్క యాదవుల ముల్లిగాడికి తప్పితే, యింకో పిల్లవాడికి కూడా దమ్మిడీ దొరక లేదు వాళ్ళందరూ ఏడుపు ముఖాల్తోనే యాద వుల్ని దబాయించారు లాభంలేక పోయింది ప్రతిమి లాడారు ఫలితం కలగలేదు చివరకు యాదవుల బలహీనపు పాయింటు—దయ్యాల భయం సృష్టిం చారు యాదవులు బొడ్లోనుంచి పైసా పైకి రాలేదు యాదవులు ఇప్పుడు బొంబాయిలో డబ్బు సంపాదించి సినిమాలు తీయించే గుజరాతీ సేఠ్, బీద కధకుణ్ణి తరిమి తరిమి టప్పాను కొట్టే—ముఖవైఖరి పెట్టి అందర్నీ, గదమాయించాడు ఆ గ్రామంనుంచి క్షణంలో తప్పించుకొని, గమళ్ళ రామక్క యింటి ముందు పొద్దుట్నించీ యీగలు ముసురుతున్న జంతి కలూ, నిన్నటి బద్ది పకోడీలు, మురుకులు జిలే బీ కొనుక్కుతిన్నాడు అందులోకూడా తోటివాళ్ళకు భాగం పెట్టలేదు

యాదవుల కడుపులో "టిఫిన్" సగం జీర్ణమై పోయినా గ్రామంగుడ అతన్ని వదిలి పెట్టలేదు

"అరే వస్తావురా !" అని కొవుల పిల్లాడు సిద కన్నయ్యకోసం వెళ్ళగొట్టాడు

"ఆ పైవలవాడ దెయ్యంవుందిరో" అని సింగడు భయంకరంగా చెప్పాడు.

దంకాయల మాణిక్యం కొడుకు యల్లమంద యింకో మెట్టు ముందుకుపోయి "వచ్చేనోడివాడి పైసల్లోదింటే దెయ్యం కాస్తేగందరా! కూడు కృవారు బక్క పిలువుగాడు ఇచ్చింది తెలుసురా ! అదువ్క దానంలో పైసలు దొరికితే చాంబయ్యకొట్లో సిగ్గిల్లుతింటే గాదంటరా ! నాకు చెప్పాలే, మస్త్యగూడా తొమ్మిదోనాటికి ఇదేంగిమటాపుకే."

ఇంతలేదు యాదవులు. వంతలేదు యాదవులు. ఒక్క క్షణంవుండి ఒళ్లంతా చూసుకొని, మూర్తికి ధర్మకర్త అండగానే పాడుబడ్డ "దివాలయం" మొగదలతోల్లి, విఘ్నేశ్వరుని పాదాలముందు కూర్చు న్నాడు చీకట్లో.

వినాయకి యాదవుల ఏదో భయంతోనే బక్క డకు వచ్చాడు వాడి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని, శాంతిని కోరియా ఏకాంత ప్రదేశానికి తీసుకువచ్చింది. వాడికి చీకట్లో దంకాయల మాణిక్యం కొడుకు మాటలే తిరిగి తిరిగి స్మృతికి రాసాగినై నిజమేనా! అనుకొన్నాడు బక్క పిలువుగాడు చచ్చింది అందుకేనా! యల్లమందగాడు గప్పాలు కొట్టేవాడు కాదే! ధా! యాదవుకు ఒక్క జంతికస్తే ఏంలో యేది! నిజమా! బకాయింపా!

యాదవులు చీకట్లో చీకటైపోయాడు వాడికి కళ్ళవెంట నీళ్లు వచ్చినై తల తిరిగిపోయింది భయం లేని పెద్దగా అరుద్దామనుకొన్నాడు ఎదురుగా వున్న నంది విగ్రహం కదిలినట్లయింది కాని గొంతు పెగలలేదు కాళ్లు చేతులు చచ్చుబడి దేహం కదల లేదు వాడి వ్యక్తమనస్సుకు శరీరంమీద అధికారం తగ్గిపోయి అవ్యక్తమనస్సుకు పూర్తి కంట్రోలు వచ్చేసింది. ఇంతలోనే నిద్ర పోలుతూ కూలుతూ వచ్చింది మనస్సూ, దేహమూ అలిసిపోయి, ప్రమథ గణ నాయకుడైన విఘ్నేశ్వరుడి పాదాలముందు సుషుప్తావస్థలో యాదవులు పడిపోయాడు నిద్రలో వాడికి కలవచ్చింది అది ఆలోచనల కల

•

"చావటమంటే ఎంతదయ్యా! తనుగూడా చస్తేనో! నాయనట్లా సురబయ్య తాతమరిది పుల్ల య్యగారిలాగా పూలూ, పైసలా తనమీద వల్లు తుంటే! దుల్లో జనమంతా తన లావుకొని తన వెంటనే అట్లా వస్తారు కాబోలు! యా "పేదగాని రొంతవాగన్నలు"—చింగన్న, ముల్లిగాడూ, యల్లమందాయ్—అంతా రావాల్సిందేనా? ఎవడి కోసం!!"

•

ఆలోచనల కల నిజమైన కలగానే సాగింది. తెల్లారి బక్క పిలువుగాడు కళ్ళుతెరిచాడు. వాడికి [illegible]

"ఏరా - పిలుపుగా ! నువ్వు వచ్చిపోయా కంట నిజమేనా ?" అని తను అడిగాడు

వాడు నవ్వి—"అవును—అబద్ధమేముంది ! నేను గనబట్లా !" అన్నాడు.

"అరేయ్, ఎందుకు జబ్బాపురా !"

"వచ్చినోళ్ళమీద పైడలేయమంటే !"

ఈమాటతో యాదవులికి జాగ్రద వస్థవచ్చింది. మళ్ళి దెయ్యాలలోకంనుండి భూమ్మీదకు దూకినట్లయింది. భయంతో అర్థంలేని అరుపులు అరవసాగాడు. ఈ భయంకర శబ్దానికి గుళ్ళో ధర్మకర్తల ఏకొంట్లయిన గబ్బిలాలు లేచి చెదిరి అటూ యిటూ ఎగరసాగినాయ్ యాదవులు వినాయకుణ్ణి కావిలించుకొన్నాడు కాని గబ్బిలాలు తలమీదనే రెపరెప కొట్టుకొంటున్నాయ్ శిథిల దేవాలయపు మొండి గోడలు చీకట్లో ఆకాశం మొత్తగా పెరిగి పోతున్నట్లు యాదవులికి కనిపించింది గుడిపచక చింత చెట్లమీదనుండిగూడా ఏవో శబ్దాలు వినిపించినై నిజాని కది వానశబ్దం

వినాయకుడి రక్షణ వదిలి యాదవులు బయటకు పరుగు లంకించుకున్నాడు ప్రాణభయంతో "అమ్మో, ఓరిబాబో ! నాయినో ! బాబో !" అని అరుచుకుంటూ బయట ఎదురుదెబ్బ తగిలి బొక్క బోర్లా పడి లేవబోతూండగా, తండ్రి వానలో గొంగళి కప్పుకొని తనను వెతుక్కుంటూ వచ్చాడు

రామదాసు చక్కయాదవుల్ని పట్టుకొని—

"ఏరా ! ఒళ్లు కాగిపోతున్నది జ్వరం వచ్చిందా ?" అని అడిగాడు

* * * *

యాదవులు జ్వరం మరునాడుగూడా తగ్గలేదు రామదాసు మంగలి వైద్యుణ్ణి పసరు అడిగేందుకు వెళ్లాడు యాదవులికి రాత్రి అనుభవం కలో నిజమో అర్థం కాలేదు. అర్థంకాక—"అమ్మా, ముక్కు పిలుపుగాణ్ణి చూశావే ?" అన్నాడు తల్లితో

అచ్చమ్మ కొంచెం ఆశ్చర్యంగా కొడుకుకేసి చూసి—"నీకేమి రా పిచ్చి ? పిలుపుగాడు ఇచ్చి [illegible]" అని సమాధానం యిచ్చింది.

"కాదే ! నిజమే !" అని యాదవులు [illegible] గాని [illegible] మాట్లాడలేదు ఆ మగతలో మళ్లీ ముక్కు పిలుపుగాడు కనిపించాడు.

ఆ మత్తు మత్తు రాత్రికిగాని తెలియలేదు యాదవులికి జ్వరం పెరిగిపోతున్నది. వాడి ఒంటి మీద ఏ ఇద్దా నిలవటంలేదు. ఈ ఒక్కరోజు జ్వరానికే చిక్కి శల్యమైపోయాడు రామదాసు ఒకటికి రెండుసార్లు మంగలి వైద్యుడిచుట్టూ తిరిగాడు తండ్రి జాల యిస్తూండగా యాదవులు జాలిగా చూశాడు

"ఈత గొట్టావా కూర్చు కొలతలా ?" అని రామదాసు అడిగాడు

"లే దే ! ఉ హూ !"

"మరి జ్వరం దేనికిరా ?"

యాదవులు సమాధానం చెప్పక, కళ్లు మూసుకున్నాడు. కొంచెం సేపటికి కళ్లు తెరిచి—

"అ య్యా !" అని తండ్రిని పిలిచాడు.

"అయ్యా సచ్చినోళ్ళమీద పైసలేయమంటే తిరిగి బతికినోళ్లు వస్తారా ?"

"నువ్వేయమన్నావా ?"

"అవూ ! ముక్కు పిలుపుగాడు"

"పిలుపుగాడికి చన్నిపాత జొరంవచ్చి ఒచ్చింది"

యాదవులికి యీ సమాధానం ఏమీ నచ్చలేదు. నచ్చక తండ్రి బయటకు పోవటంమాని తల్లిని పిలిచి అదేప్రశ్న వేశాడు పిచ్చిఅచ్చమ్మ "నిజమే" అన్నది.

నాలుగురోజులు గడిచినా జ్వరం తగ్గుముఖం చూపలేదు. రోజురోజుకూ రోగి చిక్కిపోతూన్నాడు రామదాసు, కొడుకు పక్కమంచపు కోళ్ల గట్టున గూర్చొని కళ్ళనీళ్ళు పెట్టుకొన్నాడు. అది చూచి యాదవులు—"అ య్యా" అని పిలిచాడు. కాని ఏదో అవ్యక్తంగా, హస్తాల్లో గుర్తులు చూపాడు.

"అయ్యా. కో...ప. మా.. ?"

"ఉ. హూ" అని తలూపాడు రామదాసు ఏమీ అర్థంగాక.

"[illegible] ?"

"ఏమిటి ?"

"కోమటి గురవయ్యమీద పైడలు"

"అరి పిచ్చిదనకానా, ఏమయిందే ?"

"కా దు "

"మ రి "

"బుక్కా పిలుపుగాడు"

రోగి పెద్దగా అరిచాడు. మూలిగి మగతలో తిరిగి పడిపోయాడు

* * * *

ఎనిమిదిరోజుల జ్వరానికి అంతులేదు. ఎనిమిదోరోజున యాదవులు తన స్నేహితులు సింగణ్ని, మాణిక్యం కొడుకు యల్లమందను, యానాది ముల్లిగాడిని, కాపుల పిల్లాడు సీతన్నయ్యనూ పిలిపించుకొన్నాడు

"అ రే య్ యల్లమందా నువ్వే చెప్పింది నిజంరా !"

"ఏంది ???"

"బుక్కా పిలుపుగాడి మాట"

యల్లమంద నవ్వి "అబద్దం అబద్దం నిన్ను బయాలు పెట్టేందుకు చెప్పాన్రా "

యాదవులు జీవంలేని గొంతుతోనే, భారి అనుసుంచి మాట్లాడాడు

"నిజంరా ఆ డు. వాగ్గవబడిచెప్పిం డు "

పిల్లలందరూ దిగాలుపడి చూశారు. అందరికీ కళ్లనీళ్ళు వచ్చినై వంకాయల మాణిక్యంకొడుకు యల్లమంద పెద్దగా ఏడ్చాడు

మళ్ళీ యాదవులు మాట్లాడాడు.

"అ రే యాదో .. పొద్దురా .. నేను బుక్కా పిలుపుగాడిదగ్గిర కెళ్తాన్రా ! నా కాబుకు చెప్పి, నేను ఇచ్చినాక పైసలు ఇల్లిపిస్తాను. యల్లా ! నువ్వేయుకోక సింగడికియ్యి, సీతకుకయ్యకు ముల్లి . గాడికి కొరిదగంగా యియ్యరా "

యాదవులికి మళ్ళీ తెలివి అర్ధరాత్రికి వచ్చింది రాముదాసు కొడుకుమందం వదల్లేదు.

"అ య్యా నేను ఇక్తే . సురవయ్యకు ఇల్లి వట్లు పైసలు ఇల్లుకావు గా "

ఈమాట రాముదాసు బావురుమని ఏడ్చాడు ఆరాత్రి భయ్యన తెల్లవారింది రాత్రంతా యాదవులు కలవరిస్తూనే వున్నాడు జ్వరం గంటగంటకూ ముదిరిపోయింది మంగలి వైద్యుడు గరళం పోసే ఏర్పాటుచేసి, పన్నెండేళ్ళ యాదవులి మాడుగీచి పట్టువేస్తున్నాడు కాని వంకాయల మాణిక్యం కొడుకు యల్లమంద భవిష్యత్ చెప్పినట్లు తొమ్మిదో నాటికల్లా యాదవులు యిహలోకయాత్ర చాలించాడు

* * * *

ఆరాత్రే గ్రామస్థులు రాముదాసును, వచ్చిపోయిన సురవయ్యసెట్టి కొట్టుకు కన్నం వేస్తూండగా పట్టుకొన్నారు

దొరలందరూ దొంగను అడిగారు—

"ఎందుకుచేశావ్ దొంగతనం ?"

రాముదాసు అన్నాడు సమాధానంగా—

"వాకొడుక్కు చెర్వంమీద పైసలకి"

సత్యాగ్రహం

★

శ్రీ భట్టిప్రోలు కృష్ణమూర్తి

పూర్వం
ఉంటేది మనుష్యుల్లో సత్యాగ్రహమొకటి
అది దేవి కరాల్లో
ఒక కరవాలంగా నిలబడి
అస్మి నడచుదారుల్లో పొంచిఉన్న దౌర్జన్యాన్ని
సమూలం చెండాడ్తూ
ఆ దొంగతనపు దాగుడులో
మోసపుసీమల చెల్లాచెద రొనరించుటలో
ఉపయోగపడే దప్పుడు

అసిపిడిపై పిడికిలి దేవి బిగించిందా
ఆ దారకలోక దురాచారాసుల
తమకుటి దట్టపుచీకటి భటులను
వదలి కదలిరా భయపడి పక్కా వొకమూల.

కాని
ఈరోజుల్లో దుష్టశిక్షణార్థం
దేవిదాడి సలిపే అవసరమున్నప్పుడు
చూశారా ఆ ఆయుధమెవరన్నా ?
ఊరక నిలబడి చూస్తున్నది
దేవి నేడు అన్యాయాన్ని !

కళ్ళు జిగ్గుమనిపించే అమర కాంతిపుంజం
ఆముఖసీమను
వెల్లువలై ప్రవహించకపోవడం వల్లను—
దౌర్జన్యపుధిక్కారం అణగారించి
దాన్ని నివాసనీడ లేకుండా
మింటికెగబాకే కలుషగుంపులు
శాతఖడ్గ ప్రకాశమానశస్త్రం
ఆ శిష్టజనావన హస్తాల్లో.

నిలవకుండడం వల్లను
ఈ పాతాళ పిశాచుల వికృతాననాలు
నిగ్గింకే లేకుండా
ప్రతిద్వంది మొగం చూసి
పరిహసింప సాహసించు !

ఆ మునుపటిరోజుల్లో తొడిగిన ధర్మకవచమే
ఆనాటి శిరస్త్రాణమె
ఈనాడూ అంగాన ధరించి
సదాసిద్ధంగా ఉన్నదిదేవి
కాని నిర్దాక్షిణ్యంగా
కాపట్యం మొదలంటా పెల్లగింప
ఆమె అస లశక్తురాలు—
సత్యాగ్రహం లేదుజగతి .
లేదు దేవిచేతికత్తి

2

ఓ దివ్యకృపాణం !
మరొక్కసారి మా దేవి కరాలకు రావా ?
పరమాత్మనిబంధై ఆమె మరల
మా భూముల్లో విచ్చగ పెరిగిన పాపపుపంటను
మొదలంటగ తెగగోయగ ?
ఓ అమరశక్తి సంకలితాగ్రహమా !
సత్యరౌద్ర జనితాసీ !
సృష్టిసమస్తం
మహాపూర్ణమై ఉన్న విధంగా
మహాగంభీరగోళంగా ఉన్నప్పుడు
సర్వసహా ప్రాణకోటియోగాల్లో
ఆనందానికి వ్యతిరిక్తంగా ఉన్న ప్రతిదాన్ని

సమూలముగ నాశనంచేసితోలి
భగవానుడు స్వర్గాలు సృజించిన సమయంలో
క్రమవిహీనముగు విలయ ప్రకృతిపయి
దాడివెడలి పోసలిపి
ఆ మహాగ్నంనుండి
అనేక పవిత్రమండలాలూ
పితికారా తరళపాళీ
సృష్టించావు గదమ్మా!
మూసివ విశస్త్రాగారంలో బంధీవిష్వకు?
నీ పిరి విశతి కవద్వారలు త్రుప్పెక్కినవా?
ఓ సత్యరౌద్ర జనితాసీ!
అమరశక్తి సంకలితాగ్రహమా!
ఆ క్రూరపిశాచుల వక్రపతాకల ఔద్ధత్యం
ఎదిరింపగలిగేవాడీ, సత్యాగ్రహశక్తి వేడీ,
సుషుప్తై పోవడాన్ని
దుష్టశక్తు కాయున మేదీ లేకుండా
ఇన్నాళ్ళై అసహాయగ నిలబడి ఉన్నదిజేవి
ఆమెళలి కదలాడ్తూ
మాపాలాల పరిశుభ్రం చేయగరావా?
మహారౌద్ర భారంతో తన దోర్దండాలూగులాపి,
తనచుట్టూ విసిరే గాలివింపి
జేడిపొగల సిగలెగయగ,
మరల పెదలనీ మహోత్సాహం
ఆపెం మనస్సీములో!
పరమప్రభు క్రోధాలు, బృహద్వ్యూహ్నాలు,
మరల పొదలనీ ,రాతలంలో!
ఓ సత్య రౌద్రజనితాసీ!
ఆమరశక్తి సంకలితాగ్రహమా,

3

ఆరోజుల్లో
మానవుని మనస్థలం
పవిత్రపీఠగా ఉంటేది
శేరిమాసరాని తెల్లదనంతో
జలిగే పెద్దమంటలో
విరుదగ కదలుతు, సుళ్లుతిరుగుతూవచ్చే
ప్రళయానిల సంఘాతాల
భయంకర దంష్ట్రయాత్రలంటే
గుండెల్లో చెదురగుటను
దుష్ట పరశకస్తులు
ఆ పవిత్రమందిరం గడపే త్రొక్కుదలుస్తే
అతి జాగ్రత్తగ నడిచేది
కానీ ఇపుడిప్పుడు
సత్యాగ్రహశక్తి అసలు
యుద్ధానికి సంసిద్ధంగా లేకుంకుటవల్లను
ఆ రాక్షసశక్తులు
పట్టపగలె పాలిస్తున్నాయ్ ధరనంతా.
విచ్చలవిడిగా విజ్జుబీగుకూ
మనుజాని హృదయా న్నాక్రమించు కొంటు
న్నాయ్!
ఆ పదాల కదలికలను
దొంగచాటు దనంలేదు.
రకరకాల వికృతికకటాల చక్రాల్తో
మట్టేసిన మరదమట్టిలా
నేడా అసహాయ మనస్థలమంతా
తమ ఉన్మత్త పదాల అర్థహీన ప్రచలనాల.
ఎసత్రొక్కుడి పెసత్రొక్కుడి చేస్తూ
ఆ మార్దవమంతా మాపేస్తున్నాయ్!
అమరకాంతులేవో
నిరంతరం నంయూనే దారులతో,
చలువలనొలికే గాలులతో,
భగవన్మందిర మే అనుభ్రమకలిగించే పక్షులతో,
అమరుల అమృతపు విందులతో కలకలలాడే
రాత్రులతో,
అతి సుందరమౌ మానవు మేధా వాతావరణం
చూసిసహింపగజాలక పోయిందా నారకపాతక
బృందం
కాపట్యపుటన్నులను రగుల్కొల్పి,
కంజాయలతో భయంకరంగావుంటే సంజల్లో
పొగమారిన అసుభత్వంనిలబెట్టి,
కాళమేఘపటలాంధతమంతో
సర్వాన్నీ ఆవరించి,
పగటివెలుగు మాయచేసి
తమ కనుకూలంగా ఉంటే వాతావరణం
సృష్టింపగ మొదలిడిందా అసురశక్తిగణం
మనుజామనకు మిన్ను మీద
ఇసుకతుపానులు మబ్బులు
విసువగ వేలాడచేసి

కుటుంగెలుపు పొందాయని!
నదుని ఆ వేళపుటాలోచనాతిరస్కారిణులపై
ప్రళయపువల్లని నీడల జాడలెరో కనరావా?

4

కాంతిదినకరకాంత మనోల్లాసంతో పాటలుపాడుతూ
మాలీపని చేసిన ఈ మానవజాతి వనమాలాగున
పాడవటం చూసి దేవి ఎన్నాళ్లుసహిస్తుంది?
హద్దులేని అహంకారంతో మిన్నూమన్నూ గనకుండా
తిరిగే రక్కసిమూకలు నారక పాశవికసైనికులు
కరకువవు టడుగులతో వ్రశ చిక నృత్యంతో
మెత్తని విరిరేకులు నిండినదారులు కసగ్రొక్కుడు
చీడపురుగుల గుంపుల్లా తోటంతా ఆక్రమించి
నాశనం వెదజల్లడాన్ని దేవింకెన్నాళ్ళోర్వగలుగుతుంది?
ఓర్వలేని చేయగలదు?
మూర్ఖపు పేరాస,
స్వార్థం
మౌఢ్యం,
గోడలైన
నీచపు బంధాలదొడ్డిని, ఊపిరి తిరుగని ప్రలాన
దేని కేడు
ఖైదిగద!
మానవతన్నది బలవంతంగా విస్మృతిచేసి
మన అసురదౌర్జన్యం—
మొరటుదనంతో మృగాలజగంలో
వెదజల్లుతు మనంహింసారతిలోపాందేఎంతృప్తి—
కార్ఖానాలూ కొలువులూ
బిగియగట్టి ఉంచిన మన ఈ నాగరిక సంఘం—
కని ఆమె అద మనుసో అని
నీచపు బంధాలదొడ్డిని
ఊపిరి తిరుగని మడ్డిని
దేవినిలా
నేడు మనం బందీగా జేశాం!
మనం చేసే ఘోరాలకు మందలించలేను దేవి!
న్యాయం పేర మనం
లోకంగగాయం చేసినగుండెలు—
పాలెపురుగు గూటిలోన కీటకాలలా
మన వ్యాపారపుటిమపటిడిలకులలో చిక్కుకు
తప్పించుకునే దారిలేక
గిజగిజ కొట్టుకుపోయే హృదులాత్మలు—
అబ్బా!
అది తలపుకు వస్తేనే
ఒడలంతా కంపిస్తున్నది!
బురదలోన పొరలాడే పందుల
బ్రతుకులకన్నా నికృష్టమా బ్రతుకులోన
మానవతన్నది దిగజారగ,
పైశాచిక కృత్యాలకు నిలయాలగు
ఛండాలపు సందులలో, గొందులలో,
పెరిగిపచ్చు పెట్టులేని
పాపపు కూపంలో
దిగబడి
ఎలాంటి పైచ్యానికి తోడా
పాల్పడడానికి సందేహించని
పసుప్రవృత్తిని పొందుతున్న వే
ఎన్నెన్నో జీవాలు!
వాటికి పేదరికాన్నిచ్చి,
మనం చేసిన నేరానికి
అది జైళ్ళల్లో కఠినశిక్ష లనుభవించాలి!
జాలిఅన్నదే లేకుండా
ఈపూలను నేలను రాలించి
ఆ రేకుల కాలను రాచే,
మనకర్కశకార్యానికి
మనలను మందలింపగల
మాన ముండియు
లేచివచ్చు శక్తిని గనలేదుదేవి,
తనకేలను నిల్వమి వాడిశక్తి!
పందులు, కోళ్లూ
పడిఉండే చోటులకన్నా
హీనమైన స్థలములలో నిద్రా,
తిండికాని తిండీ,
ఇంతేనా ప్రతిఫలం?
ఆఫీసుల్లో
ఫాక్టరీలలో
వడి సంద్రాల్లో
పొలాలలో
ఖర్చయిపోయే బ్రతుకులకు
మనమిచ్చే విలువిదేనా?

వెలఎంతో తెలియని
జీవితాలిలా
దుర్వ్యయమైపోతుంటం కాదా ?
శవాల్ని పీక్కుని తిని బ్రతికే
రాబందుల్లా
మనమమానుషంగా
కోట్లకొలది తోడివార్నిలా
కడుపు తియక్కునిపోయే పేదరికంలో
అణగార్చుతమేనా ?
చిలుకల పీకలుకొరికే పిల్లులమై
పసిపాపలమనసుల వికసింపగనీయక
నమిలేస్తామా ఈలాగున ?
తిండిలేక మాడిదానికో —
లోహచక్ర పైశాచికవిజ్ఞానం
మానవ నివేదనాశక్తిని
భయంకరంగా ఆకర్షిస్తూ,
అంతులేని రహశ్చర్యంతో
తమ ఉన్మత్తావస్తుల భ్రమణ
హృదయ విదారణ దారుణ
భీషణ ఘోషణలతో
కార్మికుల హృదంతరాలు
దొంగిలించివేయగా
చివరకచట
మానవులే నిర్జీవ పదార్థాలుగ
యంత్రాల్లో భాగాలే జీవంగలవస్తువులుగ
మారే యమసదనాల్లో
తెలవల్లు క్రమించడానికో —
రాక్షసత్వమునతోడివార్నిలా పేదరికంలో
అణగార్చడమేనా ?
మన కార్యకలాపాల్లో
ఒకసారైనా
సౌందర్యమనే మాటను
తలపెట్టగలోమా ఇక ?
చేయడాని కింకేంలేదా
దైవానికి మొరలిడుకోడం మినహా ?
ఛీ, ఛీ, ఇంత అశక్తులమా ?
పాశవిక శక్తులమా !

* * * *

ఒకనాటి మానవసంఘంలో
కదలాడిన సత్యాగ్రహశక్తి
మరి ఒకమారీ కుళ్లు ప్రపంచంలో
కదలే సుదినం రాదా !
అపుడు జేవి దుఃఖభరంతో
కనుకొలకుల జార్చుదసలు
దుర్బలమై అశ్రుధార !
ఒక్కుఉదుట లేస్తుంది !
క్రోధపూర్ణ తీక్షణచిహ్న
కదలాడే పిడికల అనిఒక్క
ఆపరమాత్ముని దివ్యరౌద్రత
తనకేల చలిస్తుంటే
ఆమె మనస్సంతా
ఉత్సాహంతో
పొంగి పొరలుతుంది !
నరకంలో
ప్రళయపు 'క్యారీ' గుట్టలలో
రాయిరప్పు సంతరించి
తన్ను కాలు పెట్టనీక
మానవజీవిక చుట్టూ
దుష్టశక్తులలా కట్టి
నిలబెట్టిన గోడలు
ప్రవాదుల్లో జేవి
నేలబడ గొడ్తుంది !
కృతక తారతమ్యాల్ని
అన్యాయపు వ్యాపారాన్ని
పేరాసలయాజమాన్యమునకు దోహదమునపద్ధతుల్ని
ఒక దెబ్బకు తెగగొట్టుంది
దీక్షాపరతంత్ర, జేవి,
సత్యాగ్రహ తరకలనితనిత నిశితాసి ధారతో !
ముక్కుముక్కలై, పొగలై,
ఈ దౌర్జన్యాలన్నీ
మచ్చునకన్నా కనబడకుండా
మాయమైపోతాయి ప్రపంచంలో !
అన్యాయం మనస్సులో
మరణభీతినింపే స్వరకల్పనతో
విలయగీతికలు పాడుతుందప్పుడు జేవి !
తిరిగి
తనవికాల రాజ్యవీథుల్లో
ఊరేగుతుంది

సత్యాగ్రహ ఖడ్గం
దక్షిణాఫ్రంతో దిగబట్టి ఆమె !
మరల ధరణి నారంభిస్తాయి
కనులకు పండువుచేసే పైడిదాడి వేడుకలు !
ఆఖర్గం వాడిలంచు
దురుకునలు లోర్వలేక
మనిషిమనసు కొఖరాన్ని
మాని వికృతధూతరాశి
పలిస్తుంది పలాయనమంత్రం
ఏనాడా దొరకరాని నీచలోకం !
బృహజ్జ్వలత్సత్యాగ్రహ వర్తుల చాలనాలలో
దృఢదీక్షాశాలోత్సాహ శ్రీ పాలనాలలో
తిసులుకొన్నదై
గాలికెదుర గొట్టుకుపోతుంది
ప్రదుకుల కాధారంగా
మనం కట్టుకొన్న ఈ చీకటికుటి
ఈ అనరూధమమా ఆర్థికగృహం !
కత్తి అంచుటుకుకు లోర్వలేక
ఈ అకుకులబొంతలు—
మనవ్యాపారం, పేరాపా, పాతికోలు,
మన పైశాచికలోకం అభివృద్ధి,
సమూలంగా ఆ పిడుగులలో
పరమాణువులై చెల్లాచెదరైపోతాయి !
మనిషిమనసు వింతదాక
శాశ్వతమున దిగకొట్టిన
ఇనుప మేకు లీ పన్నులుగల బరువసువస్త్రాలు
పడలిపోయి,
ఈలోహపు క్రమతెర దిగజారిపోయి,
వలిక వస్తుంది
ఆలోచనాశక్తి !
దేవలోక రాజ్ఞవోలె
ప్రణవాభాస్లావిత సురవీధుల్లో
విహరిస్తుంది !

* * *

మరొకసారి మాదేవికరాలకురావా
సత్యాద్రి జనితా నీ,
అమరశక్తి సంకలితాగ్రహమా,
పరమాత్ముని బంటై
మా భూముల్లో విర్రవిగి పెరిగిన పాపులపంటను
ఆమెమరల మొదలంటగ తెగగోయగ ?
ఓ సత్యాగ్రహమా !

(లాసిలెస్ ఎబర్‌క్రోంబీ వాసిన "ఇండిగ్నేషన్ ఎన్ ఓడ్" ఆధారంగా రచన)

చంద్రేణైకపుత్రః

శ్రీ శ్రీనివాస శిరోమణి

•

"అక్కయ్యా, బావ ఏంచేస్తున్నాడు" అంటూ పొద్దునే కరణము రామయ్య వచ్చి సుబ్బమ్మను అడిగినాడు

"కూర్చోండి పంతులూ, నిన్న ఉదయము పొలంపోయినారు ఇంతవరకూ రాలేదు రాత్రికి వస్తాము అన్నారు" అన్నది సుబ్బమ్మ

"ఎందుకు పోయినాడు?"

"అక్కడ వారి కోలాడు ఎవడో పిల్లగాడు ఉన్నాడుట. వాణ్ని పెంచుకోవలసింది అని వారి వారు అందరూ పట్టుపట్టినారు ఆ పిల్లవాణ్ని చూడటానికి పోయినారు"

"అదేమిటి అక్కయ్యా, బావకు మతిపోతే పోయింది, నీకుకూడా మతిపోయిందేమిటి?—ఏ ఒక్క చోటనైనా పెంపుడు కొడుకు అక్కడము కానీ పెంచుకొన్న తల్లితండ్రులకు ఉపయోగ పడటము కానీ చూచినావా! లేనిపోని తద్దినం పెంపుడు అంటే తగాదా కొనుక్కోడము అన్న మాట ఈ శాస్త్ర విషయము నీకెట్లా తోచలేదు" అన్నాడు రామయ్య

"పంతులూ, మీ బావగారి సంగతి నీకు తెలియనిదేముంది? అనుకొన్నట్టు చేసి తీరవలసిందే"

"కాదు లేవమ్మా, నీకు తోచిఉండదు లేక పోతే నీవు చెప్తే బావ వినకపోవటము ఏమిటి?—"

"అయితే నాఇష్టముతోనే మీ బావగారు ఈ ప్రయత్నము అంతా చేస్తున్నారు అంటావా?"

"కుతరాయూనూ."

సుబ్బమ్మ ఒక్కనవ్వు నవ్వింది. "సరే ఆయన గారు రానియ్యి చూదాము" అన్నది.

"అయితే అక్కయ్యా, నీకు పిల్లలు కనే వయస్సు మళ్లింది అంటావా?"

"ఇంకేమి పిల్లలు నేను కిందటి గాలివాన ఇంకా అయిదు సంవత్సరాలకు కొడుకుంది అనగా కాపురానికి వచ్చినాను గాలివాన కొట్టి ఎన్నేళ్లు అయిందో లెక్క చెప్పు"

"గాలివాన కొట్టి ఇప్పటికి పాతికేళ్లు అయింది ఏమైతే—నీ కడుపున ఒక కాయ కాయ కూడదూ" అన్నాడు రామయ్య

"చాలులే—నీ చమత్కారము నలభైఅయిదు దాటిపోయినవి ఇంకా పిల్లలు ఏమిటి"

"పోనీలే—నీవు పిల్లలను కనలేక పోయినా మా బావకు పిల్లలు పుట్టే వయస్సుమాత్రము మళ్ళలేదు"

సుబ్బమ్మ నవ్వింది కాని ఆమె ఊహలు ఎక్కడెక్కడికో పోయినవి ఒక్కసారి రామయ్యను తేరి పారచూచి "నిజమే పంతులూ, నీవు అన్నట్టు నా పిల్లవాడు కాకపోయినా ఆయనగారి పిల్లవాడు అయినా కొంత నయమే" అన్నది

"అదేనమ్మా నేనూ చెప్పబోతూఉంది" అని రామయ్య అంటూ ఉండగా కిర్రుచెప్పులతో గ్రామ మున్సబు నారయ్య వచ్చినాడు రామయ్యను చూస్తూ "పంతులూ ప్రొద్దునే వచ్చినావు. ఏమిటి తహశీల్దారు మన ఊరు వస్తున్నాడు అని కాదు ఏమైనా పంపించినాడా" అన్నాడు

"అదేమీలేదు ఒక జ్యోతిషి మన ఊరువచ్చినాడు. ఆయన పాండిత్యము మీరు పరీక్షించవలెను"

"ఇంతకూ నీకు ఆయన ఏమి జోస్యము చెప్పినాడు" అంటూ నారయ్య కుర్చీలో చేరగిలబడినాడు.

"ఇప్పుడు ఉన్నవాండ్లు చాలనట్టు ఇంకా నల్గురు ఆడపిల్లలు పుట్టుతారు అన్నాడు"

"కలాప్ ముత్తము పదిమంది అవుతారు అన్న మాట ఆడుది అంటే మా చెల్లెలుకే తగిపోయింది చూడు మా అక్కడను "

"సరేలే సరాగము" అంటూ సుబ్బమ్మ "ఎప్పుడో ఎందుకు పంతులూ—ఆ జోస్యులను ఇప్పుడే పిలిపించు మా బావగారు పోయివచ్చిన పని పండో కామో తేలుచుంది మాకాను" అన్నది

"పంతులూ—ఇప్పుడే పిలిపించవయ్యా—మధ్యాహ్నము నుంచీ నేను మళ్లీ ప్రయాణము అయి పోతాను మాతోవాడు లేడు ఎవరిని పంపిస్తావు" అన్నాడు నారయ్య "గురవణ్ని పంపిస్తానులే" అంటూ సుబ్బమ్మ లోపలికిపోయి పాలూ పెరుగూ నెయ్యి మొదలు అయిన మోయానా సామగ్రులు అన్నీ ఇచ్చి అవన్నీ కరణముగారి ఇంట్లో ఒప్ప చెప్పి అక్కడ ఉన్న జోస్యులవారిని వెంటనే పిలుచుకొని రమ్మన్నది రామయ్య గురవణ్ని చూస్తూ "వీడు ఎవడు బావా, గుండు అల్లె ఉన్నాడు వీడు ఏ దేశమునుంచి ఇక్కడికి దిగినాడు" అన్నాడు

"మా అక్క వంటచేసుకోలేక చిత్తూరుజిల్లా నుంచి అల్లా వీణ్ని రావించిందయ్యా" అన్నాడు నారయ్య

"వీడు ఆత్తే తినలే దు అనుకొంటాను"

"చాలు లెస్సురుమా తేళాకోళాలు అనోస్యులు వచ్చేసరికి మీరు కొంత మంచిమాట చేసుకోండి" అంది సుబ్బమ్మ, నారయ్య లేచి ఇంట్లోకిపోయినాడు

నారయ్య మామూలు గ్రామ మున్సబుల మాదిరిగా కరణాల దస్త్రాల కావలివాడు కాడు అతను బుద్ధిమంతుడు. ప్రతిభావంతుడు, చిన్నప్పుడు అయితే చదువుకోలేదు, కాని వయస్సు వచ్చిన తరువాత ఒక భట్టురాజుగారిని ఇంట్లో ఉంచుకొని తెలుగు ప్రబంధాలు అన్నీ చదివించుకొని తెలుసుకొన్నాడు వ్యవహార జ్ఞానముకోసము ఒక ఇంగ్లీషు అయ్యవారిని పెట్టుకొని ఇంగ్లీషు నేర్చుకొన్నాడు ధారాళముగా ఇంగ్లీషు మాట్లాడుతాడు దొరలు మాట్లాడినా ఇంగ్లీషు ఇట్టే తెలుసుకొని ఇంగ్లీషులోనే జవాబులు చెప్పతాడు

పితృ పితామహార్జితము ఒక ఏభైయకరాల మాగాణిభూమి, ఒక నూరు యకరాల మెట్టభూమి ఉంది తాత ముత్తాతలు "వస్తు కుమ్మొయ్యి మొహ్రో శిస్తులు కట్టలేము" అన్నప్పటికీ తహసీల్దార్లు శిస్తులు పెంచడానికి మంజూర్లు చేసిన ఇసుక పర్రలు వందలకొద్దీ యకరాలు నారయ్య హయాములో సరుకు వనాలు అయిపోయినవి అందువల్ల టోకు బేరముచేసి సరుకు కర్రల అడితీ ఒకటీ రైసుమిల్లు ఒకటీ ఉన్నవి అయన ఆ గ్రామపంచాయతీబోర్డు ప్రెసిడెంటు కూడాను ఇంకా ఇట్లాంటి గౌరవోద్యోగాలు ఎన్నో ఉన్నవి వదిలే చోట ధారాళముగా వదలివేస్తూ—పట్టవలసినచోట మంచి గావుపట్టు పట్టడమూ ఆయనకు బాగా తెలుసును దానమూ ధర్మమూ పేరూ ప్రతిష్ఠ కలవాడు

వ్యాపారమూ వ్యవహారాలూ నారయ్యవంతు వ్యవసాయమూ గొడ్డూ గోదా ఇల్లూ వాకిలీ మొదలు అయినవి అన్నీ సుబ్బమ్మవి నారయ్య చెప్పినమాట అడుక్కోవ్వ ఎప్పుడు అయినా దలామణీ కాకపోతే కాకపోవచ్చును, కాని సుబ్బమ్మ మాట అడుక్కోవ్వ సుగ్రీవాజ్ఞ ఇకను ఆ దంపతులకు తీర్పరీ కూర్పరీ కరణము రామయ్యపంతులు రామయ్య నారయ్యకన్నా పదిఏళ్లు చిన్నవాడు

రామయ్యమాట నారయ్య ఎన్నడూ తీసివేసే వాడు కాడు నారయ్య చెప్పింది చేయకుండా రామయ్య ఎన్నడూ తలాయించిందీ లేదు ఇద్దరూ ఒక్కమాటమీద పోవాండ్లు, అందువల్లనే

గ్రామములో పోట్లాటలు వచ్చి పార్టీలు పడి గడ్డివాములు తగులబెట్టుకోడము కానీ వారి గొడ్లకు వారూ వీరూ వీరిగొడ్లకు వారూ మందులుపెట్టి చంపి వేయడాలు గానీ లేవు ఇన్ని మాటలెందుకు— అది బస్తీపక్కన ఉన్న పల్లెటూరు. అయినప్పటికిన్నీ ఒక సివిల్ వ్యవహారము కానీ ఒక క్రిమినల్ వ్యవహారము కానీ ఊరుదాటి కోర్టుకు పోయింది లేదు

నారయ్య కానీ అంత కుంకుమబొట్టు పెట్టుకొని లోపలినుంచి బయటకు వచ్చినాడు అప్పుడే జోస్యులున్నూ వచ్చినాడు జోస్యము వినడానికి సుబ్బమ్మకూడా వచ్చి తలుపుచాటున నిలుచున్నది నారయ్య జోస్యుడిని ఎగాదిగా చూచి "బాలజ్యోతిషం వృద్ధవైద్యం" అన్నారు. బాగుంది జోస్యులూ జాతకము ఇవ్వగానే ముందుగా ఏమి ఆలోచిస్తావు?" అని ప్రశ్న వేసినాడు

"ఆయుర్దాయాన్ని గురించి ఆలోచిస్తాను"

"అయితే ఈ జాతకానికి ఆయుర్దాయము చెప్పు" అంటూ జాతకచక్రము ఉన్న కాగితము నారయ్య జోస్యులకు ఇచ్చినాడు రామయ్య "జోస్యులు బాబూ లగ్నము ఏమిటి—నక్షత్రము ఏమిటి" అన్నాడు.

"మేషలగ్నము—మఘానక్షత్రము" అంటూ "జాతకుడికి దీర్ఘాయుర్దాయము పట్టింది జాతకము మహాదొడ్డది ఒక్క పంచమ భావానికి తప్ప మరి ఏ ఇతర భావానికి ఏదోషమూలేదు పంచమాధిపతికిన్నీ పంచమ స్థానానికిన్నీ పాపార్గళం పట్టింది పుత్రకారకుడు అయిన "

"ఇదుగో జోస్యులూ మాకు నీశాస్త్రము గోల అంతా అక్కరలేదు ఫలము చెప్పండి" అన్నాడు నారయ్య

"ఇప్పటికి సంతానము లేదు" అన్నాడు జోస్యి

"సరే ఇకముందు సంగతి?" అన్నాడు రామయ్య

"అయితే కర్మస్థానాధిపతి అంటున."

"దత్తుచేసు కొంటానేమో చెప్పవయ్యా" అన్నాడు నారయ్య.

"దత్త పుత్రయోగములేదు."

"దత్తు చేసుకొంటే"

"దత్తత చేసుకోటము ఉండదు. అథవా దత్తత చేసుకో తలచుకొన్నా కానపొగదు. విఫలము అయిపోతుంది"

"అంటే"

దత్తుకు ఇంటికి రాగానే చస్తాడు"

"అమ్మనాయనో—పుత్రశోకమనన్నా దత్త పుత్రశోకము పట్ట శక్యముకాదు అన్నారు పెద్దలు" అన్నాడు రామయ్య నారయ్య ముఖము వెలా వెలా పోయింది

"అయ్యా ఈ జాతకములో ఉపపదానికి చంద్రశుక్ర సంబంధము పట్టింది కాబట్టి తీవకళత్రము ఉంటుంది. కర్మస్థానము బాగాఉంది కర్మకారకుడూ కర్మాధిపతీ బాగా ఉన్నారు "శుభదృగ్యోగాత్సుందరీ" అని మాత్రము మంచి అందకత్తెను జాతకుడు కొద్ది రోజులలో పెండ్లి చేసుకొంటాడు "స్వకులే గుప్తాచ" "చంద్రే త్రైకపుత్రః" అనే మాత్రాలున్నూ జాతకానికి అన్వర్తిస్తవి ఆ అందకత్తెకు ఒక పిల్లవాడు పుట్టుతాడు. వాడు ఈ జాతకుడికి కర్మాధికారి అవుతాడు. తప్పదు"

నారయ్య పకపకా నవ్వినాడు సుబ్బమ్మ తీవ్రముగా ఆలోచించడము మొదలు పెట్టింది. రామయ్య "శాస్త్రిలవారూ, సంతానము ఇంకా ఎంత కాలానికి కలుగుతుంది" అని ప్రశ్నించినాడు

"ఎక్కే ఎంతో కాలానికా—ఇప్పుడు కర్మాధిపతి అయిన శనిదశలో కుటుంబాధిపతి అయిన శుక్రభుక్తి నడుస్తూఉంది కొద్దిరోజులలో తీవకళత్రమూ ఆ తరువాత—కేటికి పదహారు మాసాలలో జాతకుడికి కర్మచేసే పిల్లవాడు పుట్టుతాడు "

"అట్లా నిజముగా పదహారు మాసాలలో పిల్లవాడు పుట్టినట్లయితే మీకు నూటపదహార్లు బహుమానము ఇస్తాను" అన్నాడు రామయ్య

"తప్పకుండా నూటపదహార్లూ బహుమానము పుచ్చుకొంటాను" అన్నాడు జోస్యి. నారయ్య పది రూపాయలు కాంబూలములో పెట్టి జోస్యుడిని సన్మానించినాడు. రామయ్యతో జోస్యి వెళ్లిపోయినాడు. నారయ్య పెండ్లాన్ని చూస్తూ "నేను దత్తుచేసుకొ

టాను అని మాట ఇచ్చినాను. ఏమి అవుతుందో చూడవలెను" అన్నాడు.

"ఏమి అవుతుంది తోడుగ్గల కోడివాకొన్న "

"అయితే నేను దత్తు చేసుకోడము నీకు ఇష్టము లేదు అన్న మాట"

"నేను అనేకమార్లు చెప్పినాను మీరు వినాన్ర లేదు ఏమి చేసేది? మొదటికి పుట్టిన పిల్లవాడు అయినా పెండ్లానికి పుట్టిన పిల్లవాడు అయినా ఉప యోగపడుతాడు కాని ఏ అయ్యకో ఏ అమ్మకో పుట్టినవాడు ఎప్పుడూ అక్కరకురాడు" అంది సుబ్బమ్మ

"ఎట్లాగూ—" అని నవ్వినాడు నారయ్య

* * *

జ్యోతిష్కుడు చెప్పిపోయినట్టుగానే నారయ్య దత్తు చేసుకో తలచుకొన్న పిల్లవాడికి నాల్గురోజులు జ్వరము కాసి చనిపోయినాడు వంశము నిలవడానికి ఇంకొక పిల్లను పెండ్లి చేసుకోవలసిందేను అని సుబ్బమ్మ పట్టుపట్టింది రామయ్య అందుకు తోడా చేసినాడు నారయ్యకు ఇష్టముఅయినా కాకపోయినా గ్రహాల ప్రభావమో ఏమో మళ్ళీ పెండ్లి చేసుకోటానికి ఒప్పుకొన్నాడు సతిని సంపాదించ టానికి సుబ్బమ్మే పూనుకొన్నది బహు సంతానము చాలు ఉన్న కుటుంబాలలో పిల్లను తీసుకొని రావ లెను అనుకొన్నది విచారించింది స్వయముగా బయలుదేరింది దూపాటి సీమలో ఒక పేదకుటుం బాన్ని చూచింది. ఆ ఇల్లాలు తొమ్మిదిమంది పిల్లలను కన్నది పెద్దపిల్లకు ఇరవై సంవత్సరాలు దారిద్ర్య మువల్ల పెండ్లి కాలేదు తల్లికి మాదిరిగానే రెబట అల్లె ఉంది తల్లి చాలు పిల్లగా సుబ్బమ్మకు ఆ అమ్మాయి తోచింది ఆ పిల్ల తల్లితండ్రులనూ తక్కిన సంతానాన్ని పోషించే భారము తనదేను అన్నది. పెనిమిటికి పిల్లను కుదిర్చింది దైవానుకూలముగా ఉంటేటందుకు ఏకుకొంటేలవాడి ఎదుట పెండ్లి జరుగ వలెను అని నిర్ణయించింది

శుభ ముహూర్తాన తిరుమల క్షేత్రములో పెని మిటి నారయ్యకూ సవతి మంగమ్మకూ మూడుముళ్లూ వేయించింది. అంతటితో ఆమెకు తనివి తీరలేదు. ప్రత్యేకముగా మొగుణ్ని సవతిని అలమేలు మంగా పురము తీసుకొని పోయి అక్కడ దేవాలయంలో ఉన్న సంతాన గోపాలకృష్ణుడికి మొక్కించింది. పుట్టేడు పటిక బెల్లము నైవేద్యము పెట్టించి నూతన వధూవరుల చేత పసిపిల్లలకు పందారము చేయించింది

తిరుపతినుంచి ఇంటికి తిరిగి రాగానే వ్యవసా యపు పనులు అన్నీ మంగమ్మ తండ్రికిన్నీ గొడ్డూ గోదా వ్యవహారాలు అన్నీ మంగమ్మ తల్లికి సుబ్బమ్మ ఒప్పగించి వంట ఇంటి పెత్తనము మాత్రము తనమీద వేసుకొంది నారయ్యకూడా సుబ్బమ్మకు ఏమాత్రమూ తీసిపోలేదు తమ డాబామీద శీతవాత వర్షాతపాలకు లొంగిపోకుండా ఉంటేటట్లుగా రెల్లు గడ్డితో చలువపందిరి వేయించినాడు ప్రాచీనా ర్వాచీన పద్ధతులను వేటినీ వదిలి పెట్టకుండా పపుశ గది పరంజామా అంతా తెలలాగులు అన్నీ చూచి మద్రాసునుంచి తెప్పించి ఆ చలువ పందిరిలో అమ ర్చట్లు చేసినాడు అది నూతన వధూవరుల కళియాక్షి గృహము అయింది

నారయ్య అంతటితో పోనీయలేదు తన మున్నుబుగిరీకి గుమాస్తాను ఏర్పాటు చేసినట్టుగానే రామయ్య పంతులు కరణీకాని కిన్నీ ఒక గుమా స్తాను ఏర్పాటుచేసి తన రైసుమిల్లు—కమ్టెల అడితి వ్యాపారము అయనకు ఒప్పగించి ఇల్లు కదలకుండా ఉండిపోయినాడు భోజన మజ్జనాదులకు తప్ప డాబా దిగడము మానివేసినాడు ఇక మంగమ్మ సంగతి చెప్పవలసిన అవసరమే లేదు

చక్కని చిక్కని ఎద్దుల జతను సంతలో చౌకగా కొనుక్కొని తెచ్చి ఇంత ఉద్దిపూడూ దాణా తెలక పిండి పెట్టి మేపితే వారము రోజులలో తేయకొని బుసలుకొట్టుకూ చక్కగా పొలము పనిచేస్తవి కుక్కకు ఒక్కపూట ఇంత అన్నము వేసి అంత తెల్లము పెట్టితే అది తెల్లవారేసరికి ముంజాకొని శ్లాఘామంటూ ప్రతివాణ్ని కరవబోతుంది అయితే మానవుల ఎడుగు బొదుగులు తిండిమీద ఆధారపడవు అని ఇంగ్లీషు వైద్యులు అంటారు ఇది నిజమో చేనిజమో తెలియదు కాని మంగమ్మ మండలము రోజు లలో గుర్తుపట్టడానికి వీలులేకుండా మారిపోయింది బంగారు తీగ మాదిరిగా తయారు అయింది కోడక ళలా ప్రపూర్ణము అయిన చంద్రబింబము మాదిరిగా ఆమె ముఖము కనుపించసాగింది.

రోజులు గబగబా పరుగెత్తసాగినవి. మంగ మ్మకు నిన్నకో మొన్నకో ఆ ఇంటికివచ్చినట్టుగా

ఉంది. కాని అప్పటికే రెండుకాన్పులు గడ్రవ తిరిగి పోయినవి సుబ్బమ్మ తాతగారికి జబ్బుగా ఉందిఅని ఒక్కసారి పుట్టినింటికివచ్చి పొమ్మని వర్తమానాలు వస్తూ ఉన్నవి ఆమె కాపురానికి వచ్చిన ఈపాతిక సంవత్సరాలలోనూ ఎప్పుడు పుట్టినింటికి పోయినా సాయంత్రానికి స్వగృహానికి చేరేది ఉన్న గొడ్ల పాలు సుబ్బమ్మ తప్ప మరి ఎవరూ తీయడానికి వీలు లేదు ఒకవేళ ఎవరు అయినా తీయబోయినా ఆ గొడ్లు ఆమెకు పాలుఇచ్చినట్లు ఇతరులకు ఇవ్వవు, తాతగారిని పోయి చూసిరావలెను అని సుబ్బమ్మకు ఎంతో అభిలాషగా ఉంది గొడ్ల పాలుతీయడము ఎవరికి ఒప్పచెప్పడము అనే చిక్కులో పడ్డది మంగమ్మ తల్లి తనకూతురు గొడ్లపాలు తీయడములో నేర్పరి అని చెప్పింది సుబ్బమ్మ మంగమ్మను పరీక్షకు పెట్టింది పొల్లు ఆవులుకూడా మంగమ్మ చెంబు తీసుకొని కూర్చుంటే శేర్లకు శేర్లుపాలు కార్చడము మొదలు పెట్టినవి సుబ్బమ్మ నిజముగా ఆశ్చర్యపడి పోయింది "పది సంవత్సరాల ఈమధ్య ఈ గొడ్లు నాకు ఇన్ని పాలుఇచ్చి ఎరగవు చెల్లెలా నీ సుతారము నాకు కూడా నేర్పు" అంది సుబ్బమ్మ మూడు రోజులు అయ్యే సరికి గొడ్లు అన్నీ మంగమ్మకు మాలిమి అయిపోయినవి పాలు సమృద్ధిముగా ఇవ్వడము మొదలుపెట్టినవి సుబ్బమ్మ ఎంతో సంతోషపడ్డది "చెల్లెలా, నా ప్రాణము తెరపినపడ్డది ఇంత కాలమూ ఏ ఊరు అయినా పోయి నాల్గురోజులు ఉండి రావడానికి ఈ గొడ్లమూలాన వీలు కాకుండా పోయింది అబ్బ ఇంతకాలానికి నీవు దేవతవు మల్లె వచ్చినావే చెల్లెలా!" అంటూ సుబ్బమ్మ మెచ్చుకొన్నది

ఇంతలో సుబ్బమ్మగారి పుట్టింటినుంచిజట్కాబండి వచ్చింది ఆమె తాతగారు ఏక్షణమో దేహము చాలించేట్లు ఉన్నారు అనీ ఆమెను ఆయన చూడవలెను అనుకొని బండి పంపించినారు అనీ బండివాడు చెప్పినాడు ఆమెకన్నుల వెంట నీరు కారుతూ ఉంటే "ఎందుకు అక్కా ఆలోచిస్తావు, ఏమీ భయములేదు పోయిరా నేను అంతా జాగ్రత్తగా చూసుకొంటాను" అన్నది మంగమ్మ

"చెల్లెలా ఈ రోజు పగలు ఎట్లాగో గడుపు, నావెంట మీ అమ్మనుకూడా తీసుకొనిపోతాను మా ఊరు ఇక్కడికి మూడుమైళ్లలో ఉంది రేపు ఇద్దరమూ సాయంత్రానికి వస్తాము. లేకపోతే మీ అమ్మను పంపించివేస్తాను," అని మంగమ్మతో చెప్పివారయ్యనుకూడా తనవెంటరమ్మన్నది సుబ్బమ్మ ఆయన అయితే బయలుదేరలేదు కాని సుబ్బమ్మ ఆమెకు తోడుగా మంగమ్మతల్లి జట్కాబండిలో ప్రయాణము అయిపోయినారు

సుబ్బమ్మ పుట్టింటికి వెళ్లిన రెండురోజులకు వారయ్య జిల్లాబోర్డు మీటింగుకు వెళ్లవలసి వచ్చింది అతడు ఆమరునాడే రావలెను అనుకొన్నాడు కాని సాధ్యముకాలేదు వారము రోజులు అయినా సుబ్బమ్మ కానీ వారయ్యకానీ తిరిగి రాలేదు అంత ఇంటికి మంగమ్మే సర్వాధికారి అయిపోయింది

అది కార్తీకమాసము మధ్యాహ్నము మూడు గంటలు అయింది హఠాత్తుగా మబ్బులుపట్టినవి కాస్సేపటిలో చీకటిపడ్డట్టు అయిపోయింది చేలలోకిపోయినగొడ్లు అన్నీ ఇంటికి వచ్చినవి జీతగాండ్లు అందరూ ఇండ్లకు పోయినారు రాత్రి పడుకోడానికి వచ్చే జీతగాండ్లు అన్నాలు తిని వస్తాము అని చెప్పి వెళ్లిపోయినారు చీకట్లు బాగా కమ్ముకొన్నందువల్ల ఇంకా ఎంతపొద్దుఉంది తెలియలేదు ఎప్పుడో ఎందుకు అనుకొని గురవడు వంట చకా చకా చేసివేసినాడు కొద్ది కొద్దిగా చినుకులు పడుతూ ఉన్నవి గాలిమాత్రము జోరుగా ఉంది మంగమ్మ పొంతకుండలో వేడినీళ్లు స్నానము చేసింది శీతాకాలాన్ని మించిన చలివేస్తూ ఉంది ఉత్తరమునుంచి విపరీతము గాలితోలుతూ ఉంది ఆచలికి మంగమ్మ రోజూకన్నా మరికాస్తఅన్నము తిన్నది పయికిపోయి పడుకొనడము ఆగాలీ వానలో సాధ్యము అయ్యేట్లు ఆమెకు కనిపించలేదు కిందనే పడుకొంది చీకటిపడేవేళకు చినుకులున్నా జోరు చేసినవి మంగమ్మ కాలుత ముసుగుపెట్టుకొని పడుకొంది ఇట్టే నిద్రపట్టింది

రాత్రి తొమ్మిదిగంటలు అయింది మంగమ్మ ఉలిక్కిపడ్డట్టుగా లేచింది గాలి ఈలలు వేస్తూ ఉంది వాన ఎడాపెడా కొడుతూఉంది దీపాలు ఎప్పుడో ఆరిపోయినవి దీపము వెలిగించడానికి నిప్పుపుల్ల గీస్తే నిలవలేదు, ఆరిపోయింది.

అంతా అంధకార బంధురముగా ఉంది. తలుపు ఏ వైపున ఉంది కిటికీలు ఏ వైపున ఉన్నవి చటుక్కున తోచలేదు. వసారా పెంకులు లేచిపోతూ టపీల్ టపీల్‌మంటూ చప్పుడుచేస్తూ ఉన్నవి. ఆమెకు భయము వేసింది. "సురవా—సురవా" అని కేక వేసింది. జవాబులేదు. ఆ చీకటికి కన్నులు అలవాటుపడ్డవి. కిటికీలూ తలుపూ లీలగా కనిపించినవి. ఎట్లాగో ధైర్యము చిక్కబట్టింది. తలుపు తెరిచింది. దీపము లేదు. లాంతర్లుకూడా నిలవడములేదు. మస్తకమున్నా మెరుపులు పట్టపగలు అంతా వెలుగు చేస్తూఉన్నవి. వాగ్గజాల ఎద్దులనూ హాలులో వదిలిపెట్టి సురవడు బయటికి వస్తున్నాడు.

తటుక్కున మెరుపు మెరిసింది. గొల్లకొట్టము మీద పెంకులు గాలికి ఎగిరిపోతూఉన్నవి. చిమ్మిరి గొట్టములోనుంచి నీళ్లు కొట్టుతూ ఉన్నట్టుగా వాన దంచుతూ ఉంది. బిత్తరపోయి చూస్తూ నిలుచుంది. దూడి గదుయూ పాడి ఆవులనూ సురవడు ఇంటిలోకి తోలి తెక్కవ గొప్పెను బయటకు పోవడానికి మెట్లు తాళ్లు వదిలివేసినాడు.

"అమ్మగారూ కొవ్వులు బర్రె ఈనేట్టు ఉంది. బ్యాటరి దీపము ఎక్కడుంది" అన్నాడు సురవడు. అదృష్టవశాత్తూ బ్యాటరి దీపము పెద్దది మంగమ్మకు దొరికింది. దీపము వేసి చూపింది. పెంకులు అన్నీపోయిన ఆ కొట్టములోనే బర్రె ఈనుతూ కనిపించింది. దూడను సురవడు ఎత్తుకొన్నాడు. తల్లిగేదను ఇంట్లోకి తీసుకొని రావడానికి మంగమ్మ దారి చూపుతోను ఒక చేతిలో పట్టుకొంది. రెండో చేతిలో బ్యాటరి దీపము పట్టుకొని నడిపిస్తూ ఉంది. ఉత్తరపుగాలి పడమరకు తిరిగిపోయింది. నడువలేక నడువలేక నడుస్తూ ఉంది. గాలి ఒక్క విసురు విసిరింది. మంగమ్మ కాళ్లు నిలపలేకపోయింది. ఎల్లకిలా పడ్డది. సురవడు పరుగెత్తుకొనివచ్చి పసిపిల్లను రెండుచేతులలో ఎత్తుకొన్నట్టుగా మంగమ్మను ఎత్తుకొనివచ్చి మంచముమీద పడుకోపెట్టి "అమ్మగారూ దెబ్బలు నొప్పిపట్టినవా?" అన్నాడు.

"లేదురా—కాళ్లు నిలవలేదు" అన్నది.

"అమ్మగారూ—గేదెనూ దూడనూ నేను చూసుకొంటాను. తాము తడిసిపోయినారు. ఒళ్లు తుడుచుకొని స్వస్థముగా పడుకోండి" అని చెప్పి సురవడు అవతలకు వెళ్లినాడు.

* * *

రాత్రిగది అయినప్పటికిన్నీ కిటికీలుమూసి వేసి ఉన్నప్పటికిన్నీ గాలి రంయ్యమని వస్తూ ఉంది. గోడపక్కను షెల్ఫుమీద పెట్టిన లాంతరులో దీపము గంతులు వేయడము మొదలు పెట్టింది. మంగమ్మ ఒళ్లు కొంగరపోతూ ఉంది. తలగడాగడా తుడుచుకొని చీర రవిక తీసి వేసి ఒళ్లు తుడుచుకొని పెట్టెలో చీరకట్టుకొంటూ ఇటుచూచింది. సురవడు వాకిలిపక్కను నిలుచుని ఉన్నాడు. వాడు తనను చూచినాడా అనే సందేహమువచ్చింది. చీర కట్టుకొంటూనే "సురవా ఏమిచేస్తున్నావు" అని అడిగింది.

"చలికి వణుకుతూ ఉన్నాను" అన్నాడు.

బ్యాటరీదీపము వేసి వాణ్ణి చూచింది. సుందు వంట బరవకు వణుకుతూ ఉంటే వాని దేహమూ—పాము పొట్టవంటివాని పొట్ట—కండలతో ముడుపులు తిరిగిన వాని జబ్బలూ మంగమ్మకు గమ్మత్తుగా తోచినవి.

"ఒరేయ్ చలికి ఎంతసేపు అట్లా వణుకుతావు" అంటూ పెట్టెలోనుంచి తువాలూ పంచే తీసి "ఈ తువాలుతో తుడుచుకొని ఈపంచె కట్టుకో" అన్నది మంగమ్మ.

"పంచే తువాలూ దొరగారివి" అంటూ అనుమానించినాడు. మంగమ్మ ఒక్క నవ్వు నవ్వి "ఇప్పుడు నీవే దొరవు" అని వాడిముఖము వంక చూచింది. వాడికి సిగ్గువచ్చి వాటిని అందుకొన్నాడు. ఆమె చేతులో ఉన్న బ్యాటరీదీపములో బ్యాటరి అయిపోయింది. గంతులువేస్తూ ఉన్న దీపము ఎప్పుడో ఆరిపోయింది. అంతా చీకటి సుయ్యారముగా ఉంది. గాలీవానా మరింత జోరు అయింది. మంగమ్మ పడుకొంది. ఆమె ఒళ్లు అంతా తిమ్మిరి తిమ్మిరిగా ఉంది.

"సురవా" అని పిలిచింది.

"ఆఁ" అని పలికినాడు.

"ఒరేయ్ నాకు భయముచేస్తూ ఉంది. నీవు ఇక్కడకు రా" అన్నది. వాడు ఆ చీకటిగదిలోకి వచ్చినాడు.

* * * *

గాలివానవాడు రాత్రి ఇంటి కాపలా కాదూ సురవడూ తప్ప ఏ జీతగాడూ ఇంటో లేనందుకు నారయ్యకు భుక్తికు కోపము వచ్చింది. కాని ఎవరినీ ఏమీ అనలేదు గొడ్లకొట్టము కొట్టుకొని పోవడము తప్ప ఏ నష్టమూ లేకుండా పోయినందుకు మనస్సులో సంతోషించినాడు గొడ్లకొట్టము పెంచి జీతగాండ్లు అందరూ ఉండడానికి బందోబస్తు అయిన భవంతి వేయించడము మొదలుపెట్టినాడు

సుబ్బమ్మ తాతగారు చనిపోయినాడు దిన వారాలు అయిన తరువాత ఎంతో దుఃఖముతో ఇంటికి తిరిగివచ్చింది గాలివానకు ఏ నష్టమూ రానందుకు ఆమె సంతోషపడ్డది గొడ్లకొట్టము పెంచి జీతగాండ్లు కూడా తమ ఆవరణములోనే కాపురాలు ఉండే ఏర్పాట్లు నారయ్య చేస్తూ ఉన్నందుకు ఆమెకు మరింత సంతోషము వేసింది

అంతవరకూ మందకొడిగా అనారోగ్యముగా ఉంటూ వచ్చిన సురవడు మహా హుషారుగా పనులు చేస్తూ ఉండడము చూచి ఆశ్చర్యపోయింది అందులో పలుకరించినా మాట్లాడనివాడు ఎవరు ఏమి అడిగినా తడుముకోకుండా సురవడు సమాధానాలు చెప్తూ ఉంటే సుబ్బమ్మకు మరింత ఆశ్చర్యము వేసింది

మంగమ్మకు నెల తప్పిపోయింది సుబ్బమ్మ సంతోషానికి మేరలేకుండా పోయింది మూడు నెలలు గడిచినవి మంగమ్మకు కడుపువచ్చినట్లు రూఢి అయిపోయింది ఆమె కొడుకును కంటుందో కూతురును కంటుందోనని అందరూ ఆలోచించ సాగినారు. ఆ ఇంట్లో ప్రతిరోజూ అచ్చట్లూ ముచ్చట్లుగా ఉంది ప్రతిక్షణమూ పండుగగానే ఉంది ఊళ్లోవాండ్లు, అందరూ పండ్లు పసుపు కుంకమా పట్టు రవికెగుడ్డలు, పట్టుచీరలు తెచ్చి ఇవ్వసాగినారు. ఆ ఊళ్లోవున్న బ్రాహ్మణఇండ్ల ఆడవాండ్లు కూడా యథాశక్తిన పసుపూ కుంకమా తెచ్చి ఇచ్చినారు మంగమ్మకు కొడుకు పుట్టవలెను అనే అందరూ కోరుకొన్నారు కొందరు కొందరు కోలాకోలాకి సుబ్బమ్మ కూడా ఇక బిడ్డలను కంటుంది అని అన్నారు.

ఇల్లు అంతా ఎంత గబగబలుగా ఉన్నా ఎంత కోలాహలముగా ఉన్నా సుబ్బమ్మ వెయ్యికళ్ళతో సురవణ్ణి కనిపెడుతూ ఉంది నారయ్య ఏదో వర్తక పనులమీద మళ్లీ ఊరికి పోయినాడు. రాత్రిభోజనాలు అయినవి సవతులు ఇద్దరూ కబుర్లు చెప్పుకొంటూ తాంబూలాలు వేసుకొంటున్నారు. సురవడు యథా ప్రకారము డాబామీదికి మంచినీళ్ళు వగయిరాలు తీసుకొనిపోతూ మంగమ్మ వంక చూడనైనా ఆమె వాడితో నేత్రావధానము చేయడమూ కనిపెట్టింది. ఏమి తెలియనట్టుగా అమాయకముగా "చెల్లెలా—వారు ఊళ్ళో లేరాయెను పయిన పడుకోడము ఎందుకు నీకు జోకవచ్చినా ఒళ్లు తిప్పినా పైనుంచి నీవు కేకలు పెట్టితే మేము లేస్తామా—లేకపోతాము కాబట్టి కిందనే పడుకో"మంటూ సుబ్బమ్మ మంగమ్మ ముఖము లేరి పారచూచింది

"అక్కా నాకు ఆమంచముమీద పడుకొన్నట్టుగా ఏమంచముమీద పడుకొన్నా ఉండదు"

"అయితే ఆ మంచమే ఇక్కడికి తెప్పించేది"

"నాకు ఆ మరలుతీయడము చేతకాదు"

"చేతనయినవాండ్లే తెస్తారు" అంది ఆ మంచాన్ని అప్పటికి అప్పుడు కిందికి తెప్పించింది మంగమ్మ తీవ్రముగా ఆలోచించింది ఆమెకు భయము వేసింది ఆ క్షణమే ధైర్యము తెచ్చుకొన్నది సుబ్బమ్మ తనమీద ఆ పేక్ష చేత నే అట్లా చెప్పి ఉంటుంది అని నిశ్చయించుకొన్నది కాని ఆమె బుర్ర పరిపరివిధాలపోతూ ఉంది

"చెల్లెలా—నిద్రపోతున్నావా" అంటూ సుబ్బమ్మవచ్చింది

"లేదు" అన్నది మంగమ్మ

"ఏమిటి ఆలోచిస్తున్నావుకి"

"ఎబ్బే ఏమీ లేదు"

"ఇక రేపటినుంచి నేనే గొడ్డూ గోదా చూచుకొంటాను మీ అమ్మకు వంట ఇల్లు ఒప్పచెప్పుతాను సురవణ్ణి వంటపనిలోనుంచి తగ్గించి వేయవలెను అనుకొంటున్నాను"అన్నది సుబ్బమ్మ

"మంగమ్మ చూస్తూ ఊరుకుంది.

"చెల్లెలా ఎందుకు అట్లా చూస్తావు వాణ్ణి అవలే పంపించి వేదామా అని కూడా అనుకొంటున్నాను"

"మీ ఇష్టము"

“నీవు తెలివిలేనిదానివే చెల్లెలా—అపురూపమే—అంతే,” అంటూ సవతిపక్కలో కూర్చుని సంతోషముతో ఆమెను కొంచెముసేపు చేతితో నిమిరి “హాయిగా నిద్రపో” అని చెప్పి వెళ్లిపోయింది

సుబ్బమ్మ యథాప్రకారము పాపిట్లో పడుకొంది సంతోషాతిశయమువల్ల కాబోలు ఎన్నడూ లేని పద్ధతిన పాముకిల్లి నిద్రపోయింది తెల్లవారు ఝామున మూడుగంటలు కొట్టుతూఉంది సుబ్బమ్మకు హఠాత్తుగా నిద్రమెలకువ వచ్చింది పక్కగదిలో మనిషి అలికిడి అయింది క్షణకాలము ఆలకించింది. చడీ చప్పుడూ లేకుండా బయటికి నడిచింది గొడ్లకొట్టములో గురవడి గదిదగ్గరకు పోయింది. తలుపు బయట తాళము వేసిఉంది మారుతాళము చెవితో తాళము తీసింది లోపలికి పోయింది పెట్టెతీసి చూచింది ఏవైరూపాయలు కనిపించినవి పట్టరాని కోపము వచ్చింది తన మెడలో ఉన్న కాసులదండ అమాంతము తెంచింది ఆ తెంచడములో కొన్ని కాసులు క్రిందపడ్డవి మిగతా కాసులు ఆ పెట్టెలో పెట్టి మూతవేసింది యథాప్రకారము తలుపుకు తాళంవేసింపి రెండోకంటికి తెలియకుండా వచ్చి పడుకొంది

పడమటిఇంట్లో గురవడు పొయ్యిలో నిప్పు రాజేస్తున్నాడు

హఠాత్తుగా సుబ్బమ్మ “అః అః” అంటూ “నా మెడలో కాసులదండ ఎవరు తెంచుకున్నారు” అంటూ కేకలు పెట్టుతూ లేచింది

* * *

కరణము రామయ్య ఆశ్చర్యముతో “అది ఏమిటి అక్కయ్యా—తెల్లవారుతూ ఉండగా నీ మెళ్ళో కాసులపేరు తెంపుకొనిపోవడము ఏమిటి?” అన్నాడు

“అదే—పంతులూ—ఆశ్చర్యము. పోలీసులను పిలిపించు” అంది సుబ్బమ్మ

రామయ్య ఆలోచిస్తూ “ఎవల్లో ఏమిటో మనము ముందుగా ” అంటున్నాడు సుబ్బమ్మ ఉగ్రమూర్తి అయి “పంతులూ యానవన్నందినీ బయటకు లాగించి తాళాలు వేయించడమేమీ కాదు” చూడు నా ఇంటికికూడా తాళము పెట్టించినాను. నాఆవరణలో ఎవరు తప్పుపనిచేసినా మన్నించేది లేదు ఎందుకు అనుమానిస్తావు! నీవు పోలీసులను పిలిపిస్తావా లేకపోతే నేనే పోయి పోలీసులను పిలుచుకొని వచ్చేదా” అంది

పంతులు నిబ్బరముగా “బావమున్నాయి గిరికి వచ్చింది మొదలు ఈ రోజువరకూ ఒక్క క్రిమినల్ కేసు పొలిమేర దాటిపోలేదు బావ ఏమంటాడో నని ఆలోచిస్తున్నాను” అన్నాడు

“పంతులూ బావగారు ఏమీ నిన్ను అనకుండా ఉంటేభారమునాది”

“అయితే పోలీసులను రప్పించడము ఎంతమహా భాగ్యము అక్కా ఇల్లు సోదా చేయించవలసి వస్తుంది సుమా”

“అదే నేను కోరుతూ ఉంది”

“సరే” నన్నాడు పంతులు

* * * *

గురవడిమీద క్రిమినల్ కేసు విచారణకు వచ్చింది మేజిస్ట్రీటు ఉగ్రుడు అయిపోయినాడు సంవత్సరము కఠినశిక్ష విధించినాడు

* * * *

తొమ్మిదోమాసము నిండుతూ ఉండగా మంగమ్మ సుఖముగా ప్రసవించింది దుంపమక్కవంటి మొగ పిల్లవాడు పుట్టినాడు

బ్రహ్మాండముగా బారసాలకూడా జరిగింది మాటపదార్లు తీసుకోడానికి జ్యోతిష్కుడూ హాజరు అయినాడు ఊరివారి అందరికీ మృష్టాన్న దానము చేసినారు.

సుబ్బమ్మ సాయంత్రము అప్పుడు సంతోషముగా శిశువును పెనిమిటిదగ్గరకు తీసుకొనివచ్చి “చూడండి. ఎంతచక్కనివాడో చూడండి, అచ్చము మీ పోలికను. ఆ గడ్డము—ఆ ముక్కు ఆ కళ్ళు అంతా మీ రేఖ” అంటూ నవ్వింది

నారయ్య శిశువునూ ఆ శిశువునుకన్న మంగమ్మనూ చూస్తూ బ్రహ్మానందపడిపోయినాడు.

వసంతగీతము

శ్రీ మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తి

పొడి పొడియై, తలల్ విరియ బూసిన వేపయిపుళ్ల జొంపముల్,
గడుసరి పిల్ల గాలులకు గాదిలి నీలి కొయిల్ల లీలగా,
సుడివడి నాయెడంద, చిరుసోనలు వాఁ, మరంద మోదముల్
గడలు కొనెన్ శ్రుతా మధుర కాంతులు రేఁగి తరంగి లెత్తఁగా !

ఇది మధుమాస వేళ-వికసించిన పూబతవల్ సువిస్ఫుర
న్మృదుకలగీతికావిహ్వృతి దేలి, తెరల్ దళుకొత్తగా రసా
భ్యుదయ కలా ప్రవేణికల నూయెల లూఁగుచు సాగిపోవు, నా
యెద గదలున్ విచిత్రముగ నీ చివు రెత్తిన చాఁపుటాలెహో !

కడు వలయించు పీడకలగా దరలన్ గతకాల మెల్లదో
చెడు వికృతమ్ముగా, చినిగి చీవరమై, బ్రతుకంత బ్రోదుగా
జడిసి, హిమావృతమ్మయిన ఛాయలలోబడి నిల్చి నిల్చి యీ
యెడ మధురోహలూదుకొనసీ నవశాద్వల భాసురస్థలిన్

ఒక చిరుసోనగా పృథురసోత్కరనే ప్రవహిల్లి పోదునో !
ఒక విరబూయు మావి నయి, యొయ్యన నిల్తునొ రాగమూర్తినై
ఒక పికగీతిగా, నళివరోదిత ఝుంకృతిగా మెలంగి నే
నిక మెరయింతునో ! గిరుల యింగము లబ్ధనిజాశయమ్ములన్

నిన్నటిదాక మూగవడి నెవ్వల గ్రుంగిన కోటిగొంతులీ
యన్నున విచ్చి మ్రోసినటులయ్యె, చొకారపు వేగురేకలో
క్రన్నన శృంఖలల్ దెమలి గగ్గల లాడుచు నేలరాలి యీ
మిన్నుల త్రోవలెల్ల మిసిమించె ప్రభాత పతంగ గీతులన్ !

తెలిరేకలు దిరి బంగరు
కలలగు జలజాతమాలికల దీపితమై
వలగొను పలుకుం జెలికై
శ్యలహారి మునుకాడు తలపు లామనిరత్తిన్ !

సాధన విధానాలు

శ్రీ వేలూరి సహజానందం

శాస్త్రాల ప్రాముఖ్యత క్రమేపీ తగ్గి, సాధన విధానాల ప్రాముఖ్యం హెచ్చుతున్న యుగం అంటే ఇదివరలో ఎప్పుడు ఈ ప్రస్తావన చరిత్రలో కనుపించలేదని కాదు కాకపోతే ఇంత స్పష్టంగా, ప్రపంచమంతకు సంబంధించిన ప్రధాన సమస్యగా ఇదివరలో ప్రాముఖ్యత చెందలేదు

బహుశ మానవజీవితం యొక్క ఉత్కృష్టత, వికృష్టత-ఈ సమస్య, సాధన విధానాల సమస్య మీద ఆధారపడి ఉండవచ్చు.

చరిత్రకు మనుష్యుడు బద్ధుడు అనే వాదాన్ని విశ్వాసాన్ని త్రోసిపుచ్చి, చరిత్ర మనుష్యునికి బద్ధురాలు అని నిరూపించవలసిన యుగసంధి ఇది ఇది వరకు హింసకన్న వేరే సాధ్యవిధానం మనుష్యుని అందుబాటులో లేదన్నవారే ఈనాడు హింసతో విసిగి వేసారి, వేరే ఇంకే సాధనమైనా ఉందేమో అని తర్కిస్తున్నారు చర్చిస్తున్నారు ఇదివరకే వచ్చిన సంఘటనల నిప్పుడు భక్తి శ్రద్ధలతో పరిశీలిస్తున్నారు

పశువుకన్న మనుష్యుని ఉత్కృష్టత కేవలం విద్యుత్తు, బలం వీటిలో నే కాదు స్థిరపడవలసింది. నిజానికి, తన ఆశయాలను నెరవేర్చుకోటంలో అవలంబించే మనుష్య విధానాలకు పశువిధానాలకు ఉన్న వ్యత్యాసమే, మానవ సంస్కృతియొక్క విశిష్టతకు కొలబద్ద

ఆలోచనా శక్తిలో, సంఘటనా శక్తిలో, రక్షణ విషయంలో, మనుష్యుడు పశువును మించి న్నాడు మదించిన సింహం సైతం తేలనిచూసి, కంపిస్తుంది. కాని తన ఆశయాలను నెరవేర్చుకోటానికి అతడు ఉపయోగించే విధానాలుమటుకు ఆ పశువుల వారసత్వమే. అంటే పశు విధానాలనే అవలంబిస్తున్నాడు.

అసాధారణ, వీరపురుషులను గజములతోనూ, సింహములతోనూ పోల్చే సంప్రదాయం ఇందుకు నిదర్శనం పౌరుషం (అంటే తనను రక్షించుకొనే విషయంలో నే కాదు, ఇంకొకరికి బుద్ధి పూర్వకంగా హానికల్గించే విషయంలోకూడా) అనాది నుంచి కవితా వస్తువుగా ఉంటోంది. ఉపమానాలు వనమృగాలు కాబట్టి మిగతా రంగాల్లో ఎంత కొత్త పద్ధతులమీద మనుష్యుడు ప్రవర్తించినా, ఇంకొక మనిషితో పోటుకు అపశు విధానానికి బద్ధుడయే ప్రవర్తిస్తున్నాడు

పశువిధానంలోని ముఖ్యాంశం, రెండవ జీవి యొక్క ఉనికిని, వ్యక్తిత్వాన్ని ఏమాత్రం పరిగణించక పోవటం ఈ తత్త్వం తల్లిదండ్రులకు పిల్లలకు మధ్య, భార్యా భర్తలకు మధ్య, ద్వేషానికి ప్రేమకు మధ్య సింహాసనం వేసుకొని, శాసిస్తూ వేఉంది. ఎంతో సర్వత్రా జాగా పేరుపొందే సంసారికూడా కొంచెంలోతు తరచి చూసుకుంటే, తనింకా ధర్మానికి ఎంత దూరంలో ఉన్నాడో గ్రహించుకో గలుగుతాడు

వేలనుండి హతం చెయ్యటమే మనుష్యుని ఉత్కృష్టతకు గుర్తుగా పరిగణింపబడటం ఆచారమైంది ముఖ్యంగా యుద్ధాలు జరుగుతున్న సమయంలో, శత్రువులెంత ఎక్కువమంది చంపబడుతుంటే, అంత సంతోషం మిన్నుముట్టుతుంది ఇది ఆచారం అవటంతో, కొంచెం వ్యక్తిత్వం ఉన్న మనిషి అల్లా ఈ పంథానే, ఈ క్రూరమైన పంథానే తొక్కాడు.

నిజానికి ఒకప్పుడు అత్యంతం అసాధారణమైన విషయం అనుకున్న ఈ శక్తి, ఈ హతం చేసే శక్తి ఇప్పుడు చాలా సులభమైంది. దీనికి కారణం ఆయుధాల తయారీలో వచ్చిన మార్పులు. మరొకటి, చంపటం శౌర్యానికి లక్షణంగా గౌరవింపబడటం,

మొదటి కారణానికే మామూలుగా ఎక్కువ ప్రాధాన్యత చూపబడుతుంది. కాని నిజానికి, ఈ రెండవ కారణం అతి ముఖ్యమైనది మానవ జీవితానికి, పశుజీవితానికి ఉన్న ముఖ్య వ్యత్యాసమే ఇందుకు మూలం పశువు బాహ్య పరిస్థితులను, ప్రకృతిని తన అభీష్టాను సారంగా మార్చలేదు అంటే అది బాహ్యానికి బానిస మనుష్యుడు పూర్తిగా బానిసా కాడు పూర్తిగా స్వతంత్రుడూ కాడు. మనుష్యుడు తన ఆలోచనాశక్తితో మార్పు తెస్తాడు హింసపైన్ని అతని ఆలోచన మొగ్గి ఉండటంవల్లనే, ఆయుధాలను మరింత బలీయమైనవిగా తయారుచేయటం ఆత్మరక్షణకోసమే మనుష్యుడు ఆయుధాలను వినియోగించలేదు వినియోగించటంలేదు కాబట్టి హింసనుంచి ఆలోచనను మరల్చటం చాలా అవసరం—ప్రస్తుత సాధన విధానాల్లో మార్పు తేవడానికి

హింస ఇంత ఎక్కువగా మనుష్యునికి ఆరాధ్యదేవత కావటానికి కారణం, హింసను అనుబంధమైన త్యాగం తన ప్రాణానికి వెరవనివాడు ఆదర్శ పురుషుడు వీరుడు స్వార్థరహితుడు ఇదీ మామూలుగా కనపడే దృష్టి. కాని ఇతరుల ప్రాణాలను తీయటానికి వెరవని వాడని, దుష్టుడని, పరార్థ వ్యతిరేకియని తట్టదు

ఇటువంటి సందర్భాల్లో ఒకమాట అంటారు. స్వ—సంరక్షణకు హింస వినా ఏమిటి మార్గం అని వేరేమార్గం ఏమిటి అనే ప్రశ్న అటుంచుదాం నిజానికి హింసను అందజా వేస్తే, యుద్ధకాలాల్లో జరిగే హింస, శాంతి కాలంలో జరిగే హింసకన్న చాలా తక్కువ

ఒకపక్కన శాంతి అంటూ హింస ఎక్కువ అవటమేమిటి, అని వింతగా తోచవచ్చు కాని నిజం. అయితే హింస అంటే కేవలం ఆయుధప్రయోగం, ఇళ్లు తగలబెట్టటం, పంటలను నాశనం చెయ్యటమే కాదు ఇంకొక వ్యక్తియొక్క వ్యక్తిత్వాన్ని అణచివేయటమే హింస. ఇది సాధ్యం కానప్పుడే మనుష్యులుగాని, జాతులుగాని, దేశాలుగాని ఆయుధాల ప్రయోగానికి పూనుకుంటాయి. అందేక ప్రయోగించవలసిన అవసరం లేకుండానే తమ ఆశయం నెరవేరితే సరే. లేకపోతే ఎలాగో తప్పదు. కాబట్టి హింస ఆయుధాల సంఘర్షణలో అమాంతంగా పుట్టుకువచ్చింది కాదు అంతకు ముందే స్థిరనివాసం ఏర్పరచుకున్నది.

నిజానికి శాంతికాలంలో హిమాలయ శిఖరంలా పెరిగే ప్రచ్ఛన్న హింసే అగ్నిపర్వతంగా ప్రబద్ధమై, యుద్ధకవచాన్ని ధరిస్తుంది అంటే యుద్ధానికి బీజం శాంతికాలంలోనే ఉంది హింస శాంతికాలంలోనే ఒరలోకి దూరి ఉంటుంది యుద్ధాన్ని, హింసను మాన్పాలంటే, శాంతి కాలంలోని లోపాలను సవరించాలి అంటే మనుష్యుడు చూపవలసిన త్యాగం, పౌరుషం వగైరా శాంతికాలంలో చూపిస్తే, హింసకు తావు ఉండదు

శాంతిగా కనబడే వాతావరణం చటుక్కున హింసాపూరిత వాతావరణంగా ఎలా మారుతోంది? అంటే అంతవరకు ఒకరినొకరు—పెద్ద ప్రేమగా చూసుకోకపోయినా—హింసించుకోని వారు, తటాలున ఎలా ఒకరిపై కొకరు కత్తులు దూసుకుంటున్నారు?

దీనికి కారణం శాంతి సమయంలో—శాంతి సమయం అనటంకన్న యుద్ధానికిముందు సమయం అనటం మంచిది—మనుష్యునికి మనుష్యునికి ఉండే సంబంధంలోంచే పుట్టుకొనివస్తోంది ఈ యుద్ధము, హింస ఈ సంబంధాల్లో ప్రచ్ఛన్నంగా ఉన్న హింస కొంతకాలానికి తీవ్రస్థాయిని పొంది, బహిరంగంగా తలెత్తక తప్పదు. ఒకప్పుడు, ఒకచోట పది సంవత్సరాలు, ఇరవై సంవత్సరాలు, ఇంకెక్కువ కాలం పట్టవచ్చు కాని పరిణామం మటుకు నిస్సంశయం—హింస

మనుష్యునికి మనుష్యునికి సంబంధం ముఖ్యంగా జీవనోపాధిసందర్భంలో వస్తుంది దీనికి పెద్దగా చారిత్రకపరిశీలన అవసరంలేదు మనవ్వెంత ఎవరితోనూ సంబంధం లేకుండా ఉండాలన్నా, సంబంధం ఉండక తప్పదు జీవనోపాధికి మూలమైన ప్రకృతి సంపదను పంపిణీ చేసే విధానంబట్టి ఈ సంబంధ బాంధవ్యాలు ఏర్పడుతవి.

మనుష్యుల సంఖ్య అత్యల్పంగా ఉండి, ప్రకృతి సంపద విశేషంగా ఉండిఉన్న రోజుల్లో బహుశ ఇప్పటి ఈ ఉచ్చులాంటి సంబంధం ఉండి ఉండకపోవచ్చు. ఏదైనా అది మనకు అప్రస్తుతం.

ప్రస్తుతం ఒకవ్యక్తి కేవలం జీవనోపాధి విష యంఖరించి పలువురితో సంబంధం పెట్టుకోవలసిన పరిస్థితి ఏర్పడింది ఈ సంబంధాల స్వభావంమీదే ఆధారపడి ఉంటుంది హింస అంటే ఈ సంబం ధాల్లో అవలంబించే విధానాలు హింసావిధానాలైతే, పరిణామం హింస తప్పదు ఇంకొక వ్యక్తియొక్క వ్యక్తిత్వాన్ని అణచివేయటం హింసలో మొదటి మెట్టు దీనికి గురైనవాడిని చూస్తే, ఆయుధాల కన్న హింసాత్మకమైన వేరొ తిన్న చిత్రవధ చేస్తున్నట్టు వ్యథ చెందుతాడు ఆయుధాలే హింసకాదు అవి బహుశ హింసలో చివరిమెట్టు ఇతర ఆయుధాలు పనిచేయనప్పుడు, ఈ కత్తి, తుపాకి, విషవాయువు, ఉపయోగిస్తాడు

ఈ ఇతర ఆయుధాలేమిటి?

హింసా చింత తలెత్తగానే లేక వేరుపోమ్మా గానే ఒరలోంచి కత్తి దూయరు మనిషి మరణించ టంలో లాభంలేదు, తృప్తిలేదు—తన ప్రాణానికి ఆ మనిషి ప్రమాదంగా ఉంటే తప్ప లేకపోతే ఆ మనిషి తనకు లొంబడి జీవించి ఉండటమే తనకు లాభం, తనకు విజయం

ఆయుధాలను ప్రయోగించటం ఎందుకు?

వ్యక్తియొక్క వ్యక్తిత్వాన్ని, శారీరక వ్యక్తిత్వాన్ని నిర్మూలించటానికి ఇందుకు చివరి సాధనా విధానం ఆయుధం ముందు ఉపయోగింపబడే ఆయుధాలు, మోసం, ద్వేషం, బెదిరింపు, అన్యాయం ఇవి పని చేయనప్పుడే, కత్తి, తుపాకులు అవసర మయ్యేది అంటే, అవతల వ్యక్తి జీవించిఉండగా తనకు లొంబడడని నిశ్చయించుకున్నప్పుడే, ఆయు ధాల జోలికి పోవటం కాబట్టి ఆయుధాలను సాధన విధానాలుగా విసర్జించాలంటే, అందుకు దారితీసే దృక్పథం, ఇంకొక వ్యక్తియొక్క వ్యక్తిత్వాన్ని అణచి వేయాలనుకునే దృక్పథాన్నే విసర్జించాలి

ఇంకొక వ్యక్తియొక్క వ్యక్తిత్వాన్ని అణచి వేయాలనే కోర్కె కేవలం విలాసంగా, క్రూర విక్రీడగా ఆరంభంకాదు నీజీవితానికి మ స్వేచ్ఛరచు కున్న లక్ష్యంబట్టే, ఈ కోరిక తలెత్తుతుంది పరస్పర యున్నపు క్రోధపూర్తి, స్వార్థలాభమే లక్ష్యమైతే, అందుకు పరవ్యక్తుల నష్టాయం చేయటం, హింసిం చటం తప్పదు. నిస్సహాయుల అన్యాయం చేయటం, మోసగించటం, హింసించటం నువ్వెలా కోరవో, సహించదలచవో, అలాగే ఇతరులూ నీవు చేసే అన్యాయాన్ని, మోసాన్ని, హింసను కోరరు కాని అంగబలం, బుద్ధిబలం, చిత్తశుద్ధిబట్టి, లొంగుతారు, లేదా ఎదురు తిరుగుతారు.

కాబట్టి హింసకు మూలం జీవితలక్ష్యం సాధన విధానాల నిర్ణయంకూడా జీవితలక్ష్యంయొక్క నిర్ణయంమీదే ఆధారపడిఉంటుంది పదిమందిని అన్యాయం చేసి, పైకి రావాలనుకున్న వ్యక్తి, ఇక్కడొక సత్రం, అక్కడొక అన్నదానం చేసినందువల్ల ధర్మాత్ముడు కాజాలడు. గది గోడలను, బుద్ధ చిత్రాలను వేలాడదీసినందువలన అహింసాత్ముడు కాడు అతను హింసావిధానాలనే అవలంబించినవా డవుతాడు.

ఇంతవరకో హింస నవలంబిస్తున్నారని మామూ లుగా ప్రతి ఒక్కరి అభియోగం సామాన్యంగా, ఎక్కడో అరుదుగా తప్ప, హింస చాలాకుటుకు ప్రతిహింస ఒకడు మోసమునే ఆయుధాన్ని ప్రయోగిస్తే, ఆ వంచితుడు మారణాయుధాన్ని ప్రయోగించవచ్చు మొదటిది హింసకాదని, రెండ వది అయినని అనటం యథార్థంకాదు రెండవది మొదటిదాని ఫలితం రెండు హింసకు చెందినవే, హింసను హింసతో ప్రతిఘటించ కూడదనే సంగతి సరే కాని మోసం, పీడన, అన్యాయం, ఇవి హింస కావనుకోటం భ్రమ కావటం అసత్యం

మోసం, అన్యాయం జరిపిన, జరుపబడిన వ్యక్తుల కుటుంబాల కార్యంతో, ఒకరి అస్తుల నొకరు నాశనం చేయటంతో కసి తీర్చుకోటం అల వాటైంది ఇప్పుడీ వ్యక్తిప్రవృత్తి వర్గప్రవృత్తిగా పరిగణించింది.

అంటే వ్యక్తులతోపాటు, వర్గ ప్రవృత్తికూడా మారాలి వ్యక్తిప్రవృత్తి మారితే వర్గ ప్రవృత్తి మారుతుంటుందా అనవచ్చు. కాని వ్యక్తిప్రవృత్తి కన్న వర్గప్రవృత్తి మరింత దుర్గమమైనది. ఇతర మనుష్యులకన్న ఉత్కృష్టమైన ఒక ఉన్నత వర్గా నికి తాను చెందినట్లు మనిషి గర్విస్తాడు. ఇతరులు తనకు అంటరాని, తాను పై అంతస్తులో ఉన్నట్టు భావి

గానం చేస్తాడు అంటే ఇతరులను కేవలం తన రెండుకళ్ళతో చూడటమేకాక పరంయొక్క కళ్ళ లోంచి చూస్తాడు తన ఎదురుగా ఉన్న మనిషిని నూటిగా చూడడు తనేదో పెద్ద శిఖరం గ్రాన ఉన్నట్లు ఏదో హిమాలయ శిఖరంపైకి రూవసీకంగా ఎగిరి అక్కడ నుంచి చూస్తాడు అప్పు తనవాగేనే ఉన్న అవతల మనిషి ఇవ్వాళ కనబడే కనబడని కనబడినా ఏదో నలుసులా కనబడతాడు ఈ పర ప్రవృత్తి మారాలి

పరానికి కారణం వ్యక్తే ఇతరుల వ్యక్తిత్వాన్ని ఆదరించక వారి వ్యక్తిత్వాన్ని అణచివేయటమే లక్ష్యమైనప్పుడు ఆ వ్యక్తి నిష్టా అవక తప్పదు విశ్వతి కూలి ఖేదం ఇనపద్వారాలు తెరిచి ఆహ్వానిస్తుంది ఇదే లక్ష్యమైన ఎలుపురు ఒక పరం అవుతారు కాబట్టి పరరూప స్వరూపయొక్క జీవితలక్ష్యంమీద ఆధారపడి ఉంటుంది

కాబట్టి అన్నిటికీ జీవితల క్ష్యం ప్రధానం

అయుధాల పరిశటటం తో మనకేం అంటే కేవలం నిరాయుధ పరిసీతి శాంతికి దోహదం కావాలను ఈ పద్ధతి పానానికి ప్రాముఖ్యత వ వందువలన ప్రయోజనం లేదు మానవులుగా ఇది మనుష్య స్వభావం

యుద్ధశాస్త్రాలలు ధినమున్నప్పటికే ప్రజలందరూ తమ దళ విఎయాల్లో క్రీడా కులు వ ఫ్రతారు అంతకుముందు గళం తమకు సంబంధించినది కాద న్నట తమ ఐవిత కె రిణాలుని సంబం లేదన్నట్లు నిర్లిప్తులుగా ఉండ ర యుద్ధకాలంలో మేగ్కాని ఇల్లు (శం) లవ లనా కావలా కాయకున్నట్టు శాంతికాలంలో కావలా కాసు కోరు

కాబట్టి అయుధ వృద్ధి నరికట్టటాని కొక ఎక్కడ ప్రయత్నిస్తూ మరొక ఎక్కడ ఈ అయుధాలకు ఎదురుపెట్టుకున్న మూల మన్య జీవిత లక్ష్యంబరించి తీవ్రంగా విచారించాలి

మన జీవితలక్ష్యంలోని మహాదోషమే వైశ త్రిక దుఃఖానికి సాంఘికదైన్యానికి వాత్యలకు వి వాలకు యుద్ధాలకు మూలకారణం అటంబాంయి రొయొక్క బ రావలానికి కొందటివిప్పారన్య ఈ దోషమే

ఇరవయ్యవ శతాబ్దానికి మన విల్లవ వీరులకు ప్రజాస్వామ్య ప్రవక్తలకు శెక్ష్య ప్రజ్ఞాలకు, మేధావంతులకు జీవితలక్ష్యాన్ని దటమే వాలు ిియుగాని కాయగం న్నో రకులస్నాలు దివి చివరకు స్వా వి ఎర న వారతి ఎటేంది కాని ఈ కశ ంలో మనుష్యకు లేన లక్ష్యాన్ని రి దిదుకోగలిగిన శౌర్యం బం త్యాగం అలవద్చుకో గలడా ?

శారీరకంగ మానసికంగా ఎర వను వినర్జిం చటం మీగే ఆధారపడి ఉన్నది సాధనవిధానాల విరయం ఎరవ న లక్ష్యంగా ఉన్నంతవరకు హిం సాధనంగ ఉం క తప్పదు ఈ అవాది సాధనాన్ని వాంసా స సాన్ని క్షించాలంటు శాంతి ఎత్రా లపై ంతకం చెయ్యటంకాదు బలవత్తరమైన ఆయు ధాలకు ఎదురు ట్టటంకాదు కావలసింది ఎరులను ఎడిం గ్ లించాలనే ప్రా తనప్రవృత్తిని నిర్మూ లించాలి అప్పుడే మనుష్యుడు మనుష్యాకార ఎల వుగాకాక మనుష్యు గా ప్రకాశిస్తాడు

దిష్టి కళ్ళు

★

'వనశ్రీ'

'తెల్లార్తే మధ్యరాది పండగంట! అబ్బో! అబ్బో! అమ్మగారు ఏమేమి అప్పచ్చులొండుద్దోమరి! సక్కిడాలు, గారెలు, బూర్లాలు, రునకలు ఉవ్! అదేంది? అటన్నిటిమీద కావుంటయ్ శెల్లబూరెలు. జల్లబూరెలయితే మరీ కావుంటయ్ అమ్మగారు తప్పకుండా వొండుద్ది. మధ్నేన్నం గొడ్లకాడికి పోయేటప్పుడు ఏరయి శేతులో రెండు — మూడు కాదు నాలుగు జల్లబూరె లేసుకొనిపోవచ్చు. గొడ్లను శెర్లో దోలి, వొడ్డున కూకోని వొక్కొక్కటే తిన్నాక శెర్లోని ఎర్రనీళ్ళు తాగితే ఎంత బాగుంటుంది?

అలా రాత్రి రామిగాడికి నిద్దరే పట్టలా. ఎప్పుడెప్పుడు తెల్లవార్తుందా, ఎప్పుడు లేద్దామా అన్న ఆలోచనా, ఆ ఆలోచన తోలుకు జల్లబూరెలూ ఆ రాత్రంతా వాడికి చక్కిలిగింతలు పెట్టినై.

పదకొండేళ్ళ రామిగాడు నిరుటి ఏరువాక పౌర్ణమినుంచీ రెండు ఎకరలగింజలకు జీతానికి వుడుతున్నాడు చౌదరయ్యగారింట్లో. రామిగాడ్ని చౌదరయ్యగారి కాళ్ళదగర, అన్నపూర్ణమ్మగారి చేతుల్లోను అప్పగించేసి, వాడి ఆయ్యా అమ్మా వలసురు పిల్లల్తో బస్తీకి చేంరు రిక్షా లాక్కుని బతకటానికని.

పండగవాడు బలే వుషారుగా వున్నాడు రామిగాడు. తెల్లవారుఝామున నాలుగుగంటలకే లేచి, ఆ లంకంత యింటినీ, దొడ్డినీ వొక్క చిత్రున వూడ్చి ఎత్తిపోశాడు.

అన్నపూర్ణమ్మగారు దంచమన్న అడ్డెడు సజ్జల్ని వొక్క చిటుకున కుమ్మేశాడు. అలా దంచుతూన్నంతసేపూ వాడికి నూనెలో వుడుకుతూన్న జల్లబూరెలు కళ్లలో కన్పించివుంటయ్! అంతపెద్ద రోకట్తో అడ్డెడు సజ్జలూ అమాంతంగా అరగంటలో దంచికొట్టిన రామిగాడ్ని చూస్తే దేనికీ ఆశ్చర్యం కలగని అన్నపూర్ణమ్మగారికే ఆశ్చర్యం వేసింది.

తను తినబోతూ తియ్యటి జల్లబూరెలను తలుచుకుని పొంగిపోతూన్న వాడి మనసుకు అరిచేతుల్లో పొంగివుబ్బిన బొబ్బలు పట్టలేదు.

అంత చురాకేగా పనిచేస్తూన్న జీతగాడ్ని చూసి—

"ఓరి నీ జిమ్మడా! రోజూ యింత చురాగ్గా చెయ్యవేరా?" అంది మురిపెంగా అన్నపూర్ణమ్మగారు.

"ఏందమ్మగారూ! అట్టంటారూ ఇయ్యాల పండగాదంటమ్మగారూ' అని అన్నప్పుడు

ఉన్నాటి, గుంట్రటి పజ్జబూరెలు రామిగాడి హృదయాన్ని తాకి చక్కిలిగింతలు పెట్టివుంటయ్. ముసిముసినవ్వులు నవ్వుతూ అమ్మగారికేసి అదోలాగ చూసి, క్రింది పెదవిని నాలుకతో తడుపుకొన్నాడు. ఆ నవ్వులోని అంతరార్థాన్ని అర్థం చేసుకోలేనంత అపరిపక్వం కాదు అన్నపూర్ణమ్మగారు. అడిగితే పేగులు లెక్కపెట్టగల ఆమెగారికి పదకొండేళ్ల పిల్లగాడి మనసును అర్థం చేసుకోగలగడం పెద్ద లెక్కలోది గాదు.

ఇంట్లో పని కాగానే రామిగాడు పచ్చాలు తీసుకురావటానికి చౌదరయ్యగారితో బజారుకు వెళ్లాడు.

చిల్లరకొట్టు షావుకారు బంగారయ్యశెట్టి మంచిబెల్లం అచ్చులకు అచ్చులు పగలగొట్టూంటే రామిగాడికి దవడల క్రింద నీళ్లు వూరినై.

చౌదరయ్యగారు చూడకుండా రామిగాడు శెట్టిని చూసి చెయ్యిచాపి ఆశగా చూశాడు. శెట్టి ఆడుగూ బోడుగూ యింత రామిగాడి చేతిలో విదిలించేడు. ఆ పెట్టెంపంతా అమాంతం నోట్లో బొక్కకొని, చప్పరించి, అందులోని బెల్లంతో ఉడుకు సారమంతా కరిగి లోపలికి పోగా మిగిలిన యీతాకు ముక్కల్ని, జీలకర్రపాలుసుల్ని బయటికి వూసేడు. షావుకారు తూస్తున్న కొత్తబెల్లం అచ్చు వాడి హృదయంలో దీన్నో కదిలించివేసింది. ఎదురుగా ముక్కు కార్చుకుంటూ, 7 జీపొక్కులు గిల్లుకొంటూ కూర్చున్న బంగారయ్యశెట్టి కొడుకు బుల్లోడ్ని చూడగానే రామిగాడికి అదోలా అనిపించింది.

తినే ఆ బుల్లోడయితే ఆ బెల్లం అచ్చును అచ్చు అమాంతంగా ఎగరేసికొని ఎత్తుకెళ్లి ఎలా తినేవాడ్నిరా బాబూ అనుకున్నాడు.

ఇతర సామానులతోసహా వో కట్టెడు కొత్తబెల్లం అదీ కొని మూటకట్టి చౌదరయ్యగారు—

“ఒరేయ్! రామిగా, మోస్తావుట్రా?” అని అనకముందే “ఓ” అంటూ రామిగాడు మూటను ఎగరేసి నెత్తికెత్తుకున్నాడు.

ఉత్సాహంకొద్దీ ఎత్తుకొన్నాడే కాని, పైనున్న బరువుకు రామిగాడికి మెడటివాలు తీక్కుపోతూ వున్నాయ్. ఎర్రటిబెల్లం అచ్చు చూడుడుకు వోరుడు ఉంటుంటే, అంత తీపులోనూ వాడికి కళ్లు పులకరించిపోతూంది. మాటకున్న చిరుగులోనుండా పందు చేసుకుపోయి రామిగాడి మొఖంమీదుగా బెల్లం అచ్చును గోముగా గీరుతూంటే వాడికి ఆలాగే పళ్ళపండువ జీన్నో పకుతూంది.

మధ్యాహ్నపు భోజనాలు కాగానే అన్నపూర్ణమ్మగారు పిండివంటలు వండే కార్యక్రమంలో మునిగిపోయింది. బువ్వతాగి, గిన్నె కడిగి బోర్లించి సావిట్లో పచ్చగడ్డి కాపుమీద తాపీగా కూర్చున్న రామిగాడు వంటింట్లోనుంచి అమ్మగారి కేక వినపడగానే పరుగెత్తాడు.

అన్నపూర్ణమ్మగారు బెల్లం రోట్లో వేసి పోటు వెయ్యమంది. పోటు వేస్తూంటే ముక్కలు ముక్కలుగా విడిపోతూ గుజ్జుగుజ్జుగా బెల్లం రోకలికి అతుక్కుంటూవుంటే రామిగాడు మనసు ‘ఇది–ఇది’గా అయిపోతూంది. అన్నపూర్ణమ్మగారి ముగ్గురు పిల్లలూ రోటిచుట్టూ చేరి మారం చేస్తున్నారు. వాళ్లమ్మ పెట్టిన బెల్లపు ముక్కల్ని చీకుతూ పిల్లలు గెంతుతూంటే రామిగాడు వాళ్లను వుషారు చేస్తున్నాడు—

అబ్బాయిగారి ముక్కకంటే అమ్మాయిగారిదే పెద్దదని, బుల్లెబ్బాయిగారు అప్పుడే తినేశారనీ అంటూ తినాలనే తినకోర్కెను తింటూన్న వాళ్ళద్వారా పాపం రామిగాడు తీర్చుకుంటూంటే— “ఒరేయ్! తిన్నగా పోటు వేయరా!” అని జీతగాణ్ణి హెచ్చరించింది అన్నపూర్ణమ్మగారు.

బెల్లపు పాకం కాగుతూంటే, రామిగాడి హృదయం తుకతుకలాడిపోయింది. సజ్జ పిండివేసి కలిపిన పాకం జాకలు సాగుతూంటే రామిగాడికి నవ్వు వూటలు వూరింది. అన్నపూర్ణమ్మగారు, ఆత్రంగా ఎగబడ్డ పిల్లలచేతుల్లో అప్పచ్చి పెంకే తలా కాస్త వేసి బయటికి పంపించివేసింది.

రామిగాణ్ణి పిలిచి “ఒరేయ్! రామిగా, నీ గుడ్డలు నీవూ మంచె! ముంజాకంపు కొట్టూన్నాయిరా పండగపూట. నాన్ను శుభ్రంగా వుండరా. పాదిట్లో దండెం మీద చినబ్బాయి చొక్కా వొకటి వేశాను అది తొడుక్కోరా” అంది. అరి వాణికున్న మసి కడుగుతూ.

అమ్మగారు అన్న ఆమాటలకు రామిగాడికళ్ళు అంత పెద్దవిగా అయినై. వొక్క గంతులో నీళ్ళగాబుదగ్గరకు పోయాడు. ఎండకు కాగివున్న నీళ్లను గభగభా నాలుగుచెంబులు వంటిమీద కుమ్మరించుకొన్నాడు. రామిగాడి తల్లి తండ్రి కలరాయిచ్చి పోయినలాగూ, అన్నపూర్ణమ్మగారిచ్చిన, గూళ్ళు చినిగిపోయిన చొక్కా వేసుకొని సంవత్సరానికి పండక్కు ముస్తాబయినాడు.

బాగా అంటకత్తిరించినవాడి జుట్టూ, పెద్ద నొసలూ, ప్రత్యేకంగా వుంటయ్. చామనచాయ అయినా వాడి మొఖం కళకళలాడ్తూవుంటుంది.

ఆ మెరకకళ్ళూ, కోటేరువేసినట్టుగా ముక్కూ, చిన్న నోరూ, గుండ్రని పెదవులూ తీర్చి దిద్దినట్టుగా వుంటయ్. విశాలమైన ఆ కళ్ళూ, నిశితమైన చూపులూ ఎవరికైనా యిట్టే ఆకర్షిస్తాయ్. చక్కటి గుండ్రని విశాలమైన వాడికళ్ళల్లో ఏవో కలలు కదుల్తావుంటయ్. కొత్త చొక్కా ఎగాదిగా చూసుకుంటూ, చొక్కా చిరుగును దాచుకుంటూ, జారిపోతూన్న లాగును పైకి లాక్కుంటూ, కారుతూన్న ముక్కును పైకి పీల్చుకుంటూ రామిగాడు ఆరోజంతా ఎంతో వుత్సాహంగా వున్నాడు

అన్నపూర్ణమ్మగారు పొయ్యిమీద నేతిగిన్నె ఎక్కించి సజ్జబూరెలు వండుతూంది. ఎదురుగా రామిగాడు చుట్టూ పిల్లల్ని చేర్చుకొని కబుర్లు చెప్తూన్నాడు. కాని వాడిమనసు తినబోయే తియ్యటి సజ్జబూరెలమీద, కళ్లు నూనెలో పొంగుతూన్న వాటి మీదనే వున్నయ్

మొదట వేసిన తునకలు రెండూ సరిగా రాక పోయేసరికి అన్నపూర్ణమ్మగారు చిర్రుబుర్రుమంటూ తీతగాడిమీద విరుచుకుపడింది

"ఓరి! నీ దుంపదెంగానూ, ఎగురుగా కూర్చుని నీ పాడెం బిగించుకొన్నావురా? నీ చూపూ నీవూ మండిపోనూ. అట్లా పాడెల్లోకి చావరాదురా? అన్నట్టు యీ పూట గేదకు పనికి పోలావురా?" ఎలాగైనా వాణ్ని అక్కణ్ణుంచి పంపాలనే ప్రయత్నంలో అంది

అన్నపూర్ణమ్మగారు దేన్ని వుద్దేశించి అంటుందో పూర్తిగా అర్థం కాకపోయినా రామిగాడికి అక్కణ్ణుంచి వెళ్లాలనేది మాత్రం తెలిసింది. గేదకు పనికిపోవటానికి లేచివెళ్లాడు

తీతగాడు వెళ్లాక ఆమెగారు—"ఆరి! పీడ దిష్టి కళ్లు మండిపోను! ఆ చూపు పడితే యింకా తునకలు రావనుమే?" అనుకొని మెటికలు విరుచుకొంది. పెద్దమ్మాయిని పిలిచి చీపురు తెప్పించి పొయ్యి చుట్టూ ముమ్మాటు తిప్పి దూరంగా పారేసి; తుపుక్కు తుపుక్కు పొయ్యిలో వూసి, పెటిక్కి పెటిక్కి మెటికలు విరిచింది. ఈలోగా నూనె బాగా కాగడంచేత నేమో వండినవన్నీ సవ్యంగానే వచ్చాయి.

ఇంతలోనే, పచ్చిపిండి అతిగా మింగిన చిన్నోడు "అమ్మా కడుపులో నెప్పి" అంటూ వచ్చాడు

"ఇంకేం? వాడి పాడుదిష్టి కళ్లు ఆ పిండి మీద కూడా పడినై! చూశావుటే!" అంటూ కొడుకుని దగ్గరకు తీసుకుని, వాడి చుట్టూ చీపురు మూడుసార్లు తిప్పి, ఇంత వుప్పూ, మిరపకాయలూ పొయ్యిలో వేసింది

పాకట్లో కూర్చుని వంటింట్లో వుడుకుతూన్న పిండివంటల వాసన్ని పీలుస్తూ ఆనందిస్తూన్న రామిగాడి దగ్గరకు పెద్దమ్మాయి చిట్టి, నోరు తెరవకుండా తింటూ, కుడిచేతిలోవున్న అప్పచ్చిని పరికిణీచాటున దాచుకొని వచ్చింది

చిట్టి పరికిణీలో దాచుకున్నదాన్ని పసిగట్టి ఎట్లాగైనా చిట్టిని బుట్టలో వేసుకోవాలనే ప్రయత్నంలో పడ్డాడు రామిగాడు

చిట్టి అవకాశ చిన్నోడు సజ్జబూరెను నోటికి కరుచుకొని వచ్చాడు. అది చూసి చిట్టి చిన్నోణ్ణి మందలించింది. రహస్యంగా చిన్నోడి చెవులో వూదింది—చొక్కా చాటున పెట్టుకోమని

"అమ్మాయిగోరూ! మీ చేతిలో వున్న తాయం కనుక్కోమంటారా?" తినాలనే కోర్కె వాడి హృదయాన్ని వేధించింది. "కొరకమ్మ పెట్టుందో, పిచ్చికమ్మ పెట్టుందో?" అంటూ కళ్లు మూసుకుని చెయ్యి చాపేడు

"ఓకేయ్! నీకళ్ళు దిష్టికళ్లురా! నీవు చూపించకుండా తినమని మా అమ్మచెప్పింది" అమాయకంగా అనేసింది ఆకళ్ళచిట్టి

అది విన్న రామిగాడు తన కళ్ళనోసారి నలుపుకున్నాడు. తన కళ్ళేమైనా మారిపోయినవేమోనని తడివిచూసుకున్నాడు. దిష్టికళ్ళంటే ఏమిటో చెప్పమని వాడి మనసును హృదయం వేధించింది. అందుకే కామాలు అమ్మగారు తినని అక్కణ్ణుంచీ అంత విసురుగా వెళ్లిపొమ్మంది. వండేటప్పుడు తను చూస్తే సజ్జబూరెలు చెడిపోతాయా? మాయమౌతాయా? అవి తినేప్పుడు తను చూస్తే తియ్యటిసజ్జబూరెలు చేదయిపోతాయా? ఆ ప్రశ్నల్తో వాడి చిన్ని బుర్ర సతమతమయి పోయింది

అయితే పోయిన వుగాదిపండక్కు అమ్మ సజ్జబూరెలేకదూ వండింది. వండుతూంటే తను దగ్గిర కూర్చున్నాడుగా మరి అమ్మ ఎప్పుడూ చెప్ప లేదేం తనవి దిష్టికళ్ళని. ఎక్కడో వందలమైళ్ళ దూరంలోవున్న అమ్మా, అయ్యా, అక్కా, చిన్న తమ్ముడూ, చిట్టిచెల్లాయి వాడి కళ్లల్లో కదిలారు. ఆత్మీయులతాలూకు మధురస్మృతులు వాడి లేతహృదయంపైన పరుచుకొన్నై.

చిన్నోడు మంచినీళ్లు తాగి వచ్చేసరికి మంచం మీద పెట్టికెళ్లిన అప్పచ్చి కాస్తా మాయమైంది. వాడు ఏడుస్తూ వెళ్లి అమ్మకు చెప్పుకొన్నాడు కను

గుకుంటూ వచ్చింది అన్నపూర్ణమ్మగారు. శీనుగాడ్ని నిలదీసి అడిగింది దొంగవెధవా! అట్లాంటి పనులు చేస్తే చేతులు విరగ్గొడతా నంది. ఆ మాపూ అదీ అంతా దొంగమాటే నంది

"అమ్మగారూ! నే వసలు చూడలేదండి! దాన్ని నే తీయలేదండి అమ్మ తోడండీ" అంటూ కాలిన చేయి పెట్టుకొని వొట్టేసుకున్నాడు అమాయకంగా పదకొండు సంవత్సరాల రామిగాడు

"ఛా! వెధవా! పైగా అబద్ధాలూ, వొట్లూను, ఎవ్వరూ తీయకపోతే సజ్జబూరెలు రెక్కలొచ్చి ఎగిరిపోయిందా ఏం!" రుసరుస లాడుతూ అన్నపూర్ణమ్మగారంటూవుంటే—అరుగు పక్కన నల్లకుక్క కసకసా దాన్ని నములుతూంది! నిస్సహాయతతో నిండిన రామిగాడి కళ్లల్లో గిర్రున నీళ్లుతిరిగై

* * *

"ఒరేయ్! రామిగా యిక్కడున్నట్టుగా రావాలి రాగానే నీకు అప్పచ్చులు పెడ్తాను పాపం! పొద్దుట్నుంచీ కని పెట్టుకొని వున్నావ్" సజ్జబూరెల మూటను రామిగాడి చేతి కిస్తూ అంది అన్నపూర్ణమ్మగారు ఉత్తరప్పొలాని మామిడితోపు దగ్గరవున్న వంగమళ్ళకు నీరు కట్టిస్తూన్న చౌదరయ్యకు ధర్మపత్ని అన్నపూర్ణమ్మ శీనిగాడిచేతికిచ్చి పిండివంటకాలు మూటకట్టి పంపించింది

దొరసానమ్మగారు సజ్జబూరెలు పెడ్తుందని కొండంత ఆశతో ఎదురుచూస్తున్న రామిగాడికి మళ్లీ పని తగిలింది ఆ పెట్టె వేసో యిప్పుడే పెత్తే, తింటూ ఎంతో చక్కగా పొలం పోయేవాడ్నిగదా అనుకున్నాడు అయినా, రాగానే పెడ్తానందిగదూ! అయితే తొందరగా వెళ్లిరావాలి ఎంత తొందర్లో తిరిగొస్తే అంత తొందర్లో బూరెలు తినొచ్చు! పొలం పోయి వచ్చినందుకు యింకా రెండెక్కువే అమ్మగారు యివ్వొచ్చు! యిప్పుడే అడిగితే తక్కువే యివ్వొచ్చు! అలా ఆలోచనలో పడి పరుగెత్తుతున్న మనసుతో వాడి కాళ్లు పందెం వేసినై అన్నపూర్ణమ్మగారిచ్చిన మూట భుజాన వేసుకొని పరుగు లంకించుకొన్నాడు వీధి దాటి మలుపు తిరిగి రోడ్డెక్కాడు. పెద్దకాలవవంతెన దాటి, కట్ట ఎక్కగానే వాడి మెదడులో వొక వూహా మెరుపులా మెరిసింది మూట దించి మెల్లగా విప్పాడు అసలే పెద్దవైన వాడికళ్ళు మరీ పెద్దవైనయ్ హృదయం ఆనందంతో నిండిపోయింది. నోరు వూరుతూంది! పెదాలు తడుపుకొన్నాడు బాగా వుబ్బి పొంగివున్నయ్ బూరెలు—ఒకటే— రెండు.. మొత్తం వొకటి తక్కువగా పది!

అందులో నొకటి తింటే అయనగారు కసుక్కో వచ్చాగా యేం! ఇంటికొచ్చాక అమ్మగారు శీత గాడు ఎన్ని తీసుకొచ్చాడని అడిగితేనో ? అమ్మో! యింకేమన్నా వుందీ ?

ఆ ఆలోచనకే రామిగాడిగుండెలు దడదడ లాడిపోయినై. రెండుచేతులనిండా పళ్ల బూరెలు తీసుకొని పెదాలకానించుకొన్నాడు వాడికి తెలీకుండానే వాడి నాలిక వాటిని తడిమిచూసింది అమ్మో! ఎంగిలి చేస్తే పాపంకాదూ! కళ్ళు పోవూ ? ఆ భావన రాగానే అస్తమిస్తూన్న సూర్య భగవానుని చూసి లెంపలు వేసుకొన్నాడు మళ్ళీ భద్రంగా మూటకట్టి బుజానవేసుకొని చౌదరయ్య గారి తంగతోట కేసి దారితీశాడు చౌదరయ్యగారికి బూరెల మూటయిచ్చి యింటిముఖం పట్టాడు రామి గాడు

రోడ్డునే వెళ్ళితే ఆలస్యం అవుతుందని, అడ్డ దారినవున్న కాలవగట్టునే వెళ్ళాలని చేలకు అడ్డంపడి చకచకా నడుస్తూన్నాడు నెర్రెలు విచ్చిన గడుకులూ, గండ్లుకొట్టినగట్లూ చెంగు చెంగున దాటిపోతూ న్నాడు తినకోరని పళ్లబూరెలు తాలూకు వాడి ఆకలి పెలరేగుతున్నయ్ సంధ్యచీకట్లు తెరలు తెరలుగా అలుముకుంటూన్నయ్ కొట్టివేసిన గడ్డి కడియములూ, కోసివేసిన జనపగూళ్ళూ, విరగ కాచిన మామిడితోటా, ఏపుగా పెరిగిన వంగమొక్కా, పళ్లబూరెలుతింటూ కూలీలను అదమాయించుకున్న చౌదరయ్య ఆ చీకట్లో మసక మసగ్గా మాయమయి పోతూన్నారు

దూరంగా చీకట్లో మునిగిపోతూన్న వూరూ, చౌదరయ్యగారింటికేసి దీక్షగా చూస్తూ దరదరానడుస్తూన్నాడు, పదకొండేళ్ల రామిగాడి చిట్టిబుర్రలో తినకోరని తియ్యటి పళ్లబూరెలు కాలుతూ మధుర స్మృతులు వువ్వెత్తుగా లేచి పడుతూన్నయ్ ఆనందంలో పరవశత్వం పొందుతూన్న వాడి హృదయానికి కాళ్ళకు గుచ్చుకుంటూన్న జనపదూళ్ళూ, చిల్లిగవ్వలూ బాధకలిగించడంలేదు

మెల్లగా దిగి పంట కాలవదాటి మళ్లీకట్ట ఎక్కి రామిగాడు టక్కున ఆగిపోయాడు వాడిగుండెల్లో ఏదో పట్టుకున్నట్టయింది. ఎదురుగా చీకట్లో వుంటున్న రెండు తాటిచెట్లూ, వాటి మధ్యగా పెరిగిన నిలువెత్తు పుట్టా వాడి కళ్లల్లో కదిలి వాడి లేతమనసును కలవరపెట్టింది కళ్లు నోసారి గట్టిగా నులుముకున్నాడు పళ్లబూరెలతో నిండిన అన్నపూర్ణమ్మగారి చేతులు వాడ్ని ఆప్యాయంగా ఆహ్వానించినై. అంతే, మళ్లీ పరుగు లంకించుకొన్నాడు రామిగాడు—

రెండు పోతు తాటిచెట్లమధ్య పుట్టపైన పడగ విప్పి నాట్యంచేస్తున్న నాగుపాము వాడి దిష్టికళ్లకు కన్పించలేదు! నాలుకలు చాచుకున్న నాగేంద్రుడు వాడి పాపిష్టికళ్లకు కన్పించలేదు! కోరలు చాచిన క్రాచుపాము వాడి దొంగచూపులకు కన్పించలేదు! విషం కక్కుతున్న కాలసర్పం వాడి దిష్టికళ్లకు కని పించలేదు! చేతులు చాచిన పాపిష్టి మృత్యువు వాడి దిష్టికళ్ళకు కన్పించలేదు!

పదకొండు సంవత్సరాల శీతగాడి భౌతిక దేహం, కటికచీకట్లో ఆ నిలువెత్తు పుట్టపక్కన వాలి పోయింది

తీర్చిదిద్దిన రామిగాడి విశాల నేత్రాలకు మరి ప్రపంచం కన్పించలేదు

ఎక్కడో కొన్ని వందలమైళ్లదూరంలో ఏదో పట్టణంలో వుగాదిపండుగనాడు కూలీలేక కూడులేక కుటికిపాట్లు పడుతూన్న నో రిక్షావాడి గుండెలు కలుక్కుమన్నయ్

సంవత్సరాది పండగనాడు అన్నపూర్ణమ్మగారి వంటింట్లో వుట్టిమీద వున్న బుట్టలో రెండు పళ్ల బూరెలు మిగిలిపోయినై

కలగూరగంప

వర్ణచిత్రరచన - ప్రాచీన సంప్రదాయములు

రసాస్వాదనకు ఉపకరించే విజ్ఞానమే సంస్కృతి వికాసమునకు దోహదమిస్తుంది. ఒక జాతి సృష్టించుకొన్న కళా సంప్రదాయములలోనే ఆ జాతి యొక్క సంస్కృతి సంపద వ్యక్తమగును. లలిత కళలలో వర్ణచిత్రణమున కొక ప్రత్యేక ఆకర్షణగలదు. ఆ కృతులకు అనుగుణమైన రంగుల చిత్రణమునందే సహజమైన ఆకర్షణగలిగి ప్రజానురంజకములగుచున్నవి. కుడ్యములు, వస్త్రములు, దారు విగ్రహములు, గృహోపకరణములు మున్నగునవెన్నో వర్ణచిత్రణమునకు స్థానములు. కాగితములు, గృహపరిక్రమగా తయారుచేయబడి, ఉపయోగములోనికి వచ్చిన నాటినుండియు అవి చిత్తరువులు వ్రాయుట కుపయోగపడుచున్నవి. చారిత్రకముగా మన దేశములో కళలకు మత ద్వారాలవల్ల కలిగినంత ప్రోత్సాహము అన్యమార్గముల లభింపలేదు. పురాణ, బౌద్ధయుగములలో ఈ వర్ణచిత్రకళ అత్యున్నత స్థితిలో నుండెనని నిరూపించుటకు అజంతా, ఎల్లోరా, భువనేశ్వరము తిరువాన్కూరు, తంజాపురములందలి కుడ్యచిత్రములే ప్రబల నిదర్శనములు. మగధేశ్వరులను జయించి స్వతంత్రరాజ్య స్థాపకులైన ఆంధ్రరాజన్య చూడామణుల ఆదర ప్రోత్సాహములతో వెల్లి విరిసిన ఆంధ్రుల హస్తకౌశలమే అజంతా కళాలయముగా రూపొందినది. అక్బరు పాదుషా కాలములో హైందవ పారశీక సంప్రదాయముల సమ్మేళనముతో చిత్రరచన యందొక నూతన కళ ముదయించినది. మనదేశమున ఆంగ్లేయుల ప్రాభవము వచ్చిననాటి నుండియు హైందవకళలకు ప్రోత్సాహము తగ్గినది. దేశీయ సాంప్రదాయములు ఇటీవలి రెండు శతాబ్దులలో విచ్ఛిన్నమైనంతగా మున్నెన్నడును గాలేదు. అయినప్పటికి హిందూమత వాహినివలెనే, అన్య సంస్కృతుల తాకుడులెన్ని తగిలినను వాటిని తనలో లీనము గావించుకొని నిజతత్వమునకు భంగము వాటిల్లకుండ నేటికిని హైందవకళా సంప్రదాయములు ప్రజానీకములో స్వీయప్రభావమును గోల్పోవక నిలిచియుండుటయే వాటి ఘనతకు నిదర్శనము.

కళానుభూతి —ఇంద్రియానుభూతిద్వారా అతీంద్రియ విషయములను గ్రహించుట కళయొక్క పరమావధి. రూపముద్వారా దాని కతీతమగు విషయాన్ని వ్యక్తపరచుట చిత్రరచనయొక్క లక్ష్యము. సంగీతము విని ఆనందించుటకు రాగజ్ఞానము తాళజ్ఞానము, ఉపకరించినట్లే చిత్రకళను ఆనందించుటకు వర్ణ పరిజ్ఞానము రేఖా పరిజ్ఞానము సాయపడును. ఏదైన చిత్రాన్ని చూచినప్పుడు చిత్రరచనకు కారణభూతమైన వస్తువు, వర్ణవిన్యాసము, రేఖారచన ముఖ్యముగా గమనించదగినవి. జంత్ర గాత్రముల సమ్మేళనము వలన శ్రవణేంద్రియముద్వారా కలిగే ఆనందమువలెనే రూపము, వర్ణము, రేఖల, కలయికవల్ల చక్షురింద్రియముద్వారా చిత్రకారుడు దర్శకుని ఆనందపరచుచున్నాడు. ఇది సార్వజనీనమైన విషయము. ఒకానొక సంగీత విద్వాంసుడు నాదానుసంధానముచేసి శ్రోతలను తన్మయులను గావించగలిగినట్లే ప్రజ్ఞావంతుడైన చిత్రకారుడు కేవలము వర్ణ సంవిధానమువలనగాని రేఖారచనవలనగాని ద్రష్ట సమ్మోహితుని గావింపగలడు. ఇట్టి ఫలసిద్ధికి ద్రష్టకు, చిత్రకారులకు, గూడ తగినశిక్షణము అనుభవమున్నగాని కుదురదు. హైందవకళలలో ఆధ్యాత్మికానుభూతి జీవమువంటిదని చెప్పదగును. దేవమానవ భేదముల ననుసరించి, నాయికా భేదముల ననుసరించి, ఆయారూపముల యొక్క ఆంగిక భంగిమలలోను హస్తవిన్యాసములలోను శాస్త్ర సమ్మతమగు సాంకేతిక రహస్యములుండును. వాటి పరిజ్ఞానము లేనిదే అందలి సొగసు అర్థముగాదు. ప్రబంధములందు ఆయా పాత్రల సౌందర్యాతిశయము వర్ణించుటలో కవులిచ్చిన ఉపమానములందలి భావములను ముందుగా నవగాహన మొనర్చుకొనవలసియున్నది. ముఖమును చంద్రబింబము, కన్నులను కలువరేకులు గళమును శంఖము, చెక్కులను అద్దములు, ఇత్యాదిగా చెప్పిన ఉపమానములు ఆయా అంగముల సౌందర్య గరిమను సూచనా మాత్రములే లక్ష్మి, సరస్వతి,

దుర్గ మున్నగు దేవతల యొక్కయు, రాము, కృష్ణ, బుద్ధా ద్యవతారముల యొక్కయు రూపవిలాసము లను వర్ణించుటలో ఆధ్యాత్మిక విద్యారసికులైన ఋషుల భావావేశమునకు ఎల్లలు గోచరించవు అవాఙ్మానస గోచరము, వర్ణనాతీతమునగు భగవత్స్వరూప నిరూపణలో వారు కోటి సూర్యప్రభలు, విద్యుల్లతికలు, తారాకాంతులు మున్నగు యుపమానము లతో ఆ దివ్యమూర్తి రూపులు కట్ట ప్రయత్నించిరి అట్టి అలౌకిక స్వరూప నిరూపణలో చిత్రకారుని తూలిక వాస్తవిక శాస్త్ర సూత్రములకు కట్టుబడినంత మాత్రమున చాలదు. అట్టి యుదాత్త భావస్ఫురణ కనుకూలించు వర్ణ సంవిధానము, తూలికా విన్యాసములున్న గాని చిత్రము రంజకము గాజాలదు ఇట్టి చిత్రరచనకు చిత్రకారునిలో తగినంత సంస్కృతి, అనుభవము అత్యంత వాంఛనీయములు లేనిచో కీ॥ శే॥ తలిశెట్టి రామారావుగారు ముఖమునకు చంద్రుడు, నాసికకు నువ్వు పువ్వు, కన్నులకు రెండు చేపలు, చేతులకు రెండు కలువకాడలు, కంఠమునకు శంఖము, చెవులకు శ్రీ కారములు మున్నగు వాటిని కూర్చి వ్యంగ్యముగా చిత్రించిన ప్రబంధకన్యక తయారగును అందుచేతనే భారతీయ కళలో వాస్తవిక దృక్పథముకన్న ఆదర్శ స్ఫురణకు ప్రాధాన్యత గలదు

వర్ణ సంవిధానము అజంతా మున్నగుచోట్ల అప్రతిమానముగ కళాసృష్టి గావించిన చిత్రకారు లెవరో వారి జీవితము లెట్టివో తెలియకుండ కాల గర్భమున విలీనమై పోయినవి వారికి కళారాధనయందు గల ఏకాగ్రతలో స్వీయచరిత్రలను వెల్లడించుకొను తలంపు లేదు చిత్రకారుల చరిత్రతో పాటు ఆనాటి వర్ణలేప విధానములుగూడ తెలియరాకున్నవి ఉప లభ్యమైనంతవరకు అజంతా గుహల గోడలకు మట్టి, గోమయము, యిసుక, ఊక మున్నగు ద్రవ్యములను గలిపి దళముగా పూతపెట్టి గుహాకుడ్యముల ఉపరితల మును చదును పరచెడివారని, దానిపైన సున్నము, సుద్ద పొడుములతో మరి పూతపెట్టి వర్ణచిత్రణమున కనువుగా ఫలకములను సిద్ధపరచెడి వారని తెలియ చున్నది కొన్ని ఖనిజసంబంధమైన శిలాధాతువుల నుండి రంగులను సమకూర్చుకొనెడి వారు. హరిదళము నుండి పసుపురంగు, లోహ మిశ్రణములనుండి ఎరుపు, గోధుమవన్నెలను, హరిత వర్ణపు శిలలనుండి ఆకుపచ్చని రంగును, నీలపు రాళ్లనుండి నీలవర్ణ మును, తయారుచేసెడి వారట ఆంధ్రదేశమున వర్గ

చిత్రణము, దారుశిల్పము, కులవృత్తిగాగల కళాకారులలో కొండపల్లి చిత్రకారులు ముఖ్యులు. వీరు చిరకాలమునుండి హిందూ సంస్థానములలోను, మహమ్మదీయ సంస్థానములలోను ఆస్థాన చిత్రకారులుగ నుండి వారిచ్చిన మడి మాన్యముల ననుభవించుచు చిత్రరచనలు చేయుచుండెడివారు. దేవాలయములలో వాహనములు నిర్మించుట, రంగులతో పురాణ కథలను వ్రాయుట, అలంకరణములు చేయుట వారి ముఖ్య విధులు. ఇంతేగాక కొండపల్లి బొమ్మలని ప్రసిద్ధి కెక్కిన చిన్న కొయ్యబొమ్మలలో జానపద జీవితము ప్రతిబింబించు శిల్పము లతిసున్నితముగా తయారు చేయుదురు. అవి అనేక జాతీయ అంతర్జాతీయ ప్రదర్శనములలో ప్రఖ్యాతి పొందినవి.

రూపచిత్రములు, తస్వీరులు

రూపచిత్రములు, తస్వీరులు వ్రాయుటలోను దశావతారి పేకలను తయారు చేయుటలోను వీరికి ప్రత్యేక ప్రవీణతగలదు. ఇది రాజపుత్ర 'మినియేచర్సు,' కు ఎందును తీసిపోవు. వీరిలో కొందరు 16వ శతాబ్దమునందే విజయనగరము చేరిన నాయక ప్రతినిధులతో వలసపోయి తంజావూరు ప్రాంతములలో స్థిరనివాసము నేర్పరచుకొన్నట్లు తంజావూరు మాన్యుల్సునందు గలదు. లేపాక్షి వీరభద్రేశ్వరాలయ కుడ్య చిత్రములలోను కుంభకోణము రామస్వామి ఆలయముఖద్వారము గల చిత్రములందును వీరి కళా నైపుణ్యము గాంచనగును. పిఠాపురము, పెద్దాపురము, సంస్థానీకుల పోషణలో నుండిన చిత్రకారుల రచనలు నేటికిని అద్భుతచ్ఛట గావచ్చుచున్నవి. మూర్తి కల్పనయందు గల ప్రావీణ్యమెంత గొప్పదో వర్ణ సంవిధానమందును రేఖారచనయందును వీరికి గల లాఘవమంత నిశితమైనది. వీరి చిత్రములలో రేఖలకు జీవముట్టి పడుచుండును. వీరి సంప్రదాయములలోని వర్ణ సంవిధానముల సొగసు, రేఖా రచనయందలి వారి ప్రావీణ్యము రూపమునందలి సౌందర్యము ఇందు గాంచనగును. ఇటీవల ఇండియన్ ఇన్‌స్టిట్యూట్ ఆఫ్ ఆర్ట్ ఇన్ యిండస్ట్రీస్ (*Indian Insti tutute Arts In Industries*) తరపున పర్యటించిన వారును, ప్రసిద్ధకళా విమర్శకులునగు సుధాంశు కుమార రాయ్ గారు కొండపల్లి కళా సంప్రదాయముల గురించి వ్రాయుచు వారి వర్ణ సంవిధాన పద్ధతి పరాశ్రయ మెరుగనిది స్వతంత్రమైనదని నుడివియున్నారు. ఇంగిలీకము, జేగురురాయి, నీలిమందు, జంగాలీ పచ్చ, అరదళము, మద్దముత్తుగ ఖనిజపదార్థములనుండి రంగులను స్వయముగా చేసుకొందురు. మేక, ఉడుత జంతువుల కలతో కుంచెలను స్వయముగా కట్టుకొనెదరు. రంగులు వేయుటకు ముందుగా నుద్దకుగాని గోడలకుగాని బొమ్మలకుగాని సుద్దతో పూత పూయుదురు. అదియైన సఫేద (*Zincoxide*) తో మలిపూతపూసిన మంచి ధావళ్య మేర్పడును. ఈ సఫేద్‌లో కొద్దిగా నీలిమందు కలిపి ఏనుగుల రంగును, అంతకన్న తక్కువగా నీలిమందు కలిపి ఆకాశపురంగు తయారుచేయుదురు. ఇట్లే ఒక భాగము ఇంగిలీకమునకు 3 భాగములు పీమసుద్ద కలిపి నూరిన మంచి ఎఱ్ఱరంగు తయారగును. ఇందులో శ్వేత వర్ణములకు సుద్దకు బదులు సఫేద్ కలిపిన రంగు మాడిపోవును. రేఖా రచనమున నుపయోగపడు నల్లరంగు ఆముదపు, కిరసనాయిలు దీపములనుండి వచ్చిన మసితో తుమ్మజిగురునీళ్లు కలిపి తయారు చేయుదురు. ప్రతిమలకు, తస్వీరులకు అలంకరణకై ఉపయోగించు బంగారు వర్ణము కుందనపురేకుతో చేయుదురు. ఈ కుందనపురేకు వీరిలో కొందరు స్వయముగా గృహ పరిశ్రమగా తయారుచేసికొందురు. ఈ కుందనపురేకుతో పటములకు బొమ్మలకు అలంకరణములను చిత్రించుటలో వీరికి ప్రత్యేక ప్రావీణ్యముగలదు. వీరి చిత్రములలో రంగులు, కుందనపుఛాయ, కాంతి చెడక ఎంత కాలమైనను క్రొత్తవిగా గనుపించును. ఇట్టి ప్రక్రియ లెన్నో మూలబడినవి.

కాలక్రమమున కవిత్వము, సంగీతము, మున్నగు ఇతర కళలలో వలెనే చిత్రించనలోగూడ జాతీయత నశించి అన్యదేశీయ సంప్రదాయముల అంధానుకరణము మాత్రము చూచుచున్నాము. ఉత్తమ చిత్రములు చూచి ఆనందించుటకు దగిన సంస్కృతిగూడ పూర్తిగా మృగ్యమగుచున్నది. జాతీయ సంప్రదాయములను భద్రపరచుకొనుటకు నేటి సినీమా యుగమందలి కృత్రిమ ఆకర్షణలపై కొంత మోజు తగ్గించి యధార్థ కళారాధనకు పూనుకొందుముగాక.

శ్రీ కాముఋషి సత్యనారాయణవర్మ.

నైజాములో కొన్ని ఆంధ్ర సామంతరాజ్యములు

ప్రస్తుత నైజాము రాజ్యములో అర్ధభాగము పైగా ఆంధ్రదేశములోని దగుట, చిరకాలము నుండియు ఆంధ్రదేశచరిత్ర యభిన్నముగ నేయున్నది. నైజాములో వర్ధిల్లిన రాజ్యములు సర్దారులు, దత్తమండలములలోని, ఆంధ్రమున వెలసిన రాజ్యములు నైజాములోనికి వ్యాపించి ప్రసిద్ధిగన్నవి. మధ్యయుగము (క్రీ. శ 1500—1800) లో తెంగి

చాళుక్యుల తదనంతరము, దాదాపు మూడు శతాబ్ద ములు ఆంధ్రదేశమును నిరాఘాటముగ, పాలించిన కాకతీయుల ముఖ్యరాష్ట్రము తెలంగాణా; రాజధాని వరంగల్ యనబడు ఓరుగల్లు—ఏకశిలానగరము కాకతీయుల పిదప రాచకొండ, దేవరకొండ ముఖ్య పట్టణములుగ వెలిసిన వెలమరాజుల సర్కారులలో కొండవీడు, రాజమహేంద్రవరము, కొణకొండ రాజధానులుగ పాలించిన రెడ్డి సామ్రాట్టులకు పను కాలికులు పిదప రెడ్డి రాజ్యము పై తిరుగుచు దండయాత్రలు సల్పుచుండిరి

కాకతీయ, వెలమ, రెడ్డిరాజ్యములలో చిన్న సామంతరాజ్యము లనేకము లుండెను ఇవి స్థానిక విషయము లన్నిటియందును స్వతంత్రములే గోన హైహయులు (క్రీ శ 1190—1294) కాకతీయ సామంతులై వర్ధమాన పురము (వడ్డమాని) రాజధానిగ

---

1 V Yasoda Dewi The history of Andhra country-J A H. RS vol XIX p 23. 1196)

2 Kakatiya Sanchika API no 33

3 J A A R. SXIX p 40 4 309 of 5 283 of 1924

పాలించిరి వీరి నాయకులు రెడ్డి, నాయనిశబ్దము లతో అంతమైనవి 13వ శతాబ్దిలో కాకతీయ సామంతులైన మల్యాల వంశీయులతో సంబంధ బాంధవ్యములు నెరపిరి. గోనగన్నారెడ్డి రుద్రమ సేనానియై దేవగిరి యాదవులనుండి అనేక దుర్గముల మారగొనెను. గోన బుద్ధారెడ్డి కాచ, విఠల ప్రభువులు సంపూర్ణ రామాయణము—రంగనాథ రామాయణము—పూర్వ, ఉత్తర భాగములు—రచించిరి గోన విఠలుడు రాయచూరులో ప్రజారక్షణార్థమై కోట గట్టించెను. 2గోనకుప్పయ బూదపూరులో సుంకేశ్వరాలయము నిర్మించెను.

నాగిరాజులు 12, 13, 14, 15 శతాబ్దములలో నతవాటి, విజయవాటి విషయముల పాలించిరి. వీరి రాజధానులు సుదిమెట్ట, విజయవాడ, వినుకొండ. నాగి రాజులు కాకతీయులతో వియ్యమందిరి. నాగి పోతరాజు 3 (క్రీ శ 161—90) పలనాడు రాజా పక్షమున పల్నాటి యుద్ధములో (క్రీ శ 1178—) పాల్గొనెను 8 పోతరాజు II (1190—99) నతవాటి విషయాధీశ్వర, త్యాగరాజ విరుదాంకితుడు పోతరాజు II (1199—1260) నరసింహవర్ధన బిరుదు వహించెను. మన్మ పోతరాజు, మనుమగణపతి 1259—1268 (క్రీ శ) కలిసి రాజ్యపాలన

చేసిరి మన్మగణపతి బహుశః రెండవ పోతరాజు మనుమడైయుండెను ఇతని శాసనములు వేదాద్రి (1279 క్రీ శ) 4అను మంచి పల్లెలలో గలవు అను మంచిపల్లి (1260) 5శాసనములో రాజు మనుమచాగి గణపతి అని పేర్కొనబడియున్నాడు ఇతని మరొక శాసనము తమ్మిరసమీపమున చెందులూరులో అంజనేయస్వామి ఆలయములో యిటీవల త్రవ్వితీయబడిన 4½ అడుగుల యెత్తుగల ముఖమంటప శిలపైగలదు ఇదికాకాలను కేశవదేవరకు శ్రీ మన్మహా మండలేశ్వర మన్మచాగి గణపయ రాజుల దానమును తెప్పుచున్నది కాకాలని కేశవాలయ మిచటిదో? చెందులూరులోనిదైన, నా కాలమున చెందులూరునకు కాకాలను అను నామాంతరముండి యుండవలెను

చెందులూరులో దొరికిన విగ్రహములు సీతా రామ లక్ష్మణులు, గరుడాళ్వారు, పన్నిద్దరు ఆళ్వారులు, యిద్దరు ద్వారపాలకులని

చాగిరాజులు వైష్ణవోపాసకులు నరసింహ వర్ధన బిరుదాంకితులు కాన యీ విగ్రహములన్నియూ, వారి కాలమునాటి యొక యాలయము—బహుశ కేశవాలయము—లోనివై యుండును ఇచటనే పూర్వము రెండు శివలింగములు, పానవట్టములు, వినాయక, జైన విగ్రహములు దొరికినవి రెడ్డి రాజుల పాలన నైజాము ఈ ప్రాంతములవరకు వ్యాపింపనందున, యీ విగ్రహములన్నియూ కడపటి

4 *309 of 1924*

5 *Bharati March 1952*

6 *Bharati March 1952*

7 *V. Yasodadevi The history of Andhra country*

8 *Telingana inscription I Kakatiya-his-no 33 Hyd Arch Seris no 13 II no 34*

9. *Sarangcdeva Sargi for at nakara (1943) I Text p 10,*

10. *Bharati March (1952)*

రెడ్డినాటి వనుట నముంజసము కాదు. అందువలన యీ విగ్రహములందు కాకతీయ శిల్పఛాయ లుండుట కాని తర్వాతికాలపు విజయనగరశిల్ప విశిష్టత యుండుట అసంభవముగదా!

పరిచ్ఛేది రాజులు పట్నసాహస్ర, కొల్లిపాక 700 రాష్ట్రములను, కొల్లిపాక, విజయవాడ రాజధానులుగ పాలించిరి 12 వ శ॥ అంతమున పరిచ్ఛేది రాజ్యము కాకతీయ ప్రతాపరుద్రుని రాజ్యములో గలిసి పోయెను 7

నతవాటి రాజులు (క్రీ శ 1104—1249) మండపల్లి రాజధానిగ నతవాటి విషయమును పాలించిరి మడపల్లి మధిరకు సమీపమున గలదు నతవాటి రాజులు ప్రారంభమున కళ్యాణి చాళుక్యులకు, తర్వాత కాకతీయులకు సామంతులైయుండిరి

యాదవరాజులు కాకతీయుల సామంతులై పానుగల్లు రాజధానిగ పాలించిరి వీరు విష్ణువంశోద్భవ, యాదవకుల తిలక, ద్వారవతీపురవరాధీశ్వర బిరుదముల దాల్చిరి శార్ఙపాణి దేవుడు దేవగిరి యాదవ చక్రవర్తి సింగమదేవుని (క్రీ శ 1210—1247) పుత్రుడు బహుశః జైతుగి యొక్క కనిష్ఠ సోదరుడై, దేవగిరి వీడి, కాకతీయ సామంతుడై యుండును ఇతని ప్రశస్తి సమస్త భువనాశ్రయ పృథ్వీవల్లభ మహారాజాధిరాజపరమేశ్వర పరమ పట్టారక—తో ప్రారంభమగును శార్ఙపాణి గూడను దేవి రాజప్రతినిధిగ నుండెను ఇతడు శాసనములో కి చేసిన విజయములన్నియూ తండ్రి సింగమదేవునివే గాన తండ్రి విజయములలో నితడు పాల్గొనియుండి, తనవిగా చెప్పుకొని యుండును

శార్ఙదేవుని రాజధానియైన పానుగల్లులోని ఛాయా సోమేశ్వరాలయము కొన్ని శిల్పవిచిత్రముల జూపుచున్నది సంగీత రత్నాకర గ్రంథకర్త శార్ఙదేవుడు, పానుగల్లు సారంగుని సమకాలికుడై యాదవ సింగమదేవుని యాస్థానమందుండెను 9 150 సం॥ లకు పూర్వము చెందులూరు సారంగ పట్టణమని జనులనుడి అచట ప్రసిద్ధశైవ, వైష్ణవాలయము లుండెడివట 10 ఈ సారంగపట్టణమను పేరు పానుగల్లు యాదవరాజు శార్ఙపాణి పేరుమీదట వచ్చియుండును. అతని పేరనా పట్నము నిర్మింపబడి యుండును

శ్రీ వారణాసి యశోదాదేవి

గ్రంథవిమర్శనము

రానున్న సంక్షోభం

ఫ్రిట్జ్ స్టెరన్ బర్గ్, అనువాదం విద్వాన్ విశ్వం
ప్రచురణ: ఇంటింటి విజ్ఞానమాల, 16 కోనప్ప వీధి, మదరాసు వెల అరురూపాయలు

ఇది ప్రపంచార్థిక మాంద్య స్వరూపాలు, కారణాలు నివారణోపాయాలు, మొదలైనవాటిని గురించి కూలంకషంగా, సునిశితంగాను చర్చించే గ్రంథము

ప్రపంచార్థికమాంద్యాలకు కమ్యూనిస్టులు కొన్ని ప్రధాన కారణాలు, నివారణోపాయాలు నిర్వచిస్తారు వీటినిగురించి మార్క్స్ ఎంగిల్సు చేసినంత సూక్ష్మపరిశోధన ఏ ఆర్థికవేత్తలు చెయ్యలేదు మొట్టమొదట మార్క్స్ వీటినిగురించి సమగ్ర పరిశీలన చేసినతరవాత చాలామంది ప్రపంచార్థికవేత్త లీతనిపంథా అవలంబించి ప్రపంచ సంక్షోభాలు కలిగించే ఈ ఆర్థికసమస్యలనుగురించి తీవ్ర పరిశోధనలు సాగించారు

ఫ్రిట్జ్ స్టెరన్ బర్గ్ ప్రపంచ విఖ్యాతిసాధించిన రాజకీయార్థికవేత్త ఇతడీ గ్రంథంలో 1929 లో సంభవించిన ఆర్థికమాంద్యాన్ని గురించీ, తక్కులంగా ప్రపంచంలో ఏర్పడిన రాజకీయార్థిక సంక్షోభాలనుగురించీ, సోదాహరణంగా వివరించారు

అంతేగాక ప్రస్తుతంరాబోయే ఆర్థిక సంక్షోభం సరిగా ప్రారంభమైతే కాక కొన్ని కొత్త దారులు తొక్కగలదని కూడా సూచించారు దీనికోసం ఇతను పేర్కొన్న సంఘటనలు, చూపించిన ప్రమాణాలు సామాన్యపాఠకులకు కూడా సులభంగా అవగాహన అవుతాయి

అయితే ఫ్రిట్జ్ స్టెరన్ బర్గ్ కేవలం కమ్యూనిస్టు పంథా ఒక్కటే ఇక ప్రపంచానికి శరణ్యమనే ధోరణి అవలంబించడు అయితే ప్రపంచార్థిక సమస్యల అవగాహనలో మాత్రం చాలావరకు ఇతను మార్క్స్ మార్గమే అవలంబిస్తాడు

కాని ఈ సమస్యానివారణంకోసం ఇతడు సూచించే నివారణోపాయాలు చాలావరకు సోషలిస్టు పంథాలో నడుస్తాయి ఇలాంటి ఆర్థిక సమస్య ఉదయించినప్పుడు ప్రభుత్వమే బాగా కలగజేసుకుని, ఉత్పత్తి, పంపకము మొదలైన విషయాలలో సమాజంలో సభ్యులకు న్యాయం జరిగేటట్టు చూడాలని సూచిస్తాడు ప్రజాస్వామ్యరీతి సౌమ్యపద్ధతులద్వారానే ఇది జరగాలని ఇతడీగ్రంథంలో ప్రతిపాదిస్తాడు.

మనదేశంలో అప్పుడే కొంచెం కొంచెం ఆర్థికమాంద్యసూచనలు కనిపిస్తున్నాయి ఈరోజుల్లో ఈ ఆర్థికమాంద్యానికి సంబంధించిన సమస్యలన్నీ అర్థం చేసుకోదలిచినవారికి ఇది అవశ్యపఠనీయమైన గ్రంథము

శ్రీ విద్వాన్ విశ్వంగారి అనువాదం సులభమైన జాతీయ వ్యావహారికంలో నడిచిపోతూ పుస్తకం అంతా హాయిగా చదివించివేస్తుంది జటిలమైన ఆర్థికశాస్త్రసాంకేతికపదాలకు కొత్తగా వీరెన్నో నూతన పదాలు సమకూర్చారు చివర చేర్చిన ఈపదాల వివరణ, అనుబంధము పాఠకులకు బాగా సహాయకారిగా ఉన్నాయి

పుస్తకముద్రణము, ముఖచిత్రము మొదలైనవి ప్రసిద్ధాంగ్ల గ్రంథాలతో తులతూగేటట్లున్నాయి

ఇలాంటి ఉత్తమగ్రంథం ప్రచురించిన ఇంటింటి విజ్ఞానమాలవారు ప్రత్యేకంగా అభినందనీయులు విజ్ఞానప్రదములైన ఇలాంటి ఉత్తమ గ్రంథాలింకా ఈ గ్రంథమాలవారు ప్రకటించగలరని ఆశిస్తున్నాము

తెలంగాణా తీరుతెన్నులు

'భవదీయుడు'

జనపద ప్రచురణలు, ఏ 9 349 నారాయణగూడ హైదరాబాద్ దక్కన్. వెల రూపాయి

రచయిత ఇటీవల తెలంగాణాలో ఏర్పడిన పరిస్థితులన్నీ నిష్పాక్షిక దృష్టితో విచారించారు ఇంతేకాక లేఖా రూపంలో ఈగ్రంథం రచించి, ఈవిధమైన రచనలో తెలుగుభాష కొక కొత్తతెన్ను చూపించారు

ఈ రచయిత ప్రజాస్వామ్యాభిమానులైనా ప్రతిపక్షుల అభిప్రాయాలు కూడా విశాలదృష్టితో పరిశీలించినట్లు కనిపిస్తుంది ఇది తెలంగాణా సమస్య బోధపరుచుకోడానికి చాలావరకు సహకరిస్తుంది

శ్రీ వావిళ్ల వెంకటేశ్వరశాస్త్రిగారి షష్టిపూర్త్యుత్సవ సన్మానసంపుటము.

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్, మద్రాసు.

దీనిలో, శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్య, మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రికవి, నిడుదవోలు వెంకటరావు, స్వామి శివశంకరశాస్త్రి మొదలైన ప్రముఖులు వ్రాసిన శాస్త్రీయ సారస్వతవ్యాసాలు, శ్రీ వెంక

వేశ్వరశాస్త్రిగారి షష్టిపూర్తిసందర్భంలో అయా ప్రముఖులు చేసిన ప్రసంగాలు ఉన్నాయి ఇది సారస్వత పరిశోధకులందరు పరిశీలించవలసిన సంచిక. ముద్రణాదికం చక్కగా ఉన్నది

గ్రంథ స్వీకృతి:

ఆంధ్రలక్షణ సారము

చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారు. పండితులు, పి ఆర్ కాలేజి, కాకినాడ వెల రూపాయిన్నర

ఇది ఇంటర్మీడియేట్ లో ప్రత్యేకంగా తెలుగు తీసుకున్న విద్యార్థుల కుపయోగించే తెలుగు వ్యాకరణ పుస్తకము తెలుగువ్యాకరణం ప్రత్యేకంగా అభ్యసించే విద్యార్థులకిది బాగా ఉపయోగిస్తుంది

కోరాడ వంశప్రశస్తి

కోరాడవంశీయులు ఇది కోరాడవంశోత్పత్తి అభివృద్ధి వివరించే పుస్తకము తెలుగునాటశాఖల చరిత్రకిది కొంత సహాయకారికాగలదు వెలలేదు

సాన్నిధ్యము

కస్తూరి శ్రీనివాసమూర్తి ఉన్నతపాఠశాల కదిరి, అనంతపురము

దీనిలో ఈకవి వ్రాసిన కొన్ని ప్రథమరచనలు, ప్రాస్తావికపద్యాలు, ఖండకృతులున్నాయి

అవధాన రత్నావళి

శ్రీ పోమపల్లి సంపత్ కృష్ణమూర్తి కదిరి, అనంతపురంజిల్లా

ఇది ఈకవి అయా అవధానసందర్భాలలో రచించిన పద్యసంపుటము అవధాన కవితాసంప్రదాయాలు తెలిసికోగోరేవారికిది ఉపయోగిస్తుంది.

తోలిముగ్గ

ముదునూరి రామభద్రరాజు, అత్రేయపురము. తూర్పు గోదావరిజిల్లా. వెల : నాలుగు అణాలు.

ఇది సాంప్రదాయకమైన వృత్తాలలో రచించిన ఖండకావ్య సంపుటి. రచయిత కావ్యాలు నైతిక విద్యార్థులని ప్రకటనలో సూచించారు. ఈ దృష్టితో పరిశీలించినపుడే ఖండకావ్యరచన ప్రశంసనీయంగా ఉన్నదని చెప్పవచ్చును.

రూపాంతర కౌముది, I వ భాగము

శ్రీ సాంబశివరావు, ప్రచురణ కోగంటి అన్నపూర్ణమ్మ, పామర్రు, కృష్ణాజిల్లా. వెల 0-4-0

ఇది అచ్చ తెలుగుపదాలకు, కొన్ని సంస్కృత పదాలకుగల వేరు వేరురూపాలు నిర్దేశించిన పుస్తకము విద్యార్థుల కుపయుక్తమైనది.

శ్రీ నరసింహశతకము

దండా నృసింహకవి, చిన్నబజారు బరంపురం, గంజాంజిల్లా. వెల. నాలుగు అణాలు

దీనిలో నృసింహస్వామిని గూర్చి సాంప్రదాయికశైలిలో వ్రాసిన నూరుకందపద్యాలున్నాయి

లింగపన్నాల

కర్రా త్రిమూర్తి కవి నరసన్నపేట, విశాఖపట్టణంజిల్లా, ఇది ఈశ్వరునిపై భక్తిభావంతో రచించిన నూరు సీసమాలికలు

Printed & published by S. Sambhu Prasad at the Andhra Patrika Press No. 7, Thambu Chetty Street, Madras. Editor: S. Sambhu Prasad.